

mediji i religija

Impresum

Izdavač

Fondacija Konrad Adenauer e.V., Predstavništvo u Sarajevu / BiH

Za izdavača

Dr. Christina Catherine Krause

Uredila

Lea Tajić

Lektor

Branka Mrkić

Produkcija

MAG Plus, Sarajevo

DTP

Lorko Kalaš

Tiraž

300 kom

Sarajevo, 2007.

Sva prava pridržana

*CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo*

061.1EU"1946/2006"(082)

HISTORIJA europskog ujedinjenja kroz govore europskih političara : 1946-2006. / [prijevod sa njemačkog Nermana Mršo, Kamala Šertović, Dijana Prljčić]. – Sarajevo : Fondacija Konrad Adenauer e. V., Predstavništvo u Sarajevu, BiH, 2007. – 151 str. ; 24 cm

*Prijevod djela: Europäische Grundsatzreden
1946-2006 – Predgovor / Bernhard Vogel: str. 5-6.
- Bilješke o autorima govora: str. 149-151. –
Bibliografija i bilješke uz tekst*

COBISS.BH-ID 15799814

SADRŽAJ

Predgovor	
dr. Christina Krause	5
Religija između ekstrema	
dr. fra Ivan Šarčević.....	7
Mediji i religija – prezentacija religijskih tema, crkava i vjerskih zajednica i vjerskih autoriteta u medijima u BiH – analiza na osnovu monitoringa medija	
Analitički centar medijskih inicijativa i Media Plan Instituta Sarajevo.....	11
Bosanskohercegovački mediji kao promotori međureligijskog dijaloga?	
Maida Hasečić	228
Adekvatnost religijskog programa u Javnom radiotelevizijskom sustavu Bosne i Hercegovine	
mr. sc. Zoran Zekić	238
Sukob istinâ – bojažljivi susret Crkve i medija u BiH	
Marko-Antonio Brkić.....	247
Islamska zajednica i mediji	
Amir Hodžić	257
Pristup Jevrejske zajednice i judaizma medijima	
Boris Kožemjakin.....	262
Odnos medija i religije iz pravoslavne perspektive	
Boško Tošović	266
Bilješka o autorima	269

PREDGOVOR

Unapređenje demokratskih, profesionalnih i odgovornih medija, podržavanje međureligijskog dijaloga i potrage za odgovarajućim društvenim položajem crkava i vjerskih zajednica, značajne su teme u međunarodnom radu Fondacije Konrad Adenauer. U demokratskom društvu mediji imaju zadatak da budu agenti pluralizma, da ga održavaju, te da izvještavaju o osobama, događajima i situacijama, uzimajući u obzir sve nijanse i fasete. Vjerske zajednice i crkve opet imaju svoju ulogu u stvaranju i očuvanju socijalnog mira, te su i same akteri u pluralizmu i stabilnoj demokratiji.

U Bosni i Hercegovini, čija je najnovija historija obilježena teškim konfliktima i tranzicijom, doprinos medija, kao i doprinos crkava i vjerskih zajednica, od najvećeg je značaja za trajan mir uz međusobno povjerenje i međusobnu odgovornost. No, spektar medija je velikim dijelom podijeljen. Javni mediji imaju vodeću ulogu u prevazilaženju tenzija u društvu, ali oni su često kočeni i zaustavljeni, između ostalog i zbog nepostignutog dogovora o zakonskoj osnovi njihovog djelovanja. Isto tako, o ulozi crkava i vjerskih zajednica u društvu još uvijek ne postoji konsenzus. Pojavila su se dva pola u vezi s tim pitanjem: jedna strana koja priželjkuje jak laicizam i izjašnjava se kao protivnik bilo kakvog društveno-političkog angažmana crkava i vjerskih zajednica u BiH. Drugu stranu odlikuje jaka religioznost; ona čezne za jakim vodstvom od strane crkava i vjerskih zajednica. Ova posljednja više povjerenja ima u religijske velikodostojnike nego u predstavnike politike.

Četiri tradicionalne vjerske zajednice i crkve obilježile su život stanovništva Bosne i Hercegovine: Islamska zajednica, Katolička crkva, Srpska pravoslavna crkva i Jevrejska zajednica. Građane Bosne i Hercegovine povezuje stoljetna historija suživota i razmjene. Želja za međusobnim prihvaćanjem i danas je živa među građanima i među religijama, iako je žestoki konflikt između 1992. i 1995. godine doveo do gubitka povjerenja. Društvo je danas velikim dijelom podijeljeno po etničko-religijskoj matrici. Dok se u politici teško postižu kompromisi, društvu više nego ikada treba međusobno povjerenje, potrebno mu je da ljudi jedni drugima izlaze u susret. Povjerenje i razumijevanje trebaju biti zadatak političara, vjerskih velikodostojnika, kako vjernika tako i onih koji ne vjeruju, zapravo svih građana, kako bi bilo moguće prevazilaženje podjela i granica i trajno uklanjanje predrasuda. Mediji u tim procesima imaju ključnu ulogu. Izvještavanje treba biti bez predrasuda, a zadatak medija je, između ostalog, da ponude prostor za razmjenu različitih mišljenja.

Ovom publikacijom želimo dati doprinos tom procesu približavanja. Članak prof. fra Ivana Šarčevića na upečatljiv način predstavlja područje u kojem su religijske zajednice u BiH aktivne i nudi analizu bosanskohercegovačkog društva. Studija urađena na osnovu monitoringa medija empirijski analizira trenutno stanje i pokušava dati odgovor i na ova pitanja: Da li je prisutno izbalansirano izvještavanje, tj. da li je svim četirima crkvama i vjerskim zajednicama na raspolaganju otprilike isti medijski prostor? Da li je izvještavanje informativno i slobodno od predrasuda, ili možda prenosi i negativnu atmosferu? Da li se u medijima odvija međureligijski dijalog? Odgovori na pobrojana i druga pitanja trebali bi pokazati kako mediji reflektiraju ulogu crkava i vjerskih zajednica u BiH, te da li se percipira njihov pozitivan potencijal u društvu. Ovako ćemo opet dobiti odgovor na pitanje: „Da li mediji u BiH odgovorno vrše svoju funkciju?“

Pored uvodnog članka i studije, koju je udruženje „Medijske inicijative“ izradilo po nalogu Fondacije Konrad Adenauer, slika „Mediji i religija“ bit će dopunjena i drugim člancima. Jedan od njih napisala je Maida Hasečić, a jedan Zoran Žekić. Ove radove treba promatrati kao pionirske radove. Osim toga, pripadnici četiri tradicionalne vjerske zajednice i crkve iz BiH – Marko-Antonio Brkić, Amir Hodžić, Boris Kožemjakin i Boško Tošović – napisali su priloge na ovu temu, svako iz perspektive svoje vjerske zajednice ili crkve.

Na ovom mjestu želim se za suradnju i podršku zahvaliti tradicionalnim crkvama i vjerskim zajednicama u BiH, te javnim medijima, prije svega BHRT i gospodinu Mehmedu Agoviću i gospođi Senadi Ćumurović. Prije i za vrijeme izrade studije održani su brojni razgovori sa predstavnicima vjerskih zajednica i crkava, te predstavnicima medija. Njihove preporuke našle su svoje mjesto u konceptu studije. Uvijek je nanovo ponavljano da je neophodno da sazrije i odnos novinara prema religijskim temama, ali i da crkve i vjerske zajednice trebaju poboljšati svoj rad i kontakte sa medijima. U tom kontekstu nadamo se da će rezultati studije biti primijenjeni i u praksi.

dr. Christina Catherine Krause

Sarajevo, 24. maj/svibanj 2007.

dr. fra Ivan Šarčević

MEDIJI I RELIGIJA

Odnos medija i religije, bolje kazano religijâ u Bosni i Hercegovini ulazi u širi društveno-politički kontekst i zahtijevao bi iscrpnije istraživanje i analize. Ovaj prilog bit će stoga tek određeno načelno tematiziranje ove složene i vrlo važne problematike.

Nedostatak kritičke pluralnosti

Naša tema mediji i religija je *složena* najprije zbog toga što bosanskohercegovačko društvo nije monolitno ni homogeno, kako s obzirom na religijsku pripadnost tako i s obzirom na medije. Bosanskohercegovačko društvo nije tek složeno, u suvremenom značenju pojma pluralnosti koja uključuje makar minimalnu toleranciju i poštivanje drugih, nego je oštro podijeljeno, do isključivosti, po nacionalnim, entitetskim pa i kantonalnim granicama u kojima konfesionalna pripadnost u većini biva izjednačena s nacionalnom. Odatle su i mediji i medijski prostor Bosne i Hercegovine, unatoč nastojanjima oko određenih oblika jedinstvenosti (državnih) medija, vrlo parcijalizirani i zatvoreni prostori. Vrlo je malo medija koji uključuju pluralnost, kako proizvođača i autora informacija tako i naslovnika kojima se mediji obraćaju, nego se i vlasnici i uposlenici i korisnici medija dijele i identificiraju prema svojim nacionalnim, stranačkim, konfesionalnim pripadnostima.

Upravo je i zato odnos medija i religijâ u Bosni i Hercegovini *vrlo važna* tema jer, uz političke strukture, nitko kao mediji i religijske institucije u ovoj zemlji ne uvjetuju društveno-političku zbilju, kulturnu i uopće duhovnu profilaciju građana, bolje kazano, svojih korisnika. Ne treba, međutim, zaboraviti da u Bosni i Hercegovini ipak ima medija koji su otvoreni, u kojima surađuju autori različitih pripadnosti i koji u koncepciji nastoje zahvatiti cjelinu bh. društva. Njih je malo, ali njihova *kritička pluralnost* ipak ima utjecaj na javno mnijenje i na slabljenje rigidne i nerijetko fanatizirane medijske podijeljenosti i getoizacije.

Poslije prisilne šutnje brbljava sveprisutnost

U jednopartijskom komunističkom režimu religijska tematika i praksa se u BiH, kao i pod drugim komunističkim režimima, svodila na religijske prostore i na medije u vlasništvu crkava i religijskih zajednica. Religija, vjerska uvjerenja i pripadnost bili su prisutni ali izvan službene javnosti. Crkve i religijske zajednice, ponekad progone, proskribirane, a kroz čitavo razdoblje nepoželjne i pod prisilnom šutnjom, u 90-im godinama prošloga stoljeća izleze iz te desetljećima omalovažavane i kontrolirane sfere s osjećajem (demokratskoga) pobjednika i jedinom pravom snagom koja se radikalno opirala programiranom ateizmu, političkom jednoumlju i ideološkom potiskivanju religioznosti i nacionalnosti. Nestankom ideoloških potpora bivšeg sistema kao što su, primjerice, *bratstvo i jedinstvo* ili *klasna borba*, religije su postale gotovo jedina duhovna snaga s kontinuitetom i time važno utočište mnogima u posve novoj i vrlo usložnjenom političko-nacionalnoj situaciji. Crkvama i religijskim zajednicama se pripisalo ne samo očuvanje religijskoga nego i nacionalnoga identiteta, a i slobodni prostor mišljenja i govora. U ovome sigurno ima dosta istine, iako bi trebalo temeljitije analizirati komunističko razdoblje i položaj religijâ u to doba.

U svakom slučaju, padom komunizma, religija je vrednovana kao nezaobilazni faktor nacionalne ali i uopće društvene stvarnosti. U toj situaciji mnogi mediji (novinari), s gotovo jednakom energijom kojom su se prije suprotstavljali ili prešućivali religiju i religijske teme, počinju favorizirati religiju, pa je ona iz stanja prisilne šutnje ušla u fazu gotovo nasilne poželjnosti – sve do *brbljave sveprisutnosti*. Prije rata, za vrijeme rata i neko vrijeme iza rata većina novinara je slijedila (redovito nacionalnu) politiku koja je koristila religiju kao dekorativni, folklorni i reklamni izraz svoje demokratičnosti i svoje nacionalne privrženosti, ili još više kao duhovno (transcendentno) pokriće posve političkih, nacionalnih (zemaljskih, osvajačkih) ciljeva. O religioznosti se nije govorilo kao datosti ili vrednoti po sebi, nego samo o *religiji u službi*. Religijske teme, pitanje vjere

i nevjere, ili egzistencijalna pitanja u kojima bi religija bila barem jedan od mogućih odgovora, ozbiljno se ne tematiziraju.

Današnje je stanje tek nešto drugačije. Religija je manifestativno manje prisutna u javnim (profanim) medijima, ali i dalje se mnogi novinari ponašaju podložno i udvornički pred vjerskim poglavarima i službenicima, s velikom dozom neznanja i religijske neupučenosti govore o religijskim temama, ili religiju svode na običaje, obrede i izvanjsku tradiciju.

Religija između ekstrema

Za bolje razumijevanje naše teme važno je sagledati i opće stanje religija i vjere u BiH iz još jednoga kuta. Naime, u našem društvu prisutna su dva ekstrema u odnosu prema religiji kojih nisu lišeni ni mediji ni novinari. S jedne strane, još je uvijek kod manjeg ali utjecajnog broja novinara prisutan ostatak marksističko-materijalističkoga nazora po kojem je religija štetna za društvo, otuđuje čovjeka, a vjernici se promatraju kao ljudi koji još nisu dovoljno prosvijećeni, na nižem su stupnju svijesti.

Nazvao bih to *dogmatiziranim laicizmom*, ili neprosvijećenim (nekad i agresivnim) laicizmom jer ne dopušta razlike, zaboravlja da je religiozna dimenzija neotuđiva sastavnica čovjekova života, te da je vjera – vjerovalo se u ideje, ljude ili božanstvo – sastavni i neizbrisivi dio ljudske egzistencije. Poteškoća je u tome što neki ljudi misle da je religija štetna i ne žele je prihvatiti kao društveni, socijalni fenomen. Ima i nešto novinara koji smatraju da su religije i vjerski službenici najodgovorniji za sukobe u BiH, pa neki i prošli rat žele podvesti pod vjerski, ili će svaki javni nastup vjerskih službenika nazivati, po starom komunističkom šablonu, kleronacionalizmom, zaostalim pobožnjaštvom, nacionalističkom manipulacijom.

Nasuprot dogmatiziranom laicizmu nalazi se drugi ekstrem – *neprosvijećena (agresivna i netolerantna) dogmatizirana religioznost* koja u konačnici ima tendenciju ili izjednačavanja religiozne sfere s društvenom ili postavljanje religije i religijskih institucija iznad društvenih. Unutar ovoga stava i ponašanja treba razlikovati dvije podvrste religijskoga ponašanja. Jedna je vrlo raširena među običnim vjernicima, nastala zbog razočaranja u čovjeka i ljudske projekte uređenja ljudskih zajednica i društava. Možemo je nazvati *duhovnjačka religioznost – pobožnjaštvo*, jedna vrsta misticizma koja se uklanja iz «svijeta», iz društva, u religioznost bez konkretnosti, u manje molitvene kružoke koji izmiču odgovornosti za zajedničko dobro i gdje se pojedinac osjeća zaštićen i prihvaćen u malom krugu religioznih istomišljenika. Naime, nakon promjena, demokratskih, kako se kaže, došlo je do velikog očekivanja od religije, religijskih institucija. Komunizam, ali i moderni način života, ispraznio je čovjeka od duhovnih sadržaja, a čovjekov je duh nemiran i traži i duhovnu hranu. Na te ljudske težnje, na opravdana traženja, uskočile su različite ponude: tržište duhovnosti – novi gurui, ukazanja, novi duhovski pokreti, sekte. One su u biti usredotočene na čovjekovo individualno spasenje, na unutarnju sreću ili sreću maloga kruga ljudi. Svijet i društvo smatraju se pokvarenima, politika prljavom i nečasnom. Pripadnici ove vrste religioznosti često nisu ni svjesni da su upravo oni kao duhovni ljudi jako netolerantni, djeluju iz svoga zamka. Operiraju Bogom ili transcendencijom kao analgetikom i lažnom utjehom a prema svijetu, politici ili onima koji drugačije misle i vjeruju ponašaju se militantno, bojovno. Kao primjer ovakvog ponašanja mogu poslužiti ne samo neke religijske skupine nego i emisije ili mediji, osobito neki tiskani mediji crkvenih ili religijskih zajednica.

Uz duhovnjačku religioznost veže se i *politizirana (nacionalizirana i profiterska) religioznost*. Ovdje je religija sredstvo da se domognemo zemaljskih moći, stvari, teritorija, da pokrijemo nečim 'velikim', uzvišenim, prizemne ciljeve. To je izjednačavanje zemaljskoga i svetoga. Nacionalizam je uz konzumerizam, a što se ne želi znati ni priznati, najsekularnija ideologija, bezboštvo u samoj vjeri. Osobni ili kolektivni egoizam te nacionalna isključivost su ono što suštinski negira univerzalnost poruke monoteističkih religija. Politiziranju religije ne samo da pomažu svjetovni nego i religijski mediji. Nije problem u tome da se religijski mediji, vjerski službenici, ili novinari i autori u vjerskim medijima bave politikom, jer je to demokratsko pravo svakoga građanina, nego što se politikom ne bave iz svoje vlastite, *spiritualne* sfere, ne dakle iz motiva vjere nego iz političkih (politikantskih) motiva moći – osvajanja vlasti i utjecaja u društvu. I dok su početkom devedesetih vjerski službenici, a uz njih i novinari, gurali svoje kolektive (narode) u zagrljaj politici i političarima, danas je nastupila jedna vrsta omraza političara i politike, veliko nepovjerenje koje je nagrizlo ne samo društvene institucije nego i religiozne autoritete. Politizacijom (nacionaliziranjem) religije vrlo je umanjen svaki autoritet, čak i duhovni, bez obzira i na moralnost i kompetenciju, a jedini su autoriteti ostali autoriteti ekonomske moći (tajkuni)

i vojne sile. Ne treba naglašavati da su ovome mnogo asistirali upravo mediji. Stoga je danas jedan od njihovih nužnih, iako teških zadataka, da se vrati dostojanstvo politike kao časnoga posla, kao brige i odgovornosti pojedinca za zajedničko dobro unatoč mnoštvu nečasnih ljudi koji se bave politikom.

Neki zadaci pred medijskim radnicima

Naveo bih nekoliko zadataka koji mi se čine važnima i koje bi medijski radnici, novinari, dolazili oni iz religijskih zajednica ili iz opće društvene sfere, trebali imati na umu u svome djelovanju s obzirom na odnos mediji i religija:

Bolje poznavanje religioznosti kao antropološkoga fenomena, kao ljudske egzistencijalne čežnje i potrebe, te religije/religija kao društvenoga fenomena. Time će se izići iz stava ignoriranja, arogancije ili kompleksa manje vrijednosti, kao i dodvoravanja religijskim službenicima. To podrazumijeva širi uvid u religiju i religioznost a ne njihovu redukciju samo na vanjštinu. Manjak *elementarne teološke izobrazbe* je karakteristika mnogih naših novinara. To ne znači odmah i vjersku pripadnost nego otvorenost za drugost i dijalog s vjernicima.

Nužna je kritičnost i samokritičnost u informiranju. Naime, dok smo u prošlom sustavu živjeli pod *cenzurom*, u vremenu tranzicije živimo pod jakom *autocenzurom*, osobito prema «svojima», prema pripadnicima istoga naroda, ili prema pripadnicima iste konfesije. To se osobito ogleda u pitanju počinjenoga zla i krivnje. Novinar je pozvan na istinoljubivost. Današnji novinari iz «ljubavi» prema svojim teško izriču istine koje oslobađaju, pa su pristrasni, strašeci se da ne budu isključeni iz svojih ili da ne izgube posao. Kritičnost i samokritičnost uključuje praćenje, dijalog, slušanje i čitanje drugih medija i onih koji drugačije misle, drugačije vjeruju, koji su ateisti ili agnostici. Samokritičnost se osobito traži od vjerskih medija i novinara, ne kao izraz ponižavanja i iznošenja pred druge svojih mana, zla i slabosti, nego upravo iz religioznoga stava pred Bogom, Ocem svih ljudi, na kojega se tako rado i novinari-vjernici pozivaju, a koji zahtijeva unutarnju koherentnost, istinoljubivost i poštivanje drugih.

Već smo napomenuli kako bi zadatak medijskih radnika bio i da vrate povjerenje u politiku kao častan i nezaobilazan posao zajedničkoga života, što bi pripomoglo i jasnijem razlikovanju političkoga i religioznoga. U tome smislu bi novinari trebali izgrađivati *kritičko javno mnijenje* prema svim relevantnim faktorima u društvu, dakle i prema vlastitom narodu, politici, stranci, religiji ili svom svjetonazoru, i ne bi bili samo podupiratelji, branitelji ili nekreativno ogledalo *kolektivnog mišljenja* skupine kojoj pripadaju. Put od nekritičkoga kolektivnoga mišljenja do kritičkoga javnoga mišljenja put je i od pasivnoga prema aktivnom vrednovanju i samih medija i njihovih poruka, što je nasušna potreba svih građana ove zemlje.

Mediji i religija

**– prezentacija religijskih tema,
crkava i vjerskih zajednica i vjerskih autoriteta**

Analiza na osnovu monitoringa medija

Aktuelni monitoring: mart 2007.

Retroaktivni monitoring: 15. decembar 2006.-10. januar 2007.

Analitički centar Medijskih inicijativa
i Media plan instituta Sarajevo

Autori: Radenko Udovičić, Davor Marko, Benjamin Butković,
Katarina Panić, Jasmina Korda

UVOD

Udruženje za razvoj medija i promociju profesionalnog novinarstva «Medijske inicijative», koje je 2005. godine osnovao Media plan institut iz Sarajeva, provelo je na zahtijev i u partnerstvu sa Fondacijom Konrad Adenauer istraživanje «Mediji i religija – prezentacija religijskih tema, crkava i vjerskih zajednica i vjerskih autoriteta». Ovo istraživanje/monitoring zasnovano na analizi sadržaja medijske produkcije trebalo je utvrditi kako se, sa aspekta medija, danas tretiraju religije parcijalno, i odnos religijskih zajednica generalno; koliko koji medij izvještava o kojim religijskim zajednicama, na koji način i sa kakvim uklonom, i u kakav se kontekst izvještavanje stavlja; u kojoj mjeri su zastupljene religijske teme, te izvještavanje o crkvama i vjerskim zajednicama i vjerskim autoritetima u bh. medijima.

U cijelom svijetu se diskutira o odnosu crkava i vjerskih zajednica i države. Interpretacije su veoma različite i kreću se od totalno laičkih u Francuskoj, do izuzetno prisnog odnosa crkve i države u Grčkoj. Bosna i Hercegovina je nakon sloma socijalističkog uređenja prolazila različite faze u toj problematici. U ratu i neposredno nakon njega bilo je pokušaja simbioze, i to u sve tri većinske vjerske zajednice, političkog i vjerskog diskursa. U demokratskim sekularnim državama se vjerskim zajednicama i crkvama daje čvrsta pozicija u društvu. Religija ima nezaobilaznu društvenu funkciju i shvata se kao važan element šireg društvenog, kulturološkog i civilizacijskog diskursa. U društvima u tranziciji država i crkve i vjerske zajednice tu poziciju moraju zajedno definirati i ispregovarati. U takvoj poziciji se trenutno nalazi i Bosna i Hercegovina.

Na osnovu društvenih karakteristika bosanskohercegovačke političke i medijske scene, ovom analizom htjeli smo provjeriti kakva se slika o crkvama i vjerskim zajednicama stvara u medijima: da li je izvještavanje obojeno predrasudama; da li postoji poseban medijski prostor za ove teme (npr., specijalne emisije i rubrike); da li je izvještavanje kvantitativno i kvalitativno uravnoteženo; da li se kroz religijske teme posreduju politički interesi; koje je izvještavanje o religiji u vezi sa aktuelnim dnevnim dešavanjima, odnosno da li mediji kontinuirano ili kampanjski izvještavaju o ovim temama; da li se odvija međureligijski dijalog u medijskoj prezentaciji i ima li suprotstavljanja pozicija prema ateizmu; postoje li novinari koji su u medijima specijalizirani za praćenje tih tema; na koje načine se tretiraju događaji i aktuelnosti – način pokrivanja i izvor informacija, forme, potpunost i tačnost informacija, odvajanje informacije od komentara, zloupotreba informacije i komentara; mogući uticaj informacija na društveni ambijent – informiranje u službi boljeg upoznavanja, njegovanja tradicija i jačanja međureligijskog dijaloga, negativne reperkusije informiranja na stvaranje nacionalnih i vjerskih predrasuda i barijera, oživljavanje starih animoziteta i pozitivni odraz na stvaranje novog ambijenta povjerenja.

U periodu od 1. marta 2007. do 31. marta odvijao se monitoring u realnom vremenu (31 dan). Međutim, kako bismo istražili kako mediji izvještavaju za vrijeme obilježavanja najvećih praznika tri monoteističke religije, urađen je i retroaktivni monitoring koji je obuhvatio period od 15. decembra 2006. do 10. januara 2007., kada su proslavljeni Hanuka, Kurban-bajram, te Božić po gregorijanskom i julijanskom kalendaru.

Predmet retroaktivnog monitoringa su bili dnevni listovi iz BiH – Dnevni avaz, Oslobođenje, San, Dnevni list, Nezavisne novine, Glas Srpske, te dnevni listovi iz Srbije i Hrvatske koji imaju izdanja i veliku čitanost u BiH – Večernje novosti i Večernji list – ali samo njihove stranice posvećene BiH. Paleta medija u monitoringu u aktuelnom vremenu je bila obimnija. Od dnevnih novina obuhvatila je i Slobodnu Dalmaciju, također novinu iz Hrvatske, sedmične news magazine Slobodnu Bosnu i BH Dane iz Sarajeva i Novi Reporter iz Banje Luke. Praćeni su i centralni dnevni tri javna TV-servisa na nacionalnom nivou – BHT, TV RS, FTV – te centralni dnevni privatnih stanica, NTV Hayat (Sarajevo), ATV (Banja Luka) i hercegovačka TV Mostar (koja je krajem marta privatizirana i to na način da joj osnivač više nije Gradsko vijeće Mostara, već tri zapadnohercegovačke općine u kojima su Hrvati većina). Pored glavnih informativnih programa, monitorirane su i takozvane specijalne emisije koje obrađuju religijske teme. Od radiostanica monitorirani su, također, centralni dnevni tri javna servisa – BH Radio1, Radio Republike Srpske i Radio Federacije BiH, kao i tematske emisije koji se dotiču religijske problematike. Zanimljivo je da najjače privatne radiostanice u BiH nemaju glavne dnevne, već informativni program zasnivaju na kratkim blic vijestima, tako da ih javnim servisima nismo mogli postaviti

kao pandan, kao što je učinjeno u uporednom praćenju televizije kao medija. Već ova činjenica oslikava medijski pejzaž BiH, u kojem radiostanice informativni program preuzimaju uglavnom od stranih emitera na bosanskom, srpskom ili hrvatskom jeziku (najčešće Glas Amerike i Slobodna Evropa), a vlastitu infoprodukciju popunjavaju kratkim vijestima. Bit ćemo slobodni to reći iz dva razloga. Prvo, zbog toga što karakteristika komercijalnog radija nisu duži informativni programi, a drugo, takva je varijanta zasnovana na preuzimanju agencijskih informacija neuporedivo jeftinija jer ne iziskuje veće kadrovske resurse.

Dominantan kriterij pri izboru medija koji će se monitorirati napravljen je po principu njihovog tiraža i uticaja na javno mnijenje u BiH. Kod pisanih medija napravljen je i teritorijalni i nacionalni (etnički) balans kako bi srazmjerno bila pokrivena tri konstitutivna naroda, odnosno tri religijske tradicije. Monitorirano je šest od osam bosanskohercegovačkih dnevnika, koliko ih ukupno ima u ovom trenutku, kao i tri informativno-politička nedjeljnika. Međutim, u praćenje su uvrštene i tri dnevne novine iz susjednih zemalja – Večernji list i Slobodna Dalmacija iz Hrvatske i Večernje novosti iz Srbije. Svi imaju izdanja za Bosnu i Hercegovinu na par stranica na kojima su pokrivena bh. teme. To su najčitaniji dnevni listovi na teritorijama gdje su Hrvati, odnosno Srbi, većina, što je još jedna karakteristika i medijskog ali, prije svega, političkog ambijenta u BiH. Ona pokazuje da Srbi i Hrvati preferiraju novine iz Srbije i Hrvatske. Euro Blic, izdanje beogradskog Blica, koji je također izuzetno uspješan u Republici Srpskoj, nije monitoriran kako bi se ostvario već spominjani etnički balans. Međutim, moramo naglasiti da nijedna od novina za sebe ne kaže da je namijenjena jednom narodu već sve imaju intenciju da im ciljna grupa budu građani cijele BiH, sa izuzetkom Glasa Srpske, jedinog lista u državnom vlasništvu, koji figurira kao list Republike Srpske, ali formalno građana, a ne samo Srba. No ipak, izborom tema, selekcioniranjem informacija kao i prisustvom komentara kao legitimne žurnalističke forme, pokazuje se da većina listova u značajnoj mjeri preferira politički ambijent, izdijeljen prije svega etnički, a zatim i politički. To se odrazilo i na tretiranje religije, što će se vidjeti dalje u analizi.

Kada su radijske i televizijske stanice u pitanju, monitorirana su tri subjekta javnog servisa BiH – entitetske Federalna RTV i RTRS, te BHRT, kao servis za cijelu Bosnu i Hercegovinu. U skladu sa obavezama javnih servisa po evropskom modelu, obaveze prema različitim pojavama u društvu, a pogotovo prema religijskim temama, veće su. Zbog toga svaki od triju servisa, bilo na radiju ili televiziji, ima specijalističke religijske emisije koje obrađuju ovu tematiku. Upravo na tom polju se oslikava i razlika u odnosu na privatne TV-stanice koje u monitoriranom periodu nisu imale ove sadržaje u vidu zasebnih emisija i programa. Inače, monitorirana je NTV Hayat iz Sarajeva, stanica koja ima najjači informativni program u komercijalnoj sferi, zatim Hercegovačka TV Mostar (HTV – skraćenica je ista, ali se televizija nekada zvala Hrvatska televizija), koja izborom pristupom temama važi za televiziju bh Hrvata i Alternativna TV Banja Luka (ATV), stanica koju je dugo vremena u RS-u važila kao programski relativno liberalan medij.

Metodologija

U toku monitoringa u utvrđenim terminima analitičari su razvrstavali priloge po definiranim varijablama. Osnovna jedinica analize je bila medijska objava/tekst/prilog. Kriterijske varijable koje su se koristile bile su:

- Naziv medija
- Datum i mjesto objave
- Novinarska forma priloga
- Autor priloga
- Država/Entitet
- Crkva i vjerska zajednica
- Kontekst
- Orijentacija prema subjektu
- Pozicija subjekta (samo u slučaju TV-dnevnika).

Radi boljeg razumijevanja izvještaja nužno je obrazložiti tri zadnje varijable – *kontekst, orijentaciju prema subjektu i poziciju subjekta*. Kontekst je tematska sadržina koja preovladava u objavi uzimajući u obzir različite aktuelne i tradicijske elemente. Za razliku od drugih varijabli, ovdje je bilo moguće objavu svrstavati u više konteksta ili potkonteksta, jer je često teško strik-

tno razlučiti neki događaj. Dakle, ako, naprimjer, vijest govori o tome da je neki političar primio nekog vjerskog službenika, to je i *protokolarni* ali i *direktno politički kontekst*.

Kategorije konteksta koje smo unaprijed definirali bile su:

Teološki

Isključivo teološki prilozi (Naprimjer, rasprava o statusu religije u društvu, budućnosti islama i različitih crkava, tretiranje pokajanja, korizme, spasenja itd.)

Protokolarni prilozi (Ova potkategorija je apsorbirala kako zvanične susrete u kojima učestvuju vjerski službenici, tako i izvještavanje sa religijskih službi kao događaja.)

Tradicijski (Tretiranje religije kroz kulturološku i društvenu zbilju u BiH, npr. religijski praznici i načini njihove proslave, prakticanje islama itd.)

Društveno-politički

Politički direktan (Ova kategorija se tiče situacija u kojima zakonodavci donose odluke koje direktno utiču na religijske zajednice ili položaj religije uopće u društvu, kao i obratno – situaciju u kojoj su vjerski službenici u poziciji da direktno utiču na vlast.)

Politički indirektan (Izjave i ponašanje kojima se u različitim prilikama javnosti šalju političke poruke.)

Ekonomski (Razmatranje i poboljšanje ekonomskog ambijenta u zemlji i unutar vjerskih zajednica, kao i razni vidovi obnove vjerskih objekata.)

Edukacijski (Obrazovne aktivnosti unutar religijskih zajednica, odnosno samih vjerskih zajednica, prema javnosti.)

Međunarodni (Aktivnosti koje se dešavaju u inostranstvu, ali su na neki način u vezi sa BiH ili aktivnosti iz BiH koje se vode prema inostranstvu.)

Ratni zločini i prošlost (Događaji koji su u vezi sa ratom u BiH i raznim fazama u prošlosti, u kojima su stradali pripadnici određene religije ili nacije.)

Etika/ljudska prava

Sigurnost (Različite situacije koje sadrže bezbjednosne elemente – neke od najčešćih tema ove potkategorije bila su pitanja koja apliciraju terorizam.)

Orijentacija prema subjektu podrazumijeva uklon novinara ili medija. Uklon može biti pozitivan, neutralan ili negativan. Zavisi od toga kakav je stav u tekstu imao autor prema vjerskoj zajednici ili relevantnoj temi koja se navodi u tekstu, sa stanovišta monitoringa. Zato je važno napomenuti da se kod novinarskog uklona ne ocjenjuje sadržaj teksta već isključivo novinarski stav/uklon/odnos. Naprimjer, situacija u vezi sa suđenjem Fati Orlović, koja se tereti za izazivanje vjerske, rasne i nacionalne mržnje zbog fizičkog napada na pravoslavnog sveštenika, evidentno je negativan sadržaj, ali ako je izvještaj od strane novinara prezentiran nepristrasno i činjenicama argumentirano, riječ je o NEUTRALNOM UKLONU. U statističkom evidentiranju pozitivan uklon je označavan sa «+», negativan sa «-» a neutralan sa «0».

Pozicija subjekta je varijabla zastupljena samo kod informativno-političkih emisija na televizijama. Suštinski, pratili smo da li je predmet monitoringa, naprimjer religijska zajednica, glavni sadržaj priloga ili samo jedan od aktera. Naprimjer, ukoliko je riječ o nekoj svečanosti na kojoj su govorile brojne zvanice iz političkog i društvenog života pa se obratio i neko iz religijske sfere, riječ je o nesamostalnom subjektu. Ukoliko prilog govori o događaju gdje je u prvom planu nastup nekog religijskog zvaničnika ili se razmatra tema isključivo iz religije, riječ je o samostalnom subjektu.

Generalni zaključci:

Ukupan dojam na osnovu analize jeste da pozicija religije, a time i njena kulturološka i civilizacijska funkcija u bosanskohercegovačkom društvu, u bh. medijima nisu jasno određeni, niti je dovoljno naznačen multireligijski karakter ovdašnjeg društva. U većini medija religije se obrađuju isključivo separatno, sa više ili manje tolerancije prema «onom drugom». Izuzetak su specijalne emisije na javnim TV-servisima, u kojima su različite monoteističke religije smještene u iste emisije, ali po priložima također separatno obrađene. Jedina emisija koja istinski njeguje međureligijski dijalog emitira se na BH Radiju 1 – VJERSKI PROGRAM. Predstavnicima zvaničnih religija u Bosni i Hercegovini u tom programu, u vrlo tolerantnoj atmosferi, donose mnoge zanimljivosti i podatke iz istorije i vjerskih knjiga koje su prilagođene današnjem vremenu koje

živi Bosna i Hercegovina. Autori potenciraju **sličnosti**, a ne razlike, i govore o vjeri primarno iz perspektive vjernika.

Novine nemaju poseban medijski prostor niti rubriku posvećenu vjerskim sadržajima, izvještavanje je uglavnom kampanjsko, a ne kontinuirano. Ista je situacija i u informativnim programima elektronskih medija. Nekoliko je tema koje su bile dominantne u svim medijima – vehabijski pokret u BiH, a posebno grupa okupljena oko Jusufa Barčića, koji je pred sami kraj monitoringa i poginuo; hapšenje vehabija u Srbiji; Fata Orlović i postupak protiv nje zbog širenja nacionalne i vjerske mržnje, a sve u konotaciji nelegalno izgrađene crkve na njenom zemljištu; temelji crkve na bošnjačkoj zemlji u Kotorskom; Objediniteljski sabor Islamske zajednice u Srbiji; vraćanje imovine Srpske pravoslavne crkve u Sarajevu; biskupska konferencija u Mostaru. Već iz nabranja samih tema vidljivo je da uglavnom dominira društveno-politički kontekst u odnosu na vjerski.

Mediji su se povinovali interesima i afinitetima svoje ciljne grupe. Tako Večernji list, Dnevni list, Slobodna Dalmacija i Hercegovačka televizija Mostar izrazito dominantno prate Katoličku crkve. Televizija Republike Srpske, Glas Srpske i Večernje novosti su fokusirani na Pravoslavnu crkvu, dok je u Dnevnom avazu i Federalnoj televiziji dominantno prisutna religija islam. U Nezavisnim novinama, Oslobođenju i SAN-u, na BHT-u, Radiju RS-a i Radiju FBiH relativno je izbalansiran broj sadržaja koji tretiraju islam i pravoslavlje. Zanimljiva je statistika koja se odnosi na BH Radio 1. Ova stanica dominantno je izvještavala o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ali je razlog tome konstantno posvećivanje prostora oko sporno izgrađenih, odnosno započetih, crkava u Konjević Polju i Kotorskom kao i reakcijama iz SPC-a.

Sa izuzetkom hrvatskih medija, ostali monitorirani mediji izuzetno malu pažnju posvetili su događajima koji govore ili u koje je involvirana Katolička crkva. Ta situacija je pomalo začuđujuća kada su u pitanju javni servisi i novine koje, barem formalno, teže da budu multietničke. Jedan od razloga je činjenica da Katolička crkva, odnosno njeni poglavari, nisu bili uključeni u političke i imovinske afere koje su zaokupljale pažnju kod drugih dvaju «konstitutivnih» religija. Međutim, utisak je da neki događaji, poput Biskupske konferencije u Mostaru ili velikog političko-vjerskog skupa u Zagrebu – solidarnost sa bh. Hrvatima, nisu praćeni sistematski a izvještavanje se završilo na nivou jednokratnih kratkih izvještaja ili vijesti. Sa druge strane, medije iz hrvatskog miljea karakterizira veliki broj sadržaja protokolarnog karaktera, često lokalnog značaja, koji prikazuju razne karitativne i kulturne aktivnosti u koje je uključena Katolička crkva.

Monitorirane radiostanice su u informativnim emisijama imale najmanji broj priloga (u prosjeku jedan u dva i po dana), slijede televizijske stanice koje su imale jedan do jedan i po u jednom danu. Najviše prostora religijskoj tematici posvećivale su novine (tri po danu, a u retroaktivnom monitoringu gotovo četiri). Nešto veće prisustvo u štampi očekivano je zbog prirode novine kao medija u kojem ima više prostora i mogućnosti za različite varijante razmatranja tematike.

Sedmični informativno-politički magazini su također bili na tematskoj, odnosno kontekstnoj liniji praćenja ove problematike, kao i ostali monitorirani mediji. Međutim, tekstovi koji su se objavljivali kretali su se od istraživačkih *storyja*, do visprenih crtica i komentara u kojima su, katkad vrlo otvorenim jezikom, žestoko kritizirane razne pojave i ličnosti.

Ni u jednom mediju nije zabilježen negativan novinarski uklon prema cjelokupnoj religiji, njenom prakticiranju ili njenim vrijednostima. Međutim, u većini medija primijećeni su, istina, u manjem broju, negativni ukloni prema određenim pojavama i subjektima, i to najčešće pretjeranim potenciranjem nekih činjenica. Posebno velik broj negativnih novinarskih uklona zabilježen je prema islamu i Islamskoj vjerskoj zajednici u BiH. Sa izuzetkom par «ispada» od strane srpskih medija, gdje se i bosanski islam vezao za terorizam, većina žestokih kritika dolazila je upravo od medija u kojima je sastav novinara dominantno bošnjački. Osnovna «meta» kritike je bio vehabijski pokret, ali i reisu-l-ulema IZ-a, Mustafa efendija Cerić. Ovo je jedini primjer u BiH da je zvanični vjerski poglavari jedne religijske zajednice u zemlji kritiziran od strane novinara iz naroda koji bi tradicionalno trebao da potiče iz tog vjerskog kruga. Kritike Ceriću su se uglavnom ticale, kako su mediji navodili, njegovih političkih izjava, čestih putovanja i «mlakog» stava prema Jusufu Barčiću i vehabijama. Posebno izražen negativni stav prema reisu je imao magazin BH Dani, u nešto manjoj mjeri Slobodna Bosna, ali su indirektno kritike primijećene i na javnim TV-servisima. Vrlo direktan bio je i napad u Danima i Dnevnom avazu na episkopa zvorničko-tuzlanske eparhije Vasilija Kačavendu zbog, kako je naglašeno, podržavanja protjerivanja Bošnjaka iz Bijeljine i gradnje crkvenih objekata na njihovoj zemlji.

Međureligijsko vijeće u BiH, kao institucija formirana da unapređuje nacionalnu i vjersku toleranciju u BiH, u monitoriranom periodu nije bilo značajno prisutno u medijima. Par puta je Vijeće spominjano u obradi nekih tema, ali uglavnom kao nesamostalni subjekt. Razlog je činjenica da Vijeće, koje inače okuplja najviše vjerske poglavare, nije imalo aktivnosti. S obzirom na političke (ne)prilike u BiH i misiju ovog tijela, pokazuje se potreba spuštanja aktivnosti Vijeća na niži nivo koji će promptno reagirati, ili formiranje odjeljenja koja će uvijek biti na usluzi novinarima za davanje informacija.

Suprotstavljanje teoloških pozicijama ateizma, što imamo u nekim zapadnoevropskim medijima, posebno francuskim, izostalo je. Rekli bismo da ovo nije ni praksa ni tematika bh. novinarstva i da su takva sučeljavanja od pada komunizma rijetkost. Jedini takav primjer je bila prepiska, debata, između novinara Oslobođenja, ateiste Zije Dizdarevića, i fra Ivana Šarčevića, glavnog urednika Svjetla riječi. Iako je sučeljenje potaknuto političkim neslaganjem, dio rasprave se odnosio i na ateizam. Međutim, činjenica je da su najteži komentari i teške kvalifikacije religijskih zvaničnika upućene od strane medija koji se smatraju više ili manje simpatizerima lijeve političke opcije i u kojima već niz godina postoje snažne kritike negativne uloge religije i njenih pojedinih lidera u posljednjem ratu.

Za razliku od retroaktivnog monitoringa koji se odvijao za vrijeme velikih vjerskih praznika u decembru i januaru, kada je zbog toga dominirao vjerski politički kontekst, u monitoringu koji se odvijao tokom marta, izrazito većinski bio je društveno-politički kontekst. To pokazuje da se, kada nema konkretnih velikih povoda, religija uključuje u medijske preokupacije koje najviše plijene pažnju medija - politika i razne forme skandala. Međutim, da nije bilo političke konotacije i takozvanih «megatema» koje su kampanjski svi pratili tokom marta, religija bi bila većinom potpuno zapostavljena a tekstovi i prilozi o njoj bi se objavljivali na manje udarnim stranicama ili u zadnjem dijelu dnevnika.

Primijećeno je parcijalno potenciranje ugroženosti pojedinih vjera u novinama: pravoslavlja u Večernjim novostima i Glasu Srpske, katolicizma u Dnevnom listu i Večernjem listu, a u nešto manjoj mjeri islama u Dnevnom avazu. Pravoslavlje u BiH je ugroženo, kako zaključujemo iz izvještavanja, prije svega zbog nevraćanja crkvene imovine u Federaciji BiH. Katolicizam, odnosno prije svega katolici u BiH, ugroženi su zbog neodgovarajućeg statusa hrvatskog naroda koji je majoriziran i na državnom i na federalnom nivou, ali i zbog materijalističkih preokupacija u današnjem društvu koje štete religijskoj osnovi. Što se tiče islama, na bosanskom nivou je problem nipodaštavajući odnos vlasti RS-a prema islamu – prije svega vjernicima i obnovi džamija. Međutim, par puta je potencirana i globalna ugroženost koja se svodi na činjenicu da je Evropa dominantno hrišćanska te prema islamu, kako u BiH tako i Evropi, postoje predrasude. Inače, većina medija je imala takvu izvještajnu notu koja je umjerenije ili intenzivnije, potencirala ugroženost bosanskog prakticiranja islama od strane vehabijskog načina prakticiranja.

Sva tri javna radio i TV-servisa koji emitiraju na nacionalnom nivou imaju religijske programe u vidu specijalnih sedmičnih emisija. Privatne TV-stanice ATV i Hayat ali ni regionalna stanica HRT to nemaju. Riječ je o emisijama koje se neosporno mogu klasificirati kao edukativni program. Suština emisija je da približe običaje, težnje, postulate i istoriju različitih religija gledaocu. Međutim, pitanje je: Ko je ciljna grupa ovih emisija? U najvećoj mjeri su to vjernici. Međutim, naša slobodna ocjena je da to uglavnom nisu oni koji su izuzetno dobro upoznati sa vjerom, jer su mnoge stvari koje se spominju predstavljene na način da se upozna, objasni i približi. Drugo pitanje je da li je vjerski program u kojem se zajednički obrađuju religije vjernicima prihvatljiv za gledanje. Na francuskoj javnoj televiziji, gdje također postoji vjerski program, emisije o islamu i katoličanstvu se emitiraju odvojeno u posebnim terminima, jer uredništvo smatra da je ono što u vjerskom smislu interesira katolike muslimanima apsolutno nezanimljivo, i obratno. Međutim, BiH kao dugogodišnje multinacionalno i multireligijsko društvo, vjerovatno ima potrebu, rekli bismo i tradiciju (bez obzira na trenutnu složenost situacije), za određenim multireligijskim sadržajima i raznim vrstama povezivanjima. Iz same analize ovih emisija kristalizira se zaključak da su ciljna grupa vjernici koji imaju potrebu da kroz televizijsku formu dobiju informacije i potvrde svojih stavova, ali i da upoznaju druge religije, te građani koji kroz školovanje i rad u socijalističkom sistemu nisu stekli znanja o religijama. U svakom slučaju, obje grupacije, ukoliko žele da odgledaju ili odsluškaju cijelu emisiju, moraju imati određenu dozu tolerancije i interesa za zbivanja u različitim religijama. Doduše, u koloritu specijalnih programa na dva medija imamo i drugačiji pristup. Kao što smo naglasili, Vjerski program BH Radija 1 kroz formu dijaloga nastoji ponuditi različite koncepte i poglede u vezi sa religijskim (pa i svjetovnim pitanjima), ali insitirajući uglavnom na sličnostima. S druge strane, Federalni radio u emisijama koje se emitiraju različitim danima zasebno obrađuje vjere – «Islamske teme» petkom, subotom «Emisiju za

vjernike pravoslavne vjeroispovijesti», a nedjeljom emitira program za vjernike katoličke vjeroispovijesti. Ciljna grupa u ovakvom konceptu je mnogo jasnija. Na TV RS zasebno se emitira emisija za pravoslavne vjernike a zasebno emisija koja obrađuje islam, katoličanstvo i judaizam. U svakom slučaju, sve emisije na sva tri radio i sva tri TV-servisa urađene su kvalitetno, uz ozbiljan novinarski pristup. U dijelu priloga potrebno je uložiti malo više takozvanog audiovizuelnog šarma, kako bi emisije kroz bogatstvo glasova, sagovornika i inovativnih montažerskih rješenja bile prihvatljive i široj publici, a zasigurno i dinamičnije ciljnoj publici.

Judaizam u nekim medijima uopće nije bio prisutan, dok su se u drugim pojavljivala maksimalno do tri sadržaja mjesečno. U principu, s obzirom na broj Jevreja u BiH, podatak djeluje u skladu sa ukupnim društvenim ambijentom. Što se tiče specijalnih emisija, s izuzetkom Federalne TV i radija, judaizam je prisutan kroz priloge koji objašnjavaju ovu religiju i njene običaje. Pohvalili bismo ovaj koncept, jer judaizam kroz istoriju, ali i kroz sadašnje globalističke okvire, ima ogroman značaj i dobro je da se publika u BiH sa njim upozna.

Osim četiri tradicionalne crkve i vjerske zajednice, tokom monitoringa nije zabilježen nijedan sadržaj koji obrađuje druge religije, religijske pokrete i sekte koji djeluju u BiH ili se mogu dovesti u vezu sa BiH.

Sa izuzetkom specijalnih emisija na javnom radiju i TV, u drugim medijima nije uočeno da postoje novinari specijalisti za praćenje religijske problematike. Postoje, istina, novinari koji često pokrivaju i ovu problematiku, ali se prevashodno bave pokrivanjem političkih, pa čak i ekonomskih tema.

Dominantne novinarske forme u dnevnim novinama i informativnim programima elektronskih medija su vijest (najčešće agencijska) i izvještaj novinara sa nekog događaja. U sedmičnim novinama značajno je prisustvo istraživačkih tekstova, neke vrste dosjea koji detaljnije objašnjavaju problematiku, klasičnih komentara kao i nedefiniranih formi, uglavnom kratkih, sa kombinacijom informacije i komentara.

Slijedi pojedinačni prikaz po medijima sa statističkom obradom.

Televizija Bosne i Hercegovine (BHT)

PRAĆENJE VJERSKIH TOP TEMA

BHT je javni televizijski servis Bosne i Hercegovine. U neobičnom konglomeratu etničke i teritorijalne razdjeljenosti zemlje, u kojoj postoje još dva javna TV-emitera koja pokrivaju državu na nacionalnom nivou, BHT igra ulogu koja treba da odgovori interesima i potrebama cijele zemlje. To je u sadašnjoj situaciji veoma teško.

U martu, BHT je u Dnevniku u 19 sati najviše izvještavao o islamu (24 puta), potom o pravoslavlju (13 puta), dok su katoličanstvo i judaizam bili zastupljeni po tri puta, što je, s obzirom na izrazito veći broj katolika u odnosu na Jevreje, malo začuđujuće. Znatno veći broj izvještaja posvećenih islamu može se objasniti konstantnim zbivanjima u vezi s djelovanjem vehabija u BiH, pa i u Srbiji, što se također dovodilo u vezu sa BiH. Očigledno je da su vehabije, a pogotovo njihov neformalni vođa, preminuli Jusuf Barčić, bili vrlo atraktivna tema za izvještavanje. Međutim, primjetno je da novinari, odnosno urednici, nemaju nimalo simpatija prema vehabijama.

Četvrtog marta emitiran je prilog o sukobu, kako novinar kaže, stotinjak mještana u selu Barčići (inače, na Federalnoj TV ovo selo se naziva Petrovice) i 15-tak vehabija. Pored izjave starijeg čovjeka, kojeg su vehabije lakše povrijedile, emitirane su i izjave dviju žena iz sela koje su iznijele oštar stav prema vehabijama: «Ovo su vučjaci. Napašće nam djecu. Imam žensku djecu koju ne smijem samu pustiti», kaže jedna od tih dviju žena. Druga je rekla: «Bolje bi im bilo da se obriju i namirišu.»

Izjava Jusufa Barčića, inače uvijek raspoloženog za izjave za medije, i pored činjenice da ga većina novinara ne gleda sa simpatijama, glasi: «Mi imamo pravo da koristimo mekteb. Ako nam se ne da, mi ćemo se odvojiti i poduzeti mjere». Inače, sukob u selu je nastao upravo zbog toga što mještani nisu dozvolili da vehabije koriste mekteb, u kojem su se čak i nastanili. Monitor stiče utisak da povod sukoba, odnosno pozadina priče nije dovoljno objašnjena, te je kockice morao slagati gledajući iste izvještaje na drugim TV-stanicama.

I sutradan je objavljen «antivehabijski» prilog. Počinje konstatacijom da je tuzlanski muftija pozvao državu, uz Islamsku zajednicu, da spriječi nelegalne aktivnosti vehabija. Opet je emitirana izjava jedne od mještanki sela u kojem je dan ranije došlo do sukoba i koja iznosi tešku klasifikaciju: «Sve gore od goreg. Najgori otpad od društva tu se skupio.» Na liniji unutarmuslimanske netrpeljivosti je i Jusuf Barčić, koji kaže «da je problem u tome da je džamija mimo funkcije» i da su «među muslimanima u Bosni kafana i droga prisutne na svakom koraku». Potom, slijedi drugi prilog koji voditeljica najavljuje ovim riječima: «Bez obzira na incidentnu situaciju u Barčićima te učestale probleme s vehabijama, Rijaset Islamske zajednice ni danas nije htio reagirati.» Nakon ove «uvijene» kritike Rijaset slijedi tematska obrada pojave vehabizma u BiH. Profesor Gazi Husrev-begove medrese Mustafa Spahić ističe «da je ovo problem kojim prvenstveno treba da se bavi Islamska zajednica, a ne Dayton i Davosom», aludirajući na preokupacije reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića, odnosno jednu od lokacija njegovog putovanja. Profesor Fakulteta političkih nauka Šaćir Filandra konstatira «da su vehabije krajnje negativne za Bošnjake i Bosnu». Smatra da oni prevashodno iniciraju unutarbošnjačku, a ne međureligijsku netrpeljivost. U prilog je ukomponirana i izjava direktora agencije Dine Đipe, koja je istraživala javno mnijenje o ovoj pojavi. On kaže da četiri posto građana BiH podržava vehabije i da je riječ, uglavnom, o ruralnoj i manje obrazovanoj populaciji.

Tridesetog marta je u drugom dijelu Dnevnika objavljena vijest da je u saobraćajnoj nesreći teško povrijeđen Jusuf Barčić. Voditelj kaže «da se nezvanično saznaje da je Barčić htio izvršiti samoubistvo». Očigledno, ovo pozivanje na neimenovani izvor bilo je neprovjereno, jer u sutrašnjem Dnevniku nema ni spomena o tome ali je samo objavljena vijest «da je neformalni vođa vehabija preminuo nakon saobraćajne nesreće». Ni ostali elektronski mediji se nisu doticali ove spekulacije.

BHT je u dva navrata izvještavao o Objediniteljskom saboru IZ u Srbiji. Za razliku od nekih drugih medija iz Sarajeva, nije bilo posebne pristrasnosti naspram Muamera Zukorlića u odnosu na njegovog oponenta Hamdiju Jusufspahića iz Beograda, čija frakcija bojkotira Sabor.

Dvadeset i šestog marta vijest i slika o susretu reisu-l-uleme Cerića i predsjednika Srbije Borisa Tadića u Beogradu, na kojem je, kako je naglašeno, osuđen svaki vid ekstremizma, otvara problematiku u vezi sa sukobljavanjem oko novog ustroja Islamske zajednice u Srbiji. U prilogu je izjava profesora Abdulaha Numana, Jusufspahićevog zamjenika, koji objašnjava da se suština problema može uočiti iz samog naziva – jedni hoće islamsku zajednicu **u Srbiji** (Sabor u Novom Pazaru), a drugi islamsku zajednicu **Srbije** (samoproglašeni Rijaset u Beogradu). Ova razlika u padežu, s političke strane ima veliki značaj, jer bolji poznavaoци problema znaju da grupacija u Beogradu, gledano u političkoj sferi, često naglašava da je njihova država Srbija i da oni trebaju punu samostalnost u odnosu na IZ BiH, dok se može naslutiti logika IZ u Novom Pazaru, koja preferira puno jedinstvo muslimana, uključujući tijesne veze s BiH.

Dvadeset i sedmog marta na Objediniteljskom saboru reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić, koji je iz Sarajeva preko Beograda došao do Pazara, vrlo slikovito potvrđuje ovu procjenu i u izjavi za Dnevnik, kaže: «Mi nećemo nestati ako budemo zajedno. Ako ne budemo zajedno pojest će nas vukovi.» Na sukob unutar poglavarstva muslimana Srbije odnose se i druge izjave u prilogu. Tako glavni muftija Muamer Zukorlić kaže da je u Saboru ostavljeno mjesto za priključenje beogradskog muftije. I srbijanski ministar za saradnju s Den Haagom Rasim Ljajić upozorava da se «ne smije produbljivati sukob».

Srpska pravoslavna crkva u BiH se uglavnom javlja neizravno, i to u nekoliko navrata u prilogima, gdje muslimani imaju glavnu ulogu, a kritiziraju ovu crkvu. Riječ je, prije svega, o događajima u vezi sa temeljima crkve u Kotorskom i slučaj Fate Orlović. Na njenoj zemlji je sagrađena pravoslavna crkva, a optužena je zbog napada na pravoslavnog sveštenika. U vezi s tim, 13. 3. je emitiran prilog u kojem se naglašava da Fata Orlović ne želi sukob sa Srpskom pravoslavnom crkvom «već samo uklanjanje crkvenog objekta sa svoje zemlje». U tom prilogu, upečatljiva je izjava predsjednika Saveza demobiliziranih boraca FBiH Mehmeda Šišića, koji je zajedno sa skupinom Bošnjaka došao da podrži Fatu Orlović pred početak suđenja u Srebrenici. «Mora se nešto poduzeti da nana Fata ima duhovni mir. Jer u mojoj vjeri je grijeh klanjati na tuđoj zemlji ako nisi pitao vlasnika, a kamoli sagrađiti jedan objekt», kaže ovaj bivši borac. Problematično je da u tri navrata, koliko se izvještavalo o ovom sporu, nije gledateljima ponuđena izjava nikoga s srpske strane (bilo političke bilo vjerske). Moga su se pitanja mogla postaviti – od toga šta se stvarno dogodilo, pa je pokrenuta optužba za širenje rasne, vjerske i nacionalne mržnje te do toga hoće li i kada biti uklonjena ta crkva. Možda niko od odgovornih nije želio da govori za BHT, ali se to trebalo jasno naglasiti. Ovako slušamo niz izjava bez «druge strane», što bi nacionalno i vjersko neutralnom gledatelju moglo poljuljati povjerenje u vjerodostojnost onog što sluša i gleda.

Zanimljiv primjer izvještavanja je 29. 3. u vezi sa susretom mitropolita dabrobosanskog Nikolaja i predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH Nikole Špirića (u vezi sa ranije iznesenim stavom o jednostranosti, naglašavamo da nisu novinari došli do Nikolaja, nego ih je on zajedno sa Špirićem pozvao). U poređenju s pokrivanjem istog događaja na TVRS pokazuje se šta znači selekcioniranje informacija i kakav se efekt može proizvesti. Tako je na BHT izdvojeno da je mitropolit dabrobosanski Nikolaj Fatu Orlović optužio za širenje mržnje prema srpskom narodu. A potom se daje jedna mitropolitova čudna izjava: «To zemljište je bila crkva, a crkva je bila i za vrijeme Otomanske imperije, a Otomanska imperija je bila okupacija BiH.» Iako rečenica nema jasnu poruku, i sam monitor, ali i neki drugi koji su gledali ovaj Dnevnik, izjavu su shvatili kao relativizaciju vlasništva Fate Orlovića i opravdanje za uzurpaciju njene zemlje, jer je ona nasljednica nečega što su Turci oteli od Srba. I audio i vizuelna strana mitropolitove izjave nije reprezentativna, jer on nakon ove izjave «starački» klima glavom i govori «da, da...». Isti dan u Dnevniku TVRS drugačije je koncipiran prilog u vezi sa istim događajem. U tom prilogu je objavljena izjava predsjedavajućeg Vijeća ministara Nikole Špirića koji kaže «da u BiH ne trebaju inat crkve i inat džamije i da se svi problemi moraju riješiti u skladu sa zakonom». Potom slušamo mitropolita dabrobosanskog Nikolaja koji ističe «da trebamo da radimo za dobro naših naroda, za dobro naše države, za dobro naših crkava i religijskih zajednica». Na kraju je pohvalio i rad Međureligijskog vijeća te zaključio da bi problema bilo manje da se oni rješavaju razgovorom, kao što je to praksa u Međureligijskom vijeću. Dva dijametralno različita priloga koja se mogu drugačije percipirati. Prosječan Bošnjak bi, gledajući prvi prilog, mogao okarakterizirati mitropolita Nikolaja kao ogrezlog nacionalistu, dok bi prosječan Srbin, gledajući drugi prilog, dobio informaciju koju bi mogao konotirati u smislu izrazite tolerancije i želje za uviđajnošću kojom zrači Nikolaj. Kako bi Bošnjak i Srbin percipirali oba priloga teško je razlučiti, jer, nažalost, većina u medijskom izvještavanju žudi za potvrdom svojih stavova, a ne za mijenjanjem.

Dvadeset i drugog marta emitiran je prilog o provali u eparhiju u Bosanskom Petrovcu. Iako je riječ o nemilom događaju koji se događa već treći put, prilog odiše pozivanjem na toleranciju i

smanjivanje tenzija. Novinar kaže da nema dodatnih političkih konotacija, što potvrđuje i tajnik eparhije Safranije Nikić, koji kaže da su susjedski odnosi dobri i da sugrađani (Bošnjaci) osjećaju nelagodu i stid što se to događa.

O Katoličkoj crkvi u BiH je izvještavano samo tri puta. Najveći prostor je dat 16. 3. u izvještaju sa skupa u Zagrebu na kojem je premijer Hrvatske Ivo Sanader primio najviše predstavnike Katoličke crkve dviju zemalja, kako je rečeno, u znak solidarnosti s Hrvatima iz BiH. Slušamo izjavu kardinala Vinka Puljića koji kaže «da ako Europa želi da se ujedini, nemojmo se ujedinjenja bojati i mi Hrvati». Međutim, dodaje da to ne znači rušenje državnih struktura i formi. Prilog je, između ostalog, pokriven snimcima pozdravljanja kardinala Bozanića i Puljića na prijemu s predstavnicima Islamske zajednice u Hrvatskoj. I 22. 3. kardinal Vinko Puljić, opet u političkom kontekstu, a izdvojena je njegova izjava uzeta na Biskupskoj konferenciji u Mostaru – «Mi tražimo preustroj BiH. Ne namećemo, nego nudimo.»

BHT je izvještavao tri puta i o Jevrejima. Iako sami izvještaji nisu toliko u vezi sa religijskim stanovištem, zbog potpune simbioze vjerskog i nacionalnog u judaizmu, evidentirali smo ih u ovom monitoringu. Pažnju Dnevnika je plijenila obnova jevrejskog groblja u Bihaću, koju podržava vlada Kanade (4. 3.) i inicijativa Jevrejske općine da se dodijeli priznanje onima koji su sačuvali sarajevsku Hagadu (19. 3.).

«Duhovni mostovi»

«Duhovni mostovi» je naziv programa o religijskim temama koji BHT emitira svake nedjelje u 12 sati i 10 minuta. Emisija traje 50 minuta i uređuje je Žana Vukosavljević. Emisija se radi u koprodukciji s Televizijom Republike Srpske.

Emisije koje su monitorirane emitirane su 4., 11., 18. i 25. marta. Urednički princip je da se monotističke religije – hrišćanstvo (katoličanstvo i pravoslavlje), islam i judaizam obrade u formi zasebnih i jasno odvojenih priloga. Novinarske forme u ovim emisijama variraju od intervjua do različitih formi TV-priloga, uključujući klasičnu dokumentarnu komponentu, s OFF-om ili bez OFF-a (takozvano logično slaganje izjava koje tvore priču). Riječ je o, prije svega, edukativnom programu s temama isključivo teološkog konteksta. Razna historijska, religijska i mitološka objašnjenja su obrađena vrlo jasno (rekli bismo gotovo za početnike), tako da bismo ciljnu skupinu mogli definirati kao one koji malo znaju o svojoj vjeri (naprimjer, starija generacija koja nije imala vjeronauku u školama) kao i one koji žele da se informiraju o drugim religijama prisutnim u BiH.

Četvrtog marta emisiju otvara intervju s monsinjorom Matom Zovkićem, generalnim vikarom Vrhbosanske nadbiskupije, o temi vrijeme korizme. Voditeljica u pitanjima daje i pojašnjenja pojedinih religijskih pojmova, čime laicima približava temu, na šta se monsinjor Zovkić odlično nadovezuje. Intervju je povremeno pokriven snimcima vjerskih obreda, što obogaćuje vizuelni element. U dijelu koji tretira pravoslavlje gledamo oca Vanju Jovanovića, sarajevskog paroha, koji govori o vaskršnjem postu. Prilog o judaizmu je posvećen Purimu, prazniku čuda, o čemu govori Josef Atijas iz Jevrejske općine Doboj.

Informativno, u ovoj emisiji je najzanimljiviji izuzetan prilog o Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. Prilog nudi historijat medrese, a potom fazni sklop izjava direktora Zijada Ljevakovića, koji naglašava kako se škola prilagođavala historijskim i kulturološkim procesima od Turske, preko Austro-Ugarske i Jugoslavije do samostalne BiH. Ljevaković također kaže «da škola nastoji da islam proučava bez predrasuda, da se bolje razumije». Ističe i da se u Medresi proučavaju sve religije svijeta «i to ne iz naše percepcije, već onako kako one same sebe definiraju». U prilogu gledamo i izjave učenika Medrese i profesorice Amine Memišević. Zanimljivošću i obradom, prilog u znatnoj mjeri izlazi u svjetovni domen i pogodan je za emitiranje na većini TV-stanica u različitim terminima.

Emisija od 11. 3. počinje razgovorom s Ratkom Dujkovićem, protujerejom iz eparhije banjalučke o izgradnji Hrama Hrista spasitelja. Dujković iznosi vrlo zanimljive informacije o ukrasnim elementima na fasadi, koji su, kako kaže, jedinstveni. Što se tiče novinarske obrade, nakon prvog pitanja, slijedi nešto duži sagovornikov odgovor, što bi moglo da odbije gledaoce koji nisu izrazito zainteresirani za ovu temu. Međutim, u nastavku, prilog je dinamičniji. Tome doprinosi i zanimljiv Dujkovićev stav «da je vjeronauka značajno utjecala na duh srpskog naroda» te da

su «djeca utjecala na roditelje i njihovo duhovno otrežnjenje». U prilogu se apelira i na činjenje dobrih djela i naglašava «da nije dovoljno postiti, već treba i činiti».

Prilog o islamu je snimljen u medresi u Tuzli. Posebno upečatljivo je izlaganje profesora Šefke Mehmedbašića koji u dijelu Muhammed Alejhisselam kao uzor, vrlo slikovito govori o ponašanju i ljudskim karakteristikama poslanika Muhammeda.

Što se tiče katoličanstva, ponovo gledamo Matu Zovkića, koji ovaj put govori o oprost. Na pitanje novinara «kako se izliječiti od poroka i depresije», Zovkić odgovara: «Ozbiljnim vjervanjem.» Potom navodi materijalističke stvari, poput izbjegavati grešne okolnosti i neodlaska «tamo gdje se droga troši».

U emisiji od 11. 3. emitirana je i rubrika nazvana Međureligijski dijalog. Suštinski, nije riječ o izravnom dijalogu predstavnika različitih konfesija već razmatranju župnika Ivice Matića, koji objašnjava razlog zbog čega treba biti vjerski tolerantan. «Nas niko nije pitao gdje ćemo se roditi. Jedan je Bog, a različite su vjere. Sve i jedna vjera govori da je čovjek stvoren na sliku Božiju. Svi ćemo jednog dana morati položiti račune», govorio je Matić.

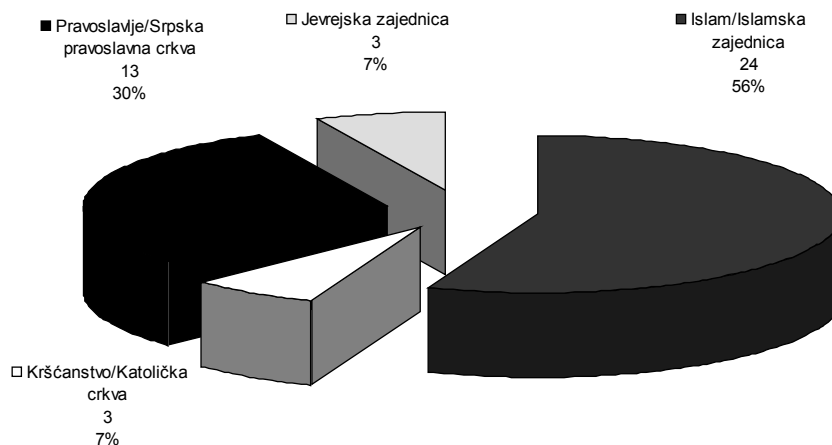
Emisija od 18. 3. počinje prilogom o judaizmu, što pokazuje da se iz sedmice u sedmicu mijenja redoslijed emitiranja emisija. Riječ je o intervjuu sa Laurom Papo-Ostojić iz Jevrejske općine Sarajevo u kojem se govori o istoriji društva La Benevolencija te o Lauri Papo-Bohoreti, ličnosti iz jevrejske istorije. Stereotip intervju se razbija na kraju kada se urednica i sagovornica dižu prema stolu postavljenom za večeru povodom Pesaha, pri čemu Papo objašnjava taj veliki jevrejski praznik. Određena zamjerka bi se mogla dati najavi ovog intervju, gdje se naglasilo da će se sa Laurom Papo razgovarati o položaju žene u jevrejskoj religiji. Međutim, na to pitanje u intervjuu Papo je rekla da o tome ne može ništa govoriti i da misli da Jevrejke dijele sudbinu svih drugih žena u BiH. Dakle, nepotrebno je u uvodu najavljeno nešto o čemu uopće ništa nije rečeno.

Dvadeset i petog marta, što je bilo i za očekivati, shodno religijskom ključu, emisiju otvara ilahija – duhovna pjesma, i to izvedena u cijelosti (tri minute) koju pjeva hor Medžlisa Banje Luke. Nakon toga gledamo, treći put u nizu, imama Amira Karića, profesoricu Azru Fezlović i profesora Šefku Sulejmanovića (svi iz Tuzle). Sulejmanović, inače dobrih narativnih sposobnosti, ovaj put govori o slučaju iz istorije kada se jedna osoba obratila Božijem Poslaniku s pitanjem «kako da savlada pohotu prema ženama». Muhammed mu je na to odgovorio da je riječ o grijehu i pitao ga «da li želi da mu majka, sestra, žena... žive u grijehu». Kada je odgovorio ne, Poslanik mu je rekao da su i te žene prema kojima osjeti pohotu nečije, žene, majke, sestre.

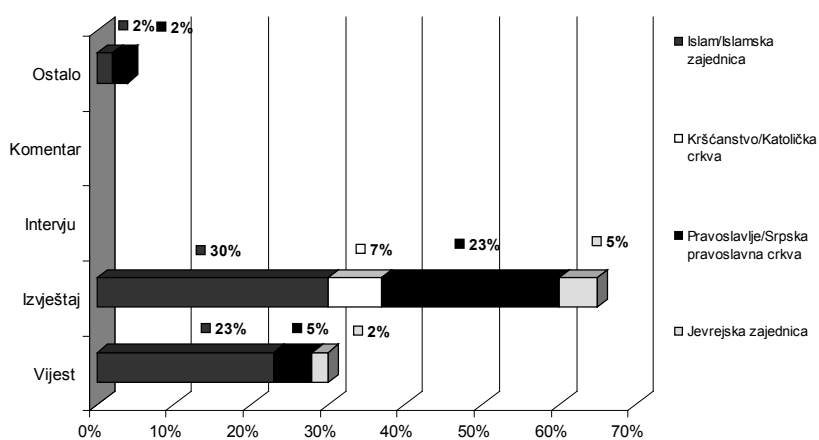
Također, i četvrti put se pojavljuje monsinjor Mato Zovkić iz Sarajeva i sestra Mirna Matić iz Banje Luke, koji govore o korizmi. Konceptija emisije je da se radi boljeg iskorištavanja kadrovskih resursa i sredstava očigledno urade obimna snimanja te se onda tematizira i u nastavcima emitira. Izuzetak je Pravoslavna crkva u BiH, kada su se svaki put pojavljivali drugi sagovornici. No, to je razumljivo, jer veliki dio produkcije radi ekipa RTRS, koja u ovom slučaju ima bolju logističku osnovu.

BHT1

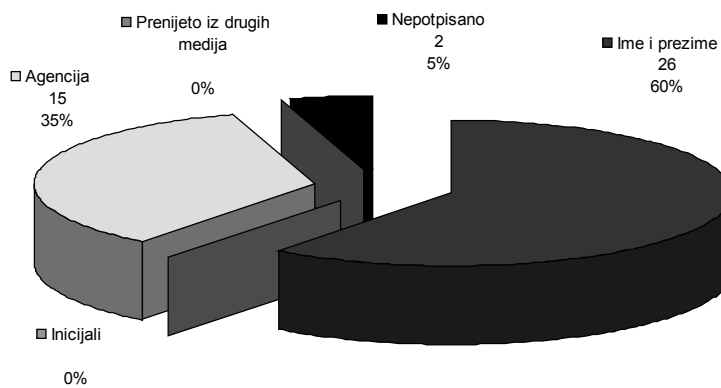
Religije/vjerske zajednice i crkve - 43

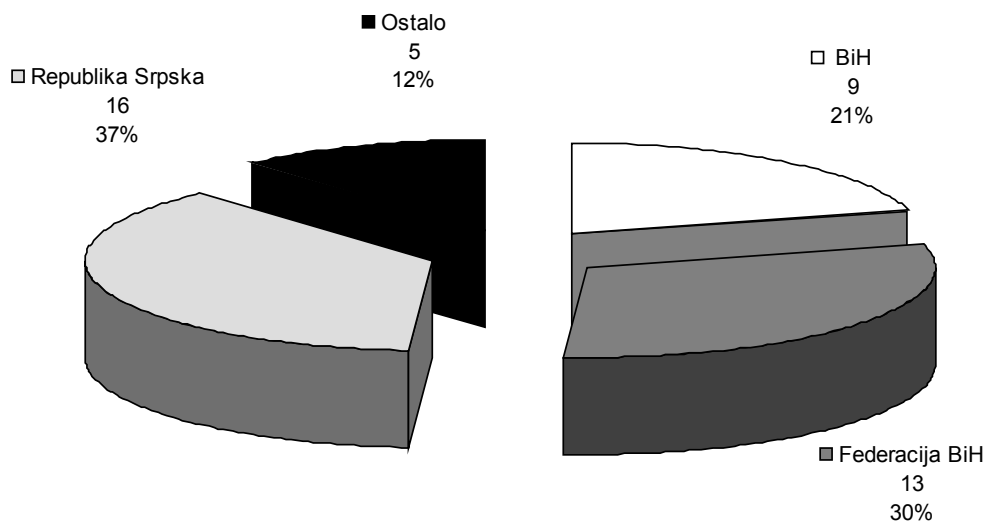
Novinarska forma - 43

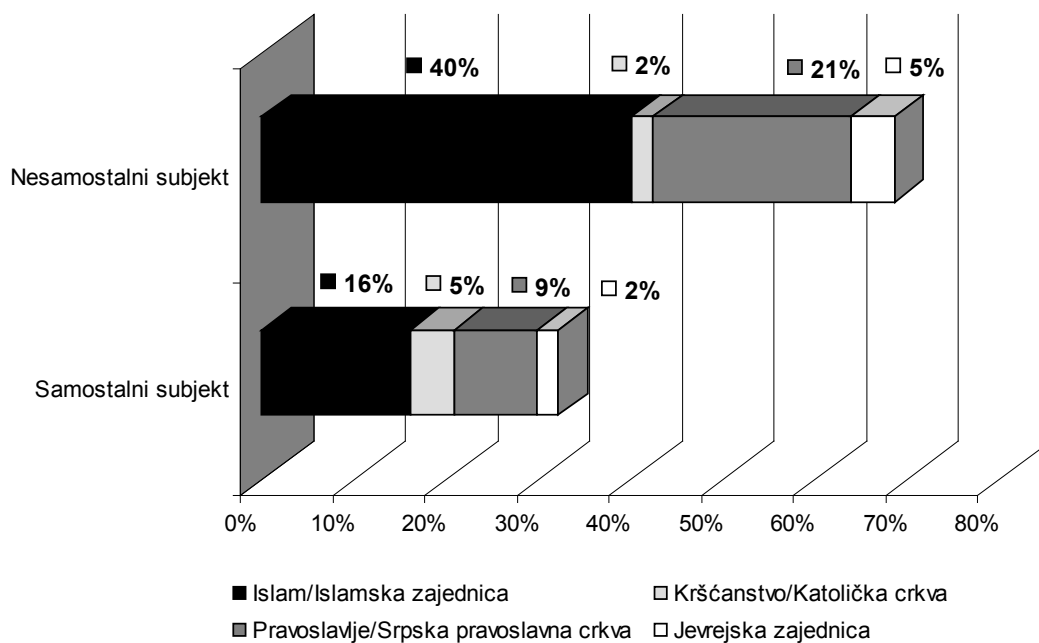
Autori priloga - 43

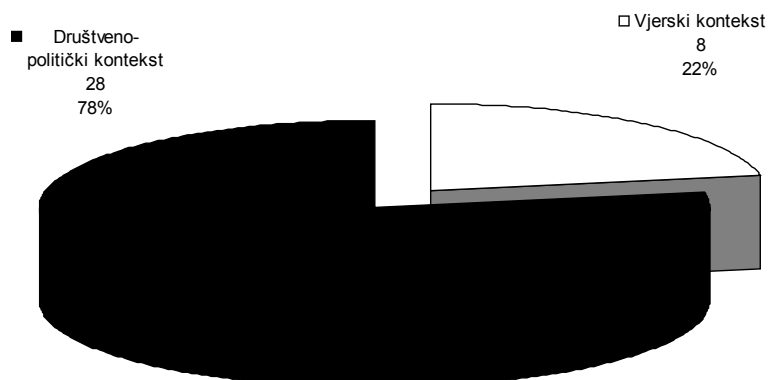
Država/entitet - 43

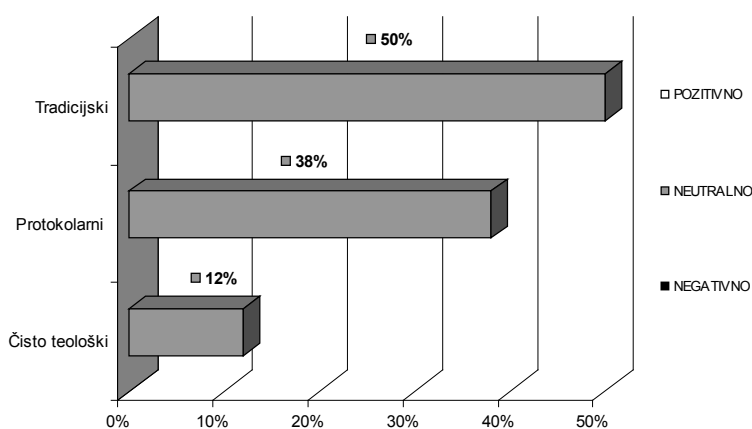
Položaj subjekta - 43

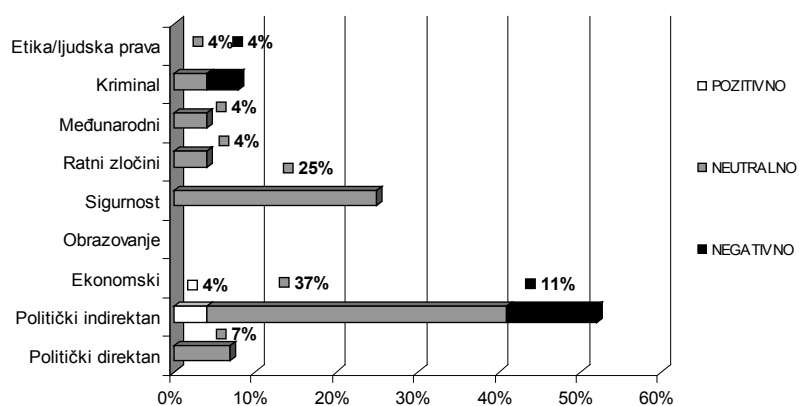
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 36

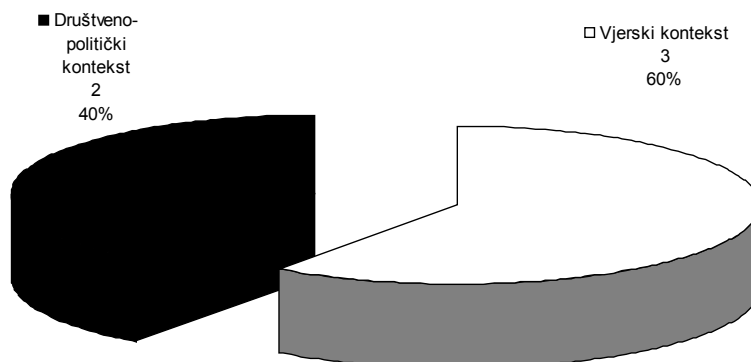
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 8 (22%)

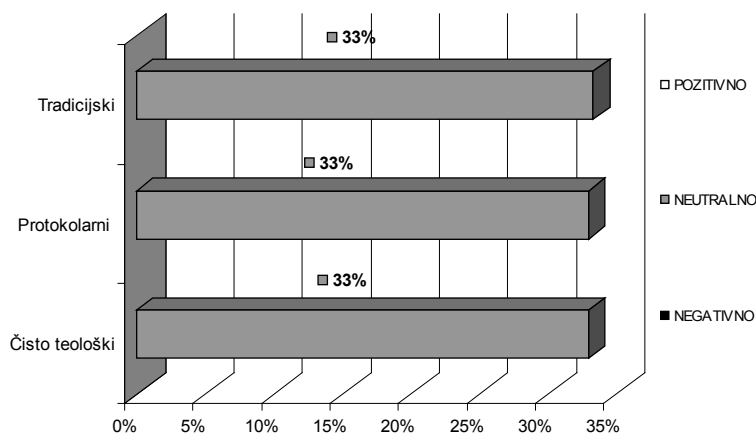
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 28 (78%)

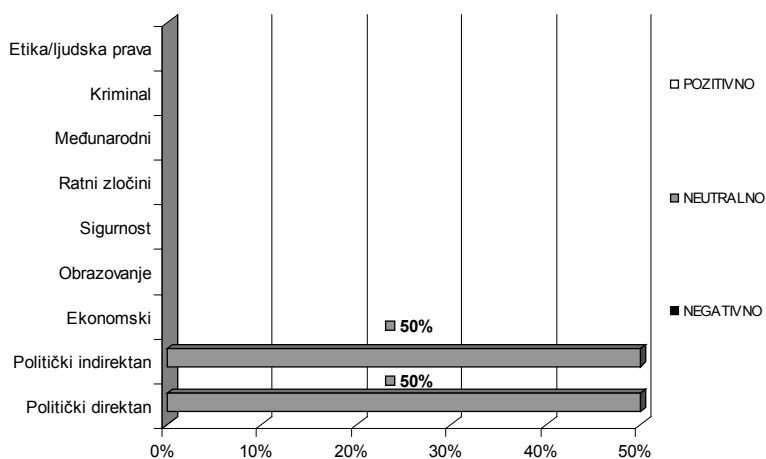
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 5

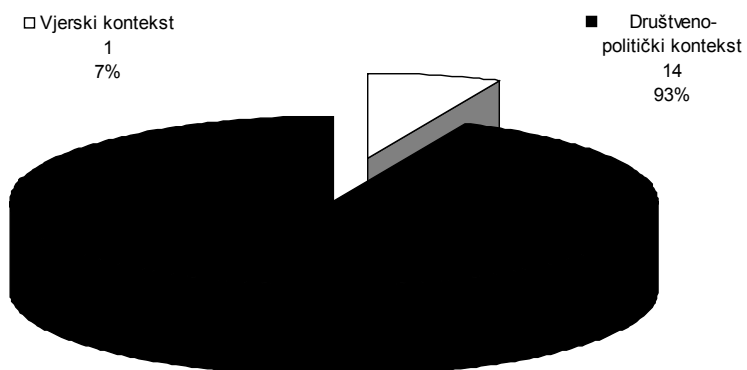
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 3 (60%)

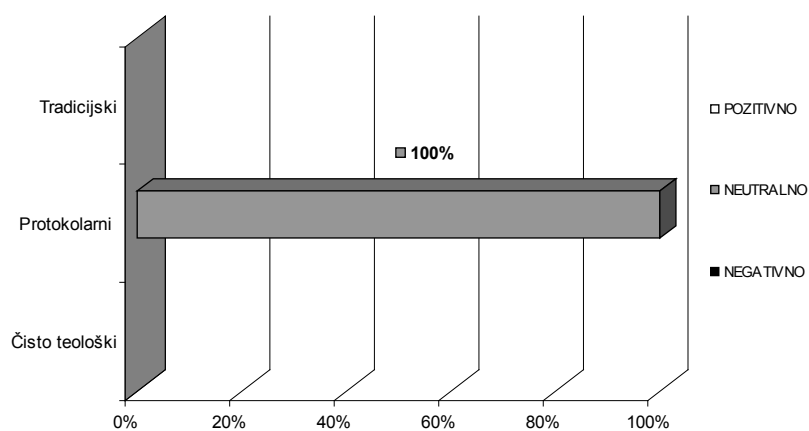
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 2 (40%)

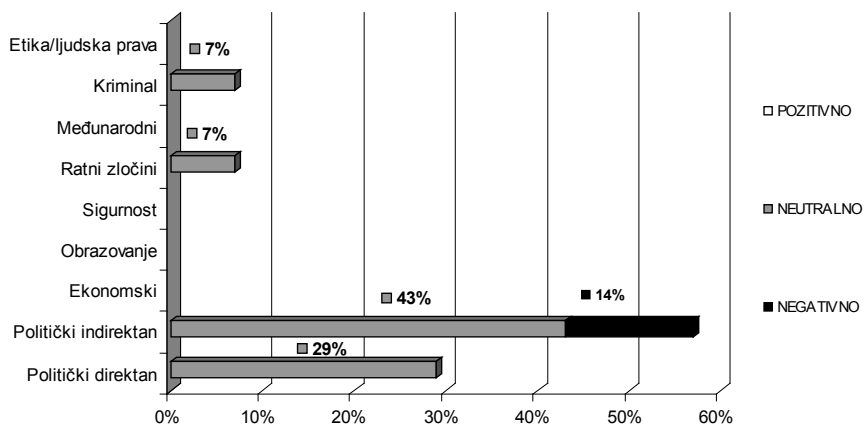
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 15

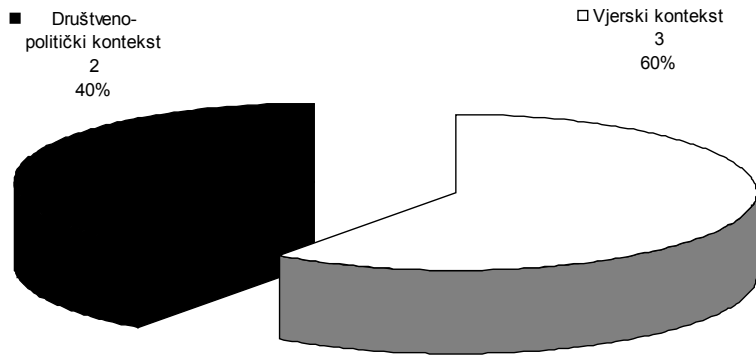
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (7%)

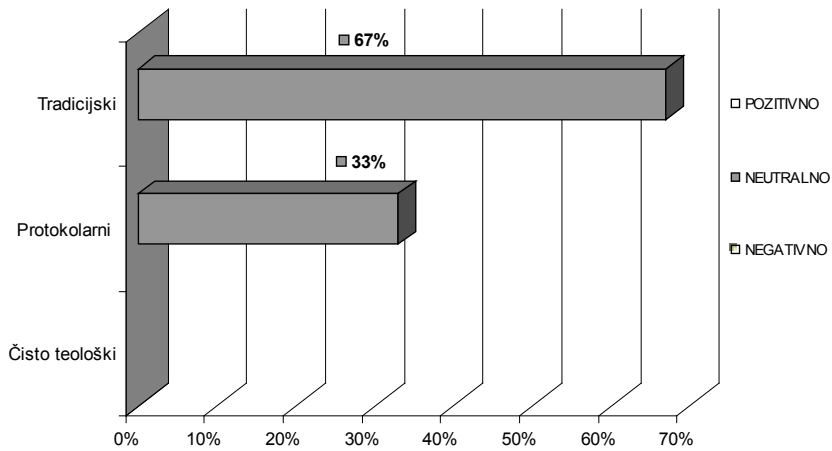
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 14 (93%)

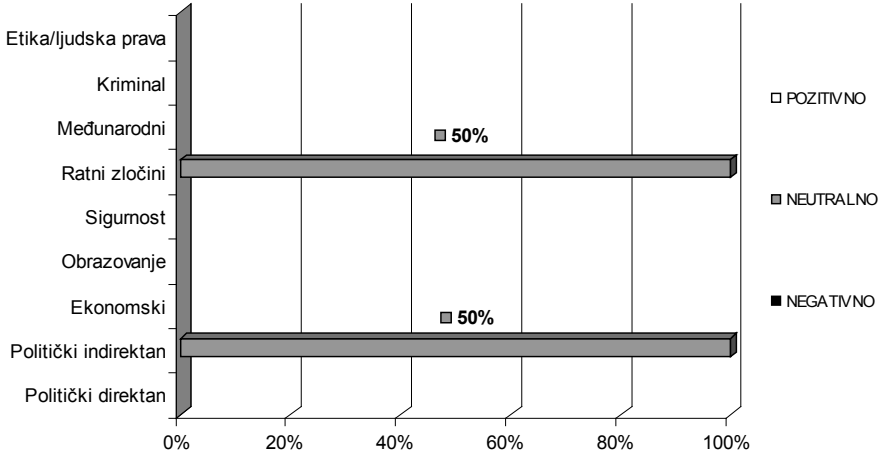
KONTEKST
Jevrejska zajednica 5

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 3 (60%)

Jevrejska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 2 (40%)

Federalna televizija (FTV)

UNUTARMUSLIMANSKE PODJELE U SRBIJI U CENTRU PAŽNJE

U centralnom Dnevniku FTV u 19 sati i 30 minuta najviše je bila zastupljena Islamska zajednica u BiH (25), slijedi Srpska pravoslavna crkva u BiH (10), potom Katolička crkva u BiH (tri) i Jevrejska zajednica u BiH (jeanput). Kao i na BHT-u, i ovdje je uočljivo da religijske teme jednog od triju konstitutivna naroda, Hrvata, kvantitativno ne odgovaraju srazmjeru. Međutim, treba uzeti u obzir i činjenicu da se, za razliku od Pravoslavne crkve i Islamske zajednice, Katolička crkva u ovom razdoblju mnogo manje nalazila u centru raznih afera, političkih napetosti i imovinsko-pravnih sporova. Tako 17. 3. FTV izvještava o tribini u bolnici u Novoj Biljoj o temi bioetike. Na tribini su sudjelovali profesori, biolozi i teolozi, a glavni organizator je bila Katolička crkva, odnosno franjevački red. Prilog emitiran 22.3. ima političku komponentu, a prezentirane su izjave kardinala Vinka Puljića i biskupa Ratka Perića, koji su izrazili žaljenje «što je hrvatsko biće razjedinjeno» te da će Katolička crkva «stati u obranu hrvatskog bića».

Judaizam je bio prisutan u prilogu o obnovi jevrejskog groblja u Bihacu. Iako je riječ o inicijativi i donaciji Kanadskog batoljona SFOR-a, u akciju se uključila i općina. Načelnik Hamdija Lipovača kaže kako ovo nosi i dublju poruku: «Muslimani pomažu obnovu jevrejskog groblja.»

Međureligijsko vijeće u BiH je spomenuto samo jednom, u vidu informacije sa skupa organizacija intelektualaca u Bihacu da se pokrene inicijativa za osnivanje lokalnih Međureligijskih vijeća (24. 3.). Inače, ovo je jedini prilog u kojem se zagovara saradnja vjerskih zajednica na rješavanju svjetovnih problema i dilema.

Znatno veće prisustvo islama u dnevnicima možemo zahvaliti aktuelnim unutarmuslimanskim sukobima u BiH i Srbiji, koji su se reflektirali i na BiH. FTV je čak imala serijal priloga i telefonskih izvještaja iz Novog Pazara, u povodu uhićenja skupine vehabija pod optužbom za pokušaj terorizma i događanja u vezi sa Objediniteljskim saborom Islamske zajednice u Srbiji. Devetnaestog marta specijalni izvještač iz Sandžaka, inače novinar iz Sarajeva, povodom hapšenja vehabija od strane specijalaca srbijanske policije daje epitet u vezi sa djelima uhićenih - «navodno», usljed čega se stiče dojam da su nepravедno optuženi. Nakon izvještaja, voditeljica Dnevnika izravno u sarajevskom studiju ima gosta - muftiju sandžačkog Muamera Zukorlića, koji optužuje srbijanske tajne službe, ali ne zbog hapšenja već zbog toga što, kako kaže, nisu ranije reagirali i uhapsili ove potencijalne napadače. Naglašava i da je Islamska zajednica s više strana napadnuta «i to ne samo od vehabija». Na pitanje novinarke da li je on bio meta, Zukorlić kaže: «Islam je umjerena religija, religija ljubavi i mira. Oni (vehabije) su bili ljuti što ne prihvatamo njihovo prakticiranje islama». Novinarka, koja je inače vrlo dobro vodila intervju bez sugestivnih pitanja, potom nastavlja: «Imaju li oni nečiju podršku?» Zukorlić kaže da postoji sumnja da je lokalna politika na neki način htjela iskoristiti vehabije. «Islamska zajednica u Srbiji mora biti jedinstvena, jer se samo tako mogu smanjiti pukotine u koje može ući politika», zaključuje sandžački muftija. Novinarka nije pitala na koji je način umiješana lokalna politika, ali narednih dana preko specijalnog izvještača iz Novog Pazara saznat ćemo da je riječ o političkoj struji Sulejmana Ugljanina, koji je Zukorlićev te oponent Obnoviteljskom saboru.

Sutradan je također emitiran izvještaj iz Sandžaka koji opisuje napetost u Novom Pazaru nakon hapšenja. Optužbe za terorizam, koji su trebale počinili vehabije ponovo naziva navodnim, ali potom iznosi podatak, na osnovu «vehabija koji nisu htjeli pred kamere», da uhapšeni nisu htjeli napasti Islamsku zajednicu i srbijanske institucije, već «narkobosove i odgovorne za prostituciju u gradu». Čak i da je ova meta tačna, klasifikacija «navodno» za pokušaj krivičnih djela više gubi smisao.

I 21. 3. ista tema, isti reporter. Riječ je o interesantnom prilogu s Muhamedom Zukorlićem i građanima Novog Pazara, koji u kombinaciji s novinarskim OFF-om obrazlažu probleme. Novinar vrlo jasno u prilogu optužuje Sulejmana Ugljanina da je podržavao uhapšene vehabije. On je,

kako kaže novinar, saveznik Vojislava Koštunice, koji podržava Zukorlićevog oponenta Hamdiju Jusufspahića.

Dvadeset i petog marta gledamo prilog koji govori o podjelama unutar Islamske zajednice u Srbiji. Muamer Zukorlić, čelnik većinske struje, iznosi kristalno jasan stav: «Razlika je u konceptu. Mi želimo biti partner države naspram poltrona države». Potom imamo i izjavu Mustafe ef. Jusufspahića, sina tih dana bolesnog Hamdije ef. Jusufspahića, koji negira optužbe i ističe zasluge svog oca za islam u Srbiji. Na kraju novinar zaključuje «da je glavni krivac politika Beograda koja želi razjedinjene Bošnjake», što je neizravna kritika samoproglašenom reisu Srbije Jusufspahiću.

Izveštaj 27. marta, na dan održavanja Sabora, urađen je putem telefona. Pored događanja u vezi s izborom, naglašava se da nije došao niko iz obitelji Jusufspahić. Novinar ponovo potencira da Islamsku zajednicu u Beogradu priznaje Koštunica, Šešelj, radikali i Sulejman Ugljanin. Citira i izjavu reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića, koji je kao gost iz Sarajeva prisustvovao Saboru, da oni koji se protive ujedinjenu «preuzimaju rizik da umru kao nemuslimani».

Sutra gledamo cjelovit i slikovno zaokružen prilog koji upotpunjuje raniji izvještaj. Muamer Zukorlić izjavljuje da će Koštunica prihvatiti to što većina muslimana odluči; Mustafa ef. Cerić podjelu naziva porodičnim problemom i naglašava da mu je žao što Jusufspahićevo sinovi koriste očevu starost za ovakve stvari. Obojica naglašavaju da je u rukovodnim strukturama ostavljeno mjesto i za beogradsko muftijstvo, a novinar ponovo naglašava da Ugljanin, radikali i Koštunica podržavaju Jusufspahića, dok Boris Tadić podržava Sabor u Novom Pazaru, što bi trebalo da pokaže ispravnost ove, istini za volju, većinske bošnjačke struje u Srbiji.

Nemila zbivanja oko Jusufa Barčića su također slikovito praćena, s izrazitom novinarskom negativnošću prema ovoj osobi. Četvrtog marta sukob između vehabija, s Barčićem na čelu i mještana sela Petrovice prezentiran je nizom izjava seljana, koji naglašavaju konstantno remećenje mira od strane vehabija ili ih, kao jedna žena, pospradno nazivaju «bradonjama». Emitirana je i izjava Jusufa Barčića, koji zamjera bh. muslimanima na «nemuslimanskom ponašanju», jer su odrasli u komunizmu. Novinar ovo prokomentira «da mu nije jasno gdje je to Barčić odrastao, ali da za razliku od 'onih koji su odrasli u komunizmu', on iza sebe ima pet mjeseci zatvora, 10 prekršajnih i četiri krivične prijave, te mu samo još fali liječnički pregled», čime se valjda aludira da je lud.

Trideset i prvog marta, nakon Barčićeve pogibije i pred njegovu dženazu, novinar navodi da dženazu neće klanjati niko iz IZ (što se sutra pokazalo netačno). U svojevrsnoj rekapitulaciji njegovog lika i djela navodi se «da je doživio poraz pred Carevom džamijom i u tome mu nije pomoglo ni prijateljstvo s Mustafom ef. Cerićem». Novinar zaključuje: «Čija je produžena ruka bio Jusuf Barčić nikad nećemo saznati, jer će istina sutra otići sa njim pod zemlju.»

Spominjanje Srpske pravoslavne crkve je također najčešće u društveno-političkom kontekstu u vezi s predmetom Fata Orlović iz Konjević Polja i protestima mještana Bošnjaka iz Kotorskog, gdje je također sporna stavka započeta izgradnja crkve na bošnjačkoj zemlji. Novinari paze da ne upute izravne kritike crkvi, te se prepušta gledaocima da zaključke donose iz vijesti ili priloga s izjavama, gdje se taj problem provlači. No, mora se naglasiti da je ova problematika ipak u drugom planu, a da je akcent na odnosu vlasti prema pravnoj državi. Nešto jača vjerska «konekcija» je samo 8. 3., kada je ekipa FTV-a posjetila Fatu Orlović. Kaže se da je Orlovićeva odbila novčanu ponudu da crkva ostane na njenoj otetoj zemlji. Ona kaže: «Da je reis izgradio džamiju, odmah bi je srušili, a ovako?»

Izveštava se i o pljački rezistencije bihaćko-petrovačke eparhije, gdje Safranije Nikić, sekretar eparhije, kaže da su odnosi do sada bili dobri, ali da ovo može pokvariti odnose između Srba i Bošnjaka u tom kraju (22. 3.).

«Mozaik religija»

Federalna televizija emitira sedmičnu tematsku emisiju «Mozaik religija» subotom u 11:30. Monitoring je obavljen za emisije od 10., 17., 25. i 31. marta. Barem na osnovu ovog uzorka, riječ je o polusatnom programu koji separatno, kroz dva duža priloga obrađuje teme iz islama i katoličanstva. Dakle, govori se o religijama dva većinska naroda u Federaciji BiH, Bošnjaka i Hrvata. Autori emisije su Marina Knežević i Nedim Hrbat.

U emisiji od 10. marta bilježimo interesantnu reportažu iz Bosanskog Petrovca. Domaćin je glavni imam Mirzet Spahić, koji u uvodnom dijelu ukratko iznosi istoriju ovog gradića te naglašava kako je grad podario veliki broj poznatih umjetnika poput Mersada Berbera, Skendera Kulenovića i Mustafe Nadarevića. Praćeno snimcima mjesta, njegovih džamija i vjerskih obreda, dalje slušamo opisivanje grada i s vjerske strane – broj džamija, džemata, džematlija. Bilježimo i izjavu učitelja iz mekteba, koji ističe «da ono što djeca nauče na vjeronauci, u mektebu produ-be». Naglašava i to kako u Petrovcu, kao i u cijeloj BiH, nije tradicija da djeca idu u mekteb i da je stoga jako važno da vjeronauka ostane u školama. Prilog se potkrepljuje i dijelom u kojem se pokazuje kako djevojčice iz mekteba uče sure, prvo na arapskom, a onda na bosanskom.

Prilog o katoličkoj crkvi se bazira na čovjekoj patnji, što je na početku potkrijepljeno primjerom žene koja obilazi svoje spaljeno ognjište, a potom se priča fokusira na patnje širom svijeta, što je oslikano brojnim tragičnim događajima današnjice. Suštinski, riječ je o dokumentarističkom uvodu u razgovor s monsinjorom Markom Josipovićem, koji govori o korizmi, odricanju, ali ne radi, kako kaže, uštede i dijete, već kao sredstva spasenja. «Vjera bez djela je mrtva», naglašava Josipović, što je ustvari i poruka priloga u smislu da se treba pomagati, i radi drugih, «ali i svoje odgovornosti pred križem».

Tema priloga o islamu u emisiji od 17. marta je religija i zdravlje. Centralna ličnost priloga je neuropsihijatar Izet Pajević, inače i profesor na Behram-begovoj medresi u Tuzli, koji kaže da «tamo gdje ljudi prakticiraju vjeru ima manje psihičkih oboljenja, narkomanije i kriminala». Iznosi i stav da je savremena medicina u ozbiljnoj krizi, jer se susreće s ozbiljnim problemima s kojima se ne može nositi. Predlaže saradnju medicine i religije, koja se, kako kaže, stoljećima nosi s zdravljem. Kako navodi, ovaj spoj je posebno koristan za mentalno zdravlje. Razgovor je inače u dva navrata prekidan kadrovima mladića koji trenira psa za borbu (uči ga da grize). Ova metafora nije baš najjasnija i može se tumačiti višeznačno – od devijatne pojave do kohabitacije raznih živih bića.

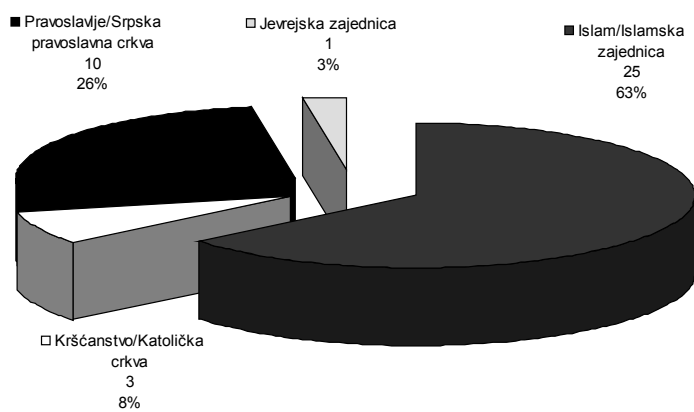
Slijedi izuzetno informativna priča o različitim redovničkim grupama u katoličkoj crkvi. U odličnoj kombinaciji novinarskih OFF-ova, slika i izjava gledaocu je predstavljen dobar dokumentaran film pogodan (uz eventualno mala kraćenja) za različite edukativne ili otvorene programe. Predstavljani su franjevci, za koje se kaže da im se djelatnost nije samo svodila na propovijedanje već organizirano vodstvo vjernika, ali je težište ipak na ženskim redovničkim redovima. Posebna pažnja je usmjerena na Sestre milosrdnice. Spomenuti su i različiti katolički redovi u BiH, od sabezijanaca, isusovaca, domenikanaca, preko sestara franjevki, Družbe sestara mladog Isusa, Klanateljica Krvi Kristove. Objašnjava se i šta znači posvećeni život redovnika – služba Bogu i braći sestrama (građanstvu). Kamere su 25. marta u Banjoj Luci. Gledamo Kasima Mujičića, predsjednika Medžlisa Islamske zajednice tog grada, koji govori o obnovi vjerskih objekata, a posebno Ferhadija džamije. Kaže da su 2006. godine dobijena velika sredstva od Vlade RS-a te da je optimista i da neće više biti zastoja u obnovi.

Potom imamo priču o Majci Terezi sa, čini se, mnogo većim istorijskim nego teističkim elementima. Prilog se aktualizira činjenicom da je osnovan red Majke Tereze u Banjoj Luci kao i humanitarnom priredbom u Katoličkom školskom centru u Sarajevu, inspiriran vremenom korizme i njenim radom. U skladu sa karakterom emisije, prilog se zaključuje riječima: «Majka Tereza je donosila duše Bogu i Boga dušama.»

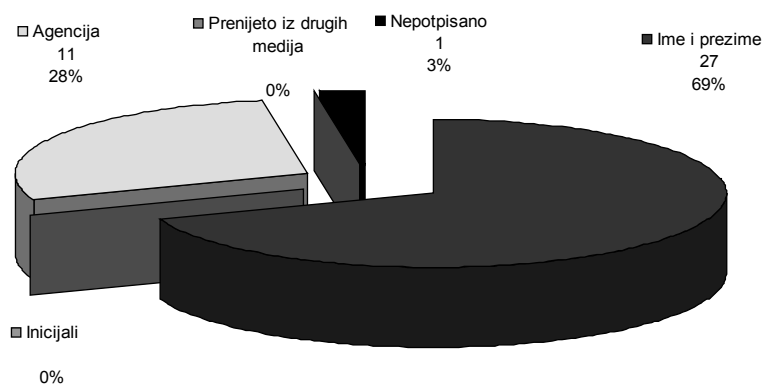
Emisija od 31. marta traje nešto kraće i donosi samo prilog o sestrama franjevkama, Marijine misionarke koje djeluju u Odžaku. Upečatljiv je početak kada jedna sestra objašnjava zašto je ovaj red stigao u BiH, i to na mješavini slovenačkog, italijanskog i hrvatskog jezika. Vrlo simpatično, mada malo predugo, pogotovo zato što, zbog spomenutog miksa jezika, nije baš razumljivo. Druga sestra je govorila o istoriji reda, koji je nastao u 19. vijeku u Indiji. Prikazano je i njihovo humanitarno djelovanje u radu s djecom s posebnim potrebama.

FTV

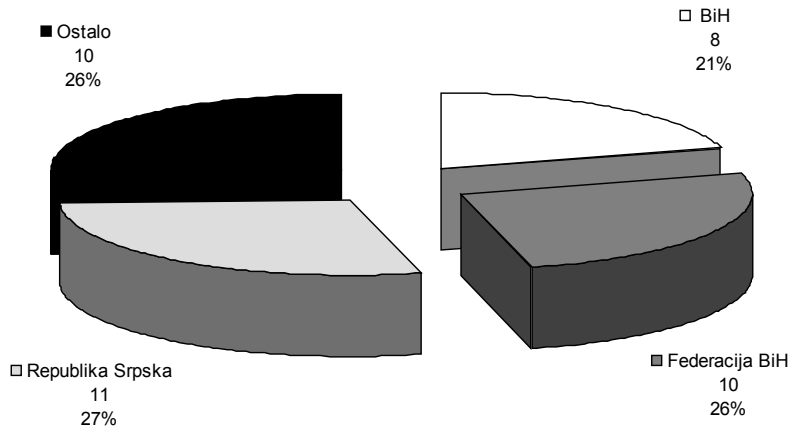
Religije/vjerske zajednice i crkve - 39

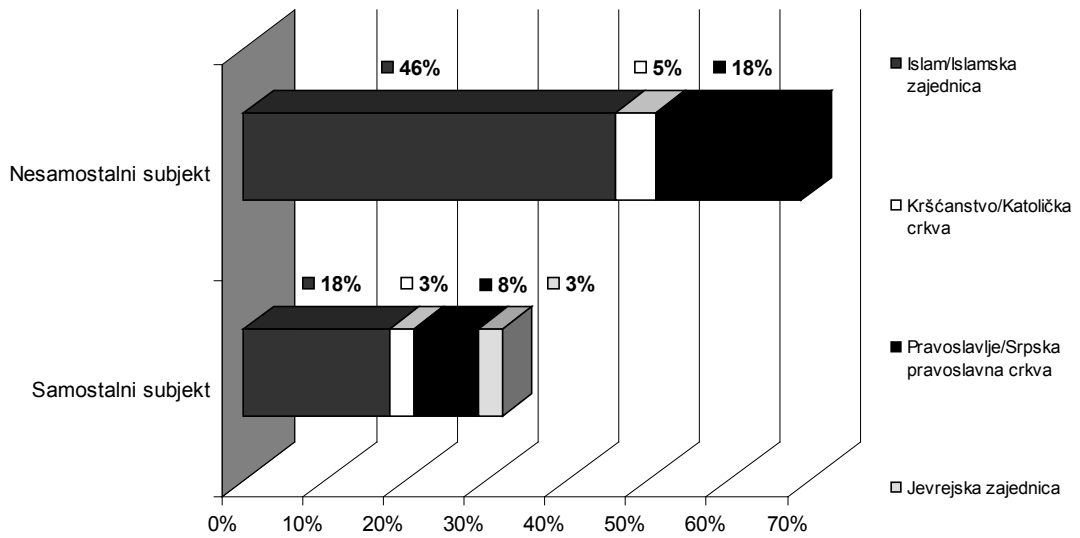
Autori priloga - 39

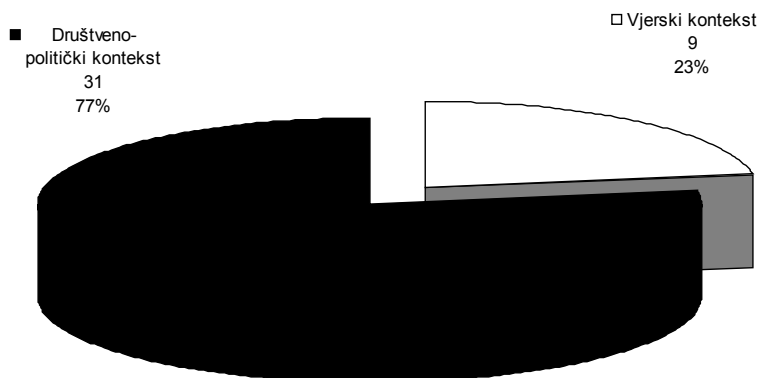
Država/entitet - 39

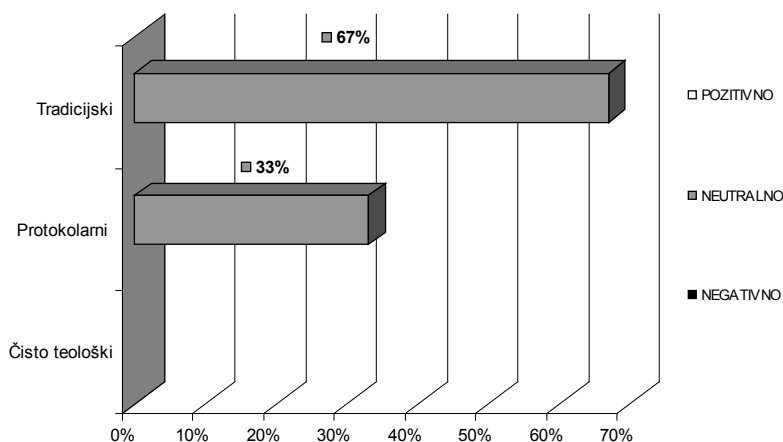
Položaj subjekta - 39

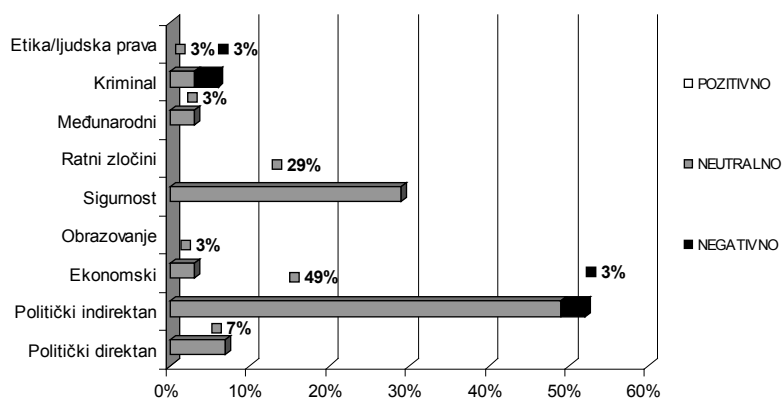
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 40

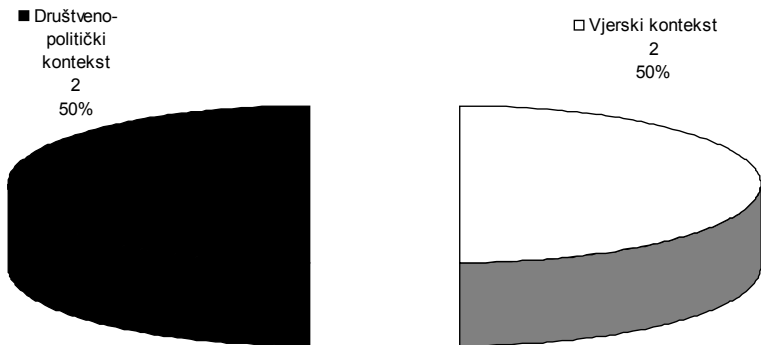
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 9 (23%)

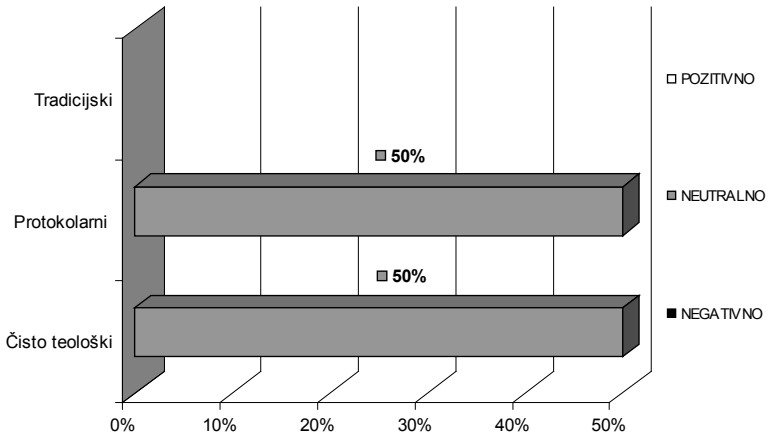
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 31 (77%)

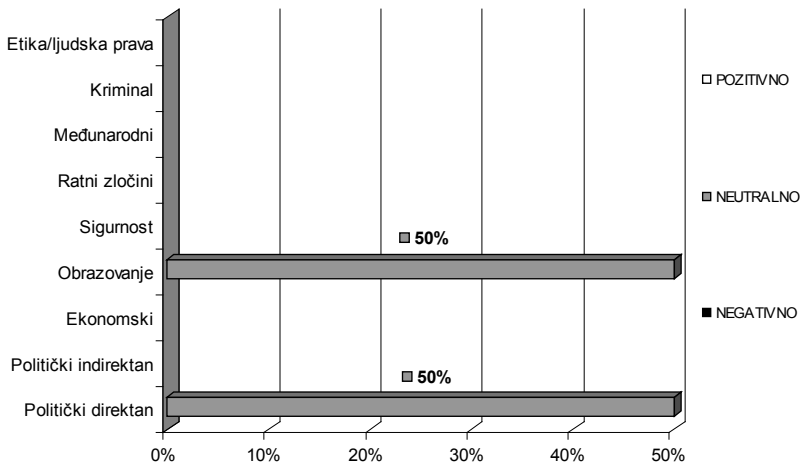
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 4

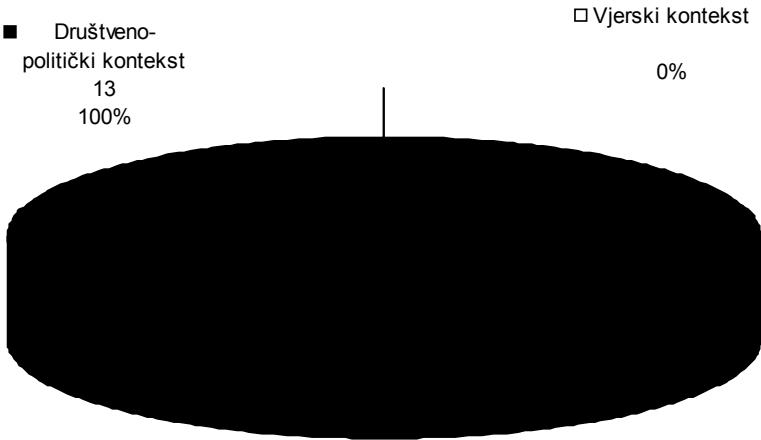
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 2 (50%)

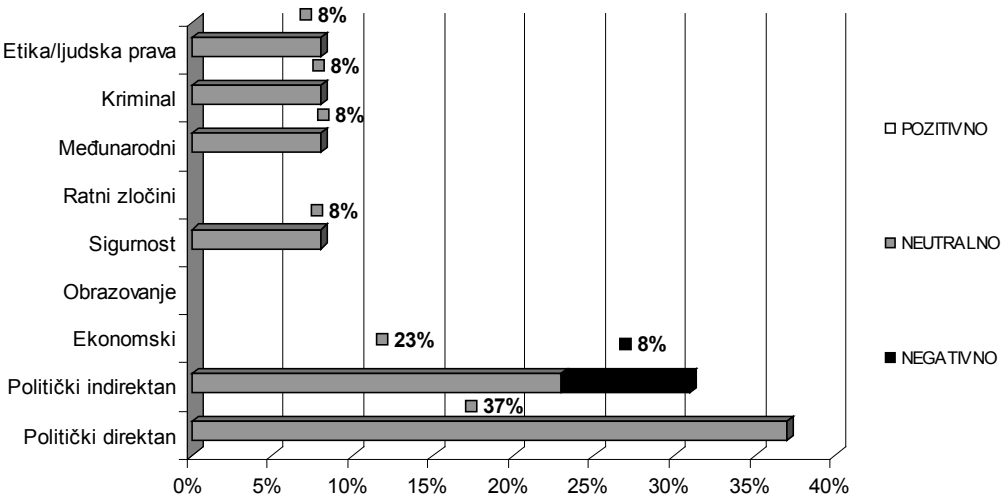
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 2 (50%)

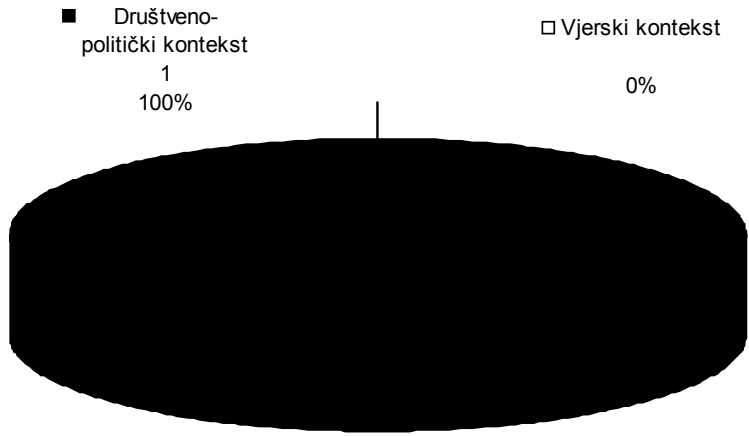
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 13

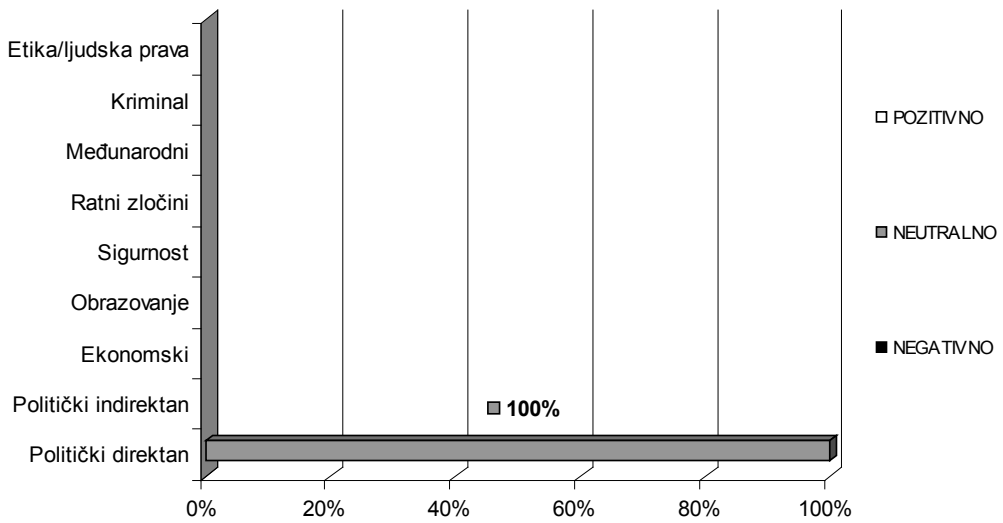
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 13 (100%)

KONTEKST
Jevrejska zajednica 1

Jevrejska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 1 (100%)

Televizija Republike Srpske (TVRS)

HLADNO O SVEMU UZ CILJNI ODABIR INFORMACIJA

Dnevnik Televizije Republike Srpske se emitira svaki dan u 19 sati i 30 minuta, u istom terminu kao i Dnevnik Federalne televizije, čime je onemogućena komplementarnost. Većina gledalaca stoga može da vidi samo jedan Dnevnik, te je logično da se opredjeljuje na osnovu entiteta u kojem živi. U martu je obavljen monitoring 30 Dnevnika, jer iz tehničkih razloga emisija od 2. marta nije snimljena.

Statistika na osnovu ovog uzorka pokazuje da je najveći broj religijskih tema bio u vezi sa Srpskom pravoslavnom crkvom u BiH (21), a veoma blizu je po broju pojavljivanja Islamska zajednica u BiH (17). Katolička crkva u BiH obrađivana je samo jednom. Solidan broj pojavljivanja islama je zbog činjenice da su se u Federaciji BiH tokom marta vodile rasprave u vezi sa akcijama vehabijskog pokreta, odnosno unutarmuslimanske podjele, kao i zbivanja u Srbiji, tačnije Sandžaku, prvo preko hapšenja vehabijske terorističke grupe, a kasnije i Objediniteljskog sabora. Međutim, posmatrano sa stanovišta približavanja religije koja nije većinska u RS-u gledalištu Dnevnika, brojka itekako vara. U većini slučajeva islam je tretiran kao nesamostalni subjekt, u vezi, prije svega, sa aktuelnim društveno-političkim temama. Također, kvalitativna razlika se vidi i iz toga da je islam uglavnom tretiran posredstvom agencijskih vijesti, a pravoslavlje posredstvom reporterskih izvještaja.

TVRS je 4. 3., poput druga dva dnevnika javnih emitera, popratila sukob kod Kalesije između mještana i Barčićevih pristalica. Već u početku emisije voditelj navodi da je došlo do sukoba te se iznosi procjena (ne zna se čija) da Jusuf Barčić u Federaciji BiH ima oko 200 pristalica, koji ne priznaju tradicionalno tumačenje islama. Najavljuje se i da je prilog o ovom događaju u pripremi. Pred kraj emisije vidimo i zbog čega ga nije bilo već u vrhu – prilog je preuzet od kolega s Federalne TV i potpuno je isti kao prilog u Dnevniku FTV gdje je emitiran na početku (dakle, s izuzetno negativnim uklonom prema Barčiću i vehabijama, što je opisano u izvještaju o FTV). U svakom slučaju, upravo zbog činjenice da se dnevnici emitiraju u isto vrijeme, ovakva saradnja je dobrodošla (primjećena je i ranije) i jedino je za poželjeti da se ona primijeni i kod događaja koji govore i o pozitivnim stvarima.

U Dnevniku emitiranom 19. 3. jedan urednički potez, na neki način, daje negativan novinarski uklon prema islamu. U Dnevniku TVRS-a voditelj ponekad prije najave vijesti, odmah poslije špice u pojavljivanju, saopći neku intrigantnu ili zanimljivu vijest. Tako voditeljica otvara emisiju informacijom da «islamski ekstremisti iz BiH preko Ukrajine dolaze na Kavkaz kako bi se borili protiv Čečenije i njene vojske». Vješto se potom prelazi na drugu vijest: «Istovremeno Ali Abdul Sahin, visoki funkcioner Islamskog džihada rekao je da će islamski ekstremisti, ako bude potrebno, ponovo ratovati u BiH. Kaže da su dali veliki dobrinos svojoj islamskoj braći u Bosni i da će opet ako bude potrebe.» Ovaj dio je najavljen kao pisanje zagrebačkog *Večernjeg lista* no nije jasno da li je to izvor i za prvu informaciju. U svakom slučaju srodne vijesti koje jesu intrigantne, ali prezentirane na početku, prije flash najave, umjesto «dobro veče», imaju političku težinu koja prikazuje islam kao ratobornu vjeru, a Bošnjake, shodno globalnom kontekstu, veže za narode koji na neki način podržavaju svjetski terorizam.

Negativnoj slici o islamu, ali ne sa stanovišta novinarskog uklona, koji je bio, s izuzetkom prethodnog slučaja, neutralan – već sadržaja informacija, doprinose i vijesti o hapšenju vehabija u Sandžaku, hapšenju državljanina BiH, povezanog s Al-Kaidom u Pakistanu te saopćenje iz kabineta premijera RS-a Milorada Dodika, koji optužuje reisu-l-ulemu Mustafu ef. Cerića da insistira da od BiH napravi bošnjačku državu. Jedini pozitivan sadržaj u koji je involviran islam kao religija je vijest o susretu predsjednika Srbije Borisa Tadića i reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića u Beogradu na kojem je izraženo zalaganje protiv svakog vida ekstremizma i inicirana ideja o početku bošnjačko-srpskog dijaloga (26. 3.). Zajednički stav dva čelnika, srbijanskog svjetovnog i bošnjačkog duhovnog, pokazuje gledaocima mogućnost tolerancije i dijaloga, u koji je aktivno uključena Islamska zajednica.

Objediniteljski sabor u Novom Pazaru je popraćen neutralno, pri čemu nije uloženo u suštinu problema, kao na primjer na Federalnoj televiziji. Dvadeset i sedmog marta, nakon objave informacije o održavanju Objediniteljskog sabora prezentirane su izjave reisu-l-uleme Cerića, koji je rekao da se muslimanima u Evropi moraju priznati sva prava i Abdulaha Numana, zamjenika Hamdije Jusufspahića iz Beograda, koji je rekao «da je Sabor kolonizatorski i da želi da prikupi sve muslimane u Srbiji».

Praćenje aktivnosti Srpske pravoslavne crkve se može podvesti pod različite kontekste, mada je i ovdje značajka da su često, bilo isključivo, bilo u kombinaciji, uključeni različiti vidovi društveno-političkih potkonteksta. U razdoblju monitoringa, u nekoliko navrata, izvještavano je o humanitarnoj akciji «Da hleba bude više» u organizaciji crkvenog i nevladinog sektora, koja je za cilj imala skupljanje i dopremu humanitarne pomoći za Srbe na Kosovu. TVRS je i poslala vlastitog reportera koji se putem telefona javljao s Kosova, izvještavajući o ovoj akciji, položaju SPC-a i manastira na Kosovu te to kombinirajući s aktuelnom sigurnosnom situacijom. No i pored toga, Kosovo, posebno položaj srpskog naroda i crkve, u posebnoj su fokusu Dnevnika. Dva puta objavljivane su agencijske vijesti o minobacačkom napadu na manastir Visoki Dečani (30. 3.).

Sedamnaestog marta je emitiran prilog o parastosu na Kosovu povodom postratne eskalacije sukoba prije nekoliko godina između Albanaca i Srba, kada je poginulo 19 ljudi, a oštećeno 40 crkava. Gledamo tonsku izjavu kosovskog vladike Artemija, koji kaže: «Dok god srpski narod strada na svom, na svom pragu, na svojoj djedovini, na pravdi Boga, ovo je dokaz da Kosovska bitka još traje.»

Prilog o komemorativnom skupu iz Sijekovca kod Bosanskog Broda gledamo 26.3. U prvi plan se stavlja parastos za ubijene Srbe u proteklom ratu, ali priču, ipak, čini kombinacija istorijskih fakata i političkih govora lokalnih funkcionera.

U Dnevniku od 20.3. emitiran je prilog o tome kako je državni ministar Safet Halilović uručio mitropolitu dabrobosanskom Nikolaju prijedlog vlasti za restituciju, u vezi sa povratkom crkvene imovine, ali se ne iznose detalji tog prijedloga (kao, uostalom, ni na drugim televizijama), a potom izvještaj susreta izaslanstva SPC-a i predsjednika RS-a Milana Jelića. Emitirana je i izjava episkopa zvorničko-tuzlanskog Vasilija koji izražava nadu za vraćanje Bogoslovije u Sarajevu. No za razliku od Dnevnika BHT-a, ovdje nemamo komparaciju episkopa Vasilija, koji je rekao «da se imovina SPC ne vraća za razliku od imovine IZ». Prilog se završava zajedničkim zaključkom sastanka da se postojeći problemi između države i vjerskih zajednica ne mogu riješiti bez učešća svih razina vlasti.

Situacija oko mjesta Kotorsko, gdje Bošnjaci prosvjeduju zbog postavljanja temelja pravoslavne crkve na njihovoj zemlji, obrađena je posredstvom agencijskih vijesti i jednog priloga (7. 3.) u kojima su predstavljeni različiti stavovi Bošnjaka i Srba.

Četrnaestog marta, u izvještaju s početka suđenja Fati Orlović, u koji je također uključen problem u vezi s izgradnjom vjerskog objekta na tuđoj zemlji, potencirano je da joj se sudi «zbog napada i nanošenja teških tjelesnih povreda svešteniku Milanu Milovanoviću», dok je činjenica da je to rezultat nezadovoljstva zbog neuklanjanja crkve na njenoj zemlji stavljeno u drugi plan. S druge strane, druga dva javna TV-emitera nisu težište stavljala na taj akt, već na to da se crkva i dalje nalazi na istom mjestu a protiv vlasnice zemlje se vode sudski postupci.

Prilog o susretu predsjednika Vijeća ministara BiH Nikole Špirića i mitropolita dabrobosanskog Nikolaja je opisan i kompariran s prilogom BHT-a u dijelu analize koja se tiče te televizije. Ovdje trebamo samo kratko potencirati da je TVRS u prilog uvrstila dio mitropolitove izjave, u kojem se zalaže za dobrobit i Srba i Bošnjaka, te hvali rad Međureligijskog vijeća (vidjeti u dijelu o BHT).

«Pravoslavlje» i «Riječ vjere»

Televizija Republike Srpske svake druge nedjelje emitira zaredom dvije polusatne vjerske emisije. Prva, «Pravoslavlje», govori o duhovnim vrijednostima i istoriji hrišćanstva, Srpskoj pravoslavnoj crkvi u BiH, kao i SPC-u u cjelini. Nakon nje slijedi emisija «Riječ vjere», posvećena drugim religijama u Republici Srpskoj i BiH.

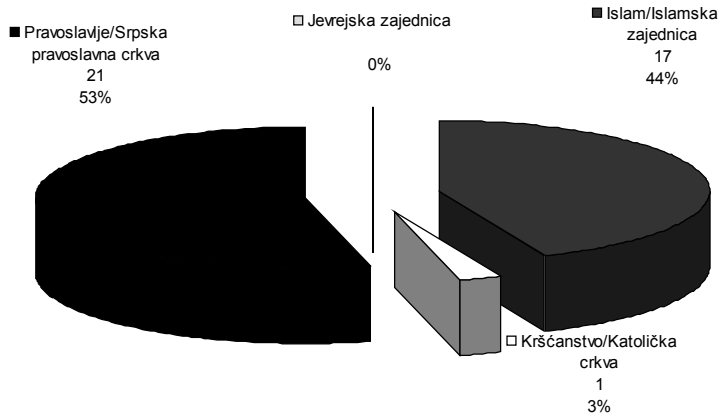
Za emisiju pravoslavlje, koja se emitira u 13 sati i 5 minuta, obavljen je monitoring 11. i 25. marta. Urednica Ana Jakanović se tokom emisije pojavljuje u stand upu, pri čemu uvodi gledaoce i najavljuje priloge. Prvi prilog emitiran 11. 3. govori o vaskršnjem postu. Centralni govornik je jerej Dražen Putanjanin, koji vrlo autoritativno objašnjava zašto pravoslavni hrišćani poštuju krst kao i to zbog čega je posebno značajna prva sedmica posta. Prilog je relativno dinamičan i slikovit, a tome doprinosi i izjava episkopa zahumsko-hercegovačkog Grigorija kao i ukombinirani izvještaj s gozbe u Trebinju, povodom početka posta, gdje je servirano nekoliko desetaka posnih jela, što djeluje vrlo živopisno. Slijedi potom kraći prilog o manastiru na Ozrenu, uz mnogo kadrova manastira i krajolika. Bilježimo i još vrlo interesan prilog koji objašnjava praznik «mladenci», koje vodi porijeklo od 40 mučenika – rimskih vojnika koji su ubijeni, jer se nisu htjeli odreći svoje hrišćanske vjere. Objašnjava se i neka vrsta njihovog vaskrnuća iz hladnog jezera što se tumači istinskom vjerom. Emisija se završava crkvenim kalendarom - kratkom vizuelnom i tonskom informacijom o praznicima koji slijede.

Emisiju od 25.3. otvara prilog o manastiru Krka kod Šibenika, za koji se kaže da je središte pravoslavnih Srba u Dalmaciji, te se govori o njegovoj dugoj istoriji. I tematika drugog priloga pokazuje vjersko jedinstvo Srba u više država. Prezentira se multimedijalna razglednica Kosova, projekt koji je predstavljen tih dana u Republici Srpskoj, a koji treba da prikaže Kosovo, uglavnom kroz kulturno-istorijsko naslijeđe pravoslavlja. Nakon crkvenog kalendara te govora jereja Dražena Putanjanina o pokajanju, gledamo priču o posljednjoj sedmici Hristovog vaskrsenja – Lazarevoj suboti i Cvijetima, prazniku kada je Hrist ušao u Jerusalem pri čemu je dočekan od građanstva, posebno djece, obasut cvijećem. Prilog na jednostavan način objašnjava porijeklo jednog pravoslavnog praznika.

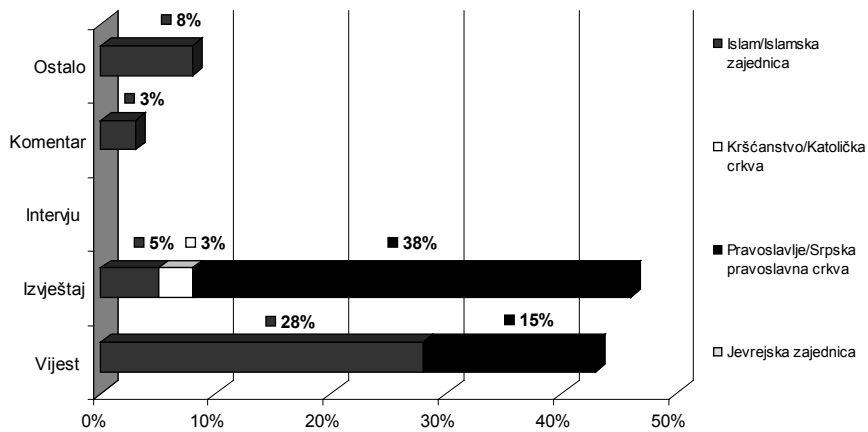
«Riječ vjere» emitira se u 13 časova. Jedanaestog marta, naprimjer, prije početka emisije «Pravoslavlje» emitirana je jedna srpska narodna pjesma sa snažnim elementima etnozvuca, rekli bismo u stilu pravoslavne tradicije, a onda u kratkoj pauzi pjesma «Lejla», koja i u spotu, ali i u aktuelnom političkom kontekstu, djeluje kao pjesma koja izražava multikulturalnost BiH. Dobri uvodi za ove dvije emisije koje iako imaju princip «pravoslavlje na jednoj, sve ostalo na drugoj strani», vrlo efektno i profesionalno prezentiraju multikulturalnost u BiH. Iako novinarstvo ne treba robovati nacionalnim (pa ni religijskim) ključevima, uočljivo je da Federalna televizija vjerski program zasniva samo na katoličanstvu i islamu. Međutim, TVRS tu ima jednu tehničko-produkcionu olakšavajuću okolnost. Urednica tog multireligijskog programa je Žana Vukosavljević, koja uređuje (i producira) vjerski program na BHT. Stoga je «Riječ vjere» u suštini blago redizajnirana emisija koja se emituje i na BHT. U dva monitorizirana izdanja zabilježeni su prilozima koji su neznatno skraćeni i već viđeni na BHT-u. Naravno, špica, naziv emisije i najave su malo drugačiji. No bez obzira na to, ovakav specijalistički program na TVRS može biti rješenje u objedinjavanju ukupnih produkcionih angažmana na sva tri javna emitera.

RTRS

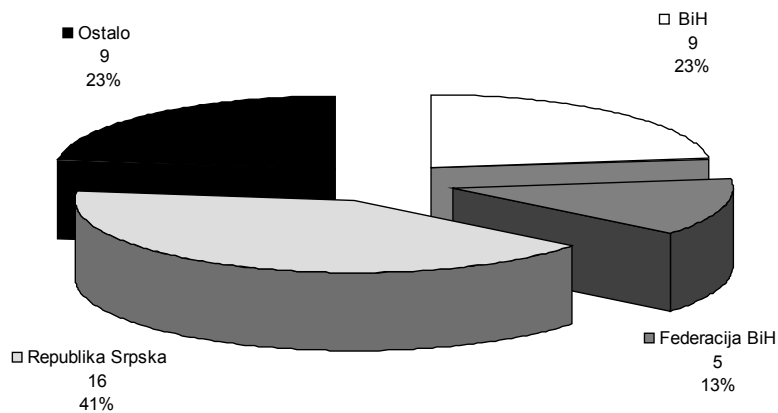
Religije/vjerske zajednice i crkve - 39

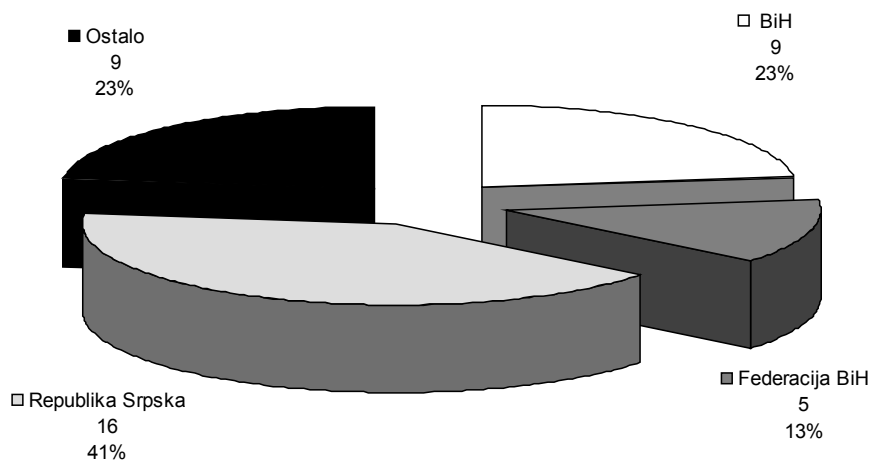
Novinarska forma - 39

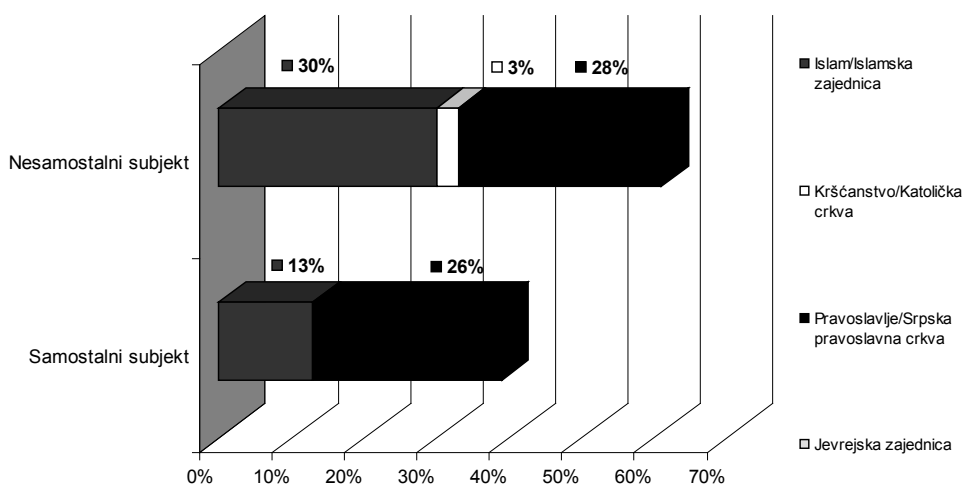
Država/entitet - 39

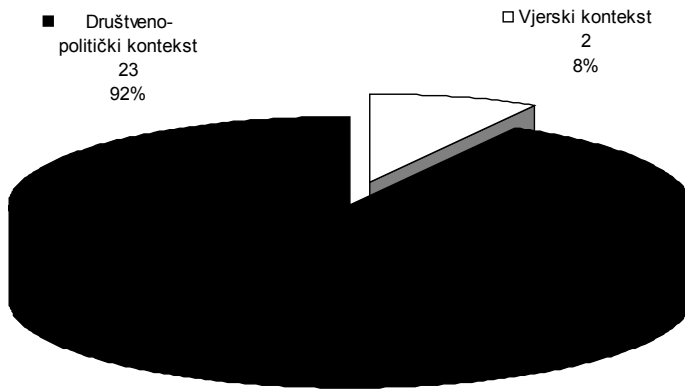
Država/entitet - 39

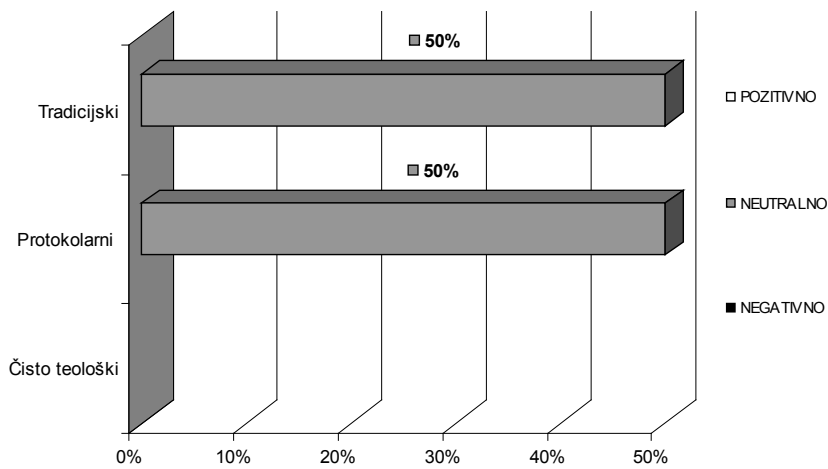
Položaj subjekta - 39

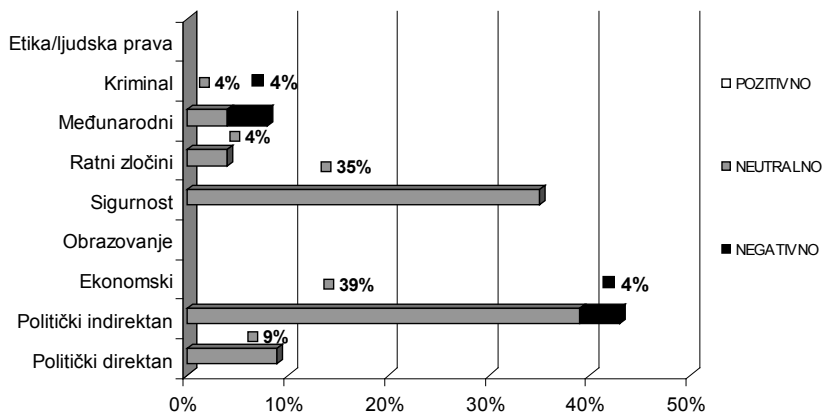
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 25

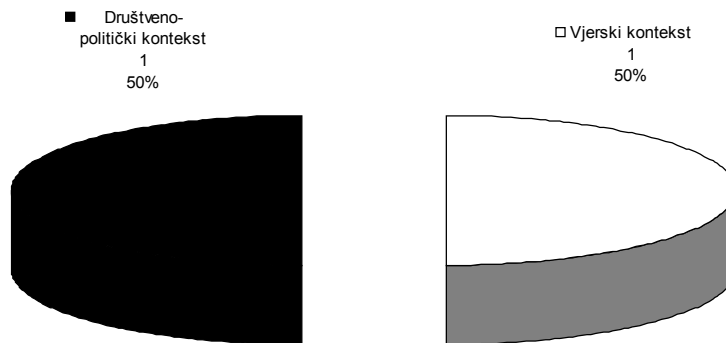
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 2 (8%)

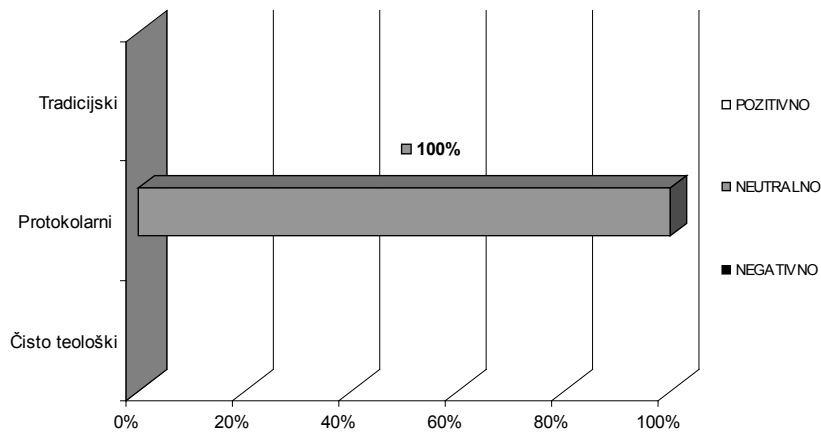
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 23 (92%)

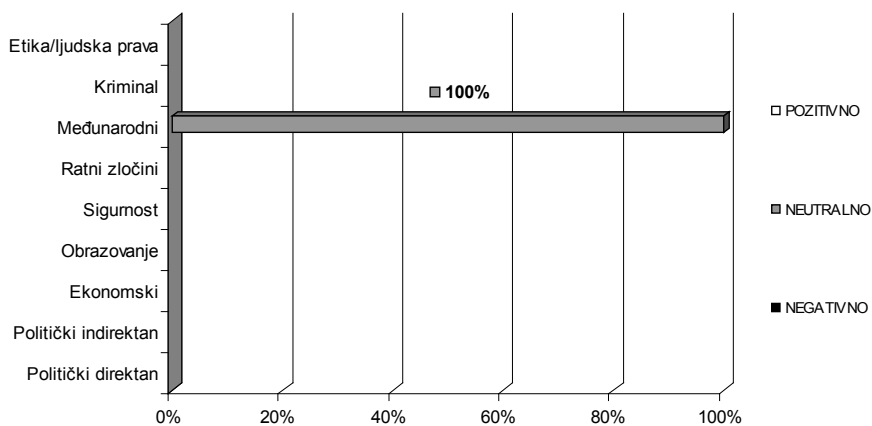
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 2

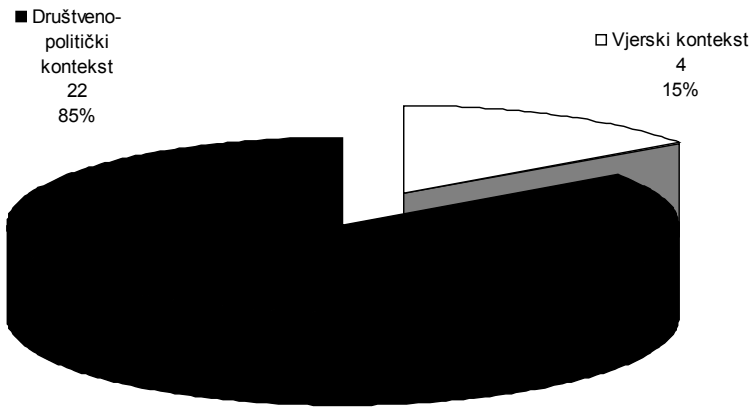
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 1 (50%)

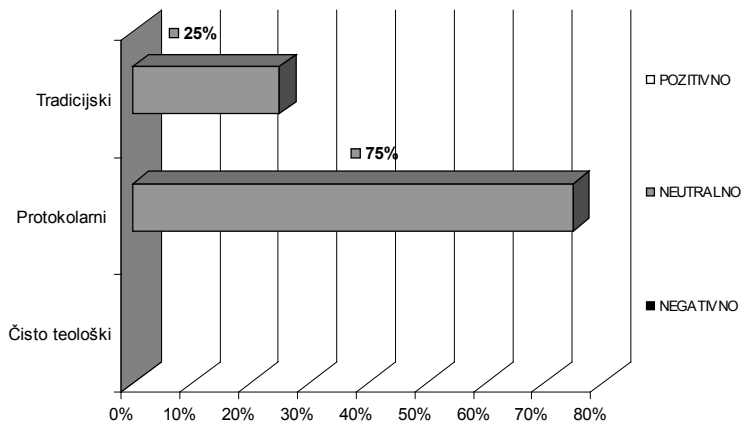
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 1 (50%)

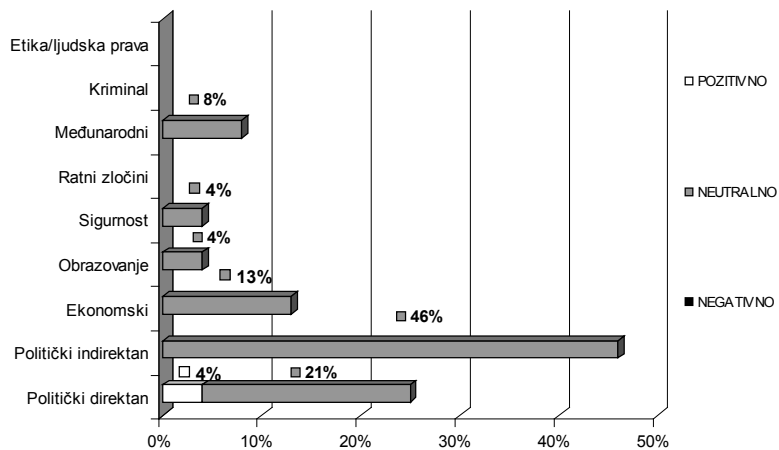
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 26

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 4 (15%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 22 (85%)

POLITIČKI STAVOVI KROZ RELIGIJSKO PRISUSTVO

Nezavisna televizija Hayat je najveća komercijalna televizija u Sarajevu i jedna od najvećih u BiH. Osnovana je 1991. godine i od tada emitira program bez prestanka. Danas se može slobodno reći da Hayat ima ubjedljivo najjači informativni program od svih privatnih televizija u BiH.

Religija je u centralnim informativnim emisijama televizije Hayat u toku martovske analize bila uglavnom u drugom planu. U toku 31 martovskog dana objavljeno je 26 emisija «Vijesti u 7» u trajanju od 25 do 30 minuta, i pet autorskih informativnih emisija, «Centralni dnevnik» voditelja i autora Senada Hadžifejzovića, koji se emitira subotom i traje ponekad duže od sat vremena. Iako se u četrdeset navrata religija spominjala, bilo u sklopu reportaža, izvještaja, vijesti ili intervjua, vrlo rijetko se pojavljivala kao samostalni subjekt.

Religija je samostalni subjekt bila svega sedam puta, dok je u preostala 33 novinarska priloga bila dio šire cjeline. Najobimniji prilog u kojem se religija pojavila samostalno bila je reportaža iz Srbije u povodu Objediniteljskog sabora IZ-a te zemlje. Prilog je objavljen u «Centralnom dnevniku», od subote 31. marta, a za sagovornike je novinar imao predsjednika Medžlisa IZ Srbije Muamera Zukorlića, Muhameda Jusufspahića, imama beogradske džamije i reisu-l-ulemu IZ BiH Mustafu ef. Cerića. Drugi je primjer «religije kao samostalnog subjekta» zabilježen u prilogu pod nazivom «Rušimo džamije i crkve», a koji je, također, objavljen u sklopu «Centralnog dnevnika», i to 24. marta. Iako naziv djeluje agresivno i negativno kada je riječ o vjerskim objektima, u suštini je dio jedne dugoročnije kampanje, čiji je cilj uklanjanje nelegalno podignutih vjerskih objekata. Povod su bili događaji u Kotorskom i zahtjevi Bošnjaka da se uklone drvene konture crkve s privatnog imanja, zatim suđenje Fati Orlović. Kao pozitivni primjeri navedeni su uklanjanje džamije u Bradini sa privatnog imanja, te popuštanje vladike Kačavende da se u Diviču izmjesti crkva.

Najviše se izvještavalo o islamu i Islamskoj zajednici, 19 puta. Sedamnaest puta uklon novinara bio je neutralan, dok se dva puta radilo o afirmativnom odnosu. U oba slučaja riječ je o istorijskim implikacijama i borbi za samostalnost bošnjačkog naroda i stradanjima muslimana s prostora bivše Jugoslavije. U prvom slučaju je to prilog o liku i djelu Alije Isakovića, gdje je pomenuto kako je on «još 1993. godine pisao o genocidu, gdje spominje da na svijetu nema naroda kome nije dozvoljeno da se brani, osim bošnjačko-muslimanskog». Isaković se spominje i kao autor prve antologije muslimanske književnosti, a značajan je po tome što se borio da se slovo «h» ne ispusti u izgovaranju i pisanju (objavljeno u «Centralnom dnevniku», 17. marta). Primjer drugi je monolog Abdulaha Sidrana u rubrici «Opasne priče» koja je dio «Centralnog dnevnika», gdje se Sidran osvrće na istorijska stradanja Bošnjaka i njihov veliki egzodus nakon Berlinskog kongresa, kada je prognano 120.000 muslimana (24. mart).

Islam i IZ su najzastupljeniji bili i zbog činjenice da se o ovoj religiji izvještavalo djelima i aktivnostima reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića. Čitava jedna emisija «Centralnog dnevnika» od 24. marta bila je posvećena njegovoj izjavi datoj u Beču da je «očito da jedino bosanski muslimani treba da dijele svoju zemlju, svoju političku vlast i svoju budućnost sa onima koji su počinili genocid protiv njih» i «kako su svi narodi bivše Jugoslavije ostvarili pravo na svoju državu osim bosanskih muslimana». Kako je prokomentirao voditelj Hadžifejzović, «bio je to nastup Cerića u njegovom stilu, i politički i duhovno». U istoj emisiji Cerićevu izjavu komentirao je i član Predsjedništva BiH Haris Silajdžić, izjavivši kako «to istupanje Cerića odražava stanje u BiH u kojem su Bošnjaci nezadovoljni radom međunarodne zajednice». U istoj emisiji ovu izjavu komentirali su i sociolog Šaćir Filandra («reisov istup koketira sa mogućnošću da se formira takva neka država unutar BiH, gdje funkcioniра princip unutarne podjele»), politički analitičar Vlastimir Mijović («Bošnjaci imaju svoju državu i treba da se bore za nju jer druge nemaju», dodavši kako je javnost uzburkala izjava Alije Izetbegovića u Istanbulu 1997. godine kada je rekao da «Bošnjaci osjećaju Tursku kao svoju državu»). Reisovu izjavu komentirali su i gledaoci

«Centralnog dnevnika», i reakcije su bile različite. Od toga da je «Cerić ovo morao reći jer to ne smiju političari», «svaka čast i da nije njega ne bi Bošnjaci znali gdje su i šta su», da su «Bošnjaci ginuli za ovu državu, a nemaju je», do toga da «on govori u ime svih muslimana, a nije dobio na to pravo», da će «dovesti muslimane BiH do propasti jer trguje njihovim osjećanjima i sudbinom», i na kraju da je «on javno izgovorio ono što je bio plan SDA od početka i da je to kraj BiH i Bošnjaka».

Iako je Objediniteljski sabor IZ Srbije bila izuzetno atraktivna tema za gledaoce u BiH, što zbog historijskog ujedinjenja, što zbog kontroverzi zbog sukoba dviju struja – jedne predvođene «obiteljskim klanom Jusufspahić» iz Beograda, a druge, prikazane u pozitivnom svjetlu i po islam i po IZ u Srbiji, na čijem je čelu Muamer Zukorlić – ponovo je u centru zbivanja bio Mustafa ef. Cerić. Reisu-l-ulema IZ BiH, pored činjenice da je lično prisustvovao Objediniteljskom saboru, bio je u središtu zbivanja i zbog prijetnji smrću koje je dobio putem SMS-a tokom boravka u Novom Pazaru zbog čega je, kako javlja novinar, skup proglašen visokorizičnim. Nakon sabora, Zukorlić, novi čelnik IZ Srbije, poručio je kako se «IZ ne može graditi na srpskom patriotizmu», dok je reisu-l-ulema Cerić poručio okupljenim muslimanima: «Nećemo nestati ako budemo zajedno. Ako ne budemo zajedno pojest će nas vuci.» (CD, 31. mart).

SPC i pravoslavlje bili su drugi po zastupljenosti, sa 13 priloga. Činjenica je da priloga ne bi bilo toliko da u toku marta nije bilo kampanje protiv nelegalno izgrađenih crkvi i temelja crkvi na privatnim imanjima u Konjević Polju (slučaj Fate Orlović) i Kotorskom, kojoj se Hayat priključio. U kontekstu ovih tema, novinari Hayatovih centralnih informativnih emisija tri puta su imali negativan uklon prema pravoslavlju, odnosno nelegalnoj gradnji vjerskih objekata i odsustvu reakcije od strane predstavnika SPC-a, dok je 10 puta zabilježen neutralan uklon.

Nepravедno optužena Fata Orlović zbog širenja «rasne, nacionalne i vjerske mržnje» bila je nekoliko puta tema Hayatovih informativnih emisija. Nanu Fatu je u svojoj emisiji «Centralni dnevnik» 10. marta ugostio Senad Hadžifejzović, koji je sa njom razgovarao o motivima i zahtjevima da se «crkva izmjesti iz njene avlije». Nedjelju dana kasnije, 17. marta, u «Centralnom dnevniku» objavljena je reportaža sa suđenja Fati Orlović, gdje se religija ne pominje eksplicitno, već samo posredstvom nelegalno izgrađene crkve čiji se kadrovi nekoliko puta prikazuju tokom reportaže. U istoj emisiji «nanu Fatu Orlović» gledatelji CD-a izabrali su za najboljeg političara u BiH. O Kotorskom je izvještavano 7. marta, kada se izravno u emisiju «Vijesti u 7» javio Meho Zečević, jedan od Bošnjaka koji protestira zbog nelegalno postavljenih temelja za izgradnju crkve. U izdanju «Vijesti u 7» od 12. marta ponovo se izvještava o protestu Bošnjaka iz Trnovog Polja kod Doboja radi uklanjanja drvene crkvene konture koja je 24. januara postavljena na privatnom vlasništvu.

Kao nesamostalni subjekat SPC se pominje u kontekstu krize u Vijeću ministara BiH, kada je predsjedavajući Nikola Špirić optužio bošnjačke ministre da, između ostalog, miniraju potpisivanje nacrta ugovora između SPC i BiH («Vijesti u 7», 6. mart). Najavu potpisivanje nacrta ugovora između SPC i BiH, u kontekstu najave aktivnosti Vijeća ministara, objavile su «Vijesti u 7» 18. marta.

O katoličkoj vjeri i Katoličkoj crkvi nije objavljen nijedan prilog. Katoličanstvo se spominjalo kao nesamostalan subjekt u sklopu širih cjelina zajedno s drugim vjerama u BiH. Primjer je priča o napadima i oštećivanjima kulturnih i nacionalnih dobara, a kao primjer je navedena Crkva sv. Marije u Jajcu (prethodno džamija Fethija), uz Crkvu sv. Nikole, zatim džamija u Ustikolini, Bihaću, kao i Ferhadije u Banjoj Luci («Vijesti u 7», 9. mart).

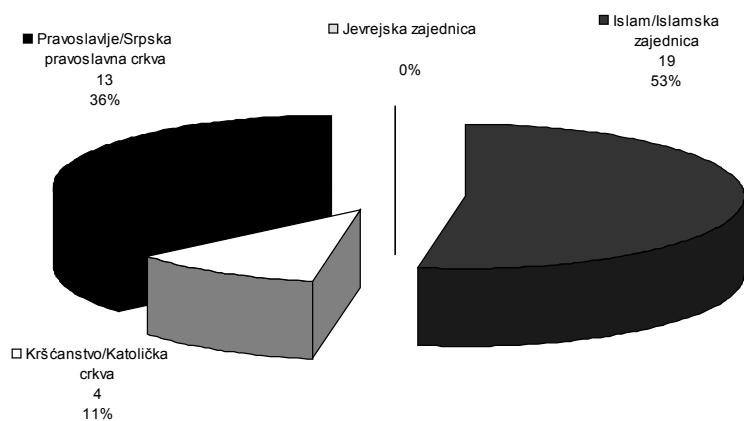
Nekoliko je priloga objavljeno ili vijesti pročitano, koji se ne bave specifično niti jednom vjerom ili vjerskom zajednicom u BiH, ali se odnose na vjeru ili religiju u cjelini. Primjer je vijest koju je pročitao voditelj, a tiče se izvještaja o ljudskim pravima u BiH, gdje su «vjerske manjine» označene kao posebno ugrožena kategorija («Vijesti u 7», 11. mart). U izdanju «Vijesti u 7» od ponedjeljka, 19. marta, tematska priča odnosila se na forume kao «mjesta gdje nema cenzure niti straha da se govori i piše ono što se misli» zbog čega su oni puni «nacionalne i vjerske mržnje».

Veliki broj vijesti iz svijeta karakterizirao je djelimično religijski karakter, no radilo se uglavnom o izvještajima o najnovijim bombaškim napadima i međureligijskim sukobima na Bliskom Istoku. Ovakve vijesti nisu računane u kvantitativnoj analizi, niti su obrađivane u toku kvalitativne, zbog njihove nerelevantnosti za BiH i naš region uopće.

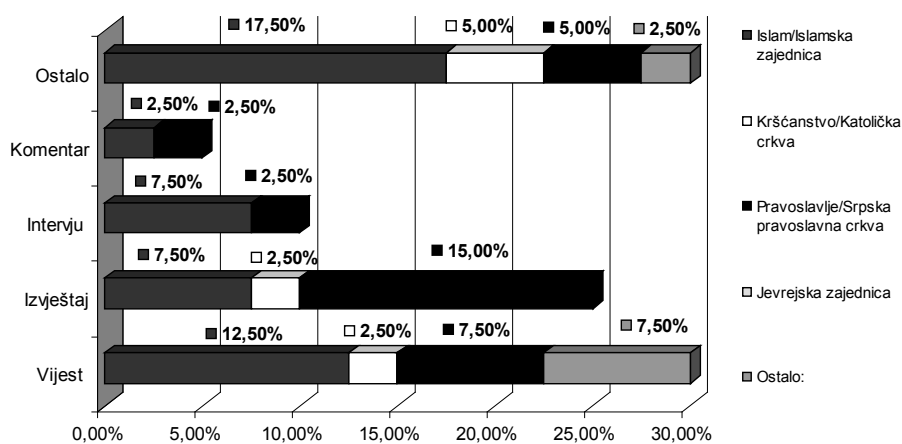
Televizija Hayat nema specijalističke vjerske emisije.

NTV Hayat

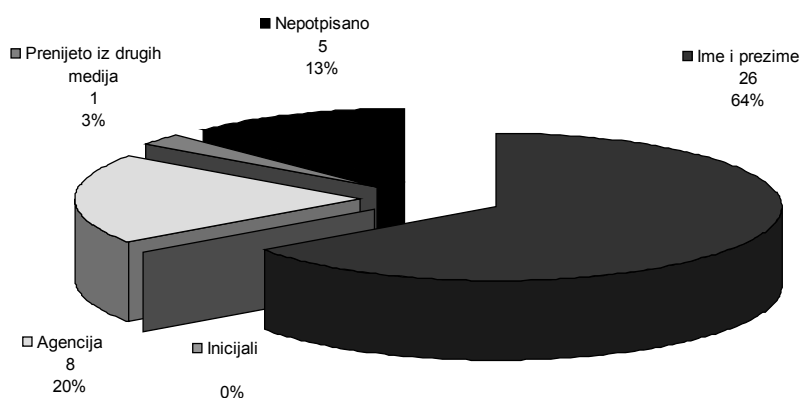
Religije/vjerske zajednice i crkve - 40

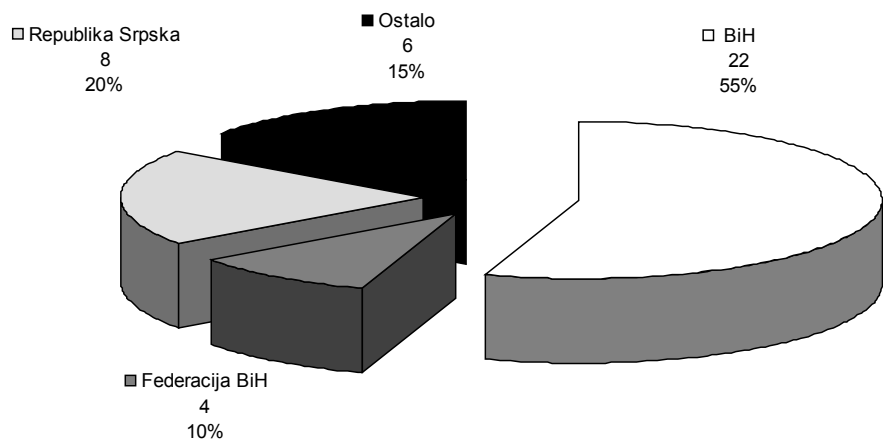
Novinarska forma - 40

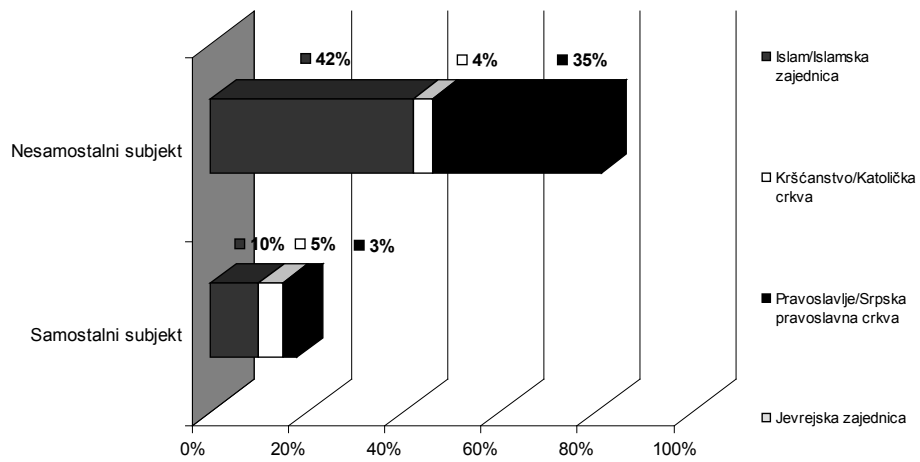
Autori priloga - 40

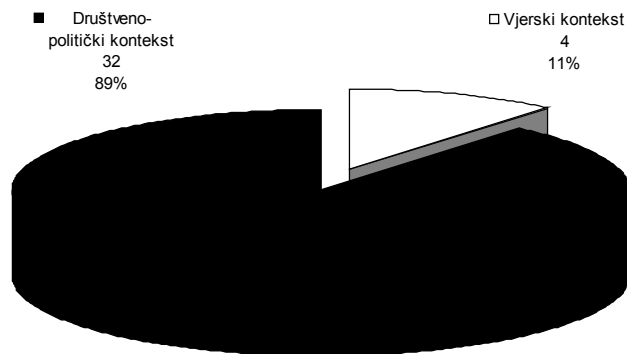
Država/entitet - 40

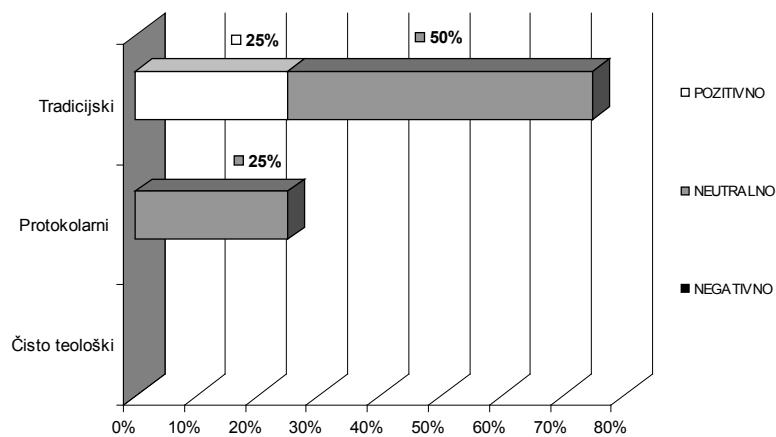
Položaj subjekta - 40

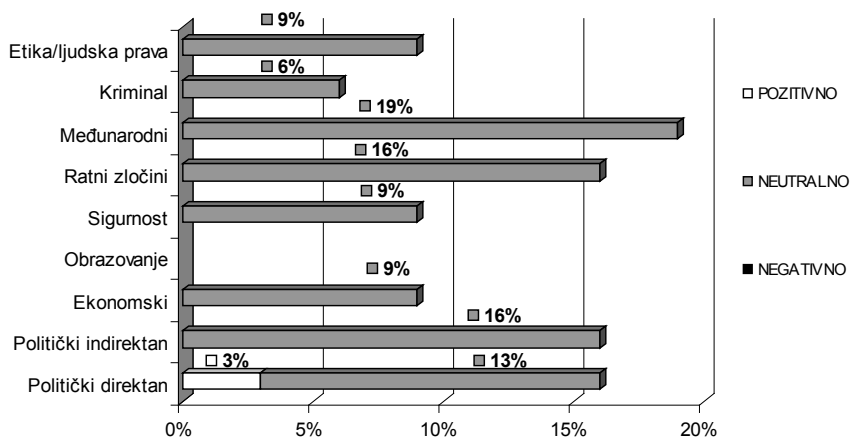
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 36

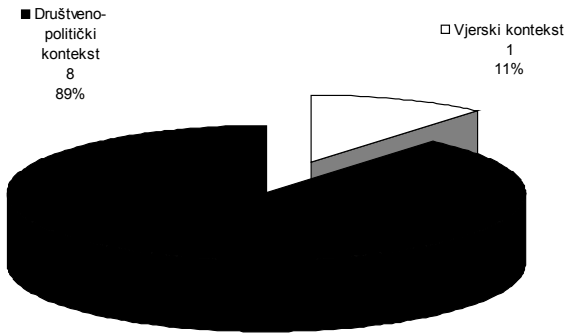
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 4 (11%)

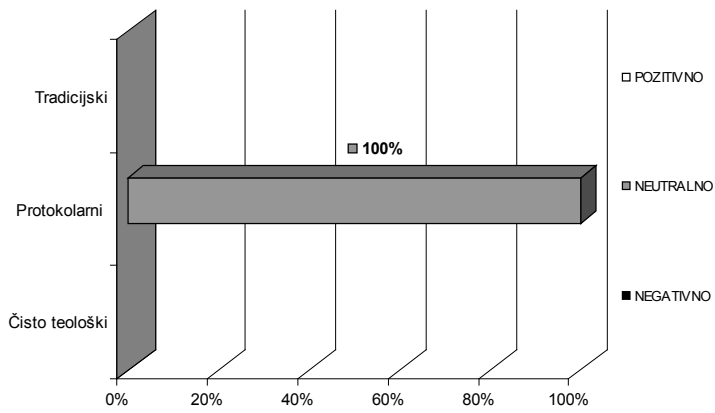
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 32 (89%)

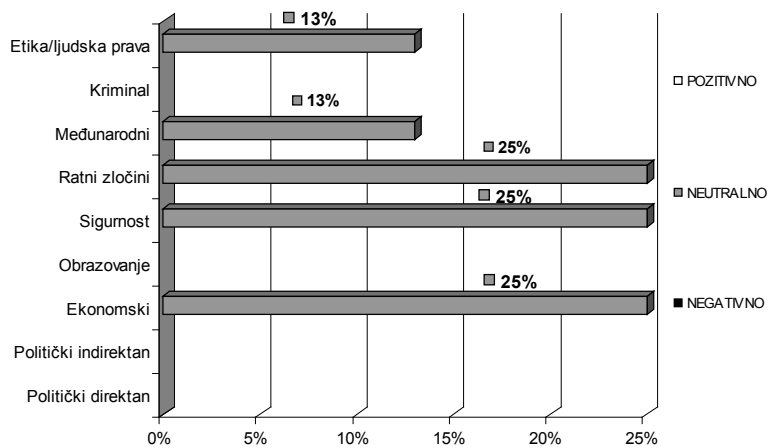
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 9

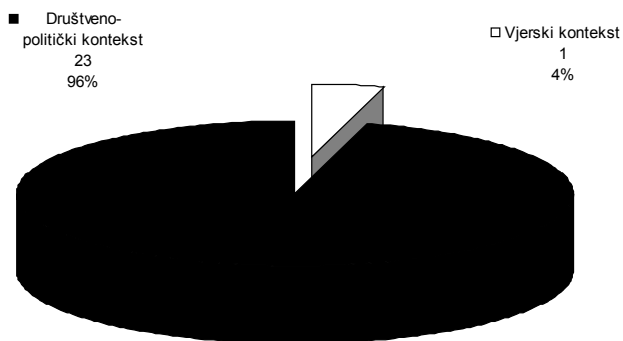
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 1 (11%)

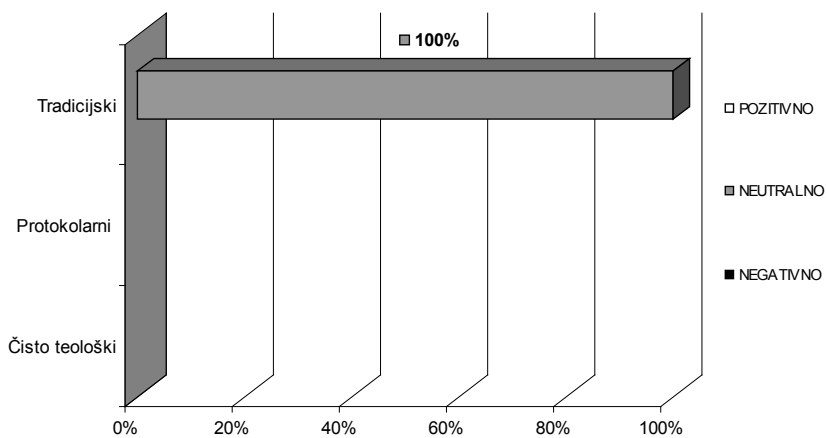
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 2 (50%)

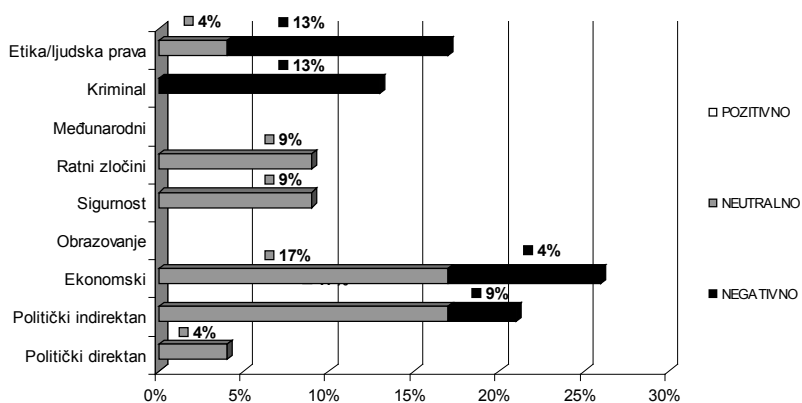
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 24

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (4%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 23 (96%)

Hercegovačka televizija Mostar (HTV)

KATOLIČANSTVO KAO DIO ŽIVOTA

Krajem marta 2007. godine vlasništvo nad Hercegovačkom televizijom Mostar je preneseno s Gradskog vijeća Mostara na tri zapadnohercegovačka kantona u kojima su Hrvati većina, čime je, kako naglašava uredništvo, hrvatski narod konačno dobio svoju televiziju, doduše ne na nacionalnom, već regionalnom nivou. Hercegovačka televizija ovaj naziv nosi od 2004. godine, kada je morala promijeniti dotadašnje ime Hrvatska televizija zbog odluke Regulatorne agencije za komunikacije da javni mediji ne mogu imati takozvani nacionalni prefiks. No bez obzira na promjenu naziva, riječ je o hrvatskom mediju, pod čime se podrazumijeva isključivo korištenje hrvatskog jezika kao i preferiranje tema koje govore ili afirmiraju hrvatske kulturne, političke, pa tako i vjerske preokupacije. Statistika našeg monitoringa, rađenog na osnovu posmatranja Dnevnika u 19, odnosno vikendom kratkih vijesti - Bljesak, tome zorno svjedoči. Od tema koje govore o Katoličkoj crkvi izvještavalo se 21 put, o islamu tri puta, a o pravoslavlju nijednom. Treba napomenuti da se i tri slučaja spominjanja islama ne tiču vjerskog konteksta već prije svega političkog, odnosno sigurnosnog. Naprimjer, protest premijera RS-a Milorada Dodika zbog izjave reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića, koju premijer RS-a tumači kao želju da muslimani od BiH stvore isključivo svoju nacionalnu državu (27. 3.) ili saopćenje MIP-a BiH o hapšenju državljanina BiH u Pakistanu koji su optuženi za saradnju s Al-Kaidom (13. 3.). Iako su vijesti profesionalno prezentirane, sam njihov izbor (samo ovo i ništa drugo) odaje intenciju da islam ima negativne političke elemente u vidu obespravljivanja drugih naroda u BiH, pa čak i terorizma.

Što se tiče tema u kojima se u raznim formama provlači katoličanstvo, izbor je velik i raznolik. Primjetno je da Televizija u nekoliko navrata pravi čvrstu vezu političkog bića Hrvata i njihovog katoličkog uvjerenja. Već 1. 3. imamo prenesen komentar iz *Večernjeg lista* povodom Dana nezavisnosti BiH, u kojem se konstatira da Hrvati imaju podijeljene emocije prema ovom prazniku. Kaže se da većina smatra da su Hrvati glasajući za nezavisnost BiH dobili najmanje od svih naroda. Iznosi se i zanimljiv stav da su Hrvati prije glasanja trebali tražiti garancije za svoj ustavni položaj, čime se asocira na činjenicu da su obespravljeni u odnosu na Bošnjake i Srbe, koji zbog svoje brojnosti ili teritorijalnog entiteta imaju više prava. Prilog je pokriven kadrovima Sarajeva. U nekoliko navrata se fokus stavlja na Katedralu, pogotovo u trenucima kada se govori o intencijama i željama Hrvata BiH, čime se asocira da je vjera osnovni element hrvatske nacije.

I sama Katolička crkva je nezaobilazan faktor u političkim dešavanjima oko BiH. Petnaestog marta emitirana je vijest praćena snimcima s događaja, o susretu kardinala Vinka Puljića i veleposlanika Hrvatske u BiH Josipa Vrbošića. Kardinal se zahvalio na hrvatskoj pomoći koja, kako je istaknuo, mora voditi ka potpori za opstanak Hrvata u BiH. HTV 16. 3. emitira prilog (suštinski opširna agencijska vijest pokrivena slikama događaja) s konferencije «Solidarnost za zajedništvo s crkvom za Hrvate u BiH». Događaj je održan u Zagrebu, a učestvovali su brojni predstavnici političkog i vjerskog kora (uključujući i predstavnike Islamske zajednice iz Hrvatske). Prilog obiluje brojnim izjavama premijera Hrvatske Ive Sanadera, gradonačelnika Zagreba Milana Bandića i kardinala Bozanića i Puljića u kojima se ističe solidarnost crkve i naroda. Prilog je neuporedivo opširniji u odnosu na one emitirane na drugim elektronskim medijima, što pokazuje koliko je teško medijima koji bi trebali biti višenacionalni, uskladiti afinitete različitih naroda naspram političke i vjerske sfere.

Između 19. i 22. 3. HTV je pratio zasjedanje Biskupske konferencije u Mostaru. U prva dva izvještaja dominiraju teološke teme, i potencira se uloga sv. Josipa, protivljenje pobačaju i eutanaziji kao i značaj porodice, kao osnovne kršćanske vrijednosti. U izjavama vjerskih dužnosnika naslućuje se da je porodica u današnje vrijeme sve više ugrožena. A 20. 3. novinarka na kraju priloga zaključuje, na osnovu praćenja konferencije, «da je materijalizam najveća opasnost za obitelj». Društveno-politički kontekst aktuelan je 22. 3.. U uvodu priloga kaže se da su «biskupi pozvali hrvatske političare da zajedno djeluju za dobrobit zemlje». Slušamo i tonsku izjavu kardinala Vinka Puljića, koji kaže: «Mi političarima možemo pomoći, podstičući ono što je dobro za narod. Međutim, mi ne možemo preuzeti odgovornost. Žalosni smo.»

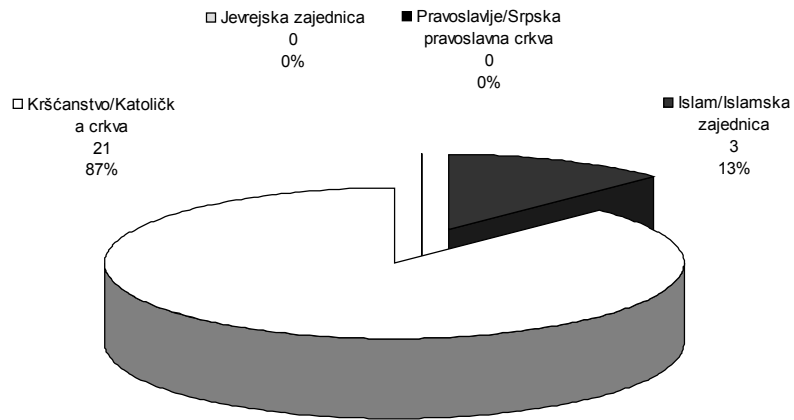
Hercegovačka televizija je imala mnogo priloga vlastite produkcije koji su tretirali religiju u obrazovnim, kulturnim i sportskim aktivnostima koje organizira ili je u njih uključena Katolička crkva. Autori ovih priloga su uglavnom dobrom kombinacijom OFF-a i tonskih inserata jasno i živopisno oslikali događaje o kojima su izvještavali: izvještaj s promocije časopisa «Akademija» koji se izdaje u okviru Širokobriješke franjevačkoj akademije je emitiran 1. 3.; 5. 3. Karitasova akcija skupljanja novca za oboljelog dječaka koji se treba operirati u inostranstvu; 8. 3. prilog o predstavljanju Franjevačkog medijskog centra iz Sarajeva i lista «Svjetlo riječi»; 11. 3. se izvještava o manifestaciji «Križni put», a novinar odlično objašnjava događaj i smješta ga u religijski i istorijski kontekst; 22. 3. bilježimo izvještaj sa događaja «Trčimo Gospi» koja je spoj sportske, kulturne i religijske manifestacije.

Novinarke koji su najčešće izvještavale o ovim temama bile su Željka Jurleta, Dragana Vučić i Silvija Vladić-Urban.

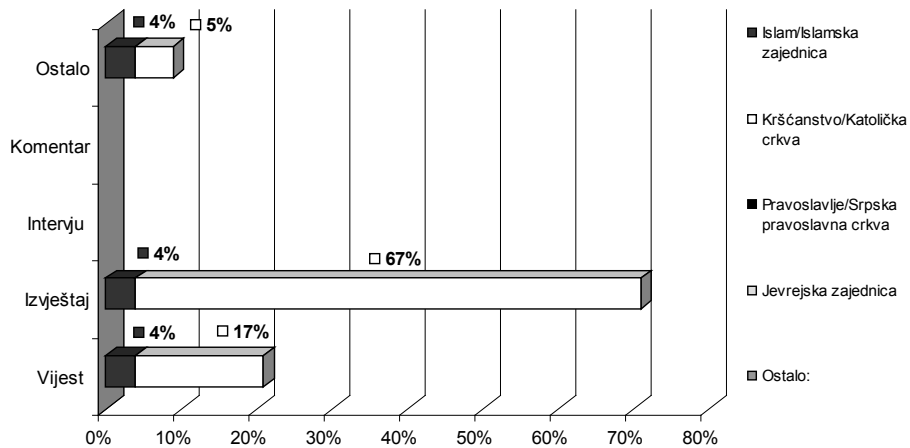
Hercegovačka televizija Mostar nema u redovnoj shemi vjerske programe, ali povremeno prenosi prvenstveno katoličke mise povodom nekih važnijih događaja ili pravi specijalne emisije s katoličkim poglavarima, što u ovom razdoblju naš monitoring nije zabilježio.

HTV MOSTAR

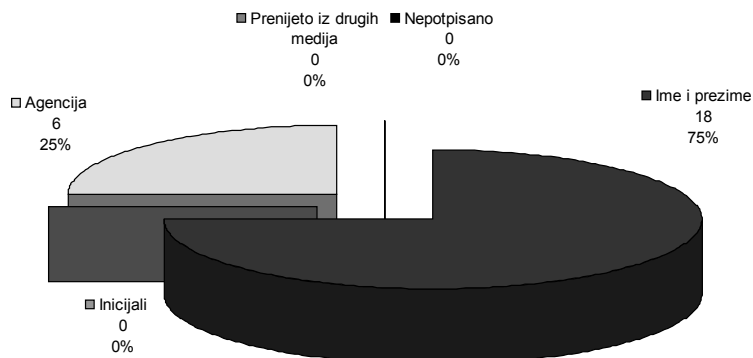
Religije/vjerske zajednice i crkve - 24

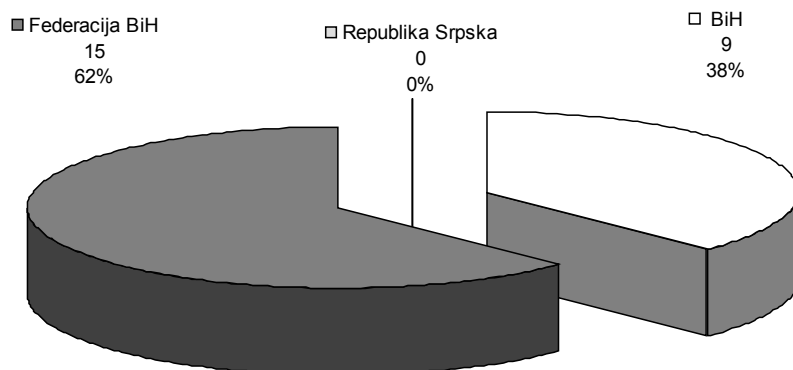
Novinarska forma - 24

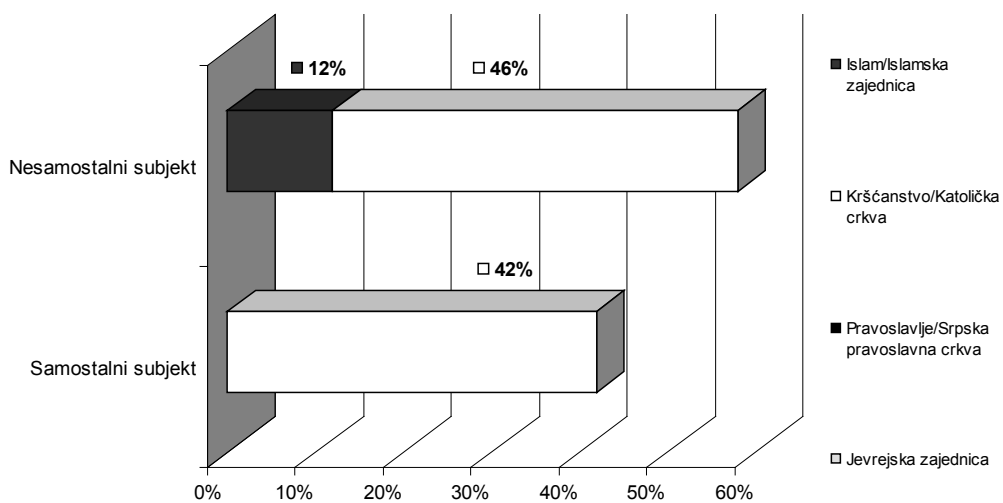
Autori priloga - 24

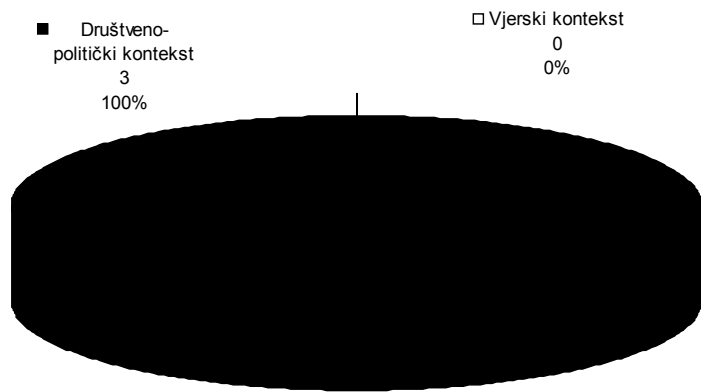
Država/entitet - 24

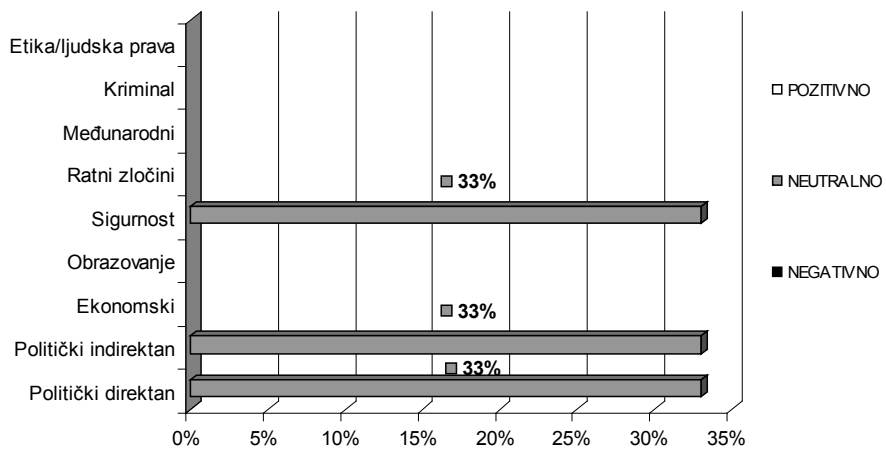
Položaj subjekta - 24

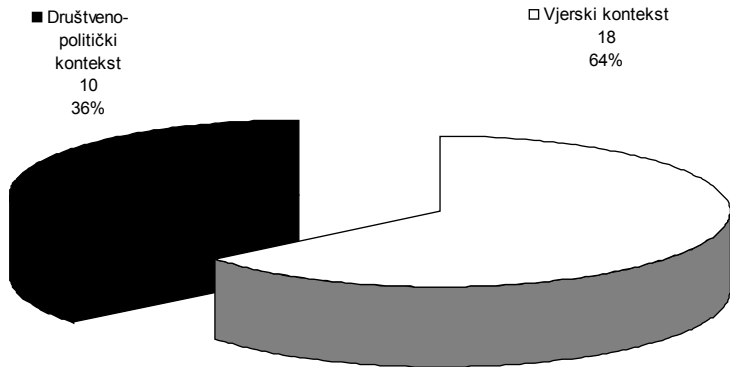
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 3

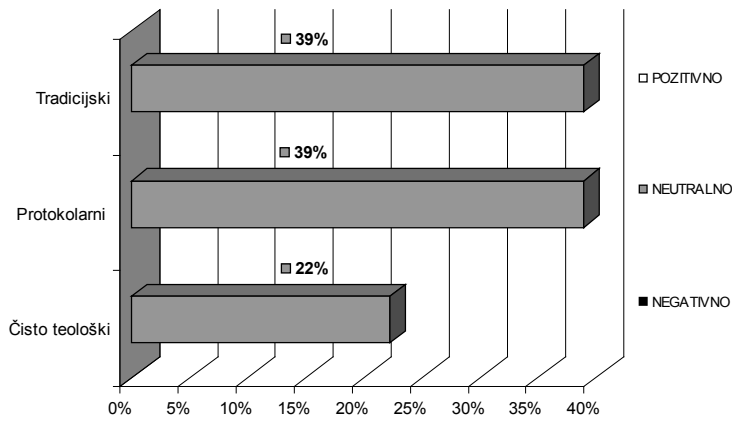
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 3 (100%)

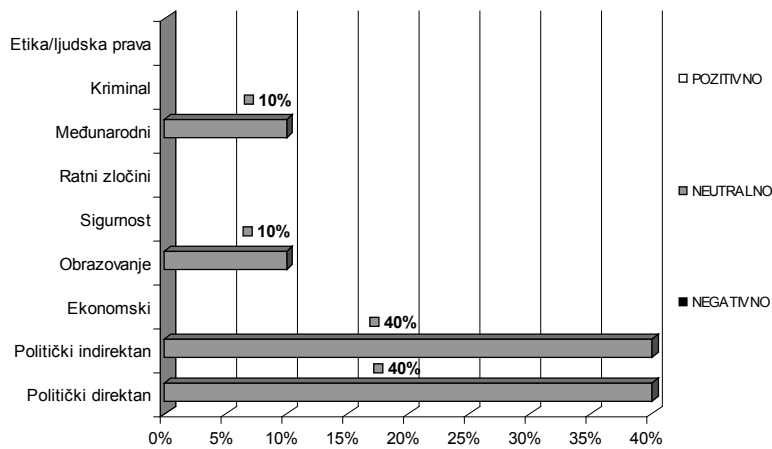
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 28

Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 18 (64%)

Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 10 (36%)

Alternativna televizija Banja Luka (ATV)

SAMO NA NIVOU ZANIMLJIVOG DNEVNOG DOGAĐAJA

Banjalučka Alternativna televizija (ATV) je komercijalna TV-stanica koja pokriva značajan dio zapadne Bosne i Hercegovine. Osnovana je 1997. godine uz pomoć međunarodnih donacija. Ocjena medijskih hroničara je da je riječ o liberalnoj i otvorenoj stanici te se ATV često stavlja u političku ravan sa dnevnim listom Nezavisne novine. ATV je osnivač i član Mreže plus, prve komercijalne TV-mreže u Bosni i Hercegovini. Pokriva teritoriju sa oko 1,5 miliona stanovnika, emitira 24 sata programa dnevno s 30 posto vlastite produkcije, a u informativnom programu priloge razmjenjuje s komercijalnim TV-stanicama Hayat iz Sarajeva, B92 iz Beograda i RTL iz Zagreba.

Religijske teme i izvještavanje o crkvama i vjerskim zajednicama i autoritetima u centralnoj informativnoj emisiji ATV-a Vijesti, koja je na programu svakoga dana u 19 sati, zastupljeni su u mjeri koju diktiraju:

1. dnevni događaj,
2. potreba popunjavanja minutaže dnevnika ili
3. potreba maksimalne iskorištenosti vlastitih kapaciteta, tj. isplativosti slanja TV-ekipa na teren.

Prva od triju navedenih tačaka je informativne prirode i najčešći je slučaj, dok druga i treća proizlaze iz komercijalne prirode medija i vrlo se često preklapaju. Ovdje će ovi slučajevi biti ilustrirani samo primjerima problematike u vezi sa monitoringom, iako se odnose i na zastupljenost većine ostalih sadržaja.

Naime, početkom marta 2007. godine, što se poklapa s početkom vremenskog okvira monitoringa prezentacije religijskih tema, crkava i vjerskih zajednica i vjerskih autoriteta u bosanskohercegovačkim medijima, ATV je produžila trajanje svog centralnog dnevnika s oko 30 ili više na oko 40 ili više minuta. Kako, kao komercijalna TV-stanica nema dovoljno svojih resursa koje bi koristila isključivo za dnevnik, tako često pribjegava emitiranju materijala snimljenih za druge emisije, prilagođavajući ih formi dnevničkih priloga. Emitirajući ih u dnevniku, najavljuje ih kao sadržaje drugih emisija i ujedno se samoreklamira. Dva je takva priloga, od ukupno 15 popraćenih monitoringom u razdoblju od 1. do 31. marta, ATV emitirala u Vijestima, a ovdje donosimo samo njihove najave:

«U ATV Vijestima večeras samo mali dio priče o Jeremiji i Aleksandru Starovlah koje su prije tri godine 1. aprila brutalno pretukli vojnici NATO-a. Starovlasi svoju priču po prvi put pričaju za magazin «Dosje», koji je na našem programu večeras u 21:30.»

Petog marta 2007., urednica Tatjana Trninić, trajanje 1,55", autor Novica Mitrović.

«Postojanje vehabija u Bosni i Hercegovini dugo je bila javna tajna. Međutim, javnost je uzburkao incident u selu Barčići kod Kalesije kada su se sa vehabijama sukobili mještani. U Barčićima je bio naš reporter Vladimir Kovačević. Priču o onome što je tamo zabilježio gledajte večeras u političkom magazinu «Dosje», koji je na našem programu u 21:30. u ATV Vijestima večeras pogledajte samo mali dio.»

Dvadeset i šestog marta, urednica Tatjana Trninić, trajanje 2'08", autor Vladimir Kovačević.

Robovanje popunjavanju minutaže odnosno kriterij kvantiteta ispred kvaliteta vidljivo je često i u priložima montiranim od 'ostataka' sirovog materijala iz prethodnih dana, bilo s događaja bilo s konferencija za novinare. Tako se u Vijestima ATV-a danima mogu vidjeti sagovornici isto obučeni i u istom ambijentu snimljeni. Stiče se tako dojam da je dobar dio informativnog programa baziran na onome što se već ima, a ne na onome što bi trebalo da se radi.

ATV nema poseban medijski prostor niti emisiju specijaliziranu za vjerske sadržaje. Veća zastupljenost ovih tema je isključivo u vrijeme velikih vjerskih praznika poput Uskrsa i Božića,

Ramazanskog i Kurban-bajrama te Pesaha. Izvještavanje stoga ima kampanjski karakter slučajnog i nasumičnog, a ne kontinuitet niti sistematičnost i gotovo isključivo je u službi pokrivanja događaja.

O kvantitativnoj se uravnoteženosti tokom marta može govoriti samo u slučaju islama i pravoslavlja, budući da se od 15 jedinica praćenih monitoringom, osam odnosi na islam, u što podrazumijevamo i Islamsku zajednicu u BiH i vebabije, šest na Srpsku pravoslavnu crkvu u BiH, samo jedan na katoličanstvo i nijedan na judaizam. Što se tiče pozicioniranosti priloga, niti jedan od ovih priloga ne otvara dnevnik. Gledano po minutaži, najviše pozicionirana, druga po redu, u samom vrhu dnevnika, jeste izjava reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića o Srebrenici i prilog o sastanku predstavnika Srpskog pokreta nevladinih asocijacija (Spona) s predsjednikom RS-a, u kojem se samo usput spominje reisu-l-ulema Cerić:

«Poglavar Islamske zajednice u BiH Mustafa efendija Cerić izjavio je da bi Srebrenica trebalo da bude izuzeta iz RS i dobiti specijalni status u teritorijalno-administrativnoj organizaciji BiH zbog zločina počinjenih na području te opštine. Reisu-l-ulema Cerić smatra da je presuda Međunarodnog suda u Haagu svojevrsni pravni presedan kojeg će Srbija i Crna Gora, kako je rekao, zauvijek nositi na svojim leđima kao stigmatu holokausta.»

(3. 3. 2007., trajanje 24'')

«Predstavnici nevladine organizacije Spona zabrinuti su, kažu, zbog sve češćih napada na Republiku Srpsku i flagrantnog narušavanja ustavno-pravnog poretka RS-a, kršenja Dejtonskog sporazuma i Ustava BiH. Svoju zabrinutost danas su prenijeli predsjedniku RS-a Milanu Jeliću i poručili da će organizovati referendum.»

(27. 3. 2007., trajanje 3'34'')

Međureligijsko vijeće u BiH na ATV nije spomenuto nijednom, nema dijaloga između vjerskih zajednica niti suprotstavljanja teističkih pozicija naspram ateizma.

Od 15 jedinica praćenih monitoringom, osam su takozvane čitane vijesti, tj. one koje voditelj čita u studiju, a sedam je klasičnih TV-priloga, uobičajenih u informativnim emisijama. Na temelju tih sedam autorskih priloga ne može se zaključiti da ATV ima novinare specijalizirane za pokrivanje vjerskih tema s obzirom na to da je pet priloga radilo pet različitih novinara, a samo jedan novinar autor je dvaju priloga, i to jedinih u kojima momentat vjerskog nije u prvom planu. Za vijesti čitane iz studija izvor se ne navodi, osim u jednom slučaju: saopćenje iz Biroa za odnose s javnošću Vlade Republike Srpske. U većini takvih vijesti ATV se ne poziva na izvor, osim kada se radi o iznimno osjetljivoj, ekskluzivnoj i teško provjerljivoj informaciji. Forma komentara izostaje, a time i moguće preplitanje s informacijom ili moguća zloupotreba.

Od 15 pregledanih jedinica, 13 se izravno odnosi na vjerske sadržaje, a u dvama su u zadnjem planu. U prvom od njih u priči o Nacrtu zakona o praznicima RS spominje se inicijativa Partije demokratskog progressa u Narodnoj skupštini RS-a da državni praznik bude i Pravoslavna Nova godina, dok se u drugom u negativan kontekst dovodi poglavar IZ BiH reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić. S aspekta objektivnosti vrlo neoprezno, jer, iako se novinar od izjava ograđuje, prostor je dat tendencioznom sugovorniku koji najavljuje krivičnu prijavu, a niti on niti novinar ne obrađuju po kojem osnovu.

«Iz PDP-a poručuju kako se Pravoslavna Nova godina mora praznovati...» (1. 3. 2007., trajanje 3'25'')

«Predstavnici Saveza logoraša RS saopštili su danas da će podnijeti krivičnu prijavu protiv člana Predsjedništva BiH Harisa Silajdžića. Branislav Dukić, predsjednik Saveza, tvrdi da je Haris Silajdžić tokom ratne 1994. godine dolazio u logor Silos u Tarčinu zajedno sa Alijom Izetbegovićem i reisom Mustafom efendijom Cerićem, u kojem je i sam Dukić bio zarobljen.»

(27. 3. 2007., trajanje 3'34'')

Samo jedna od 15 objava tiče se Katoličke crkve. U prilogu o samostanu Marija Zvijezda u Trapistima kod Banje Luke u prvom planu je problem povrata imovine nacionalizirane nakon Drugog svjetskog rata, a tek u posljednjoj trećini priloga je posjeta potpredsjednika RS-a Davora Čordaša i direktora Sekretarijata za vjere RS-a Jove Turanjanina ovom samostanu. U tom potiskivanju protokolarnog u drugi plan osnovna je razlika informativne ATV-a u odnosu na javne servise. Govoreći o katoličkom samostanu, ničim nije dovedena u direktnu vezu politika niti su terminološki pomiješani pojmovi nacije i vjere odnosno Hrvata i katolika. Iako problem povratka Hrvata nije direktno spomenut, o njemu se u efektom završetku priloga čita «između redova»:

«Prije rata mise u Trapistima redovno je posjećivalo preko tri hiljade vjernika, danas ih je svega 150. Već 17 godina nije zabilježeno nijedno krštenje, već samo sahrane.»

(28. 3. 2007., trajanje 2'47")

Osim priloga u kojem se spominje obilježavanje Pravoslavne Nove godine, SPC je još zastupljena u pozivu mitropolita dabrobosanskog Nikolaja predstavnicima vlasti i međunarodne zajednice u BiH za povrat zgrade Bogoslovije u Sarajevu SPC-u, evidentiranjem vjerskog blagdana Lazareva subota ili Vrbice, gdje su, za razliku od naglašenije prosrpski orijentiranih medija, izostale informacija da je to slava patrijarhu srpskom Pavlu i čestitke tim povodom. Spominjanje SPC-a u prilogu o gradnji kuća u Kotorskom bilo je prenaplašeno, dok je u prilogu o protokolarnoj posjeti svih episkopa SPC-a u BiH i direktora Sekretarijata za vjere RS-a predsjedniku tog entiteta u prvi plan stavljeno pitanje povrata imovine i upotunjeno je izjavama relevantnog sagovornika, ministra za ljudska prava i izbjeglice BiH Safeta Halilovića.

Što se tiče zastupljenosti Islamske zajednice, negativne konotacije vehabizma ni na koji način ne dovode u negativan kontekst IZ. Kratkim agencijskim vijestima bit će popraćena i saobraćajna nesreća i smrt Jusufa Barčića. U manje ili više izravan politički okvir poglavar IZ-a BiH Mustafa ef. Cerić bit će doveden svojom izjavom o potrebi izuzimanja Srebrenice iz RS-a i reagiranjem na presudu Međunarodnog suda pravde koju će Srbija i Crna Gora, prema njegovim riječima, «zauvijek nositi na leđima kao stigmom holokausta», zatim u izjavi o «protivljenju svakom vidu ekstremizma, etničkog ili religijskog» i zalaganju «za pokretanje novog srpsko-bošnjačkog dijaloga» u susretu s predsjednikom Srbije Borisom Tadićem, te u reakciji premijera RS-a na Cerićevu izlaganje u Beču. U negativnom kontekstu reisu-l-ulema Cerić je i u izjavi predsjednika Saveza logoraša RS-a Branislava Dukića, koji je ustvrdio da je bio svjedok Cerićeve navodne posjete logoru Silos u Tarčinu.

Ne može se tvrditi da je izvještavanje o vjerskim sadržajima obojeno predrasudama niti da uređivačka politika u odnosu prema religijskom odskače od odnosa prema svim ostalim segmentima života i društva. Sa stanovišta objektivnog, nepristranog i profesionalnog informiranja, dva su propusta u objavljenom. Propuste u neobjavljenom, onom što se prešutjelo, iako je aktuelno, moguće je navesti samo u poređenju s monitorinzima svih ostalih medija u BiH.

«Doboj. Sveštenik SPC iz Kotorskog kod Doboja Radenko Todorović rekao je da se u tom naselju vrši političko i rušilačko nasilje nad srpskim narodom i Srpskom pravoslavnom crkvom. Odbornici Skupštine opštine Doboj donijeli su odluku o ukidanju zabrane gradnje kuća Srbima u izbjegličkim naseljima Trnovo polje 1 i 2.»

(7. 3. 2007., trajanje 17")

«Predsjednik Vlade Republike Srpske Milorad Dodik izražava snažnu zabrinutost i protivljenje posljednjim javnim istupima poglavara Islamske vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini reisu-l-ulema Mustafe Cerića koje unose dodatnu uznemirenost i strah među pripadnicima drugih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. Efendija Cerić je u svojim izjavama doveo u pitanje ustavno uređenje Bosne i Hercegovine jer su, prema njegovim riječima, sve etničke i nacionalne grupe bivše Jugoslavije ostvarile pravo na matičnu zemlju i nacionalnu državu, a jedino muslimani, koji su većina u Bosni i Hercegovini, nisu, navodi se u saopštenju iz Biroa za odnose sa javnošću Vlade Republike Srpske.»

(27. 3. 2007., trajanje 17")

U prvom od dvaju navedenih primjera prva rečenica, rekli bismo nepotrebno, skreće pažnju na drugi problem i u suprotnosti je s ostatkom najave i cijelog priloga koji slijedi. Taj prilog govori o tome da je Srbima koji posjeduju građevinske dozvole omogućen nastavak gradnje kuća na spornom zemljištu, a da se Bošnjaci tome protive i traže ukidanje takve odluke lokalne vlasti. Na ovaj način se željelo pravoslavnim gledaocima pokazati da Bošnjaci štete pravoslavnoj crkvi, što je politička poruka. U drugom primjeru, objavljenom reagiranju premijera Dodika, nedostaje pozadina, odnosno nedostaje informacija na koju se reagira. A kako je u pitanju reakcija na informaciju od dan ranije, dužni smo reći da je ATV nije objavila ni tada.

No i pored ovih primjera, ne može se reći da ATV stvara nacionalne i vjerske predrasude i barijere ili oživljava stare animozitete. Slika o vjerskim zajednicama i crkvama, i pored ovog, uglavnom je neutralna. U drugom primjeru, riječ je o oštrom reagiranju jednog političara i nosioca vlasti prema vjerskom poglavaru, što je prezentirano bez dodatnih komentara. U prilog ovome govori i odnos prema vehabijskom pokretu. Za razliku od mnogih medija koji su incident u Novom Pazaru na ovaj ili onaj način dovodili u vezu s BiH, ATV je o tome izvijestila kratkim saopćenjem srbijanske policije, a u izvještavanju o aktivnostima vehabija u BiH ni u jednom slučaju nisu dovedene u kontekst terorizma ni islamofobije, nego su predstavljane kao unutraš-

nji problem IZ-a BiH, prvenstveno u vezi sa tumačenjima i načinima prakticanja islama. Zanimljivo je da ni osobu koja je u medijima duže razdoblje personalizirala vehabizam u BiH, Jusufa Barčića, ATV nije potpisivala kao predvodnika vehabijskog pokreta u BiH već kao «predvodnika vehabija u Barčićima kod Kalesije», spuštajući ga time na lokalni razinu i umanjujući njegov često prenatlašen značaj.

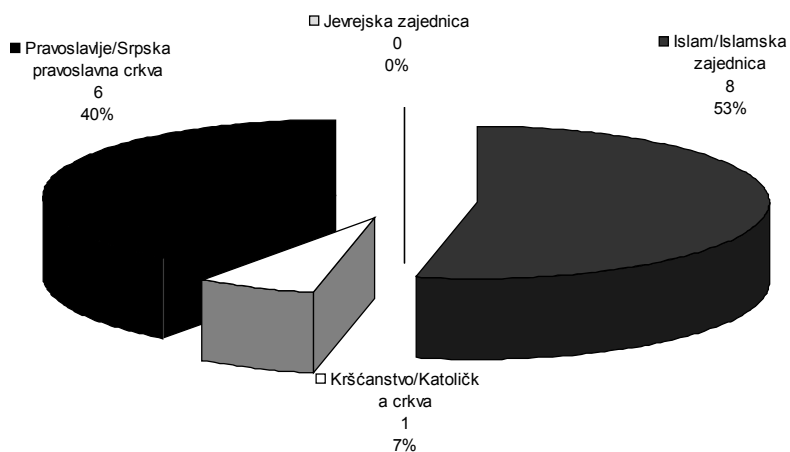
Ako nisu u isključivo vjerskom kontekstu, protokolarnom ili tradicijskom, religijski se sadržaji, generalno, najčešće preklapaju sa političkim temama, pitanjima povrata imovine, problemima povratka i obilježavanjem određenih datuma. Uočljivo je da nema dovođenja u direktnu vezu nijedne konkretne političke partije s bilo kojom od vjerskih zajednica, kao ni da se u jednoj od najaktuelnijih tema mjeseca marta – Jusuf Barčić i vehabijski pokret – ne dovodi u kontekst opće sigurnosne situacije u BiH.

U najširem smislu, gledajući odnos ovog medija prema vjeri i vjerskim zajednicama, neizbježan je dojam da je njihov značaj marginaliziran, da im se ne daje dovoljno medijskog prostora, da su svedene na dnevnopolitičku upotrebu i da nedostaje dublji, širi, sveobuhvatniji i, nadasve, stručniji pristup.

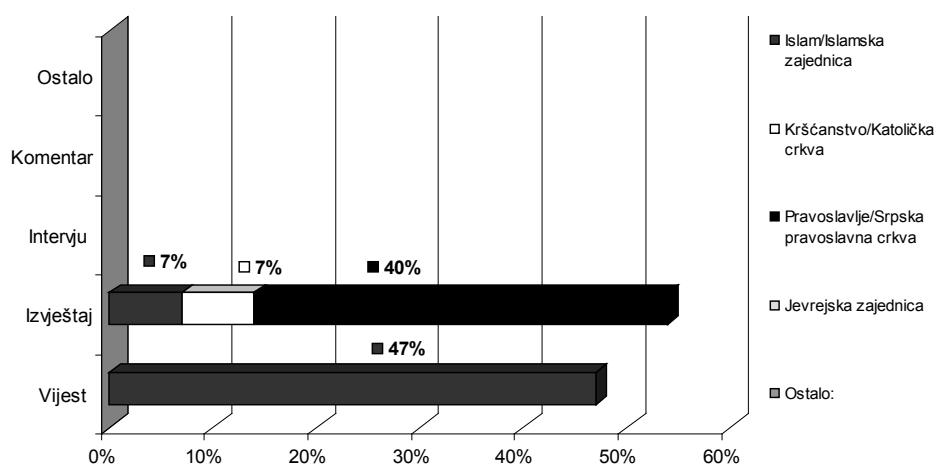
Novinari koji su izvještavali o spominjanim temama su Božana Živanović, Vladimir Kovačević, Novica Mitrović, Nenad Trbić i Olja Ćurić.

ATV Banja Luka

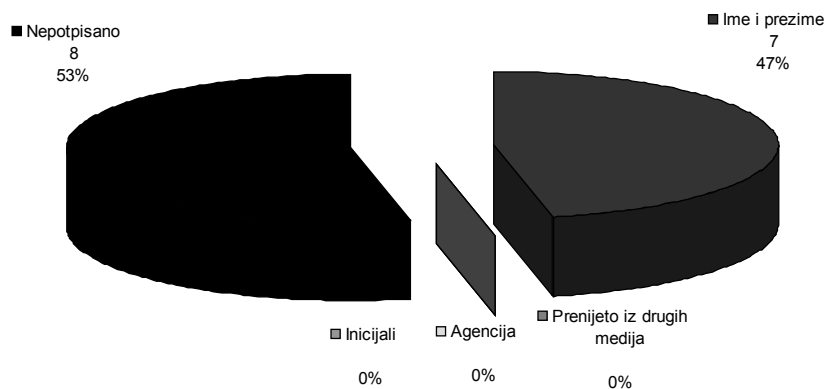
Religije/vjerske zajednice i crkve - 15

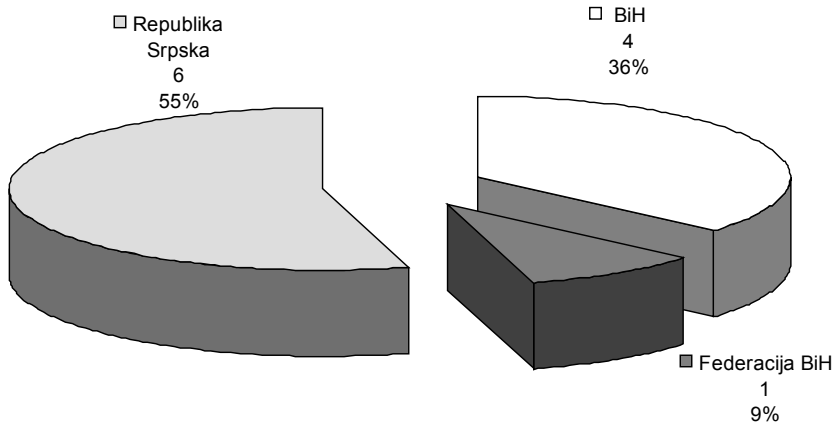
Novinarska forma - 15

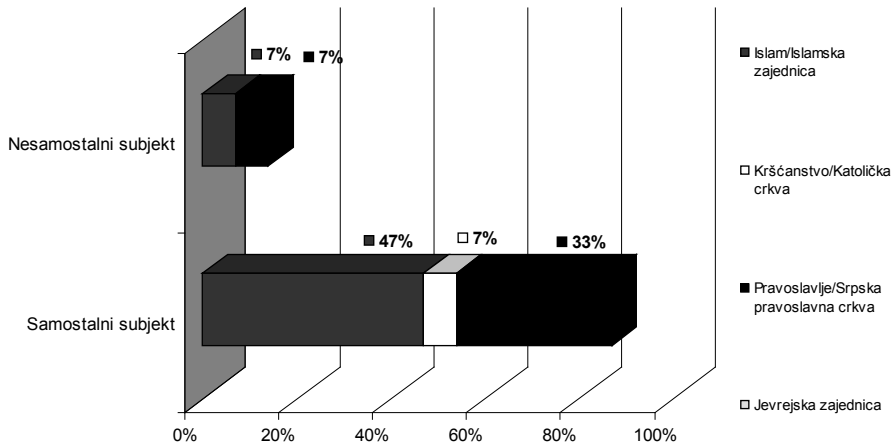
Autori priloga - 15

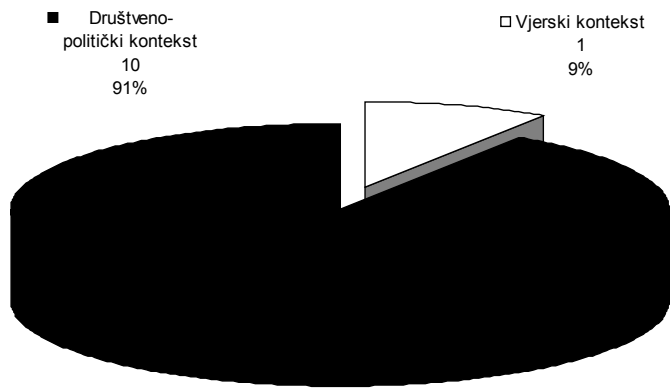
Država/entitet - 15

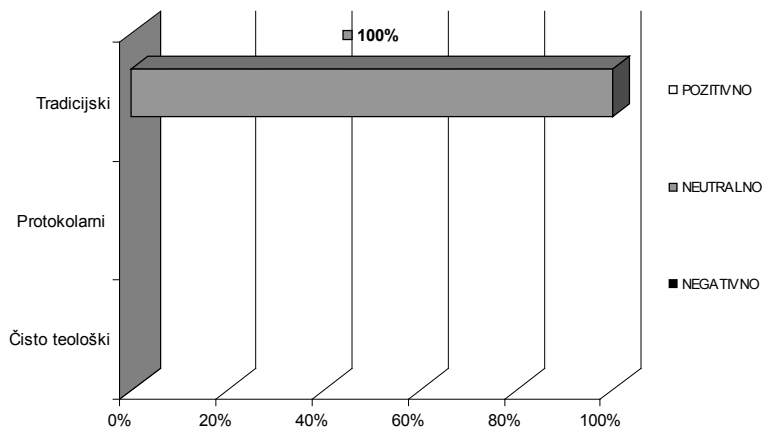
Položaj subjekta - 15

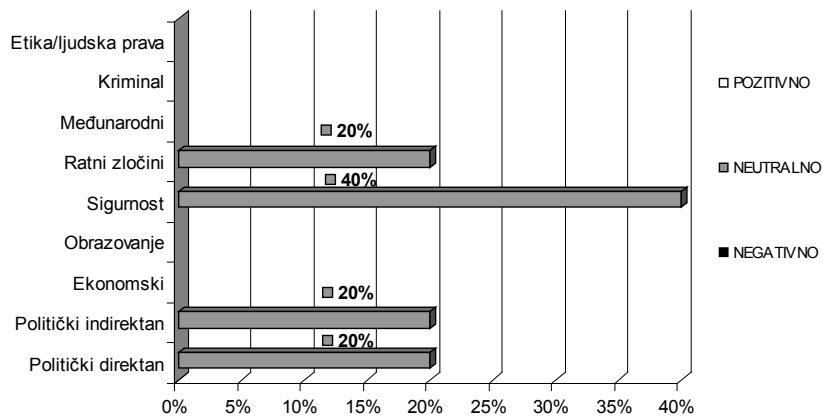
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 11

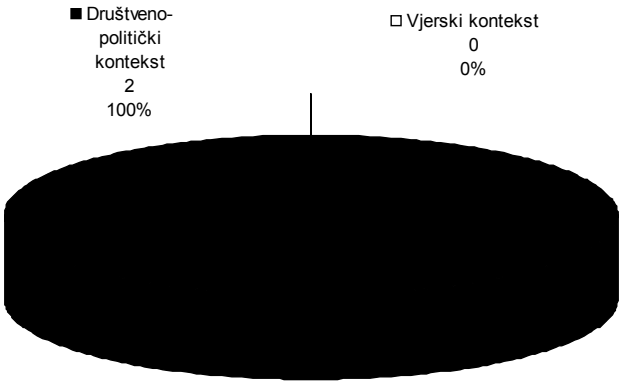
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (9%)

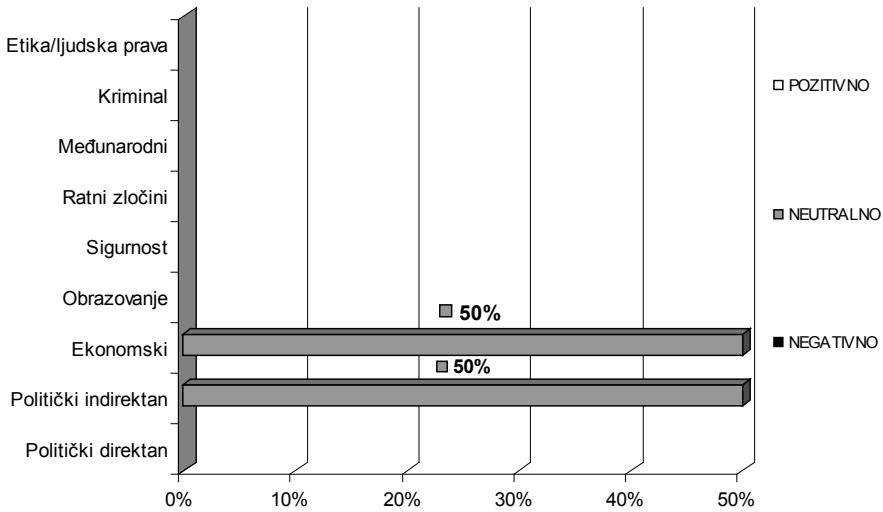
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 10 (91%)

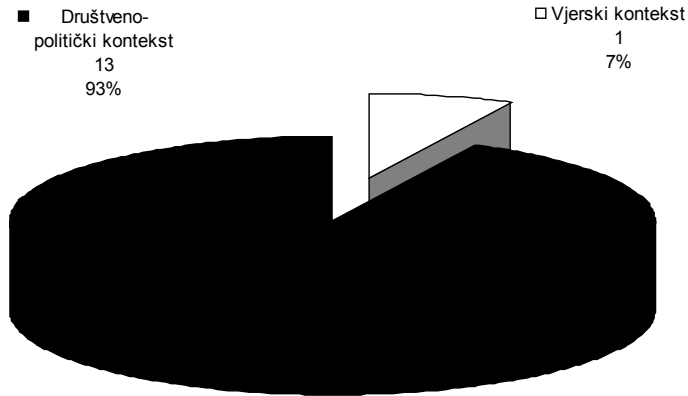
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 2

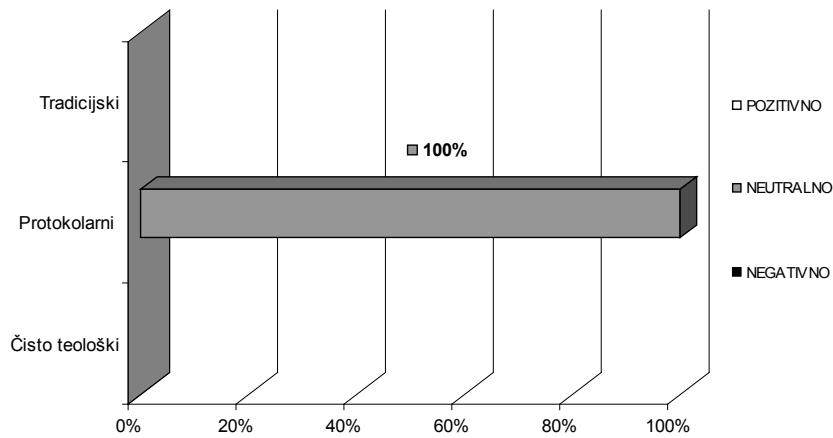
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 2 (100%)

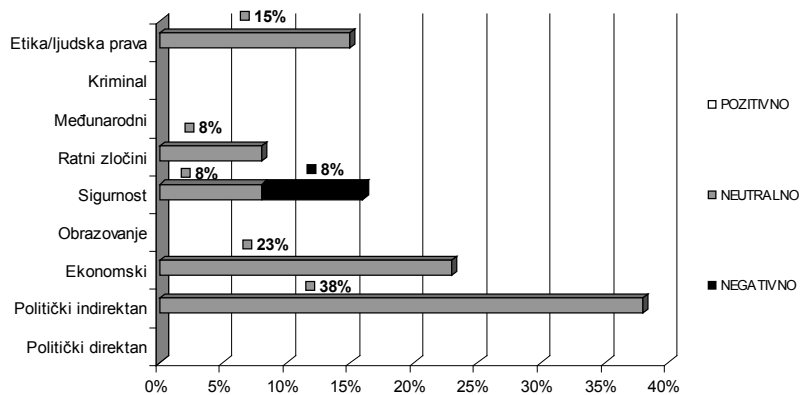
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 14

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (7%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 13 (93%)

Tri javna radijska servisa

BH RADIO 1, RADIO FEDERACIJE BiH I RADIO REPUBLIKE SRPSKE

Tri javna radijska servisa u Bosni i Hercegovini (BH radio 1, Radio Republike Srpske i Radio Federacije BiH) posvećuju malo pažnje religijskim zajednicama u centralnim informativnim programima. U 31 danu marta 2007. godine emitirali su ukupno preko **1.000** različitih vijesti. Od toga su **33** informacije tretirale aktivnosti vjerskih zajednica ili njihovih predstavnika (**13** izvještaja, **17** vijesti, **dva** intervjua i **jedna** informacija kategorizirana kao ostalo).

Kada je riječ o specijaliziranim emisijama religijskog sadržaja, one su na sva tri radijska servisa u potpunosti posvećene teološkim temama. BH radio 1 svakog četvrtka emitira vjerski program u kojem predstavnici triju najzastupljenijih religijskih zajednica u BiH (Islamske zajednice BiH, Pravoslavne i Katoličke crkve u BiH) raspravljaju o jednoj oblasti ljudskog življenja.

Radio Federacije BiH svakog petka emitira program za muslimane ISLAMSKA TEME, subotom EMISIJU ZA VJERNIKE PRAVOSLAVNE VJEROISPOVIJESTI, a nedjeljom reemitira snimku svete mise za katolike iz neke od crkava u Sarajevu.

Radio Republike Srpske nedjeljom emitira program pod nazivom UPOZNAJMO SVETU PRAVOSLAVNU VJERU i EMISIJU ZA KATOLIKE. Ovaj radijski servis nema program namijenjen muslimanima. Za vrijeme monitoringa nije bilo izvještaja o aktivnostima Jevrejske zajednice u BiH niti drugih manjih religijskih zajednica koje djeluju u Bosni i Hercegovini.

Stav medija prema religijskim zajednicama je uglavnom **neutralan i odmjeren**. Rijetki su slučajevi u kojim se u izvještajima može primijetiti naklonost ili nenaklonost nekoj od religija ili jednom od vjerskih velikodostojnika.

Izvještaji su najčešće govorili o **političkom aspektu** aktivnosti vjerskih zajednica ili njihovih predstavnika. Izuzetak čini Radio Republike Srpske, koji je u nekoliko navrata najavio ili pratio događaje isključivo vjerskog karaktera. Profesionalno opravdanje je moguće pronaći za ovakvo ponašanje, jer su vanredna dešavanja u vezi s vjerskim zajednicama uglavnom povezana sa drugim društvenim zbivanjima (povrat nacionalizirane imovine, obnova i izgradnja vjerskih objekata, uticaj vjerskih poglavara na tok političkih zbivanja, odnos vjerskih zajednica i procesa povratka izbjeglica i raseljenih lica, poštivanje ljudskih prava itd.)

Nema dijaloga religijskih zajednica u medijskoj prezentaciji. To pravilo narušeno je emisijom BH radija 1, u kojoj predstavnici zvaničnih religija u vrlo tolerantnoj atmosferi razgovaraju o pitanjima od interesa za vjernike koje predstavljaju.

Međureligijsko vijeće u BiH spomenuto je samo jednom, kada je izvještač naveo da je tražio stav o izjavi poglavara Srpske pravoslavne crkve da Fata Orlović, žena koja traži uklanjanje bespravno izgrađene crkve na vlastitoj zemlji, sve radi iz mržnje prema srpskom narodu. Međutim, kako je rečeno, niko iz Međureligijskog vijeća nije bio spreman komentirati (29. 3.).

U nadgledanom periodu nijednom riječju nije spomenut ateizam kao opredjeljenje koje ima svoje pristalice na tlu BiH.

Mediji nemaju specijalizirane novinare za izvještavanje o aktivnostima religijskih zajednica. Uglavnom su to kolege koje su članovi redakcija informativnih programa i dnevne događaje prate po dispoziciji. U specijaliziranim emisijama iskorišteni su vjerski autoriteti ili osobe koje imaju odgovarajuću vjersku naobrazbu kako bi kompetentno mogli govoriti o određenim temama.

Statistika je pokazala da je nešto manje od polovine izvještaja bilo iz vlastite produkcije radijskih servisa. Ostatak su činile vijesti agencija ili saopćenja državnih ili vjerskih institucija. Mali

je broj zloupotreba vlastitog novinarskog stava u izvještavanju i njima ćemo se baviti u analizi rada svakog radijskog servisa posebno.

Ako je suditi prema broju objavljenih izvještaja koji na neki način tretiraju religijske zajednice u periodu trajanja monitoringa, njihov uticaj na društveni ambijent je vrlo mali. Međutim, nesporan je autoritet koji vjerske zajednice uživaju među svojim pripadnicima jer, kada se evidentira neki događaj u smislu ugrožavanja imovine vjerskih zajednica ili napada na fizički integritet, kako vjernika tako i samih velikodostojnika, to izaziva emocije, a i pažnju medija.

BH RADIO 1

CENTRALNE INFORMATIVNE EMISIJE

Ovaj radijski servis objavio je u martu 2007. godine ukupno **devet** novinarskih radova u vezi sa aktivnostima vjerskih zajednica – **sedam** o Srpskoj pravoslavnoj crkvi u BiH i po **jedan** o Islamskoj zajednici u BiH i Katoličkoj crkvi u BiH. Aktivnosti Jevrejske zajednice u BiH u pripremi Pesaha nisu se našle u programu BH radija 1. U novinarskim formama **četiri** su izvještaja i **pet** vijesti. Posmatrajući teritorijalnu pokrivenost, samo jedan izvještaj pratio je događaj na nivou države Bosne i Hercegovine, dok su ostali bili u vezi sa zbivanjima na teritoriji Republike Srpske.

Kontekst u kojem su informacije objavljene većinom se odnosi na ljudska prava (izgradnja vjerskih objekata na privatnom zemljištu bez saglasnosti vlasnika). Novinari BH radija 1 uglavnom su neutralni prema događajima i osobama o kojima su izvještavali.

Dva su događaja u kontinuitetu dominirala u medijskom tretiranju vjerskih zajednica. Prvi je spor oko izgradnje temelja za crkvu u Kotorskom kod Doboja. Građevinski radovi odvijali su se na zemljištu za koji dio stanovnika ovog mjesta tvrde da je vlasništvo Bošnjaka.

Drugi događaj bio je suđenje starici Fati Orlović iz Konjević Polja, u čijem je dvorištu tokom rata bespravno podignuta pravoslavna crkva. Starica je pred Opštinskim sudom u Srebrenici optužena da je neutvrđenog dana fizički napala sveštenika, vrijeđala njega i prisutne vjernike i na taj način raspirivala nacionalnu i vjersku mržnju.

Preostala dva izvještaja koja se pojavljuju u monitoringu ticala su se odnosa Islamske zajednice u Bratuncu prema zahtjevu porodica žrtava Bošnjaka da identificirane srodnike ukopaju na zemljištu u njenom vlasništvu i odluke Biskupske konferencije BiH, koja je raspravljala o značaju obitelji i obiteljskih odnosa u BiH.

Novinari BH radija 1 su u pristupu ovim pričama bili vrlo odmjereni i poštivali pravilo osiguravanja informacija iz najmanje dvaju izvora. Stavovi institucija su vjerno preneseni i nije bilo miješanja žurnalističkih vrsta. Također, nije primijećen raskorak u najavama urednika i činjenicama koje u izvještajima prenose novinari.

Izvještači koji su se bavili temama u vezi sa aktivnostima religijskih zajednica su: Muhamed Čabrić, Samir Kahrović, Hatka Hamidović i Igor Božović.

Specijalne emisije vjerskog sadržaja

Specijalna emisija VJERSKOG PROGRAMA BH radija 1 zaslužuje punu pažnju i pohvale za koncepciju. Predstavnicima zvaničnih religija u Bosni i Hercegovini u tom programu, u vrlo tolerantnoj

atmosfera, donose mnoge zanimljivosti i podatke iz povijesti i vjerskih knjiga koje su prilagođene današnjem vremenu koje živi Bosna i Hercegovina. Autori potenciraju **sličnosti** a ne razlike i govore o vjeri primarno iz perspektive vjernika.

U emisiji od 8. marta obrađena je tema opraštanja u svim religijskim tradicijama. Kako se objašnjava fenomen opraštanja, kada i kako oprostiti, kako zatražiti oprost, koliko puta oprostiti, a ne zaboraviti, pitanja su koja su predstavnici zajednica postavili i sebi i vjernicima i pokušali na njih dati odgovore na temelju vjerskih pouka. Svoje stavove oni su ilustrirali primjerima iz života poslanika Muhammeda, Josifa, kralja Solomona, Josipa Pravednog...

Prezentiranje teoloških znanja autori su proširili i na pouke iz jevrejske i prakse drugih vjerskih zajednica čiji predstavnici nisu bili prisutni u studiju.

Emisija je primjerena trenutnoj političkoj situaciji u BiH jer način na koji autori međusobno komuniciraju upravo potiče na dijalog, sposobnost argumentiranja stavova i slušanja drugog mišljenja.

Program od 15. marta bio je posvećen odnosu religijskih zajednica prema ekologiji. Svemu je prethodio pregled značajnijih događaja predstavnika vjerskih zajednica (predavanje profesora Hofmana o ulozi poslanika Muhammeda, obnova crkve i manastira Vozućica, pismo mitropolita Nikolaja Mrđe vlastima BiH u kojem traži vraćanje Bogoslovije u Sarajevu Srpskoj pravoslavnoj crkvi, posjeta ambasadora Republike Hrvatske u BiH Josipa Vrbošića kardinalu Vinku Puljiću...)

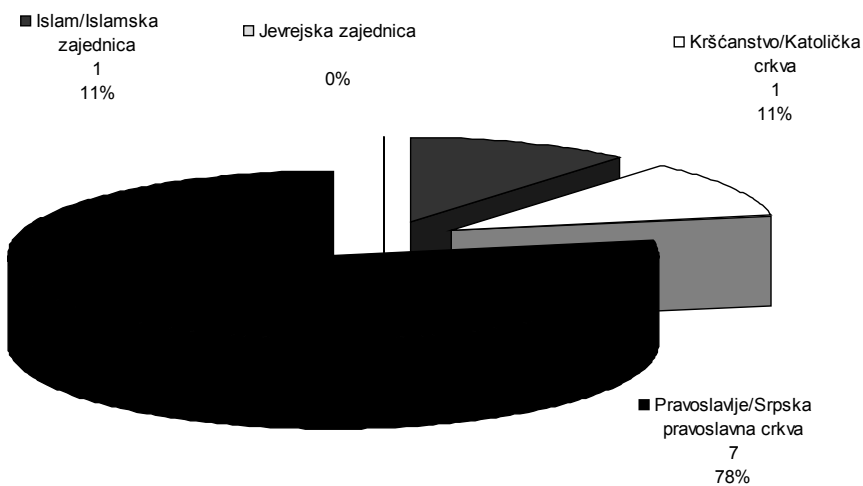
Zajednički zaključak autora emisije nakon obrađene teme bio je da briga o ekologiji nije svojstvena samo monoteističkim religijama, te da priroda nije vlasništvo isključivo čovjeka, nego opće dobro.

Zanimljivo je da VJERSKOG PROGRAMA BH radija 1 22. i 29. marta nije bilo, iako je bio najavljen u programskoj shemi. Umjesto emisija, bez ikakvog obrazloženja emitirana je muzika.

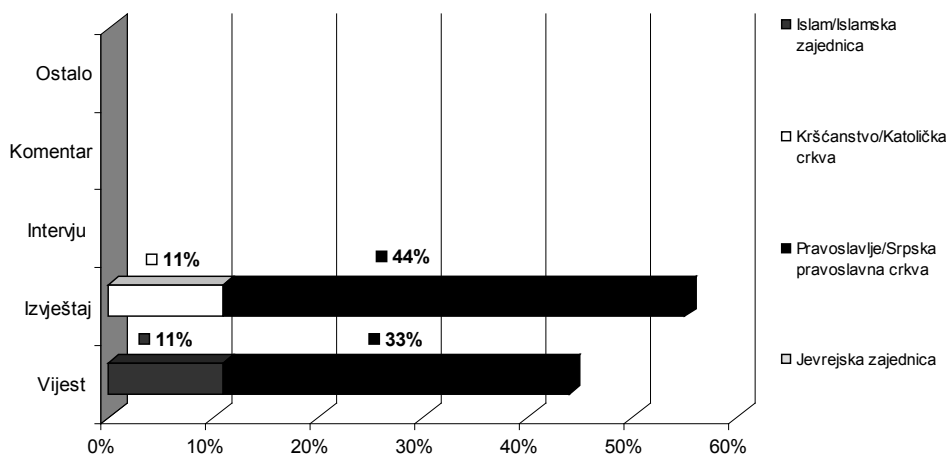
Autori vjerskog programa BH radija 1 su Ekrem Tucaković, Marko Antonio Brkić i Boško Tošović.

BH RADIO 1

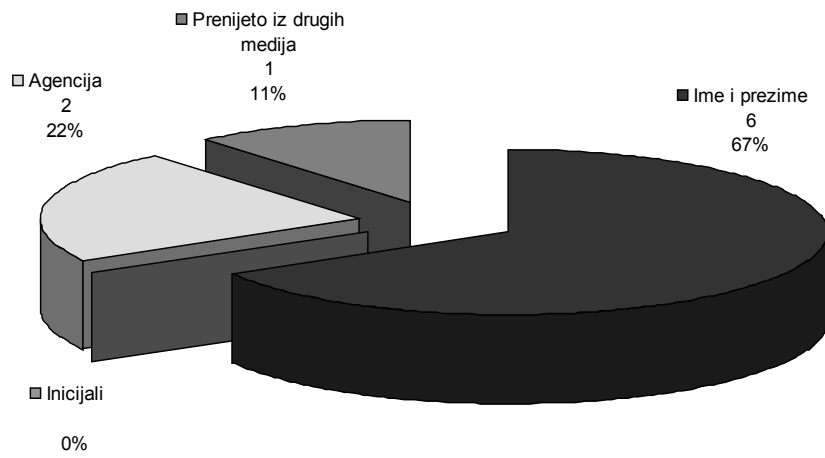
Religije/vjerske zajednice i crkve - 9

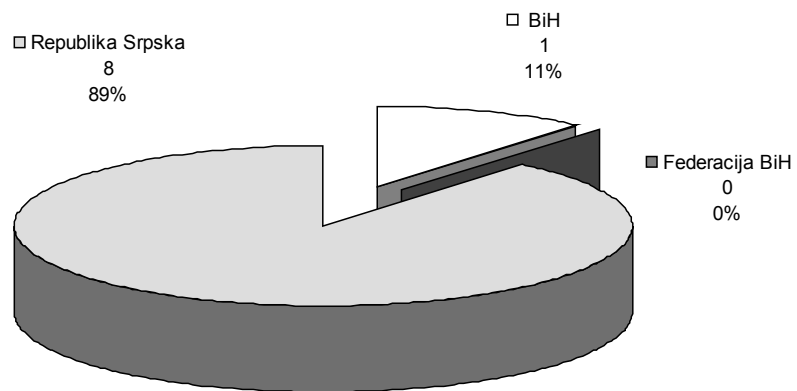
Novinarska forma - 9

Autori priloga - 9

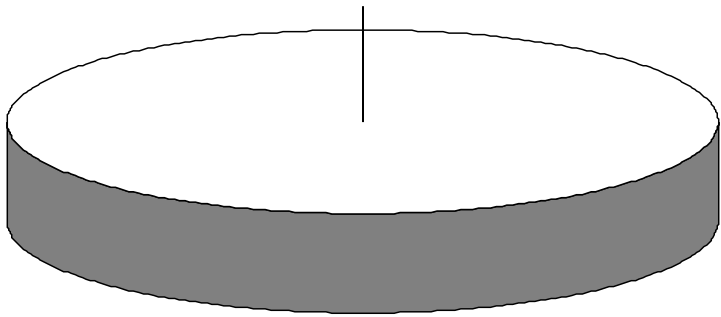
Država/entitet - 9

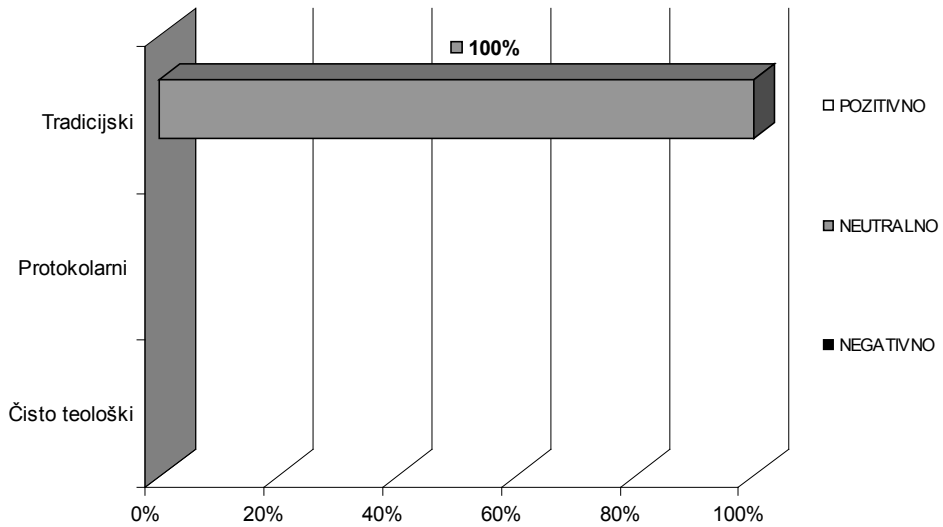
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 1

Društveno-politički kontekst
 0
 0%

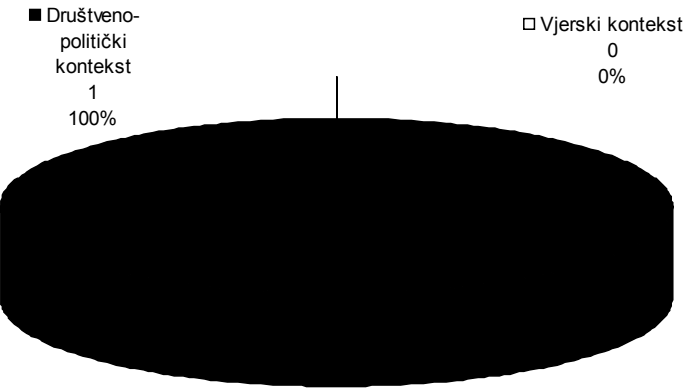
Vjerski kontekst
 1
 100%

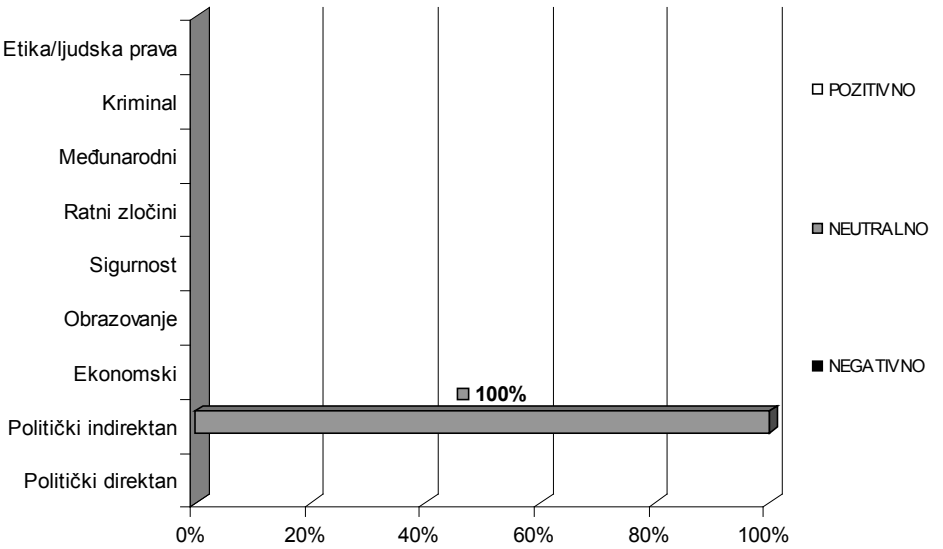
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (100%)

KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 1

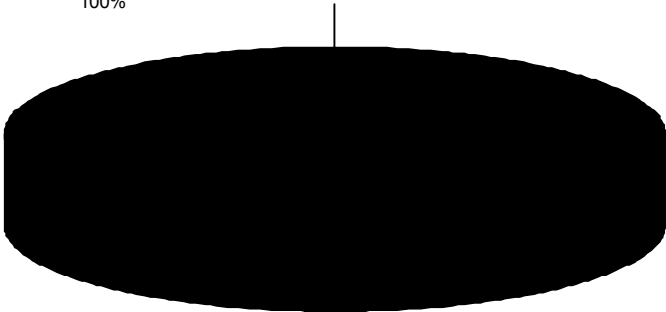
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 1 (100%)

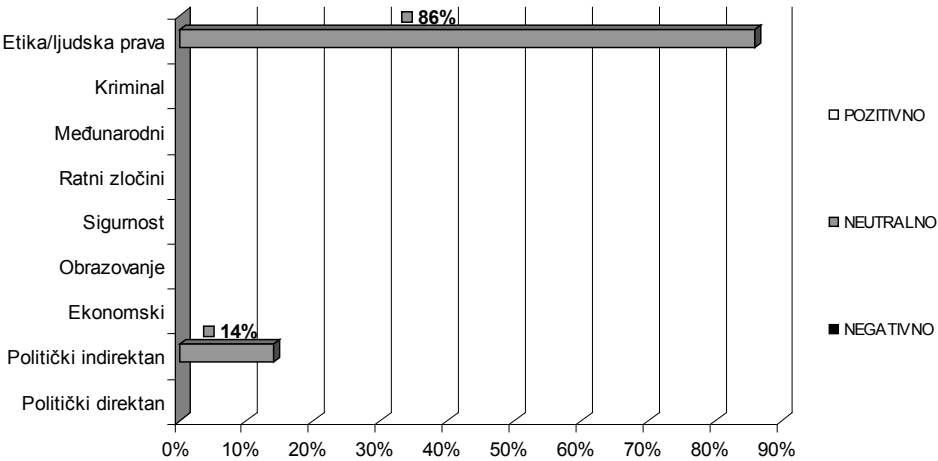
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 7

Društveno-politički kontekst
 7
 100%

Vjerski kontekst
 0
 0%

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 7 (100%)

CENTRALNE INFORMATIVNE EMISIJE – FOKUS

Federalni radio je u izvještajnom periodu objavio **13** novinarskih radova o religijskim zajednicama (**šest** o osobama i događajima u vezi sa Islamskom zajednicom i **sedam** o Pravoslavnoj crkvi). Producirano je **sedam** izvještaja, **četiri** vijesti i **dva** intervjua. **Pet** događaja praćeno je na nivu BiH, a **osam** na prostoru Republike Srpske.

Spektar događaja za koje su urednici procijenili da zavređuje pažnju javnosti je nešto širi nego u slučaju BH radija 1. Pored sporova u Kotorskom i Konjević Polju u vezi sa izgradnjom pravoslavnih crkava na zemljištima čiji su vlasnici Bošnjaci, izvještači su se bavili i političkim aktivnostima poglavara vjerskih zajednica (reis Mustafa efendija Cerić u Beogradu razgovarao sa predsjednikom Srbije Borisom Tadićem), pozicijom pojedinih religija danas u globalnom kontekstu (Mustafa Spahić – uvodničar na sesiji Kruga 99 – tema: interpretacije islama), odnosom vjerskih zajednica prema procesu povratka izbjeglica (uloga Islamske zajednice u osiguranju uvjeta za život povratnika Bošnjaka u Prijedor) i njihovoj ulozi u obilježavanju pojedinih značajnih datuma iz bliže povijesti (učesće Islamske zajednice u obilježavanju godišnjice genocida u Srebrenici).

Zajednički imenitelj većine ovih izvještaja je indirektni društveno-politički kontekst. Aktivnosti Biskupske konferencije u BiH i pripreme Jevreja za Pesah nisu medijski praćene.

Dva priloga imaju afirmativna obilježja. Prvi je intervju novinara Velida Džinde s muftijom ljubljanskim Nedžadom ef. Grabusom (18. mart), u kojem se dijelom govori o poziciji vjernika muslimana u Sloveniji i ulozi Islamske zajednice BiH u pripremama za izgradnju Islamskog centra u Ljubljani. Drugi je intervju novinarku Velide Kulenović s načelnikom Općine Zenica Huseinom Smajlovićem (20. mart) o islamskim vrijednostima i prijetnjama vehabizma. Povod za razgovor je nagrada koju je Smajlović dobio od Grada Zenice. Smajlović obavlja i funkciju predsjednika Sabora Islamske zajednice BiH.

Ocjena o afirmativnim obilježjima u priložima ne mora i ne treba biti shvaćena u negativnom kontekstu. Nema tu neprofesionalnog odnosa niti miješanja žurnalističkih vrsta, ali se osjeća blagonaklonost prema sagovornicima i temi koja je predmet razgovora.

Prvi negativni uklon novinara bilježimo 13. marta u novinarskom izvještaju Mehmeda Buhića o najavi suđenja starici Fati Orlović za širenje nacionalne i vjerske mržnje. Buhić u prvoj rečenici kaže da se radi o **«suđenju žrtvi, a ne katilu»**. Nije to nečiji stav koji novinar prenosi, nego tvrdnja koja ni činjenično ni profesionalno nije održiva. Srpska pravoslavna crkva, čiji je sakralni objekat bespravno izgrađen na zemljištu Fate Orlović, ne može se stavljati u kontekst izvršitelja zločina u Srebrenici. Njeni službenici, istina, podržavali su institucije vlasti i Vojske RS-a ali, u kontekstu koji autor navodi, SPC ne može biti ocijenjena kao izvršitelj. Katil je u vrijeme Osmanskog carstva bio izvršitelj smrtnih kazni. Urednici emisije tog dana bili su Aida Hasanbegović i Đuro Kozar.

Dan kasnije, 14. marta, urednica FOKUSA Ljiljana Radl u najavi priče o početku suđenja doslovno kaže: **«Na optuženičkoj klupi Opštinskog suda u Srebrenici počelo je suđenje starici Fati Orlović. Riječ je o prvom pojavljivanju optužene na čijoj je zemlji bespravno sagrađena pravoslavna crkva i tužitelja koji su tu crkvu izgradili.»**

Sporan je završetak najave u kojem se Srpska pravoslavna crkva stavlja u funkciju tužitelja. Autorica aludira na pritisak kojem je Tužiteljstvo navodno izloženo da optuži staricu za širenje nacionalne i vjerske mržnje i kojem bi Sud mogao biti izložen da presudi na štetu Fate Orlović. U nastavku je emitiran prilog izvještaja Mehmeda Buhića, u kojem se negativni uklon prema SPC-u ogleda u stavljanju optužene u povoljniju poziciju u odnosu na druge u iznošenju činjenica koje je prikupio.

Drugi primjer negativog uklona **uredništva** zabilježen je 30. marta u najavi priče o reakcijama na izjavu mitropolita dabrobosanskog Nikolaja Mrđe. On je nakon razgovora s državnim premijerom Nikolom Špirićem izjavio da Fata Orlović sve radi iz mržnje prema srpskom narodu. Urednica Nermina Sunj prikupljene reakcije najavljuje ovako: «Javnost u našoj zemlji **šokirana** je sinočnjom izjavom mitropolita dabrobosanskog Nikolaja prema kojoj Fata Orlović, starica na čijoj je zemlji bespravno izgrađena pravoslavna crkva, navodno sve radi iz mržnje prema srpskom narodu.» Nakon toga slijedi prilog novinarkе Dubravke Piplice, koji sadrži izjave mitropolita Nikolaja, informaciju da je Međureligijsko vijeće u BiH bez stava o toj izjavi, te ocjene Branka Todorovića iz Helsinškog odbora RS-a, Fadile Memišević iz Društva za ugrožene narode i Muhameda Džemidžića iz Helsinškog komiteta BiH. Prilog je završen izjavom Fate Orlović da «samo traži svoje». Nijedna izjava ne ilustrira potenciranu šokiranost javnosti. Da posebnog šoka istinski nije bilo potvrđuje činjenica da se samo Radio Federacije BiH bavio analizom izjave crkvenog velikodostojnika. Ovo pokazuje da je javnost u BiH duboko isparcelizirana i da se u nekim medijima ona izjednačava samo sa javnošću Federacije BiH ili, još češće, samo Bošnjaka.

Ostali izvještaji i vijesti bili su emitirani u granicama profesionalnog izvještavanja.

Izvršitelji Radija Federacije BiH koji su radili na temama u vezi sa religijskim zajednicama su: Senudin Safić, Muhamed Čabrić, Mehmed Buhić, Irvana Stočanin, Velid Džindo, Velida Kulenović i Dubravka Piplica.

Emisija FOKUS realizirana 15. marta nije analizirana radi tehničkih problema u monitoring centru (zabilježen izrazito loš ton), a emisija se nije mogla dobiti sa samog medija na kojem je emitirana.

Specijalne emisije vjerskog sadržaja

Radio Federacije BiH razdvojio je specijalizirane emisije vjerskog sadržaja prema tradiciji zajednica koje djeluju na tlu Bosne i Hercegovine. U toku mjesec dana monitoringa emitirano je ukupno 11 emisija. Emisija ISLAMSKЕ TEME na programu je petkom, subotom radio producira EMISIJU ZA VJERNIKE PRAVOSLAVNE VJEROISPOVIJESTI a nedjeljom emitira PROGRAM ZA VJERNIKE KATOLIČKE VJEROISPOVIJESTI.

To su sadržaji koje realiziraju ili službenici vjerskih zajednica ili osobe čije je obrazovanje stečeno na ustanovama teološkog karaktera. Predmet njihovog interesovanja su uglavnom teme iz vjerskih knjiga – teološke, tradicijske i povijesne. Vrlo rijetko se – kao što je to slučaj u emisiji ISLAMSKЕ TEME od 9. marta – obrađuju teme koje posreduju vjeru i druge oblasti ljudskog življenja. Autori Zehra Alispahić i Remzija Pitić, uz stručnu pomoć profesora Dževada Jarebice sa Poljoprivrednog fakulteta u Sarajevu, pojašnjavali su odnos islama prema ljudskoj prehrani. Ostale emisije uglavnom su bile posvećene pripremama za obilježavanje godišnjice rođenja posljednjeg Božijeg poslanika Muhammeda 30. marta.

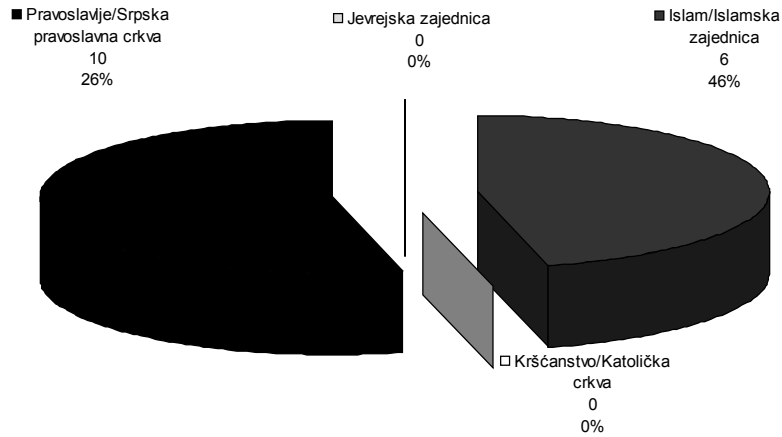
U emisijama za pravoslavce i katolike uglavnom su prevladavale teme u vezi sa vaskršnjim postom i korizmom i pripreme za Vaskrs i Uskrs. U navedenim emisijama vjerskog sadržaja nije bilo tema koje otvaraju pitanje međureligijskih odnosa u BiH ni odnosa prema ateizmu.

Emisiju za pravoslavne vjernike uređuje i vodi Rada Radovanović a za vjernike katoličke vjeroispovijesti Marijana Oroz.

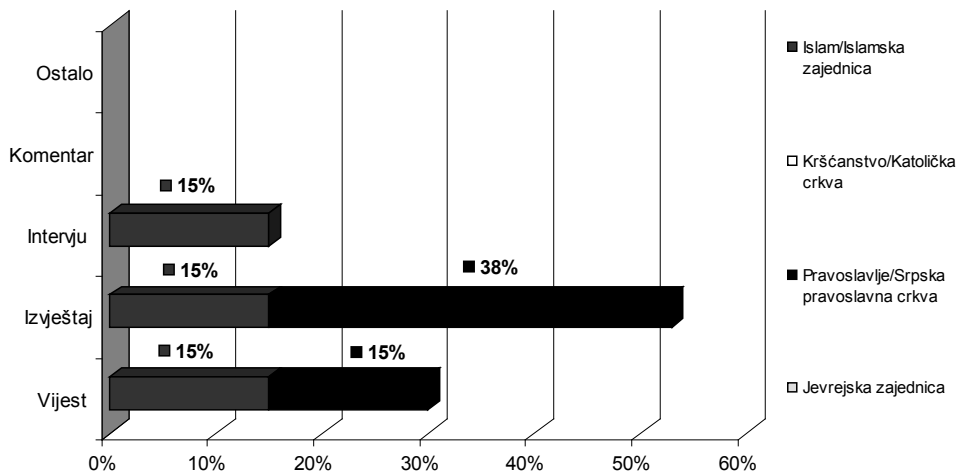
Uz ograničenje da se radi o utisku monitora, tri emisije za vjernike koje produciraju autori na Radiju Federacije BiH više su namijenjene dobrim poznavateljima vjerskih knjiga i kanona. Latici će se pomučiti kako bi shvatili neke od vjerskih sadržaja koji se emitiraju na ovom javnom radijskom servisu.

RADIO FBIH

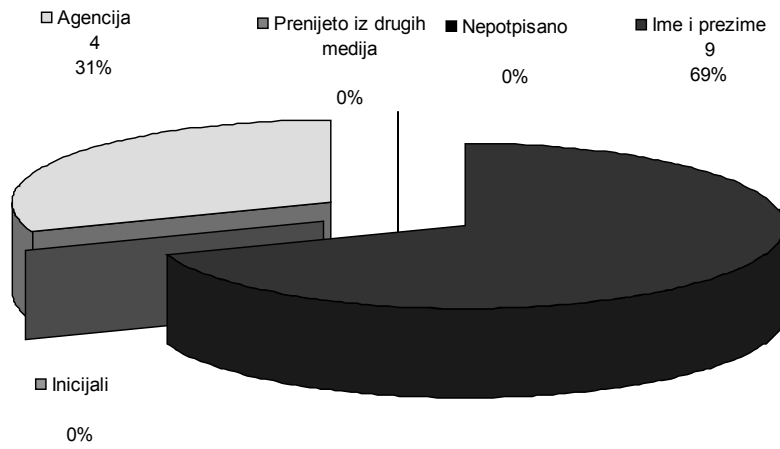
Religije/vjerske zajednice i crkve - 13

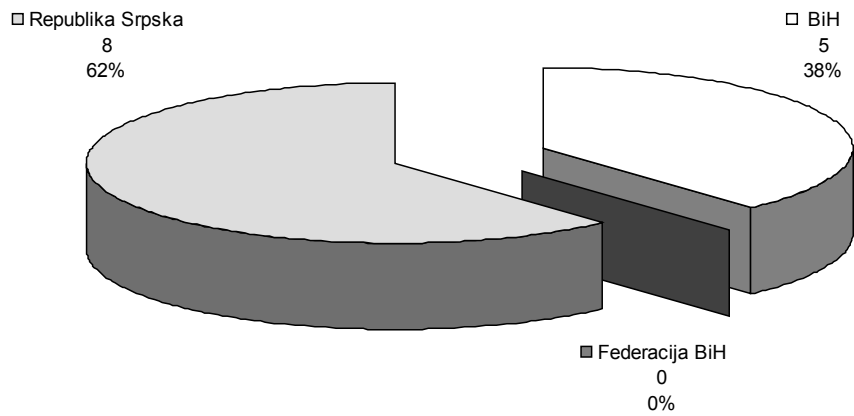
Novinarska forma - 13

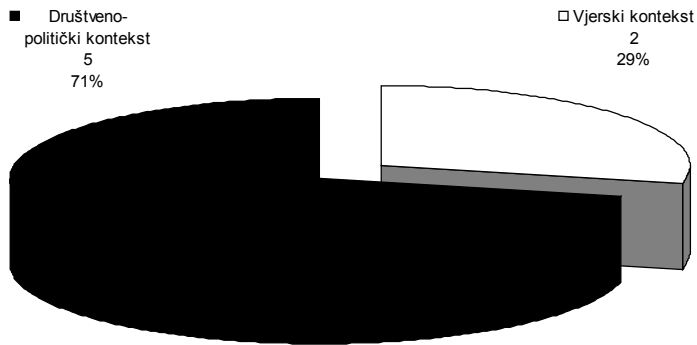
Autori priloga - 13

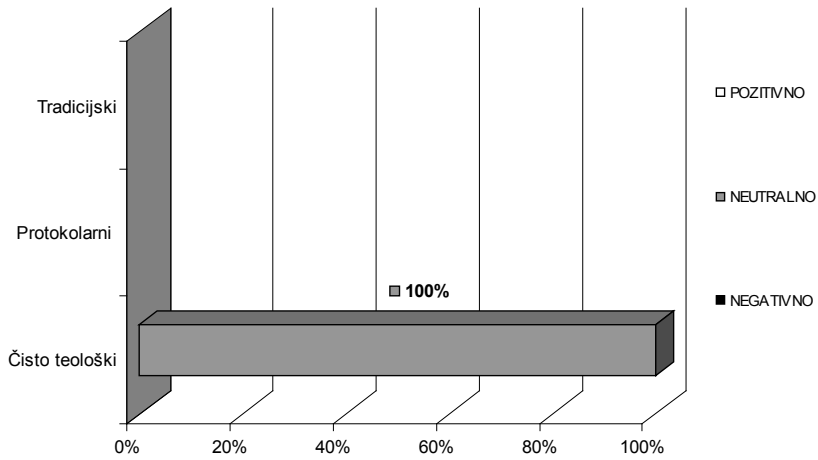
Država/entitet - 13

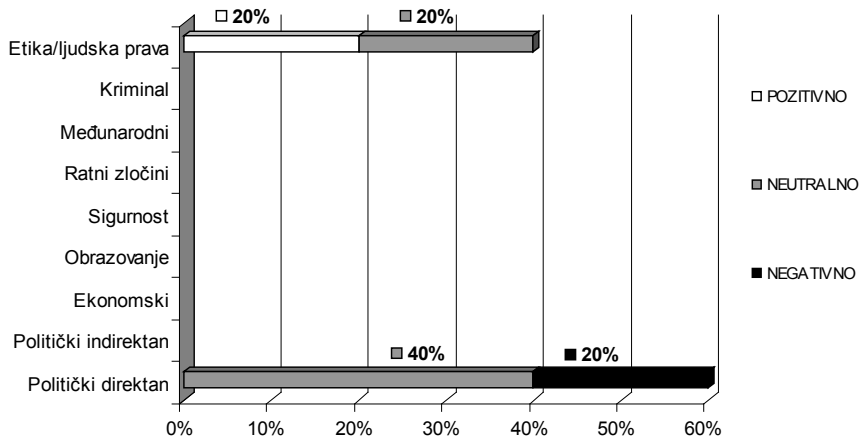
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 7

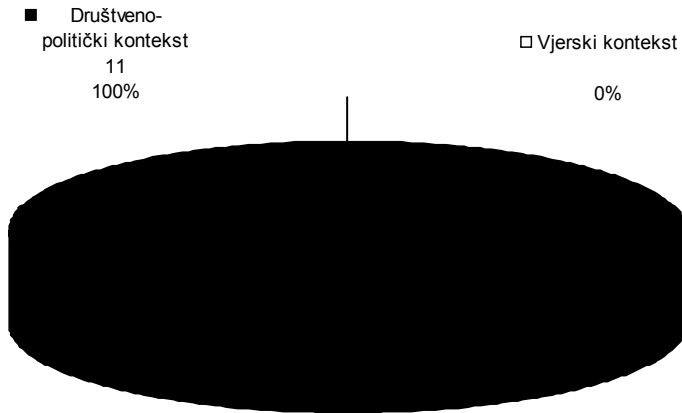
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 2 (29%)

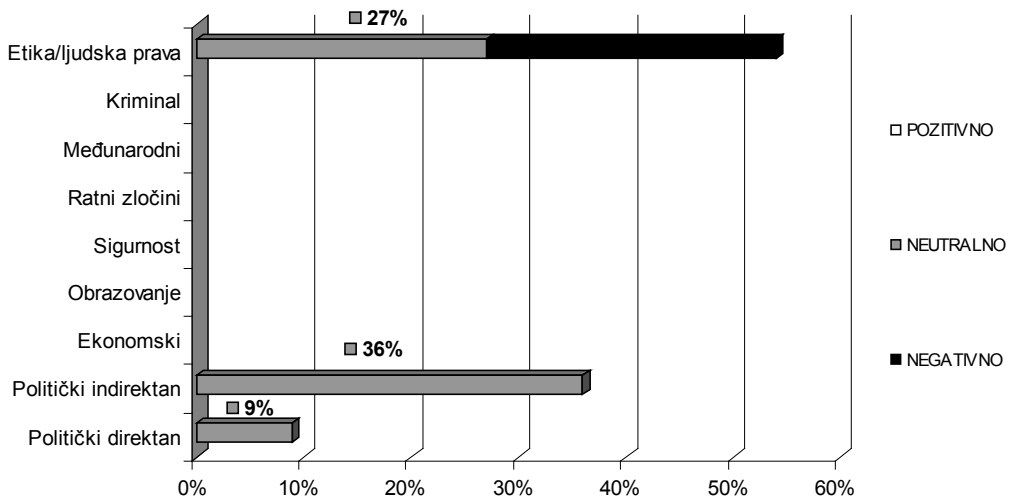
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 5 (71%)

KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 11

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 11 (100%)

RADIO REPUBLIKE SRPSKE

CENTRALNE INFORMATIVNE EMISIJE

Od 1. do 31. marta 2007. godine Radio Republike Srpske objavio je **11** novinarskih radova o religijskim zajednicama (**osam** vijesti, **dva** izvještaja i **jednu** informaciju kategoriziranu kao ostalo). Četiri su bile posvećene djelovanju poglavara Islamske zajednice BiH reisa Mustafe ef. Cerića, a ostale su u vezi sa aktivnostima Srpske pravoslavne crkve u BiH. Tri vijesti tretirane su kao bosanskohercegovačke a ostale kao događaji na nivou entiteta.

Statistike pokazuju da je uređivačka pažnja na ovom radijskom servisu prioritarno okrenuta ka djelovanju Srpske pravoslavne crkve u BiH. Nijednom riječu nije spomenuta Katolička crkva u BiH niti Jevrejska zajednica u BiH.

Primjetno je da su urednici ovog radija u potpunosti **ignorirali** spor u vezi sa bespravno izgrađenom pravoslavnom crkvom u dvorištu Fate Orlović u Konjević Polju, a da je samo dva puta u mjesec dana spomenuto sporenje u Kotorskom kod Doboja. Također, urednički odnos prema reisu Mustafi ef. Ceriću može biti posmatran kao negativan. Njegove izjave su, istina, korektno prenesene, ali su uglavnom objavljene s ciljem ukazivanja na njegov politički angažman, koji je usmjeren protiv RS-a. Tako je vjerno preneseno pisanje sarajevskog lista Dnevni avaz (3. 3.), u kojem Cerić kaže kako Srebrenicu treba izdvojiti iz RS-a, te da je presuda Međunarodnog suda pravde u Haagu pravni presedan koji će Srbija i Crna Gora zauvijek nositi na svojim leđima kao stigmom holokausta.

Druga vijest je napravljena na osnovu informacije iz Ureda za odnose s javnošću Vlade RS-a (27. 3.), kojom se saopćava da je premijer RS-a Milorad Dodik zabrinut izjavama reisa Cerića kako su svi narodi u regiji osim Bošnjaka dobili pravo na nacionalnu državu.

Izvještaj novinarkice Milice Đurđević iz Kotorskog kod Doboja 7. marta otvara ozbiljnu dilemu. Ili se radi o profesionalnom previdu ili grešci s namjerom obmanjivanja javnosti. O čemu je riječ? Najava urednika Velimira Božića za njen izvještaj glasi: «Odbornici Skupštine opštine u Doboju **dan danas su ukinuli zabranu** izgradnje kuća Srbima u dobojskim izbjegličkim naseljima Trnovo Polje 1 i 2 i Kotorskom.» Potom novinarka kaže da takva odluka za Srbe znači nastavak gradnje, čak i na temeljima pravoslavne crkve zbog čega su Bošnjaci povratnici najavili koletivno iseljavanje. U nastavku priloga novinarka kaže kako će «**licima koja to budu radila bez dozvole gradnja biti zabranjena**».

Činjenica je, međutim, što je potvrđeno analizom izvještaja većine pisanih i elektronskih medija, da je tog dana Skupština opštine Doboj donijela odluku da **sva bespravna gradnja bude obustavljena do okončanja sudskih postupaka**. Sporove su pred nadležnim sudovima pokrenuli i vlasnici zemljišta Bošnjaci i vlasnici objekata Srbi. Srpska pravoslavna crkva opravdala je gradnju temelja potrebom da u toj mjesnoj zajednici bude izgrađen privremeni vjerski objekat.

Ostale vijesti o djelovanju vjerskih zajednica ili poglavara su plasirane uz poštivanje profesionalnih standarda.

Slično kao i kod dva intervjua na Radiju Federacije BiH koja su imala blagu naklonost prema temama i sagovornicima iz islamskog miljea, tako se i na Radiju Republike Srpske pojavljuju dvije vijesti sačinjene u sličnom tonu prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Jedna je u vezi s promocijom DVD karte pravoslavnih manastira u Republici Srpskoj, Crnoj Gori i Srbiji. Druga je govorila o poklonu koji je grčki arhimandrit Partenios donio iz Grčke crkvama u Doboju i Petrovu. Odnos urednika u ova dva primjera nije izašao iz okvira profesionalnog.

Autori dvaju izvještaja o aktivnostima vjerskih zajednica ili njihovih predstavnika na Radiju Republike Srpske bili su Milica Đurđević i Teodora Vranješ.

Specijalne emisije vjerskog sadržaja

Radio RS-a u posmatranom periodu proizveo je osam emisija primarno vjerskog karaktera. Emisija UPOZNAJMO SVETU PRAVOSLAVNU VJERU i EMISIJA ZA KATOLIČKE VJERNIKE na programu su svake nedjelje.

Emisija UPOZNAJMO SVETU PRAVOSLAVNU VJERU u prvom dijelu obrađuje jednu od teoloških tema; potom slijede rubrike iz pravoslavnog katehizisa i iz pravoslavnog kalendara.

Dva puta urednici ove emisije objavili su sadržaje negativnog uklona u odnosu na druge religijske zajednice. Prvi put u emisiji emitiranoj 4. marta u rubrici Iz pravoslavnog kalendara, govoreći o Svetom Polikartu, autori navode da su «**naročito Jevreji gajili mržnju prema njemu**».

U emisiji emitiranoj 18. marta, u istoj rubrici, sjećajući se svetih 42 mučenika iz Amoreje autori navode da su muslimanski glasnici dolazili da ih uvjere da pređu na islam. Saraceni su govorili da je islam bolji. **Mučenici su odgovorili da je Isus imao mnogo svjedoka, a da Muhammed sam za sebe svjedoči da je prorok.**

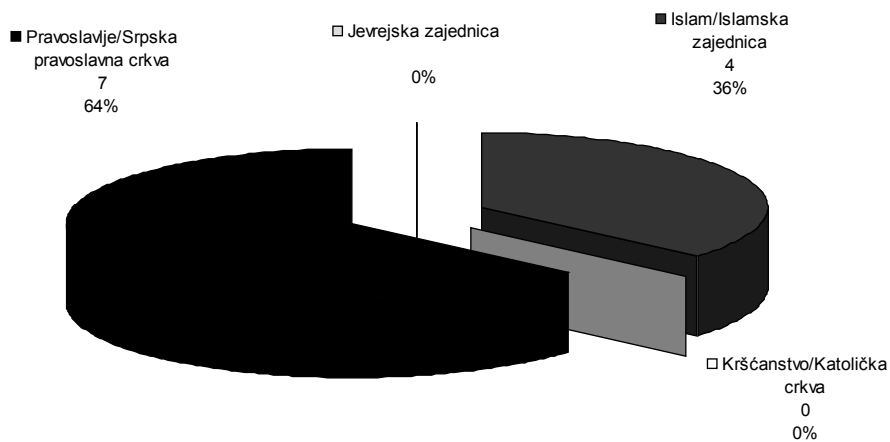
Obje tvrdnje imaju možda **povijesni osnov**. Ipak, u ovim emisijama, za vjernike nemaju nikakvog drugog značaja nego da pobude **mržnju**, ili onih koji pripadaju pravoslavnoj vjeri ili onih koji pripadaju jevrejskoj i muslimanskoj zajednici.

Emisije iz serijala UPOZNAJMO SVETU PRAVOSLAVNU VJERU potpisuju sveštenici Ratko Radujković i Krstan Doborac.

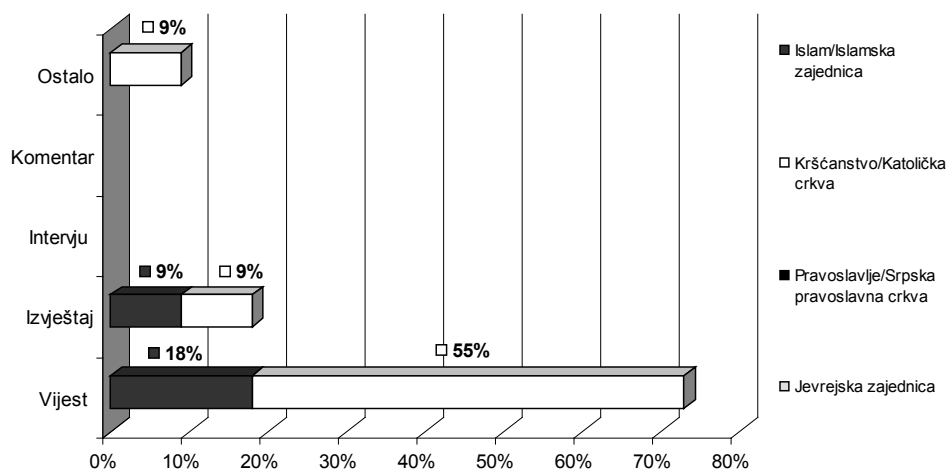
Emisije za katoličke vjernike na Radiju Republike Srpske nisu izlazile iz okvira teoloških tema. Uređuju ih i vode monsinjor Ivica Božinović i časna sestra Mirna Matić.

RADIO RS

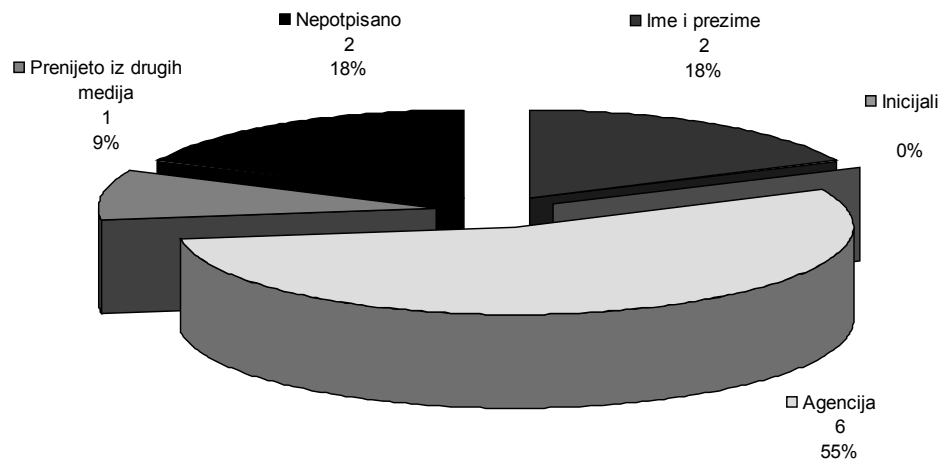
Religije/vjerske zajednice i crkve - 11

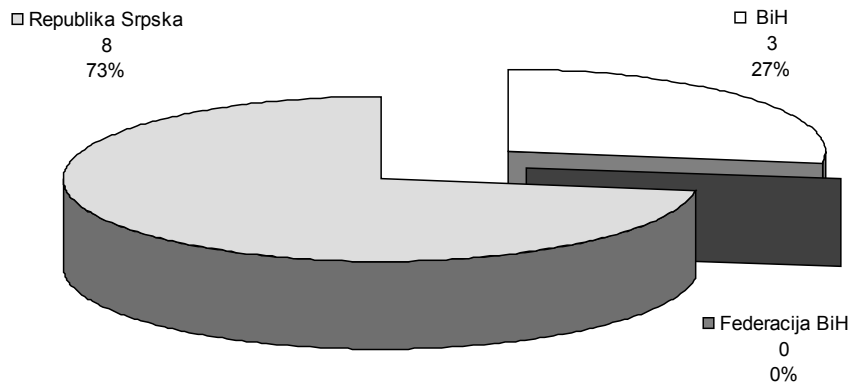
Novinarska forma - 11

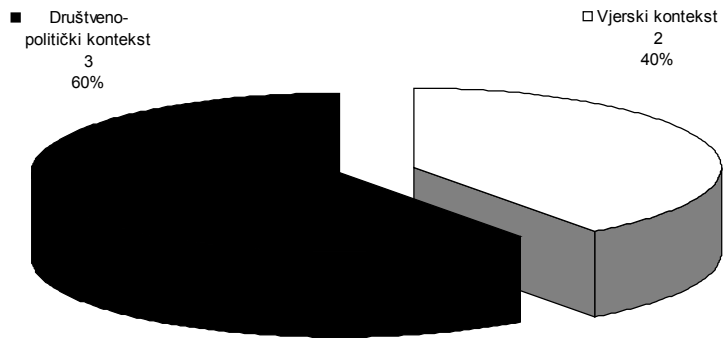
Autori priloga - 11

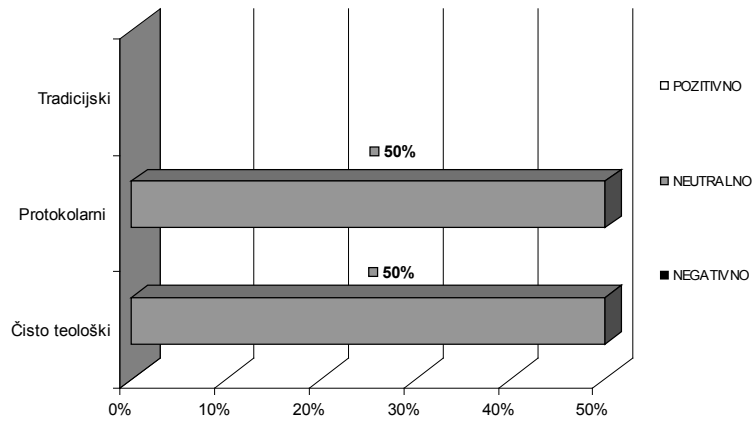
Država/entitet - 11

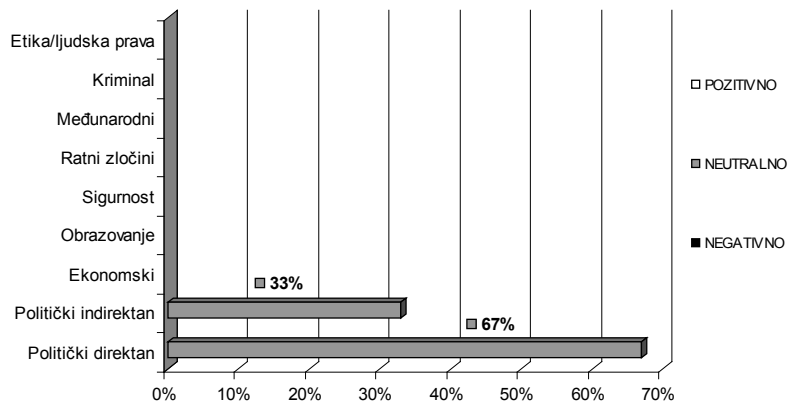
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 5

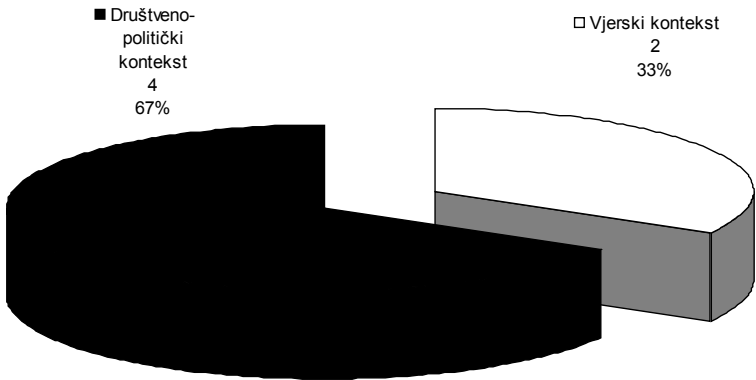
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 2 (40%)

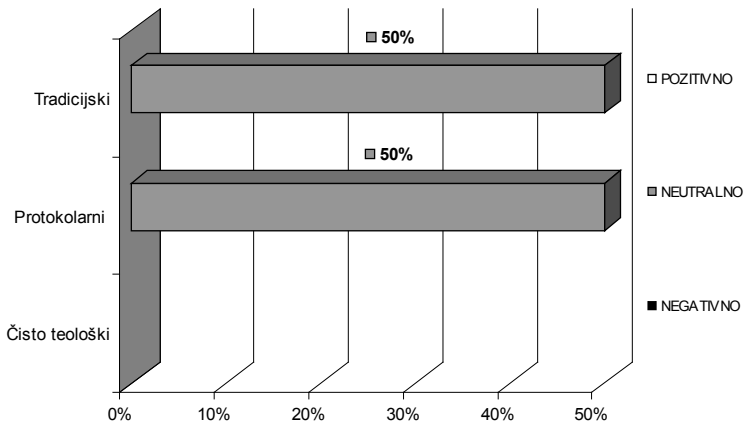
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 3 (60%)

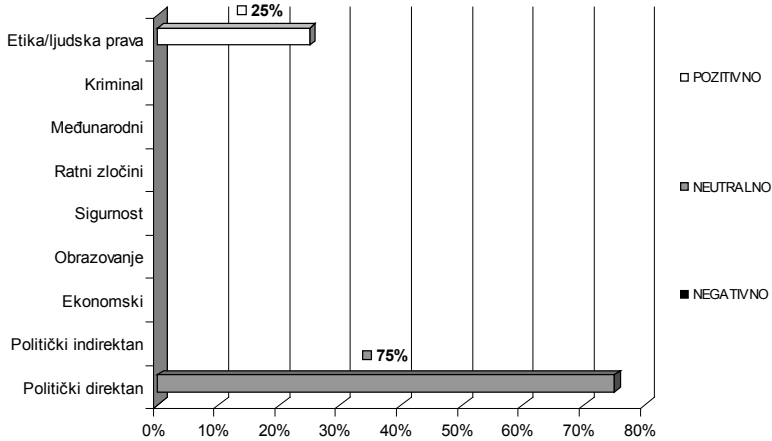
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 6

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 2 (33%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 4 (67%)

Dnevni list

U SKLADU S DOMINANTNOM CILJNOM GRUPOM

Mjesto izlaženja: Mostar

Pretpostavljeni tiraž: od 5.000 do 8.000 primjeraka (list ne želi iznijeti podatke)

Ciljna grupa: građani BiH, prije svega hrvatske nacionalnosti, regionalno orijentiran list (na Hercegovinu)

Dominacija novinarskih priloga o temi katoličanstva i Katoličke crkve u BiH (36 tekstova), umjereni zainteresiranost za religijske teme (ukupno 65 tekstova), kao i većinski društveno-politički kontekst (zabilježen 56 puta), osnovne su karakteristike medijskog pokrivanja religijskih tema novinara «Dnevnog lista» iz Mostara. Sa 36 objavljenih tekstova Katolička crkva u BiH i katoličanstvo bili su najzastupljeniji, slijedi islam i IZ u BiH sa 18 tekstova, zatim pravoslavlje i SPC sa pet tekstova i Jevrejska zajednica u BiH s jednim tekstom. Pet tekstova odnosilo se na «ostale» religije.

Novinari su tekstove uglavnom potpisivali imenom i prezimenom (25 puta), ili ih uopće nisu potpisivali (24 puta). Slijede tekstovi potpisani inicijalima (devet), agencijske vijesti (četiri), te tekstovi prenijeti iz drugih medija (tri). Tekstove o religiji i vjerskim zajednicama najčešće su potpisivali Andrijana Copf, Hrvoje Marić, Vanja Bjelica, Rusmir Karat, Dragana Sivonjić i Marija Medić. Dva puta zabilježen je pozitivan uklon, jednom negativan (tekst o vebacijama u broju od 23. marta), dok je u 62 slučaja uklon novinara bio neutralan.

Zbog «nepoštivanja prava vlasništva», ali i «nepravedne trgovine vjerskom imovinom», oglašava se Međureligijsko vijeće u BiH, a prenosi «Dnevni list» i to isti tekst (s manjim varijacijama) dva puta u istom broju od 17. marta – prvi na stranici br. 4, a drugi na stranici br. 6 (koji je praćen fotografijom reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića).

Zanimljivu vijest list objavljuje 17. marta, kada na 3. stranici informira čitatelje kako su «ugledna odvjetnica Nada Dalipagić i njezin rad, uz Senku Nožicu, jedna od tema u velikom istraživanju pod nazivom 'Žene, religija i politika' na koju je mr. Zilka Spahić-Šiljak na Univerzitetu u Novom Sadu branila doktorsku disertaciju». Glavna teza rada je odbranjena, i potvrđeno je da «interpretativno religijsko naslijeđe judaizma, kršćanstva i islama, u tijesnoj vezi s kulturnom tradicijom, u velikoj mjeri utiče na status žene u javnom životu i porodici».

U broju od 16. marta «Dnevni list» piše o vjerskom programu na BHT-u koji se realizira u saradnji s RTRS-om. «U 45-minutnoj emisiji trudimo se predstaviti različite teme i na što kvalitetniji i studiozniji način približiti život i djelovanje Židovske zajednice na području Bosne i Hercegovine, kao i regije», kaže urednica Žana Vukosavljević za «Dnevni list». O ličnim pobudama za bavljenjem religijskim temama, Vukosavljevićeva je kazala: «Uvijek sam voljela puno čitati», kaže ona, «pa tako i religijske sadržaje». «Posebnu pozornost sam posvećivala stalnom učenju i samoobrazovanju. Stečeno znanje s iskustvom na televiziji s vremenom se samo nadograđivalo.» (str. 6)

Sa 18 objavljenih tekstova, islam i IZ bili su drugi po zastupljenosti. Većina tekstova o islamu objavljena je u izvještajima (16), ostatak u vijestima (dva). Najčešći kontekst bio je društveno-politički, a dominirali su međunarodni (šest), etika i ljudska prava (pet), politički indirektan i sigurnost (po četiri), ekonomski i kriminal (po tri). Četiri teksta bila su dominantnog vjerskoprotokolarnog konteksta, a jedan vjerskotradicijskog. Novinarski ukloni bili su uglavnom neutralni, sa svega jednim zabilježenim negativnim uklonom, koji je zabilježen u tekstu o vebaciji iz Srbije za kojeg je novinar «Dnevnog lista» (I. Marić) napisao da je «ekstremni pristaša SDA». (23. mart, str. 6)

I «Dnevni list» se priključio ostalim bh. medijima u kampanji izvještavanja o slučaju vehabizma u BiH. Već u broju od 3. marta objavljena je vijest da «Policija brani sarajevske džamije». Tekst koji je napisan vrlo naivno i laički objašnjava kako je «Rijaset IZ pred kraj prošle godine formirao dvije komisije koje trebaju ustanoviti ima li vehabija u BiH, ali su vehabije i sljedbenici Jusufa Barčića iz Kalesije «istragu olakšali» i odabrali dvije sarajevske džamije, Begovu i Carevu, gdje su svakog četvrtka «ometali vjernike u obavljanju namaza». No, iako im je zbog toga zabranjen ulazak u džamije, Barčić je najavio «da će se ipak pokušati dogovoriti s reisom» (3. mart, stranica 8). O sukobu u selu Barčići «Dnevni list» izvještava 5. marta: «Mještani palili stvari vehabija, izbila i tučnjava» (stranica 56). Povodom sve učestalijih incidenata, čiji su vinovnici pripadnici vehabijskog pokreta, oglasio se i direktor MUP-a Federacije BiH Zlatko Miletić, koji je poručio da «vehabije ugrožavaju sigurnost u BiH», ali nije želio potvrditi «vodi li MUP Federacije istragu o tome tko i odakle finansira grupu vehabija, okupljenih oko Jusufa Barčića» (11. mart, stranica 5). Hapšenje četvorice vehabija u Novom Pazaru, bio je povod za tekst objavljen 23. marta, u kojem «Dnevni list» tvrdi da je jedan od uhapšenih Fuad Hodžić, ekstremni pristaša SDA, što je Amir Zukić, glavni sekretar te stranke, demantirao. Zanimljivo je da je uz ovaj tekst objavljena i fotografija Jusufa Barčića ispred Careve džamije, iako se on u tekstu ne spominje (23. mart, stranica 6). I konačno, posljednjeg dana marta, «Dnevni list» izvještava o saobraćajnoj nesreći u kojoj je stradao Jusuf Barčić. Tada njegova smrt još uvijek nije bila konstatirana, a «Dnevni list» je spekulirao da li je u pitanju «atentat ili nesretan slučaj» (31. mart, stranica 9).

O tome kako je turski sud donio odluku da zamrzne imovinu Saudijca Jasina Al Kuadija, glavnog finansijera Bin Ladena, «Dnevni list» piše u tekstu naslovljenom: «Zamrznuta imovina finansijera bosanskog džihada». Američke vlasti su Al Kuadija identificirale kao jednog od 12 glavnih finansijera Al-Kaide, te vlasnika jedne petine Vakufske banke u Sarajevu, a informacije također otkrivaju da je Jasin Al Kuadi postao suvlasnik Vakufske banke, nakon što se Depozitna banka, u kojoj je imao više od 40 posto vlasničkog udjela, pripojila Vakufskoj banci (4. mart, stranica 4).

«Dnevni list» je pisao i o posjeti Nijemca Murada Hofmanna Sarajevu, gdje je održao predavanje o položaju muslimana u Europi i istakao kako su «muslimani žrtve i taoci terorizma». (15. mart, str. 5)

Katolička crkva i katoličanstvo bili su najzastupljeniji u ovom razdoblju sa 36 objavljenih tekstova – 28 putem izvještaja, sedam vijesti i jednim intervjuom. Sve tekstove karakterizirao je neutralan novinarski uklon, a zabilježena je blaga prednost vjerskog konteksta (19 vjerskoprotokolarnih, 10 tradicijskih i jedan teološki), dok su u društveno-političkom prednjačili politički indirektan (sedam), međunarodni (šest), politički direktan, kriminal i etika i ljudska prava (po tri), dok je ekonomski kontekst bio najdominantiji u dva teksta.

«O stradanju katoličkih crkvenih objekata od srpskih i muslimanskih snaga u BiH» govorio je don Pero Pranjić, svećenik Vrhbosanske nadbiskupije, na predavanju «Raspeta crkva u BiH» održanom u Dubrovniku. «Rušilo se ne samo crkve i kapele, nego i križeve i slike, i grobljanske spomenike i svete knjige», rekao je Pranjić, dodavši da je «prije rata u Sarajevskoj nadbiskupiji bilo oko 528.000 katolika, a danas ih je 213.000» (3. mart, str. 6). «Hrvati brane Crkvu sv. Marije koju želi Islamska zajednica!», najavljuje se u naslovu izvještaja o reakcijama predstavnika Katoličke crkve na nominacijski dokument za UNESCO, po kojem bi crkva trebalo da bude preimenovana u multimedijalni centar, ali i na zahtjeve IZ-a da im se taj prostor vrati. Tom prilikom najavljeno je da su predstavnici crkvenih vlasti i nadležnih federalnih institucija zakazali zajednički okrugli sto na kojem će raspravljati o ovom problemu i tražiti rješenje (7. mart, stranica 7). O potrebi da Ugovor između BiH i Svete stolice ratificira Parlament BiH, pisao je «Dnevni list» 9. marta, a povod je bio susret ministra za ljudska prava i izbjeglice Safeta Halilovića i apostolskog nuncija monsinjora Alessandra D'Ericca. Tom prilikom se, između ostalog, razgovaralo i o radu Međureligijskog vijeća (str. 10).

U broju od 17. marta «Dnevni list» izvještava s konferencije «Solidarnost i zajedništvo s Crkvom i ljudima u BiH», na kojoj su govorili kardinali Vinko Puljić, Josip Bozanić, ali i političari poput premijera Hrvatske Ive Sanadera i gradonačelnika Zagreba Milana Bandića. Tom prilikom je Sanader poručio kako «Hrvati u BiH ne trebaju milostinju» (str. 7). Intervju s vrhbosanskim nadbiskupom kardinalom Vinkom Puljićem otkriva njegovu zabrinutost za položaj hrvatskog naroda, ali i neodgovoran odnos i razjedinjenost hrvatskih političara u BiH. «Razumljivo da me kao pastira boli kada vidim razjedinjenost, ali još bolnije i zloradost jednih protiv drugih na štetu cjeline. Nije mi želja napadati, nego iskreno pozvati na zajednički rad oko općeg dobra», rekao je Puljić (20. mart, str. 3). Uzoriti kardinal Puljić izabran je za osobu sedmice u broju od 25. marta, a povod su njegove izjave zabrinutosti date u spomenutom intervjuu (str. 35).

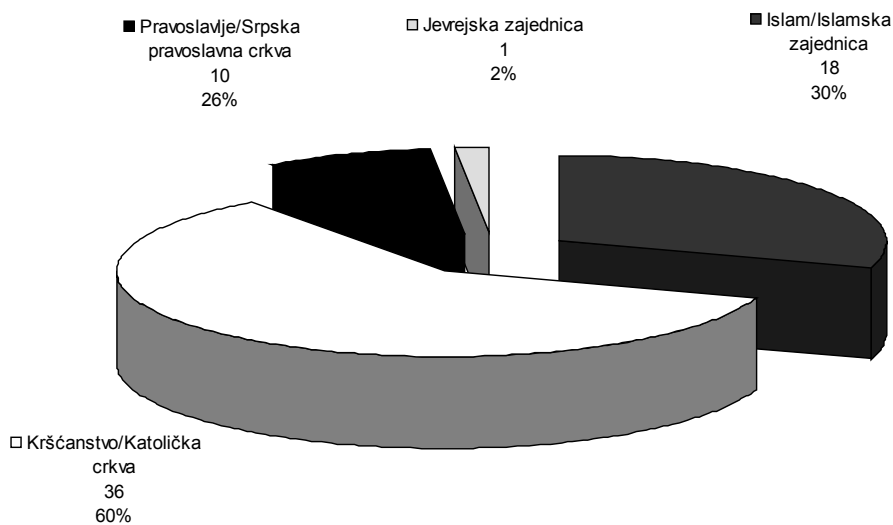
U nekoliko navrata, kada izvještava o temama u vezi sa katoličanstvom, dominantni kontekst je kriminal, a povod napadi na katoličke i crkvene objekte. Jedanaestog marta je objavljena vijest «Ukradena vrata s kapele», i to na katoličkom groblju u mjestu Vranduk u dobojskoj općini (str. 20). O ukradenom kipu sv. Ante piše se 29. marta, a naslov teksta glasi: «Policija moli građane za pomoć u pronalasku ukradenog kipa». (str. 30)

Svega pet puta su SPC i pravoslavlje bili tema pisanja «Dnevnog lista». Četiri puta su to bili izvještaji, jednom vijest. Najčešći konteksti izvještavanja bili su politički indirektan, ekonomski i etika i ljudska prava (po dva), zatim kriminal i vjerskoprotokolarni (po jedan tekst). Četiri puta su zabilježeni neutralni ukloni novinara, a jedanput je uklon bio pozitivan (u pitanju je tekst o obnovi pravoslavne crkve u Bihaću, od 17. marta, na stranici 4).

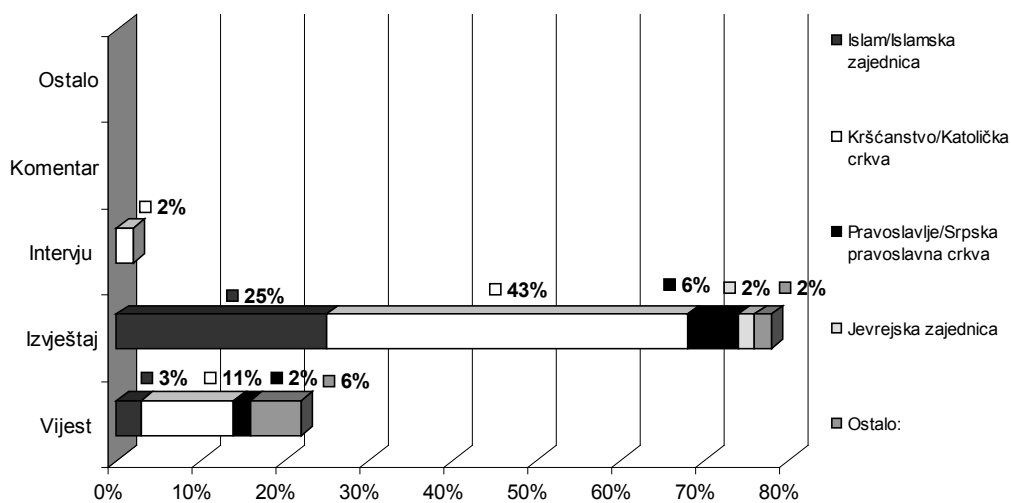
U kontekstu krize u radu Vijeća ministara BiH, kao jedna od spornih tema navodi se neslaganje oko potpisivanja ugovora SPC i države. «Ne mogu shvatiti da se nema snage prihvatiti nacrt odluke o zaključivanju ugovora između SPC BiH i BiH. Radi se o identičnom sporazumu koji je zaključen s Vatikanom i Katoličkom crkvom», rekao je predsjedavajući Vijeća ministara Nikola Špirić, a prenio «Dnevni list» (7. mart, stranica 6). O obnovi pravoslavne crkve u Bihaću «Dnevni list» piše 17. marta, i u tom kontekstu vladika petrovačko-bihački Hrizostom pohvalio je «dobru suradnju i međusobno razumijevanje između Općine Bihać i SPC» (str. 4). U dva navrata izvještava se sa suđenja Fati Orlović zbog «širenja vjerske i nacionalne mržnje te sprečavanja vjerskih sloboda», kako je okarakteriziran u optužnici njen protest zbog toga što je na njenom privatnom imanju izgrađena pravoslavna crkva. «Nastavljeno suđenje Fati Orlović» naslov je teksta u kojem se iznose najvažnije činjenice vezane za suđenje Fati Orlović iz Konjević Polja (15. mart, str. 10), dok dan kasnije «Dnevni list» objavljuje vijest da «Fatu Orlović podržava Unija veterana» (str. 11). U broju od 18. marta «Dnevni list» piše o prosvjedu Bošnjaka iz Kotorskog zato što nisu poduzete nikakve mjere u povodu rušenja temelja crkve na lokaciji Trnovo Polje u Kotorskom (str. 6).

DNEVNI LIST

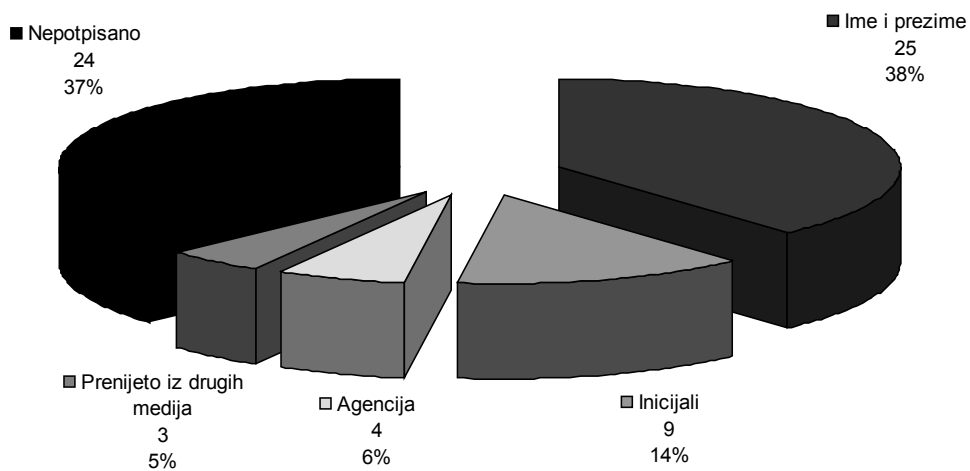
Religije/vjerske zajednice i crkve - 65

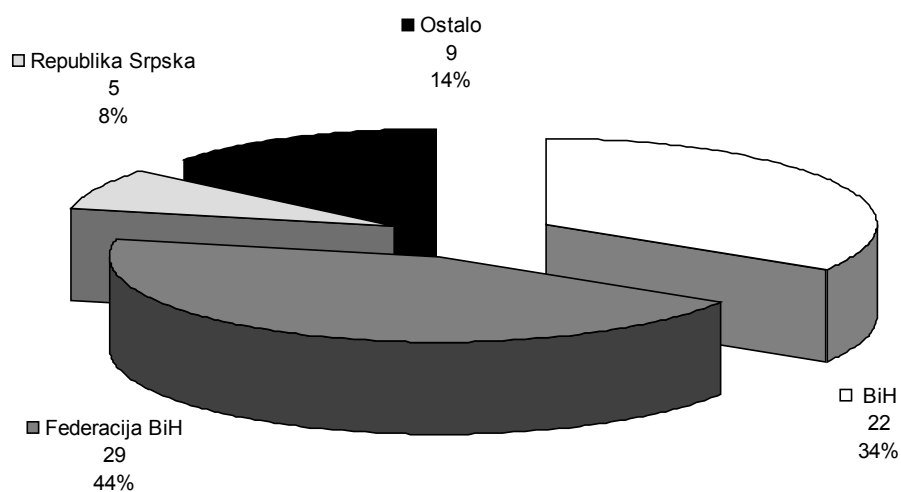
Novinarska forma - 65

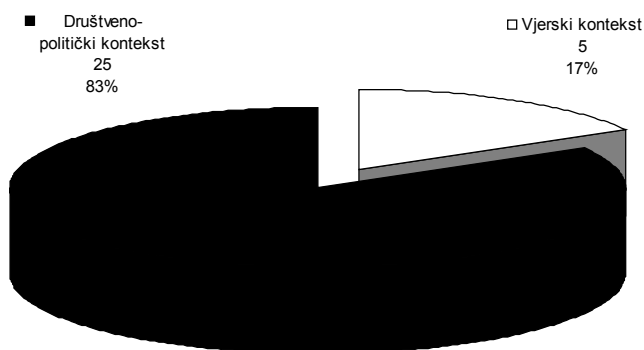
Autori priloga - 65

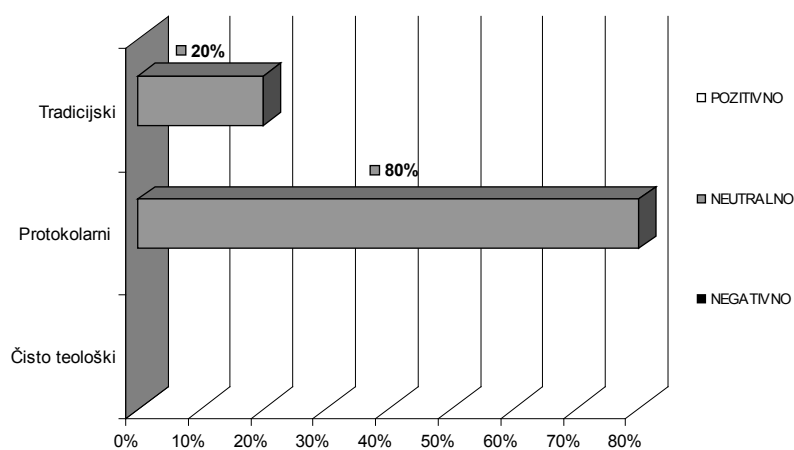
Država/entitet - 65

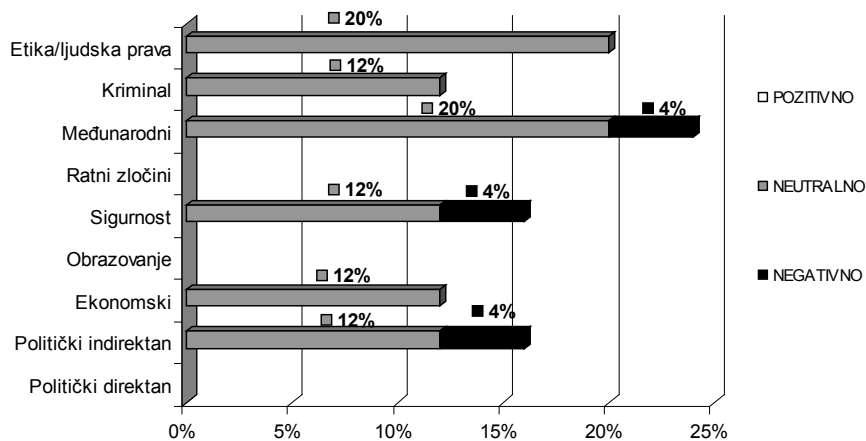
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 30

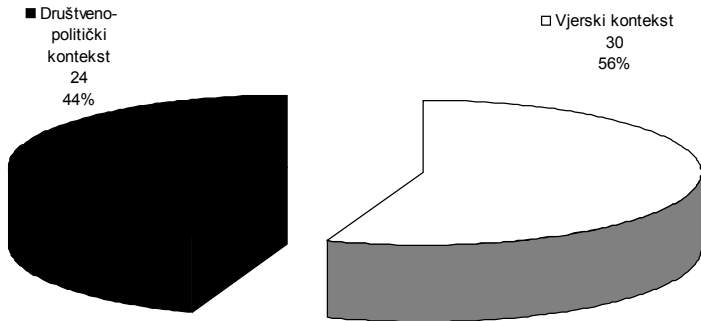
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 5 (17%)

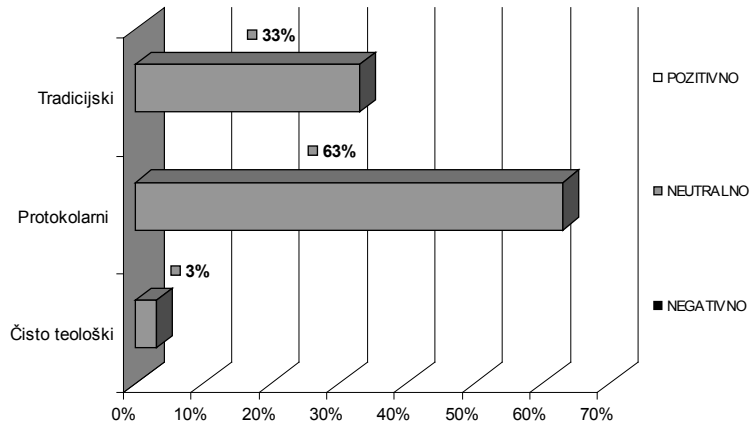
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 25 (83%)

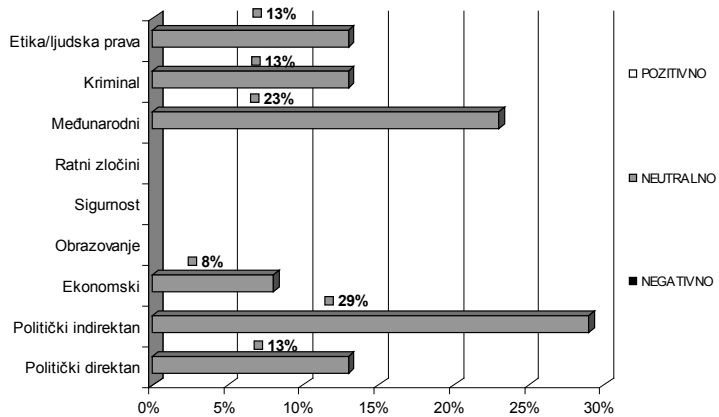
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 54

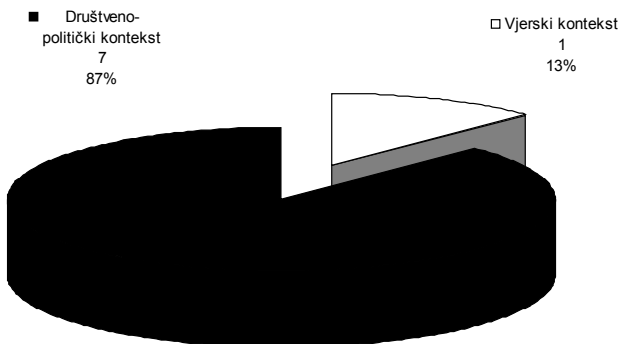
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 30 (56%)

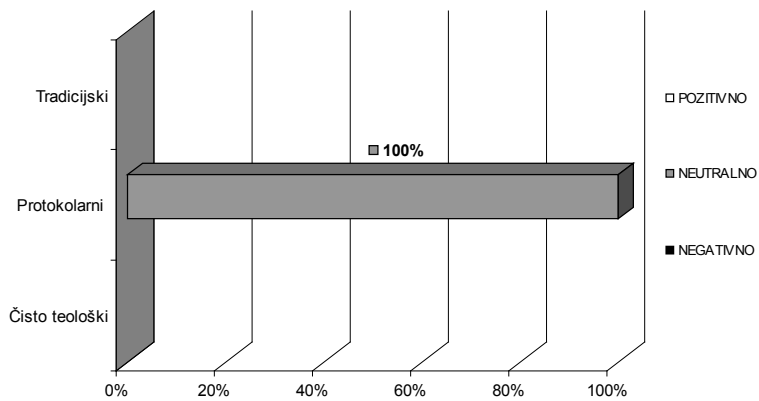
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 24 (44%)

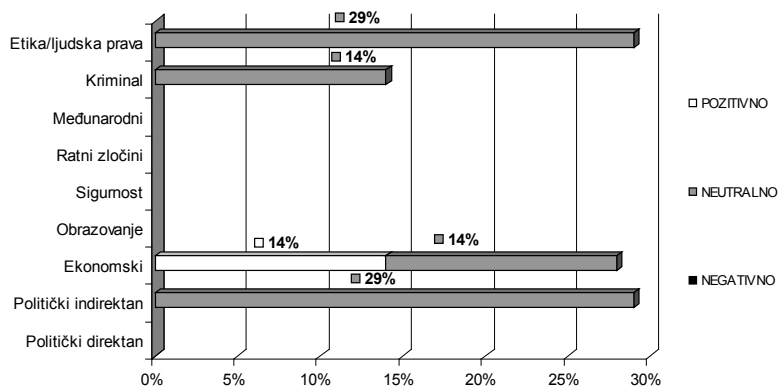
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 8

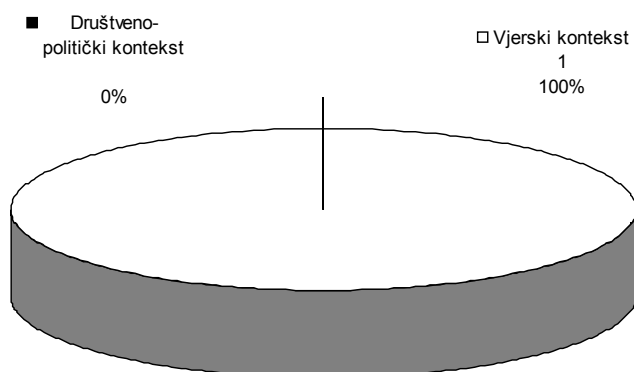
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (13%)

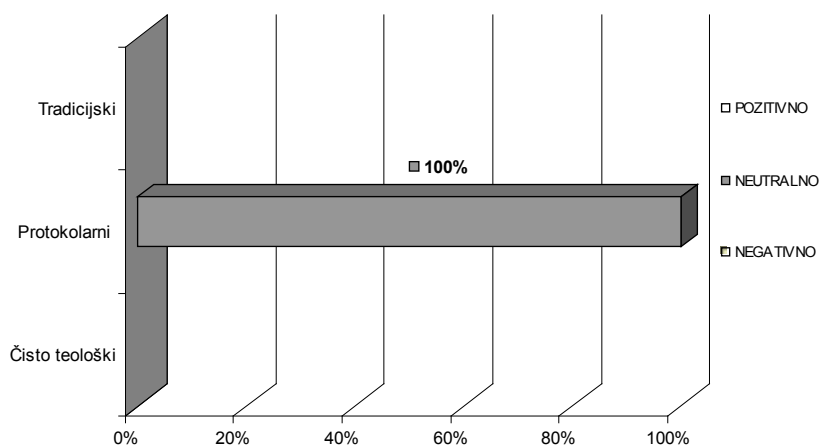
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 7 (87%)

KONTEKST
Jevrejska zajednica 1

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (100%)

Nezavisne novine

NA RAZINI DNEVNOG DOGAĐAJA

Mjesto izlaženja: Banja Luka

Tiraž (po tvrdnji novine): od 15.000 do 20.000 primjeraka

Ciljna grupa: građani BiH; jedini list koji ima punu distribuciju u oba entiteta

Zastupljenost religijskih tema i izvještavanja o crkvama i vjerskim zajednicama i vjerskim autoritetima u «Nezavisnim novinama» zavisi gotovo isključivo od dnevnih događaja i reagiranja na njih. «Nezavisne novine» nemaju poseban medijski prostor niti rubriku posvećenu vjerskim sadržajima, te je izvještavanje kampanjsko, a ne kontinuirano. Među člancima najviše ih je u rubrikama «Događaji» (17), «U fokusu» (12), «Društvo» (osam) i «Forum» (tri), dok se preostalih osam pojavljuje u osam različitih rubrika.

Kada govorimo o kvantitativnoj uravnoteženosti tokom marta 2007. godine, od 48 tekstova, popraćenih monitoringom, 19 se odnosi samo na Srpsku pravoslavnu crkvu, 18 samo na islam, tri samo na katoličanstvo, nijedan na judaizam, a osam je članaka koji se odnose na dvije ili tri vjerske zajednice istovremeno (a ako je riječ o dvije u pravilu su to Islamska zajednica i SPC).

Što se tiče pozicioniranosti članaka, nijedan nije na naslovnoj strani, dok je samo jedan na najprivlačnijoj trećoj stranici (treća stranica u štampanom novinarstvu je fenomen i ekvivalent je visokoj minutaži u elektronskom). No, radi se o informaciji o susretu članova Predsjedništva BiH s predsjedavajućim Vijeća ministara BiH gdje je u zadnjem planu religijsko, u samo spomenutoj potrebi potpisivanja sporazuma između SPC i BiH. U pozicioniranosti ostalih članaka razbacanost od 2. do 27. stranice ne dozvoljava izdvajanje određenog trenda, osim što je uočljivo da je najviše članaka na manje popularnim parnim stranicama (devet na 4. i sedam tekstova na 2. stranici).

U listu «Nezavisne novine» nema novinara specijaliziranih za praćenje religijskih sadržaja. Samo jedan autor potpisuje četiri teksta (i to dopisnica iz Tuzle Jasmina Šarac, pokrivajući u martu slučaj Jusufa Barčića), dok se svi ostali autori pojavljuju sporadično, po jednom ili dvaput. Iako su, formalno gledano, od 48 članaka, 10 agencijske vijesti, s urednim navođenjem izvora u opremi teksta, treba napomenuti i ovdje prisutnu neslavnu praksu dobrog dijela štampanih izdanja u BiH uopće, da preuzete agencijske vijesti vrlo često potpisuju inicijalima svog novinara.

Polovinu tekstova, popraćenih monitoringom, u opremi prati fotografija, a među njima je 12 fotografija sagovornika, tri vjerskih objekata, dok se ostale na neki drugi način odnose na sadržaj teksta.

Međureligijsko vijeće u BiH spomenuto je jednom i to protokolarno, tj. kao jedan od adresata poziva mitropolita dabrobosanskog Nikolaja kojim se traži povrat zgrade Bogoslovije u Sarajevu SPC-u. U medijskoj prezentaciji ne odvija se međureligijski dijalog niti se suprotstavljaju teističke pozicije ateizmu.

Što se tiče distinkcije država-entitet, za tekstove vjerske sadržine ne može se ustvrditi da im je ta podjela u prvom planu niti da se u tekstu nameće. Ukoliko se može razaznati da li se odnosi na entitet, jedan ili drugi ili na BiH, onda se radi o teritorijalno-administrativnoj podjeli, a nikako o forsiranju političkih, vjerskih ili nacionalnih razlika.

Kada govorimo o novinarskom izrazu, najzastupljenije su forme izvještaja i vijesti, a u dvama komentarima i jednom intervjuu religijsko nije osnovna tema teksta, već je u pozadini priče. Tako se novinarka Sandra Gojković bavi problemom (ne)povredivosti prava na privatno vlasništvo u slučaju Fate Orlović, dok se bivši slovenački ambasador u BiH Tadej Labernik, u kontekstu oštre kritike «Centralnog dnevnika» sa Senadom Hadžifejzovićem na NTV Hayat, s naklonošću osvrće na nedavni susret reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića i predsjednika Vlade RS-a Milorada Dodika, s kojeg je javnosti upućena «najjača poruka otvorenosti, dijaloga, saradnje, tolerancije,

a najznačajnije pomirenja - stvarne nade za ovo proljeće». (3. 3. 2007., rubrika «Forum», stranica 7, autor Tadej Labernik). U informativnim formama ne prepliću se činjenice i komentari.

Jedan jedini intervju, i to s predsjedavajućom Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH Ljiljanom Ševo, za centralnu temu ima slučaj hotela «Ruža» u Mostaru i stroga pravila UNESCO-a i ICOMO-a, dok se u drugom planu samo spominju slučajevi manastira Rmanj kod Bihaća i Crkve sv. Marije, odnosno džamije Sulejmana II u Jajcu. Objavljen je i jedan demantij, i to zastupnika iz reda srpskog naroda u Gradskom vijeću Mostara Nebojše Šarića, koji je negirao da je Islamsku zajednicu optužio za malobrojan povratak Srba u grad na Neretvi, kako je tri dana ranije novinaru «Nezavisnih novina» rekao mostarski muftija Husein Smajkić. (osnovni tekst 21.3.2007. rubrika «U fokusu», str. 9, autor J. Gudelj; demantij 24. 3. 2007. rubrika «Forum», str. 8, autor Nebojša Šarić).

Katoličanstva se od 48 monitoriziranih tekstova tiču samo tri objave: članak o Biskupskoj konferenciji u Mostaru i dvije protokolarne agencijske vijesti o susretu kardinala Vinka Puljića i ambasadora Hrvatske u BiH Josipa Vrbošića i izjava hrvatskog premijera Ive Sanadera o položaju Hrvata u BiH (izvori su «Katolička tiskovna agencija» KTA i «Hrvatska izvještajna novinska agencija» HINA).

U 18 objava u vezi s islamom, «Nezavisne novine» pišu o početku gradnje džamije u Zvorniku i kašnjenju gradnje džamije u Livnu, o obilježavanju nekolicine sarajevskih džamija kao nacionalnih spomenika kulture, o sprečavanju ukopa Bošnjaka, stradalih 1992. godine kod džamije u Bratuncu.

«Nezavisne novine» donose tekst o Agenciji za certifikaciju halal kvalitete u Tuzli kao jedine te vrste u regiji, pokrivaju agencijskim vijestima konferenciju «Islam u Evropi», održanu u Beču, kao i susret reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića i predsjednika Srbije Borisa Tadića u Beogradu i bave se imovinskim pitanjima Islamske zajednice Mostar u slučajevima Njirića dućana i Galerije Sava Neimarović.

U vezi s problemima vlasništva, odnosno povrata imovine, goruća tema je Kotorsko, protesti Bošnjaka zbog sporne gradnje crkve i urednička ekvidistanca u objavi o dvjema tamošnjim džamijama izgrađenim bez građevinske dozvole.

Kritiku Islamske zajednice donosi tekst o sesiji «Krug 99» o problemu uništavanja vlastitog autoriteta Islamske zajednice, jer «nije ostala u sadržajima vjere».

Objavljenom reagiranju premijera RS-a Milorada Dodika na istup reisu-l-uleme Cerića nedostaje pozadina, odnosno nedostaje informacija na koju se reagira (osim onoliko koliko se o njoj može zaključiti na osnovu same reakcije što uvijek može biti manipulativno).

Negativne konotacije vehabizma ni na koji način ne dovode u negativan kontekst IZ. Za razliku od mnogih medija koji su incident u Novom Pazaru na ovaj ili onaj način doveli u vezu s BiH, «Nezavisne novine» to nisu učinile. Također, ni u jednom izvještaju aktivnosti vehabija u BiH ne dovode se u kontekst terorizma ili islamofobije nego ostaju na nivou sukoba mještana i vehabija u Kalesiji. U drugu zamku upale su i «Nezavisne novine» izdižući ličnost Jusufa Barčića na nivo javne ličnosti, baveći se njime i kada ne predstavlja širi društveni značaj (u slučaju pisanja o Barčiću kao počiniocu nasilja u porodici ili prekršiocu saobraćajnih propisa).

Od srbijanske B92, «Nezavisne novine» preuzele su tekst o postojanju dviju uprava IZ-a u Novom Pazaru i Beogradu. Ujedno je to jedini tekst koji za sagovornika ima stručnjaka – sociologa religije. Islamska zajednica u BiH spomenuta je zbog svoje podrške IZ-u sa sjedištem u Novom Pazaru. I za razliku od novopazarskih vehabija, koje nisu dovedene u vezu sa BiH, u pokrivanju priče o paralelnim Islamskim zajednicama u Srbiji pravila se veza sa BiH, a to se referiralo pozivom IZ-a BiH na ujedinjenje muslimana u Srbiji.

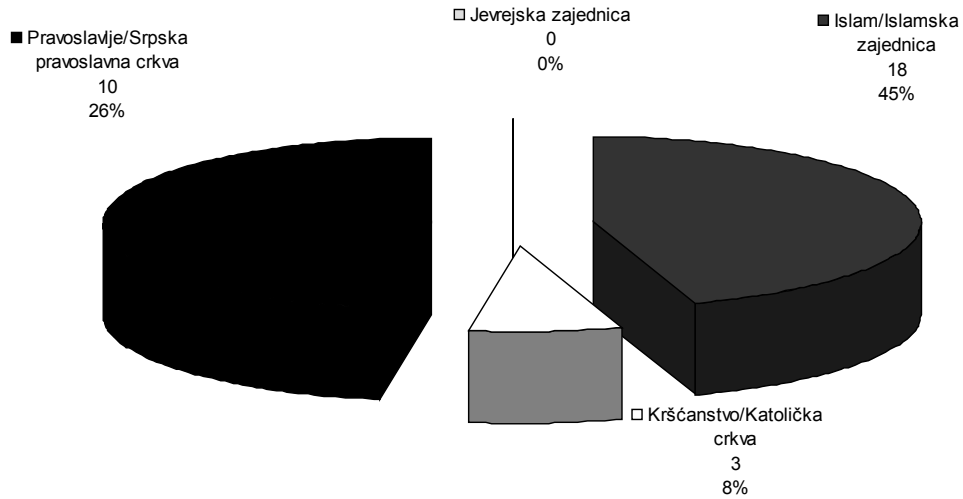
Prenaglašen i dekontekstualiziran naslov dat je tekstu sačinjenom od dijelova intervjua koji je visoki dužnosnik Islamskog džihada dao «Večernjem listu». «Opet ćemo ratovati u BiH» rečenica je pod navodnicima u naslovu, iako se u tekstu nigdje ne pojavljuje u takvom obliku, pa se stoga ovdje može zamjeriti izvjesna tendencioznost (20. mart).

U tekstovima o SPC-u, «Nezavisne novine» najčešće se bave problemom povrata imovine SPC-a, problemima imovinskih prava u Kotorskom i slučaju Fate Orlović. Uz ove, tu je i nekoliko tekstova sa isključivo vjerskim kontekstom o pokloničkim putovanjima, o ikonopisu, o vjerskom turizmu i arheološkim nalazištima, te jedna vijest o krađi krstova s kapije crkve u Srebreniku.

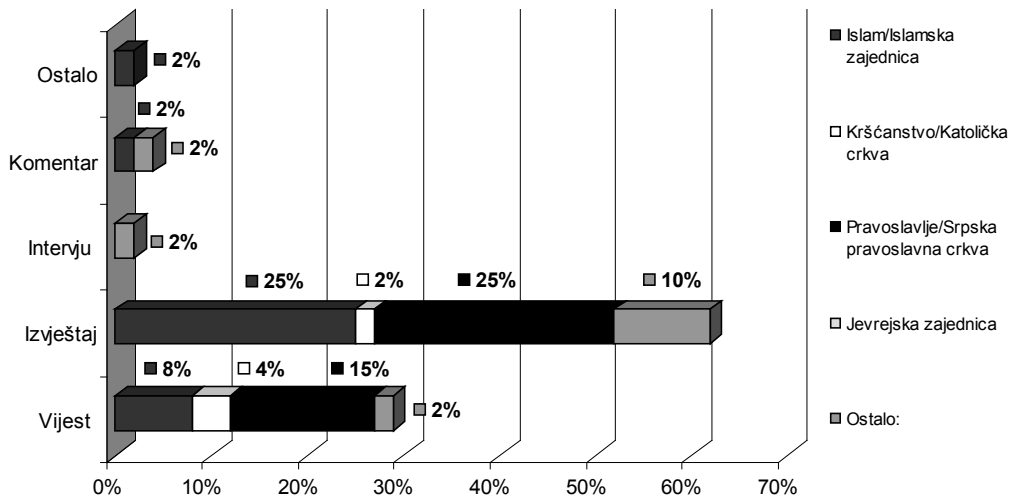
Prema pisanju «Nezavisnih novina», ukupan dojam je da pozicija religije, a time i njena kulturološka i civilizacijska funkcija, u bosanskohercegovačkom društvu nije jasno određena niti je dovoljno naznačen multireligijski karakter društva. Izostaju i kritički osvrti, suštinske i dubinske analize. U tretiranju vjerskih zajednica, svake ponaosob, i u generalnom odnosu prema njima, u «Nezavisnim novinama» nema predrasuda, ali nema ni boje ni mirisa. Za opću sliku koju stvaraju moglo bi se reći da je neutralna pošto je gotovo uvijek religijsko u drugom planu, dok su u prvom najčešće neriješena imovinska pitanja s vrlo malo političkih konotacija.

NEZAVISNE NOVINE

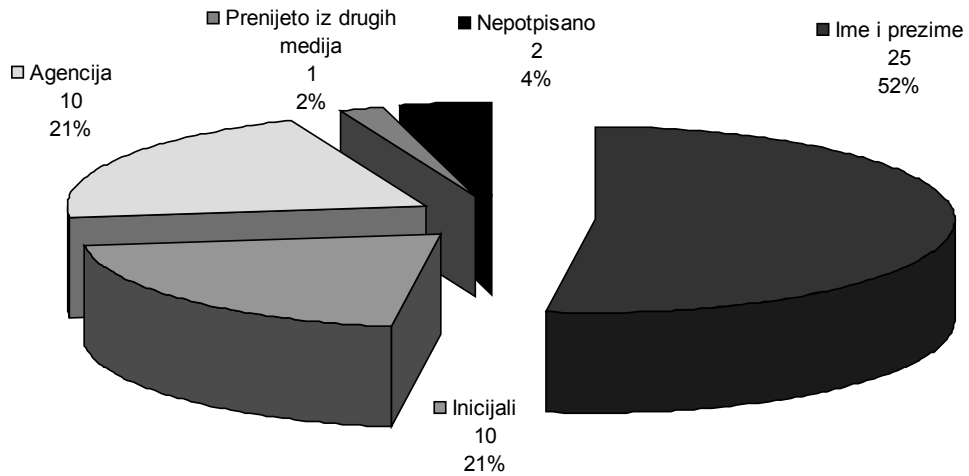
Religije/vjerske zajednice i crkve - 48

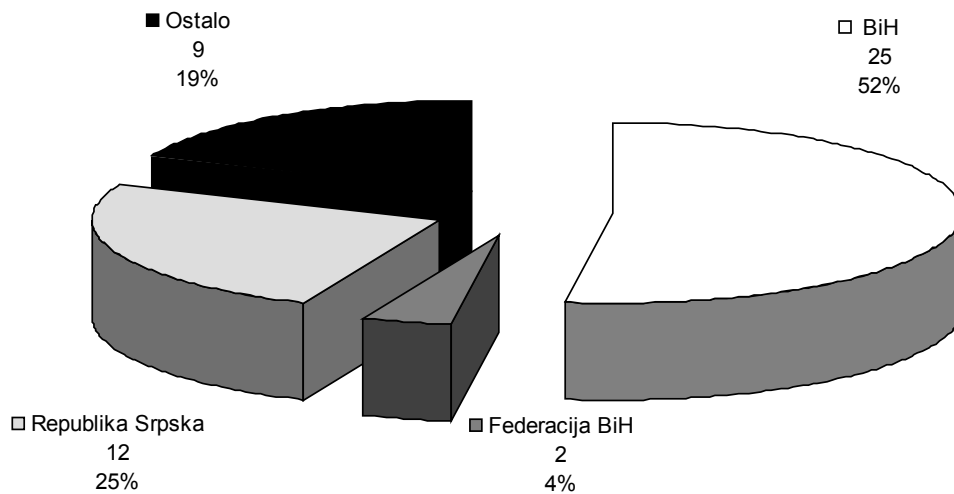
Novinarska forma - 48

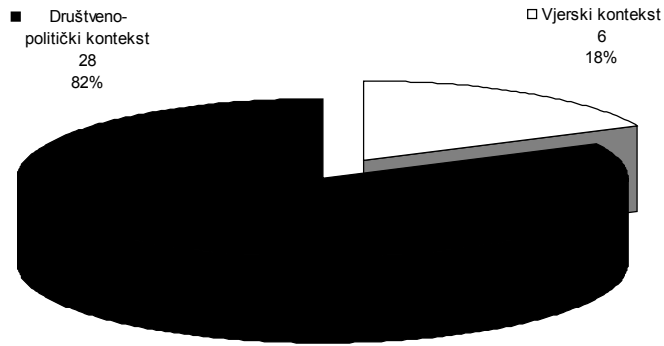
Autori priloga - 48

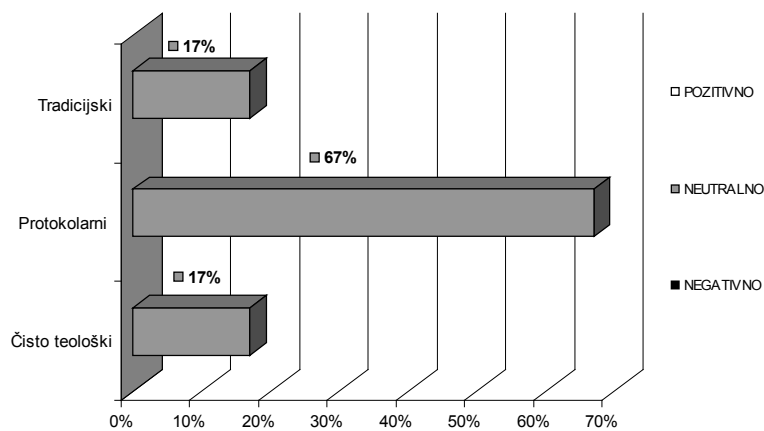
Država/entitet - 48

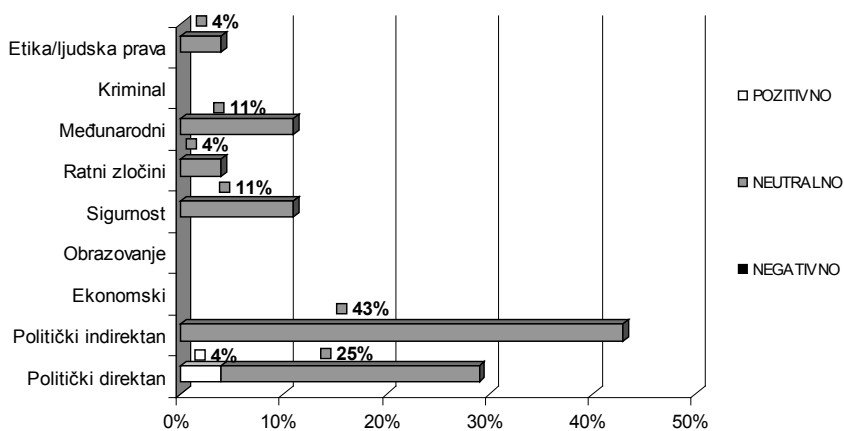
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 34

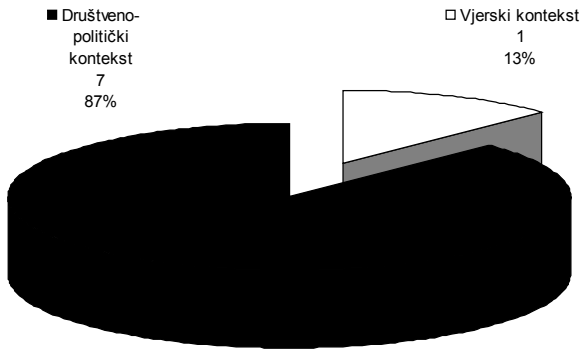
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 6 (18%)

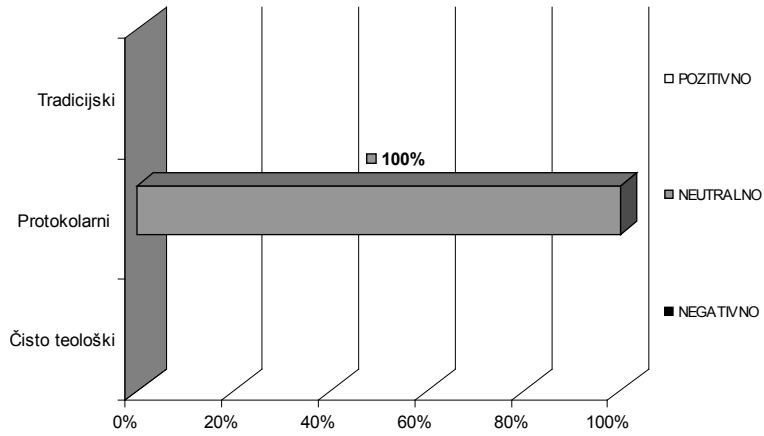
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 28 (82%)

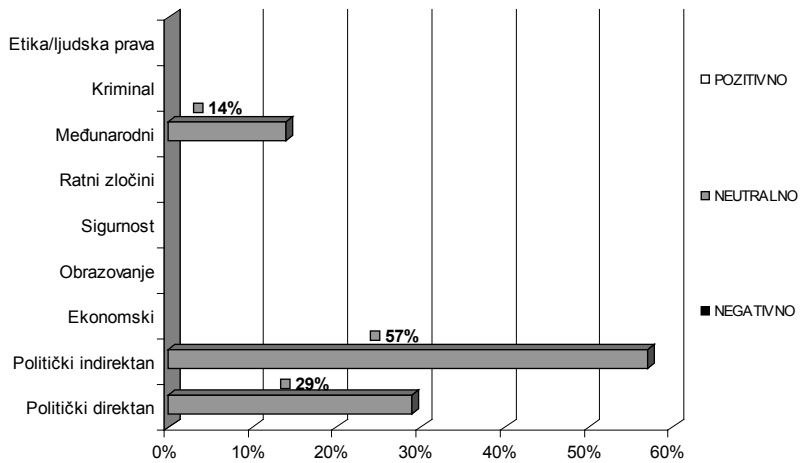
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 8

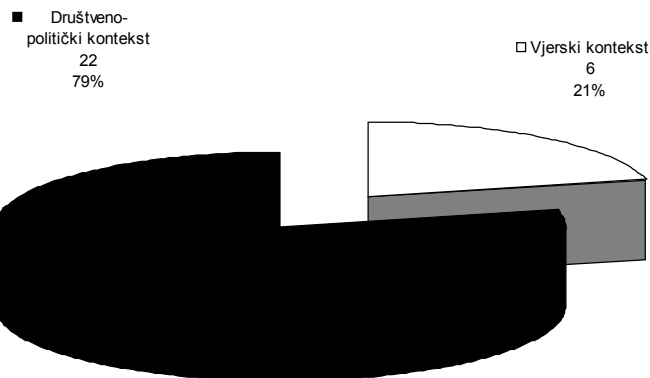
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 1 (13%)

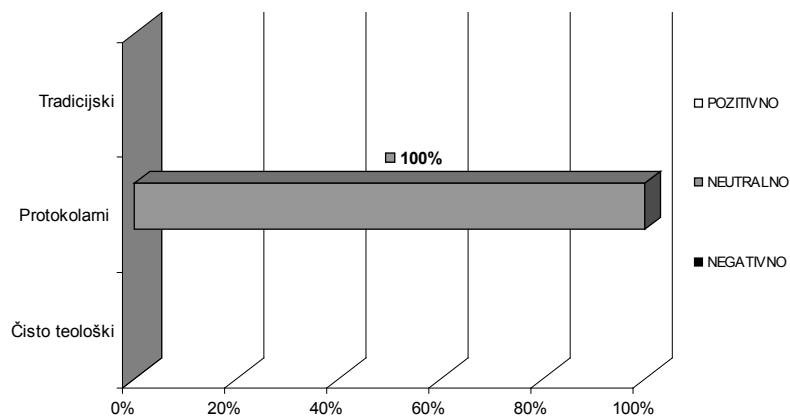
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 7 (87%)

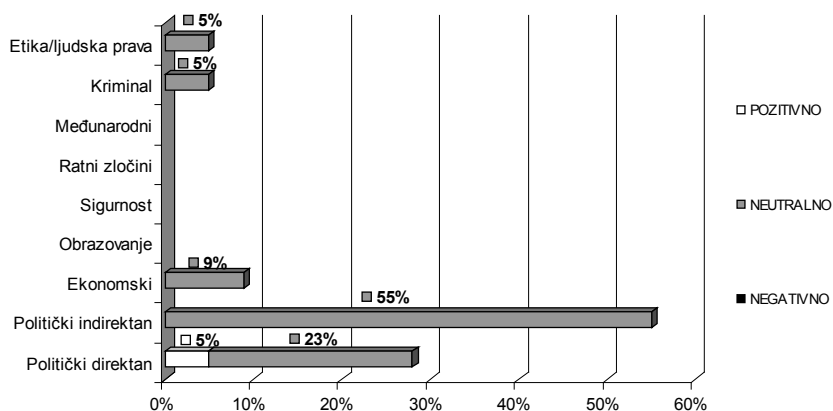
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 28

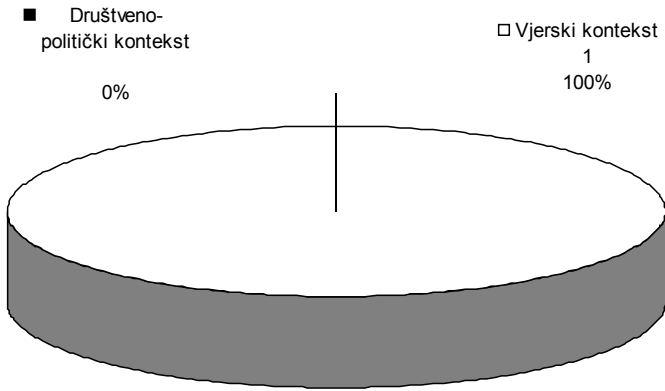
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 6 (21%)

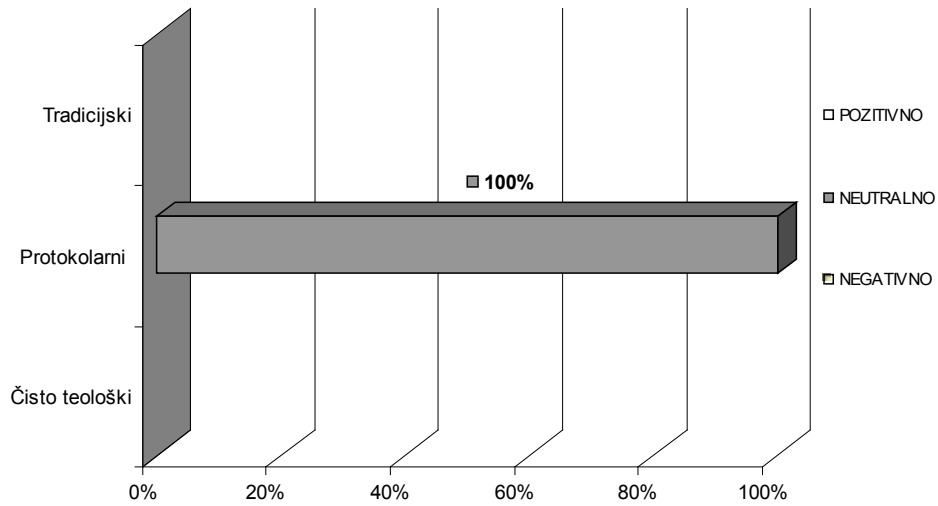
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 22 (79%)

KONTEKST
Jevrejska zajednica 1

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (100%)

Dnevni avaz

REISU-L-ULEMA CERIĆ I VLADIKA KAČAVENDA U CENTRU PAŽNJE

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Prosječni tiraž (po tvrdnji samog lista): oko 42.000, petkom tiraž ponekad dostiže i 100.000 primjeraka

Ciljna grupa: građani Bosne i Hercegovine, većinom Bošnjaci

«Dnevni avaz» je bio među vodećim dnevnim novinama po broju objavljenih tekstova o temi religije i vjerskih zajednica. Od 111 objavljenih tekstova, najviše je o islamu i IZ u BiH (63), zatim o pravoslavlju i SPC (22), na trećem je mjestu Katolička crkva i katoličanstvo (16 tekstova), dok je o Jevrejskoj zajednici u BiH i objavama u kojima se spominje Međureligijsko vijeće u BiH i zajednički sve tri religije objavljeno po pet tekstova.

Tekstovi su najčešće potpisivani inicijalima (40), zatim imenom i prezimenom (28), 25 puta prenesene su agencijske vijesti, 14 puta bili su nepotpisani, a četiri puta su prenijeti iz drugih medija. Tekstove o religiji i vjerskim zajednicama većinom potpisuju Admir Malagić, E. Muremović, N. Diklić, H. Čalić i T. Lazović. Zabilježena su dva pozitivna i sedam negativnih novinarskih uklona, a u preostala 102 teksta uklon je bio neutralan. Dva puta je negativan uklon zabilježen kada se pisalo o islamu (jedan je primjer pisanje o «samoproglashenom» reisu-l-ulemi u Beogradu Hamdiji Jusufspahiću, od 27. marta, na str. 2), i pet puta kada se pisalo o pravoslavlju – najviše se tekstova odnosilo na vladiku Vasilija Kačavendu za kojeg je, u broju od 10. marta, novinar lista «Dnevni avaz» napisao da je «Vladika zakrvavljenog pogleda» i da je bio «Karadžićev sabrat u zločinu». U broju od 27. marta ponovo se, s negativnim uklonom, piše o vladiki Kačavendi koji «eparhiju širi na bošnjačkoj imovini», dok u broju od 23. marta najavljuje se tužba građana Bijeljine zbog nezakonito oduzete imovine i zemlje (stranica 12). U svim slučajevima navedeni su argumenti kojima autori opravdavaju svoj negativan uklon.

O tome kako su vjerske zajednice u BiH prihvatile da se povrat imovine vrši u skladu sa zakonom, «Dnevni avaz» je pisao 24. marta, na stranici 9, u tekstu naslovljenom: «Restitucija bi BiH mogla koštati 55 milijardi maraka». Iako ovdje Međureligijsko vijeće u BiH nije eksplicitno pomenuto o njemu je «Dnevni avaz» pisao je u nekoliko navrata. U broju od 10. marta, ovaj list izvještava o tome kako predstavnici religijskih zajednica gledaju na predloženi Zakon o restituciji. Predsjednik Međureligijskog vijeća Jakob Finci istaknuo je da «trenutno nema naznaka da bi vjerske zajednice ili građani mogli doći do imovine koja im je nacionalizirana u periodu od 1945. do 1962. godine» (stranica 3). Još jedna vijest sa sastanka Međureligijskog vijeća, ponovo o temi restitucije i zakonskih rješenja, objavljena je 17. marta. U tom tekstu navedeno je kako «Međureligijsko vijeće u BiH protestira zbog nepoštivanja prava vlasništva, jednog od osnovnih ljudskih prava, i najavljuje da neće odustati od zahtjeva da se donese pravedan zakon o restituciji kao jedini način da se u BiH uspostavi 'princip svetinje privatnog vlasništva'», prenosi se vijest agencije FENA. (str. 4).

«Niko ih ne preporučuje, ali srce razlog ne poznaje», naslov je teksta u kojem se «Dnevni avaz» bavi problematikom mješovitih brakova i njihovog tretmana u različitim religijama. Povod je istraživanje UNDP-a, koje kaže «da većina građana BiH želi živjeti s pripadnicima drugih nacionalnosti, no istovremeno nije raspoložena za bliske porodične veze s onima koji nisu članovi njihove etničke skupine». «Ne slažem se s konstatacijom da su rijetki mješoviti brakovi u BiH. Naprotiv, oni su među muslimanima veoma rašireni. Doduše to se dešava u jednom pravcu, mislim na brak između muslimana i nemuslimanki, dok je obrnuta kombinacija rijetka», rekao je predsjednik Vijeća za fetve IZ Enes Ljevaković. Još za vrijeme reisu-l-uleme Fehima ef. Spahe donesena je fetva o zabrani mješovitog braka, na šta je Ljevaković dodao kako je «princip da veće šanse ima brak koji se sklapa među pripadnicima iste vjerske zajednice i da, ukoliko se desi i ono drugo, to je stvar izbora ljudi». No u slučaju, da musliman oženi nemuslimanku, on je ne smije prisiljavati da pređe na islam, niti se to postavlja kao bilo kakav uslov za brak. Katolička

crkva prepoznaje dvije vrste mješovitih brakova, dopuštene i moguće, rekao je za «Dnevni avaz» profesor Vrhobosanske teologije Toma Vukšić. Dopusnjeni se sklapaju između katolika i pripadnika ostalih religija (pravoslavaca, protestanata...). SPC prepoznaje samo brakove između krštenih osoba (rimokatolika ili pravoslavaca), rekao je protojerej otac Vanja Jovanović, naglasivši kako će mješoviti brakovi uvijek egzistirati «jer srce razlog ne poznaje». (17. mart, str. 3)

Najviše je pisano o islamu i IZ, 63 puta. 29 puta bilo je to putem izvještaja, 27 u vijestima, objavljena su četiri intervjua, dva komentara i jedan tekst je svrstan u rubriku «ostalo». Najčešći kontekst bio je društveno-politički (političko indirektni i međunarodni 20, etika i ljudska prava 19, kriminal 12, sigurnost osam, ekonomija pet, politički direktan četiri, obrazovanje i ratni zločini jedan), dok je nešto manje dominantan bio vjerski kontekst (11 puta protokolarni, devet puta tradicijski i dva puta teološki).

U intervjuu za «Dnevni avaz», povodom presude Međunarodnog suda u Den Haagu, reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić poručio je: «Presudu Den Haaga će Srbija i Crna Gora zauvijek nositi na svojim leđima kao stigmu holokausta.» (2. mart, str. 1, 2 i 3) Cerić je pozdravio odluku suda da zločin u BiH prepozna kao genocid nad Bošnjacima, no istaknuo je i nezadovoljstvo bošnjačkog naroda presudom: «Postoje islamofobičari, koji mrze ili ne vole muslimane, kao što postoje antisemiti, koji ne vole Jevreje, i kao što postoje rasisti, koji ne vole crnce. Osobno, nisam sklon teoriji zavjere, jer to je onda moja predrasuda prema drugom kojeg osuđujem zato što ima predrasudu prema meni», zaključio je Cerić. Reisu-l-ulema je za web portal Rijaset IZ-a naglasio kako su «ovdje političari dobri samo u osvajanju pozicija», a u istom intervjuu rekao je da se «pojedini novinari i časopisi utrkuju u vrijeđanju muslimana» (23. mart, str. 9). Dio njegovog obraćanja u Beču, koji je izazvao različite reakcije, prenio je «Dnevni avaz» pod naslovom «Bosanski muslimani su uznemireni i uplašeni» (24. mart, str. 5). U broju od 24. marta «Dnevni avaz» izvještava da dekan Filozofskog fakulteta u Sarajevu Salih Fočo nije dozvolio da se na ovoj visokoobrazovnoj instituciji omogući muslimanima soba za molitvu. «Mi smo državna, obrazovna, a ne vjerska institucija. Kada bismo tako nešto uveli, nakon izvjesnog vremena imali bismo problema s pripadnicima različitih sekti», rekao je Fočo. (24. mart, str. 5)

O SPC-u i pravoslavlju izvještavalo se 22 puta (14 izvještaja i osam vijesti), u 17 slučajeva uklon je bio neutralan, u pet negativan. Najčešći kontekst bio je u domenu ljudskih prava (osam puta, najviše zbog slučaja Fate Orlović), zatim kriminala (sedam), politički indirektni, politički direktan i ekonomski kontekst zabilježeni su po četiri puta. Dva puta dominantan je bio vjersko-protokolarni i jednom tradicijski kontekst.

Susret vladike Zvorničko-tuzlanske eparhije Vasilija Kačavende i predsjednika RS-a Milana Jelića u Bijeljini pratio je «Dnevni avaz» u broju od 3. marta i prenio dio razgovora «o odnosu crkve i države Republike Srpske», citirao je novinar episkopa, koji je, dalje, objasnio da greška nije slučajna. «Namjerno kažem države, jer za mene je RS moja država u sastavu BiH», rekao je Kačavenda, a prenio «Dnevni avaz» (str. 12). Na ovu izjavu list reagira u broju od 10. marta: «Svi koji makar malo poznaju Kačavendu znaju da se ovdje nije radilo o nepoznavanju 'ustavne materije' već o jasnoj političkoj poruci.» O Kačavendi dalje piše da se on «svojski trudi da opravda epitet 'đavolji vladika', kojeg je zaslužio podržavajući ratne zločince Radovana Karadžića i Ratka Mladića i njihovu politiku genocida, ubijanja, silovanja, etničkog čišćenja». Pišući o njegovom učešću u «sramnoj otimačini bošnjačke zemlje», «Dnevni avaz» ukazuje i na to kako je na «otetoj bošnjačkoj zemlji nikao i velebni vladikin dvor, koji su svojevremeno srbijanski novinari, slični njemu, opisali i kao 'srpski Versaj'». Za sva svoja «zlodjela» vladika Kačavenda ostao je nekažnjen, zaključuje novinar ovog lista (str. 4). Još jednom je «Dnevni avaz» pisao o Kačavendi, i to 27. marta, kada se pisalo o širenju Kačavendine eparhije na račun bijeljinskih Bošnjaka. «Sjedište Zvorničko-tuzlanske eparhije u centru Bijeljine izgrađeno je na prostoru 11 bošnjačkih kuća, od čega su do danas samo dvije osobe, i to putem suda, uspjele dobiti naknadu za svoju imovinu», piše «Dnevni avaz» (27. mart, str. 11). S druge strane, o nevraćenoj imovini SPC-a i zahtjevima da joj se vrati zgrada Bogoslovije u Sarajevu, «Dnevni avaz» je pisao 13. marta, na stranici 9, prenoseći agencijsku vijest SRNE.

O četiri je tematske cjeline «Dnevni avaz» tokom marta izvještavao u više navrata, time se djelomično priklonivši kampanjskom pisanju većine medija u BiH. Te su teme: suđenje Fati Orlović zbog spora oko pravoslavne crkve izgrađene na njenom posjedu, sukobi vehabija i mještana u selu Barčići kod Kalesije, konstituiranje Islamske zajednice u Srbiji i posjeti reisu-l-uleme Cerića susjednoj zemlji, dok se četvrta tema odnosila na zahtjeve mještana Kotorskog za rušenje nelegalno izgrađene džamije kao i uklanjanja nelegalno postavljenih temelja pravoslavne crkve.

Prvi put se o Fati Orlović piše 9. marta, u tekstu koji obavještava kako «Bh. dijaspora finansijski pomaže Fatu Orlović» (str. 9). Zatim se Fata Orlović spominje u tekstu o borcima Armije RBiH i HVO-a koji su najavili da će Fati Orlović pružiti stražu i zaštitu je od čestih provokacija i napada zbog njenog zahtjeva da se ukloni crkva s njenog zemljišta (14. mart, str. 3). Dan kasnije, «Dnevni avaz» izvještava sa suđenja Fati Orlović «zbog izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje», kao i «udaranja svijećom po desnoj ruci sveštenika Milana Milovanovića», gdje se navodi i kako su policajci-svjedoci promijenili svoje ranije date iskaze (15. mart, str. 3). Dana 16. marta, Fata Orlović je proglašena za ličnost dana ovog lista. «Vratila se kako bi imanje, koje je u vlasništvu njene porodice više od 500 godine, čuvala od otimanja». Da nije sporna pravoslavna crkva, već drskost da se nešto sagradi na «njenoj avliji», objašnjava njena izjava: «Nosite crkvu iz moje avlije. Da mi je Cerić i džamiju ovdje napravio, isto bih postupila» (16. mart, str. 9). U broju od 19. marta stiže vijest da je «Fata Orlović najbolji političar u BiH» po izboru gledalaca «Centralnog dnevnika» TV Hayat (str. 6). Tim povodom predsjednik RS-a Milan Jelić najavio je razgovore sa nadležnim episkopom Vasilijem Kačavendom povodom rješavanja ovog problema (20. marta, str. 13). Odgovor Vasilija Kačavende bio je (ne)očekivan: «Fatom Orlović neko manipuliše. Neko gradi rejting na nemoćnoj starici. Zar nekome može smetati obična šupica koja služi da se slavi Bog?», naglasio je Kačavenda, i istakao kako i SPC očekuje da se riješi pitanje njene imovine u Sarajevu (21. mart, str. 4). No, «Dnevni avaz» ne ostaje dužan već od Fata Orlović traži odgovor na tvrdnje «ozloglašenog vladike» da njome neko manipulira. «Čita li taj Kačavenda svoju Bibliju i ono što piše o bogomoljama? Kakvog on Boga slavi kada može otimati svoju zemlju? Ova crkva nije napravljena za vjernike, već za bandite koji ovdje dolaze samo da provociraju i prijete. Nek' uzmu crkvu i Kačavenda i Dodik i taj neki predsjednik, kako mu ime, pa nek' je metnu u svoju avliju», kazala je Orlovićeva (22. mart, str. 12)

Serijal tekstova o vehabijama u BiH «Dnevni avaz» počinje objavljivati u broju od 2. marta kada je izvještavao o družini «kalesijskog vehabije» Jusufa Barčića kojima je onemogućen ulaz u Carevu džamiju radi molitve. Umjesto molitve, mladići dugih brada naišli su na zaključana vrata, a ni Jusuf Barčić nije se pojavio u obećano vrijeme kako bi održao predavanje («Barčić nije došao, a pristalice dočekala odluka o kućnom redu», 2. mart, str. 13). Zatim, 5. marta, kada je došlo do incidenta u selu Barčići gdje su se sukobili mještani sela i pripadnici vehabijskog pokreta predvođeni Jusufom Barčićem (str. 9). U narednom broju, novinar piše da je Jusufu Barčiću oduzeto neregistrirano vozilo «mazda» (6. mart, str. 10), a sljedećeg dana nas obavještava da su na mektebu u Barčićima kod Kalesije postavljena blindirana vrata, i citira jednu od mještanki, Havu Kadrić: «Ginut ćemo za ovo ako treba.» (7. mart, str. 12) O tome kako je «Barčić ostao bez pratilaca» i kako je umjesto Careve džamije za klanjanje izabrao Begovu, «Dnevni avaz» piše u broju od 9. marta, na stranici 13. Prilikom boravka u Beču, reisu-l-ulema IZ Mustafa ef. Cerić odbacuje svaku «vehabijsku krivicu». «Već 500 godina živimo pod nekom turskom krivicom. Sada se govori kako je dobar turski islam, kako su u Bijeljini bili fini i lijepi muslimani. Tih finih, lijepih muslimana više nema», rekao je reisu-l-ulema Cerić za «Tanjug», a prenio «Dnevni avaz». Na pitanje da li će se IZ obračunavati sa vehabijama, Cerić je rekao kako se «neće progoniti nikakve vještice» i kako «nemaju namjeru tenkovima gađati komarce» (24. mart, str. 3). Prenoseći najzanimljivije dijelove sa sesije «Krug 99», gdje je razgovarano o temi «Interpretacije islama u BiH», list navodi riječi Mustafe Spahića: «Vehabizam je u BiH moguć koliko i hurme na Trebeviću.» (19. mart, str. 10)

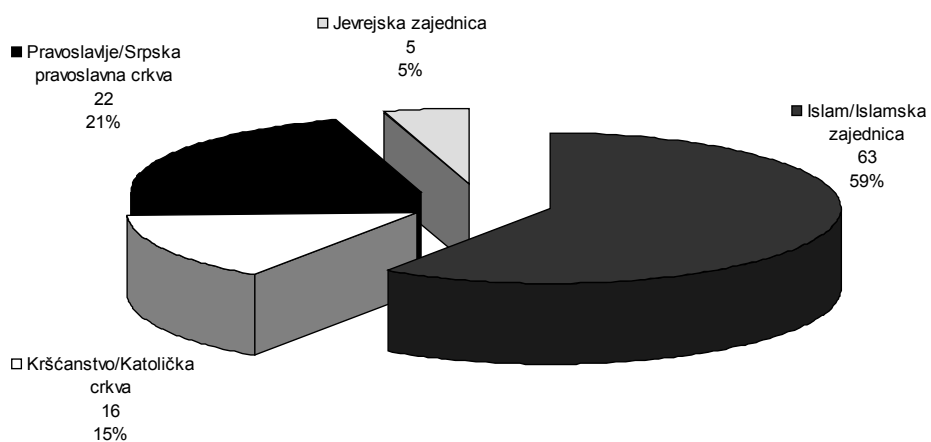
O neslaganjima unutar IZ-a u Srbiji, «Dnevni avaz» je pisao prvi put u broju od 23. marta, kada je prenio riječi beogradskog imama Muhameda Jusufspahića, koji je istaknuo «kako postoji nerazumijevanje i nesloga između IZ Srbije i mešihata u Sandžaku i na jugu Srbije, što je uzrok radikalizmu koji je u posljednje vrijeme prisutan u Sandžaku». U okviru ovoga teksta, posebno je najavljen Objediniteljski sabor IZ u Srbiji (str. 23). U istom broju Jusufspahiću odgovara muftija sandžački Muamer ef. Zukorlić: «Jusufspahić želi profitirati u trenucima teškim za muslimane», gdje optužuje porodicu Jusufspahić za stvaranje «poltronske zajednice» i «odricanje od svega za šaku ličnih privilegija» (stranica 22). Uoči najavljenog Objediniteljskog sabora u Novom Pazaru, Srbiju je posjetio i Mustafa ef. Cerić, o čijem je susretu s predsjednikom Borisom Tadićem «Dnevni avaz» izvještavao: «Vrijeme je za novi dijalog između Srba i Bošnjaka». Povodom Sabora IZ-a u Novom Pazaru, reisu-l-ulema Cerić je rekao kako «pitanje IZ u Srbiji treba biti stvar volje većine muslimana u Srbiji, a nikako nametanje bilo čije volje iz bilo kojeg centra, uključujući i Sarajevo» (27. mart, naslovnica i str. 1). U broju od 27. marta za «Dnevni avaz» je govorio Abdulah Numan, zamjenik «samoproglšenog» reisu-l-uleme u Beogradu Hamdije Jusufspahića, koji je za novopazarski skup rekao da je «to ujedinjavanje na nacionalnoj osnovi i da se to najviše tiče Bošnjaka, iako ima mnogo muslimana u Srbiji koji nisu Bošnjaci». Genocid je Numan nazvao «bratoubilačkim ratom» jer svi smo «braća stvoreni od jednog čovjeka i jedne žene» (27. mart, stranica 2). «Istorijskim događajem za muslimane Srbije» nazvan je

Objediniteljski sabor u Novom Pazaru u izvještaju od 28. marta, u kojem novinar piše kako su «ostvarena višegodišnja nastojanja muslimana u ovoj državi da imaju jednu i jedinstvenu instituciju koja će ih voditi, brinuti i zastupati njihova vjerska i druga prava» (str. 2). Istoga dana, 28. marta, Muamer ef. Zukorlić, novoizabrani predsjednik Mešihata IZ Srbije, proglašen je za ličnost dana (stranica 5). Sa Zukorlićem je novinar ovog lista razgovarao još 20. marta, kada je sandžački muftija govorio o problemima koje IZ-u proizvode pripadnici vehabijskog pokreta. «Pokušali su nam oteti džamije», naslov je teksta u kojem Zukorlić navodi kako su «višemjesečni pokušaji otimanja džamija kulminirali poznatim događajima u Arab džamiji za prošli Ramazanski bajram». «Nakon što nisu uspjeli unutar sistema IZ, odnosno vjerskih objekata, ovi ljudi su se okrenuli radikalnijoj varijanti djelovanja. Otišli su u šumu i tamo se pozicionirali, očito, s namjerom da prave nekakve akcije. Kakve, to je sada veliko pitanje», zaključuje sagovornik «Dnevnog avaza» (str. 11).

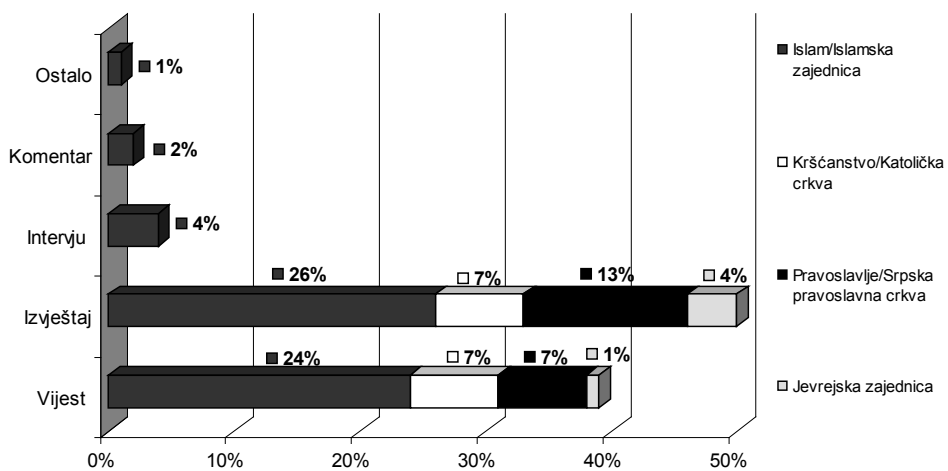
Medijsko pokrivanje događaja u Kotorskom otvara tekst od 15. marta koji nam donosi vijest da «Srbi iz Kotorskog traže rušenje džamije». Dalje se objašnjava da Građevinski odbor izbjegličkog naselja Trnovo Polje u Kotorskom traži da Odjel za inspekcije i komunalne poslove u Doboju postupi isto kao i prije dva mjeseca povodom zahtjeva grupe Bošnjaka iz Kotorskog, kada je doneseno rješenje za rušenje temelja pravoslavne crkve u Trnovom Polju (str. 9). U daljnjem izvještavanju iz Kotorskog, «Dnevni avaz» uglavnom piše o neravnopravnom položaju Bošnjaka i njihovim zahtjevima za povratak imovine, zemlje, kao i uklanjanja temelja pravoslavnog hrama na privatnoj imovini. U broju od 16. marta tekst je naslovljen «Kotorani poručuju da neće odustati od svoje zemlje», dok je u posljednjem pasusu objavljen odgovor glavnog imama Medžlisa IZ Doboja Bajre ef. Džafića, koji kaže da od zahtjeva Srba iz Kotorskog nema ništa, jer za džamije IZ posjeduje potrebne građevinske dozvole (str. 8). O redovnim protestima u Kotorskom grupe Bošnjaka piše se i 18. marta a naslov glasi: «Ne mrzimo Srbe u Trnovim Poljima, ali tražimo našu zemlju» (str. 3). «Dnevni avaz» od 23. marta objavljuje kako je Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS-a, odbilo žalbu SPC-a, koja je tražila odgodu uklanjanja temelja za izgradnju crkve bespravno postavljenih prije mjesec i po na privatnoj zemlji (stranica 12). I konačno, 28. marta, «Dnevni avaz» piše kako je u Doboju stiglo rješenje o rušenju temelja crkve, mada je sporno to da je «odluka od Banje Luke do Doboja putovala pet dana». Tim povodom, predsjednik Komisije za imovinsko-pravne odnose u Kotorskom Meho Zečević, rekao je «kako je ovo primjer opstruiranja i odugovlačenja konačne odluke o rušenju temelja crkve sagrađene na zemlji Kotorana». (str. 8)

DNEVNI AVAZ

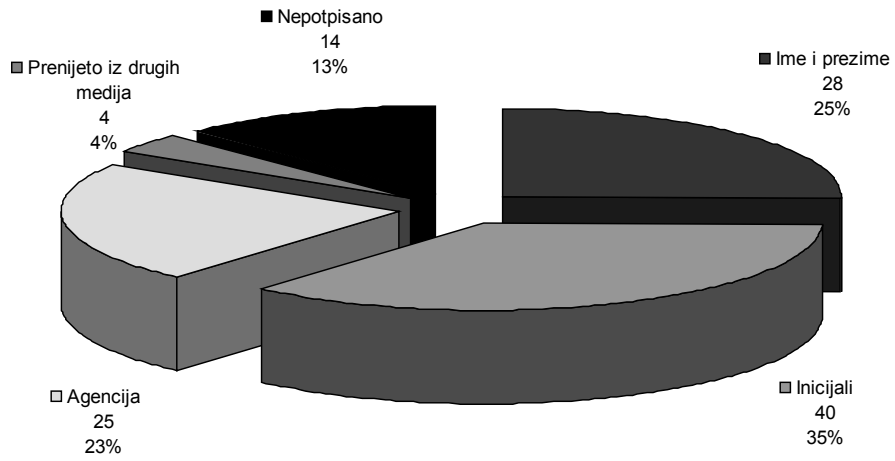
Religije/vjerske zajednice i crkve - 111

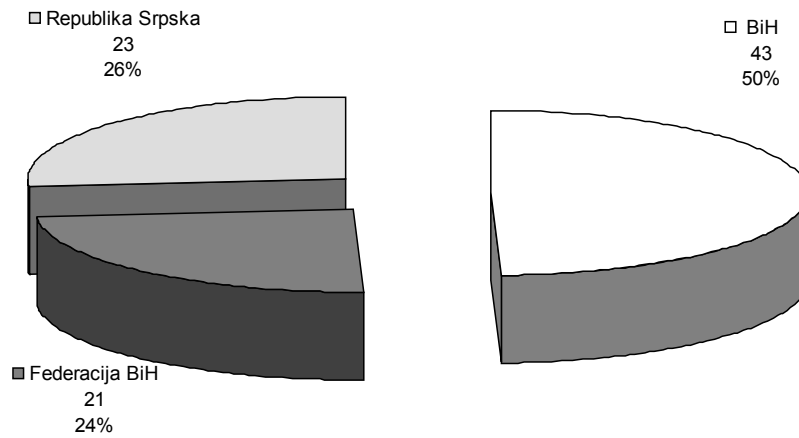
Novinarska forma - 111

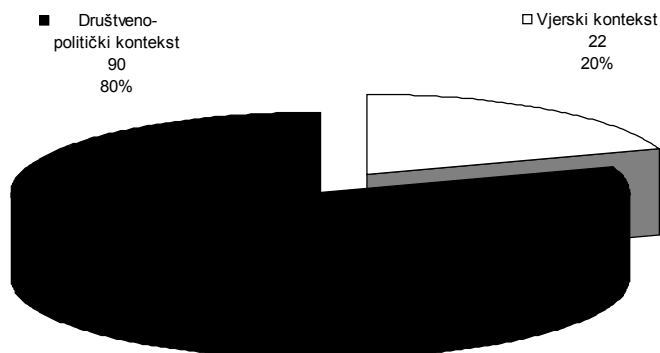
Autori priloga - 111

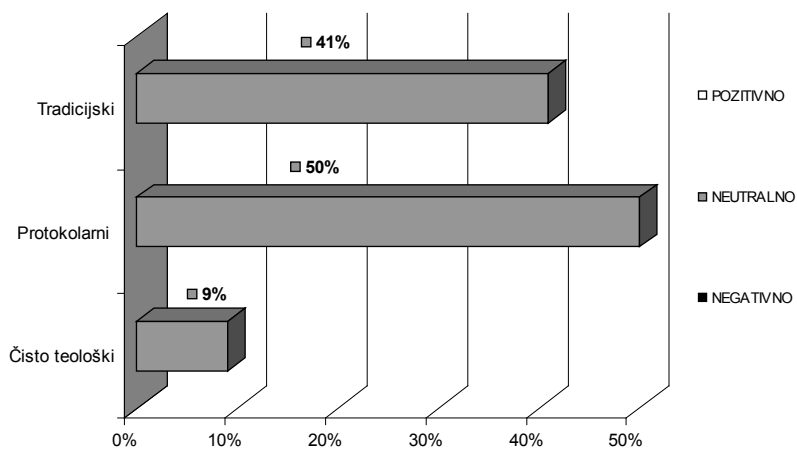
Država/entitet - 111

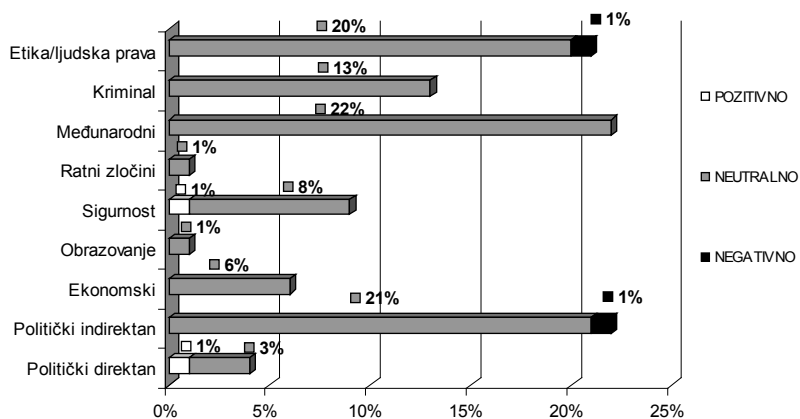
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 112

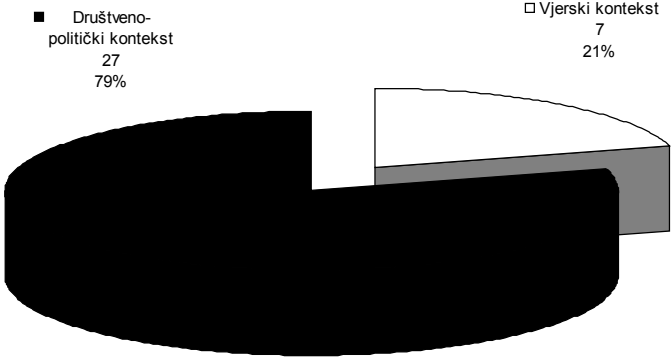
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 2 (20%)

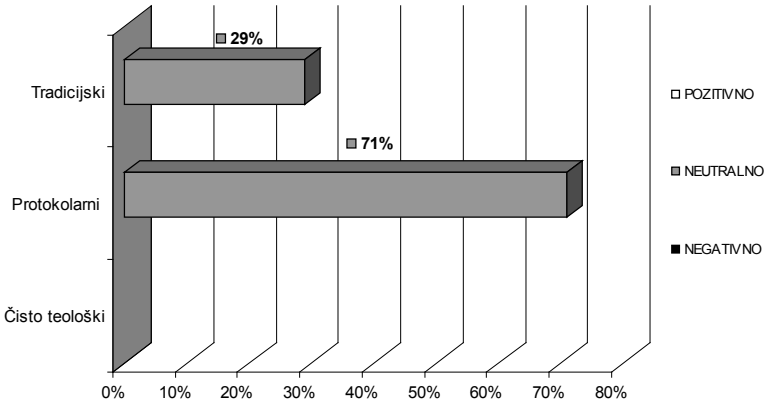
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 90 (80%)

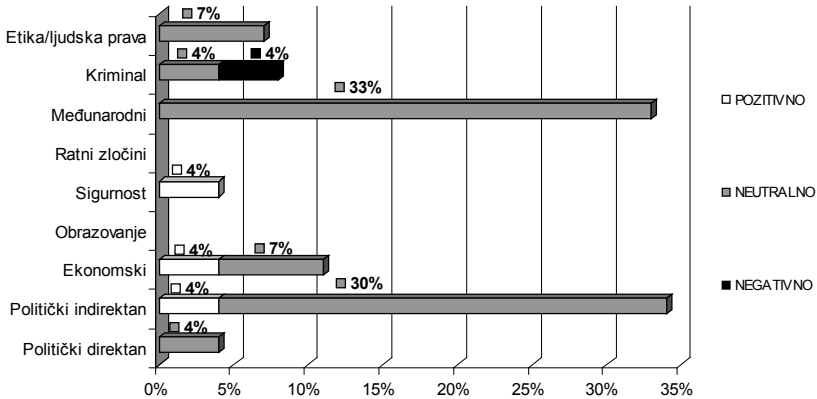
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 34

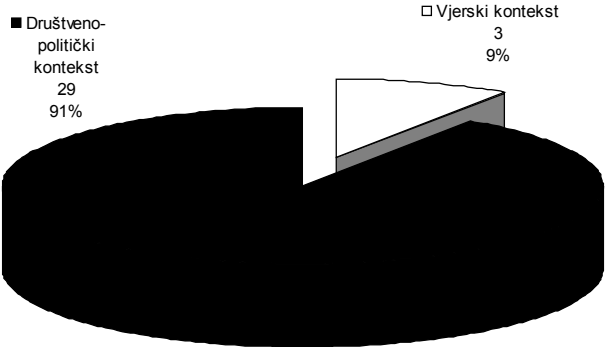
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 7 (21%)

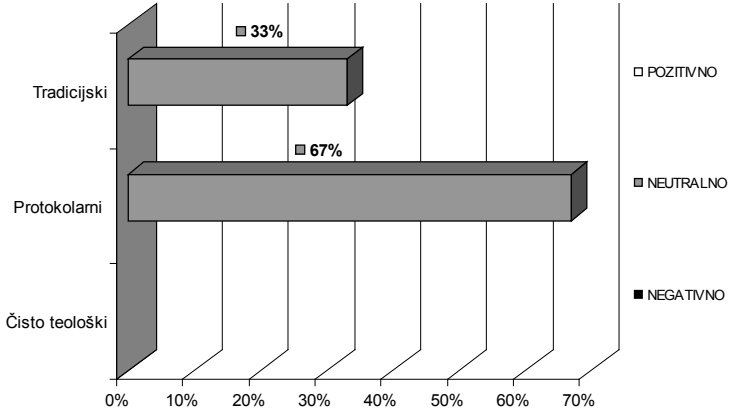
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 27 (79%)

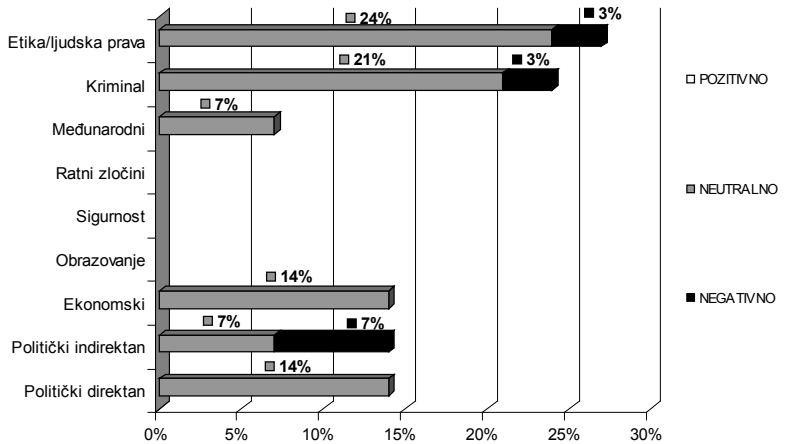
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 32

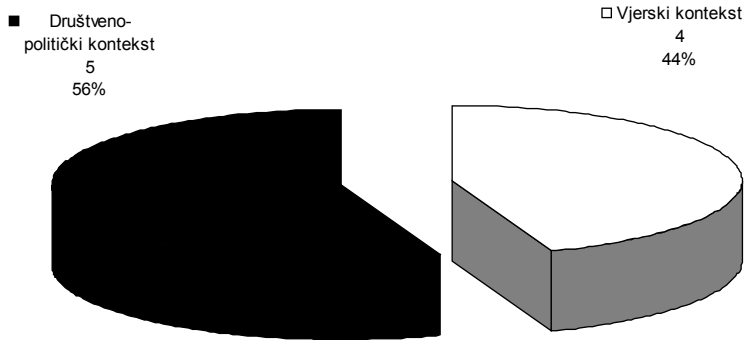
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 3 (9%)

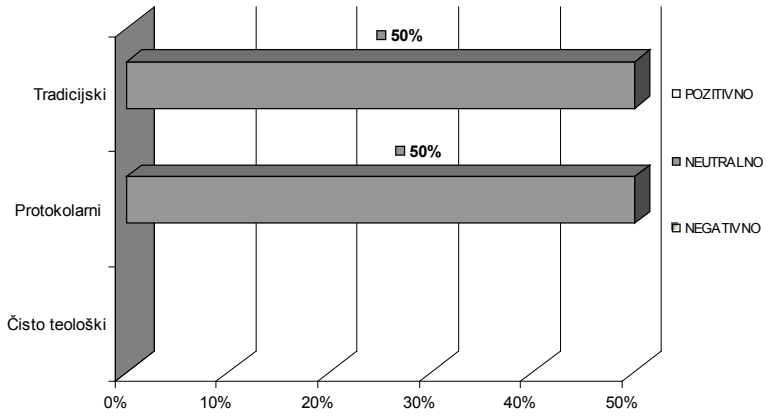
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 29 (91%)

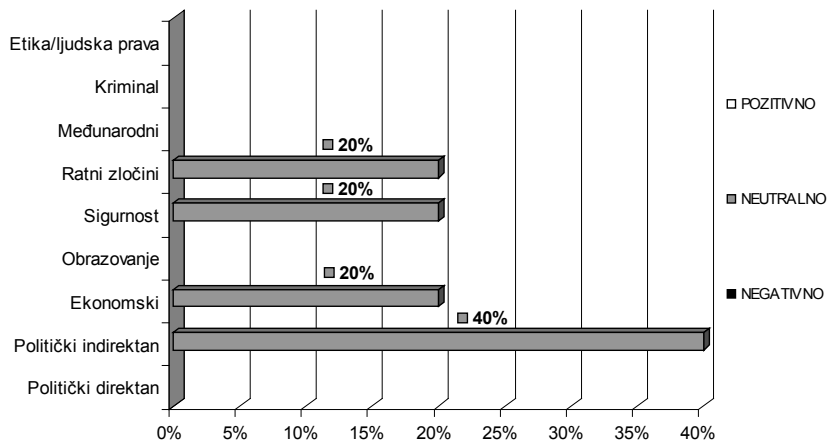
KONTEKST
Jevrejska zajednica 9

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 4 (44%)

Jevrejska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 5 (56%)

San

ŠIROKA LEPEZA TEMA U MAHOM NEPOTPISANIM TEKSTOVIMA

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Pretpostavljeni tiraž: oko 5.000 primjeraka (nezvanično)

Ciljna grupa: od novine koja se svojevremeno obraćala isključivo građanima Sarajeva i bila tipična gradska novina, otvorili su svoje stranice i za teme iz cijele BiH i svijeta

Dnevna novina *San* nema posebnu rubriku za religijske teme i izvještavanje o crkvama i vjerskim zajednicama i vjerskim autoritetima, a njihova je zastupljenost uslovljena mahom dnevnim događajima, dakle kampanjska a ne kontinuirana. Od 72 teksta na islam se odnosi 37, na katoličanstvo 18, na Srpsku pravoslavnu crkvu 12, a na judaizam nijedan (još je pet ostalih objava koje se istovremeno tiču više vjerskih zajednica istovremeno). Najviše je tekstova u rubrici «Događaji dana» (40) i «Događaji» (10), a pojavljuju se na stranicama od prve do 41. Na najpopularnijoj trećoj stranici tekst s elementima vjerskoga pojavio se u martu četiri puta, a jedan od je bio najavljen na naslovnici. Najviše je objava na 9. stranici (12). Fotografija prati 58 tekstova, 22 puta su to sagovornici, 17 puta sadržaji na koje se tekst na neki drugi način odnosi i šest puta su to vjerski objekti.

Nijedan autor monitoriziranih članaka u listu «San» nije potpisan punim imenom i prezimenom a čak 50 tekstova uopće nije potpisano u opremi. U nekolicini njih izvori se pojavljuju u tekstu, i to kako oni referentni «Katolička tiskovna agencija» KTA, «Hrvatski katolički radio» ili «Večernji list», tako i oni koje malo gdje citiraju, poput livanjskog radija «Relaks», RTV Cazina, portala «Bljesak»... Svega pet članaka potpisano je inicijalom imena i punim prezimenom, 17 samo inicijalima, a jedan je prenesen iz agencije FENA. Tako se postavlja pitanje ima li «San» uopće svoje novinare i dopisnike, a neupitno je da ljude specijalizirane za religije nema. Što se tiče novinarske forme, prevladavaju vijesti i izvještaji.

Četiri su teksta o Međureligijskom vijeću u BiH. U dvama se samo spominje – kao jedna od tema razgovora ministra za ljudska prava i izbjeglice BiH Safeta Halilovića i apostolskog nuncija Alessandra D'Erica, odnosno kao jedna u nizu adresa na koju je mitropolit dabrobosanski Nikolaj uputio apel za povrat zgrade Bogoslovije u Sarajevu Srpskoj pravoslavnoj crkvi. U druga dva teksta teme su oduzeta imovina vjerskih zajednica u BiH i problem restitucije aktualiziran zajedničkom izjavom datom nakon sjednice Skupštine Međureligijskog vijeća. U vezi s restitucijom, «San» donosi i stav OHR-a da vjerske zajednice u tom procesu ne bi trebalo da imaju tretman drugačiji od ostalih subjekata.

Ukupno četiri teksta se odnose na kriminal: o krađi bakarnih oluka s džamije, o tuči oca i sina koji prodaju vjerske knjige, o kamenovanju crkve u Varešu i o krađi bronzanog kipa na Blidinju. Ovaj posljednji ima prenaplašen uvod: «Nezapamćena krađa dogodila se proteklog vikenda kada su drski lopovi odnijeli veliki bronzani kip sv. Ante Padovanskog iz kapelice u planinskom području Blidinje.» (Dvadesetog marta u rubrici «Događaji dana», «Odnijeli bronzani kip vrijedan 50.000 KM», str. 7, autor nepoznat.)

Objave u vezi sa SPC bile su: blokada ulica zbog bespravno podignutih temelja crkve u Kotor-skom; Bogoslovija u kontekstu potrebe povrata imovine; sporne crkve u Konjević Polju i u Diviču kod Zvornika; najava gradnje crkve u Bihaću nakon susreta vladike bihaćko-petrovačkog Hrizostoma s gradonačelnikom Bihaća Hamdijom Lipovačom; odluka o sporazumu SPC-a i BiH pred Vijećem ministara BiH; susret petorice episkopa SPC-a u BiH s predsjednikom Republike Srpske MIlanom Jelićem; i obnova crkve u Gradačcu.

U protokolarnoj vijesti o susretu predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH Nikole Špirića i mitropolita dabrobosanskog Nikolaja Mrđe, naglašen je i najvišu poziciju u tekstu je zauzeo stav o neophodnosti konstantnog dijaloga između crkava i vjerskih zajednica i državnih institucija. «U

razgovoru smo istakli da bi, u najboljem interesu naroda koji žive u BiH, bilo od ključnog značaja formiranje državnog ministarstva vjera - izjavio je nakon susreta Špirić.» (30. marta 2007., rubrika «Događaji dana», «Državi treba ministar vjera», str. 9, autor nepoznat).

U objavama o Katoličkoj crkvi dominira protokol: kardinal Vinko Puljić na susretima predsjednika biskupskih konferencija u Rumuniji, gdje se raspravljalo o mješovitim brakovima; susret Puljića i ambasadora Hrvatske u BiH Josipa Vrbošića; biskup banjalučki Franjo Komarica predsjedava Vijećem za liturgiju; ministar za ljudska prava i izbjeglice Safet Halilović i apostolski nuncij Alessandro D'Erico o ratifikaciji sporazuma između Svete Stolice i BiH; izložba u Franjevačkom samostanu; član Predsjedništva BiH Željko Komšić u posjeti franjevačkom samostanu u Gradačcu; hrvatski premijer Ivo Sanader u posjeti Katoličkom školskom centru u Travniku; te obilježavanje vjerskog praznika Blagovijesti i desete godišnjice pastirskog pohoda.

Ovoj dnevnoj novini nije strano da u dva dana objavi izvještaje s jednog istog dnevnog događaja, koji se sadržinski čak ni ne razlikuju, pri čemu su oba nepotpisana i pri čemu se stiče utisak da uredništvo ne prati vlastito izdanje od dan ranije, a osim toga ne smeta mu ni da objavi informaciju staru dva dana. Takav je slučaj bio s izvještavanjem o ukazanju Gospe u Međugorju u kontekstu izjave biskupa mostarsko-duvanjskog Ratka Perića datoj na konferenciji za novinare, održanoj u povodu Biskupske konferencije u Mostaru, a objavljenoj i 23. i 24. marta. Osim ovih, fenomenom Međugorja bavi se još i tekst o navodnom razgovoru pape Ivana Pavla II i međugorskog župnika fra Slavka Barbarića iz 1991. godine o tome kako Crkva, navodno, neće gušiti hodočašće u Međugorje.

Teološki kontekst djelimično ima tekst o reakcijama političara katoličke vjeroispovijesti na apostolsku pobudnicu pape Benedikta 16. u kojoj se «prijeti da će onim katolicima među političarima, koji podupiru zakone koji nisu u skladu s vjerskim učenjima, uskratiti pričest, čime će oni ostati bez Božijeg blagoslova». (30. marta 2007. rubrika «Događaji dana», «Bh. političari ne plaše se za pričest», stranica 12, autor nepoznat.)

Imovinskim pravima bavi se tekst o vraćanju bihačkog Samostana sv. Josip, nakon 61 godine, časnim sestrama reda Klanjateljice Krvi Kristove.

Političke konotacije u izvještajima o islamu i Islamskoj zajednici sadrže tekstovi o susretu reisu-l-uleme Mustafe Cerića i člana Predsjedništva BiH Harisa Silajdžića povodom 1. marta, Dana nezavisnosti BiH, a govorilo se o presudi Međunarodnog suda pravde u Den Haagu po tužbi BiH protiv SCG. Ova presuda tema je i Silajdžićevog susreta s akademikima, kojem je prisustvovao i reisu-l-ulema Cerić. Ovdje se može podvesti i problem nedozvoljavanja ukopa pored džamije u Bratuncu Bošnjaka stradalih 1992. godine, kao i kritika «Krug 99» na račun reisu-l-uleme Cerića. (Mustafa Spahić će, sa ove kritike, dospjeti u rubriku «Dobitnik dana», dok će reisu-l-ulema, upitan da reagira na kritike, odgovoriti da svako ima slobodu reći šta misli.)

Najizravniji politički kontekst ima članak o Cerićevom izlaganju u Beču na međunarodnoj konferenciji «Islam u Evropi» čiji su pojedini dijelovi, kako se u tekstu kaže, zatekli javnost u BiH. «Njegove izjave da je 'očito da samo bosanski muslimani treba da dijele svoju zemlju, svoju političku vlast i svoju budućnost sa onima koji su počinili genocid protiv njih', da je 'svima jasno da su sve etničke i nacionalne skupine bivše Jugoslavije - Slovenci, Hrvati, Makedonci, Crnogorci i, uskoro, Albanci, ostvarili ekskluzivno pravo na matičnu zemlju i nacionalnu državu', a da je 'očito da jedino država BiH, gdje su muslimani većina, treba da ima tri predsjednika, plemenski a ne građanski ustav, te policiju podijeljenu po etničkim šavovima', mnogi koje smo jučer kontaktirali, odbili su komentirati, obrazlažući kako se radi o kompliciranom i osjetljivom pitanju.» (26. marta 2007. rubrika «Događaji dana», «Zašto se samo u BiH nameće etnički princip», str. 9, autor E. Zgodić). Dva dana kasnije jednak prostor novine su izdvojile za reagiranje premijera RS-a Milorada Dodika na ovaj Cerićev govor.

Imovinskim se pitanjima bavi tekst o Njirića dućanu u Mostaru, a protokolarne su informacije i ovdje najbrojnije: susreti ambasadora Pakistana Širen Moiz s ministrom za ljudska prava i izbjeglice BiH Safetom Halilovićem i finansijska pomoć Organizacije islamske konferencije povratku u BiH i reisu-l-uleme Cerića s indonežanskim ministrom vanjskih poslova Hasanom Virajduom, zatim poziv reisu-l-ulemi za učešće na konferenciji o problemima islamskog svijeta u eri globalizacije u Kairu, reisu-l-ulemi u posjeti Australiji, ministar vanjskih poslova BiH Sven Alkalaj u Beču na međunarodnoj konferenciji «Islam u Evropi».

Među protokolarnim informacijama su i one o obilježavanju 140 godina Cazinske medrese, 800 godina Mevlane Dželaludina Rumija na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, zatim obećanje bivšeg selektora BiH Džemaludina Mušovića da će finansijski pomoći izgradnju džamije u rod-nim Pljevljima, ronici iz Vrbasa vade komade Ferhadije, a ova se džamija spominje i u tekstu o šetnji kroz prošlost Banje Luke. Objavljena je i informacija da kasni gradnja džamije u Livnu, da je održana skupština Medžlisa Islamske zajednice Zenica, da je firma «Bećarević» iz Sara-jeva dobila halal certifikat i da je reisu-l-ulema Cerić sudjelovao na Saboru Islamske zajednice u Srbiji.

Krajnje neprofesionalni, izrazito negativno nabijeni i tendenciozni su tekstovi o poslovnim pla-novima vlasnika dnevnih novina «Dnevni avaz» Fahrudina Radončića, a u kojima se, u drugom planu, spominje i reisu-l-ulema Cerić. «Pri tome, on (Radončić) kaže da upravlja Harisom Si-lajdžićem i da on zapravo vodi Stranku za BiH, da mu reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić pije vodu sa dlana, da Bakir Izetbegović ne smije pisnuti, jer dosta toga zna, a da ga se Sulejman Tihić boji i da ga može uništiti i smijeniti kad god to poželi.» (26. marta 2007., rubrika «Događaji dana», «Fahrudin Radončić se igra Bošnjacima i koristi ih za svoje i beogradske interese», str. 13, autor M. O.). «Pri ubjeđivanju uposlenika 'Avaza', on (Radončić) se poziva na svoje lične i poslovne veze s reisu-l-ulemom Mustafom Cerićem i Bakirom Izetbegovićem, potpredsjednikom SDA. Priča se da je prekjučerašnju posjetu reisa Cerića Beogradu i predsjedniku Srbije Borisu Tadiću, jučer pokušavao predstaviti kao najdirektniju podršku reisa i Islamske zajednice u BiH svom i Miškovićevom dogovoru.» (28. marta 2007., rubrika «Događaji dana», «Pobuna u Avazu, Radončić se krije iza reisa i Izetbegovića», str. 13, autor M. O.) Ovdje je ujedno veoma izraženo nepoštivanje potpunosti i tačnosti informacija, odvajanje informacije od komentara i njihova zloupotreba.

Incidente s vehabijama u Sandžaku «San» dva puta referira na BiH: «Svi oni su iz Novog Pa-zara i poznati su kao nasilnici i ekstremisti. Prema prvim informacijama koje dolaze iz Sjenice i Novog Pazara, oni su imali i veze s vehabijama u Sarajevu i Bosni i Hercegovini i neki od njih često su putovali u našu zemlju.» (19. marta 2007., rubrika «Vijesti», «Vehabije se pripremale u pećini kod Sjenice», str. 3, autor nepoznat.) «Vehabija Senad Ramović Becan, koji je osuđen na četiri mjeseca zatvora, nedavno je izašao iz zatvora na vikend i više se nije vratio. Policija sada za njim traga, a pretpostavlja se da je pobjegao u BiH.» (27. marta 2007., rubrika «Tabloid», «Vehabije komanduju u zatvoru!», str. 4, autor nepoznat.)

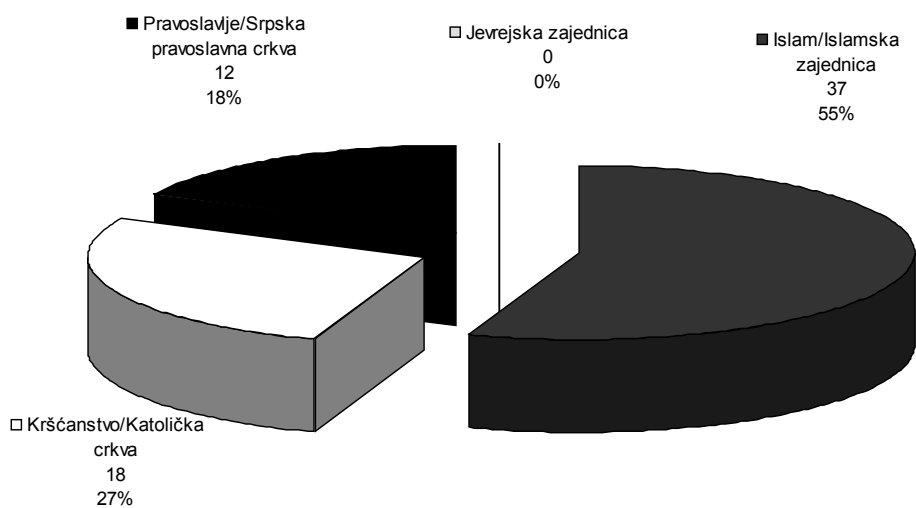
O vehabijama u BiH «San» izvještava u kontekstu dešavanja oko Jusufa Barčića, oduzimanja državljanstava BiH stranim državljanima, bečkih veza vehabijskog pokreta, te, neuobičajeno, najave dodjele nagrade «Goranov vijenac poezije» koju je dobio Mile Stojić, kojega su, navodno, hrvatski novinari pitali boji li se vehabija s obzirom na to da živi u Sarajevu.

Tekst o odnosu Islamske zajednice prema vehabijama jedini se našao na naslovnoj strani. «Ključno pitanje na koje Islamska zajednica u BiH i reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić moraju odgo-voriti jeste da li oni prepoznaju svu ozbiljnost onoga što rade vehabije koje su, priznali to ili ne, u žestokoj ofanzivi.» Ovim je na naslovnici najavljen tekst koji je objavljen na 3. stranici i koji u jednom dijelu govori o zbujujućoj šutnji i blagim reakcijama Mustafe ef. Cerića na vehabije. «Vehabije ne rade ništa nedozvoljeno, ali krše kućni red džamija i džemata – rekao je jednom prilikom reis. On je također istakao da 'mi u Islamskoj zajednici imamo nešto malo aktivniju debatu o tome kako odrediti neke principe, norme i to je neka vrsta izazova za nas ili za ono što mi zovemo institucionalnom zajednicom, ali to nije ništa neobično i Islamska zajednica prihvata takve izazove'. Na pitanje da li je to što Barčićeve vehabije klanjaju ispred džamije dokaz da ne slijede ili se ne uklapaju u norme, reis Cerić je odgovorio da tu nije pitanje ko slijedi ovu ili onu normu već je pitanje kućnog reda džamija.» (6. marta 2007., rubrika «Vijesti», «Smije li Islamska zajednica ući u obračun s vehabijama», stranice 1 i 3, autor S. N.).

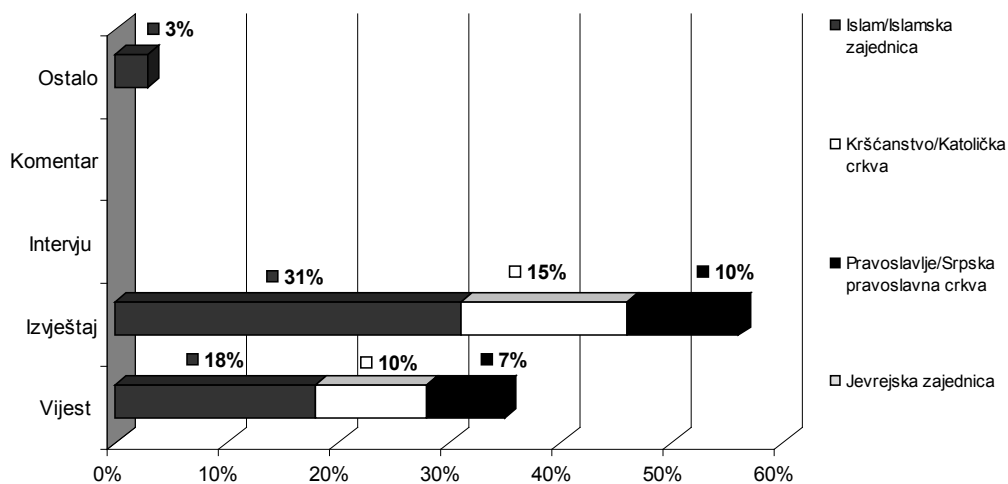
«San» ima kvantitativno uravnoteženo pokrivanje religijske tematike. U ocjeni novinarskog sta-va prema religijskom, u «Sanu» prije bi se moglo govoriti o povremenom odsustvu profesionalnosti, nego o pozitivnom, negativnom ili neutralnom uklonu. U izvještavanju nema predrasuda, a religijski se sadržaji često preklapaju s političkom i sigurnosnom situacijom. Međureligijski dijalog u medijskoj prezentaciji potpuno izostaje kao i suprotstavljanje teoloških spram pozicija ateizma.

SAN

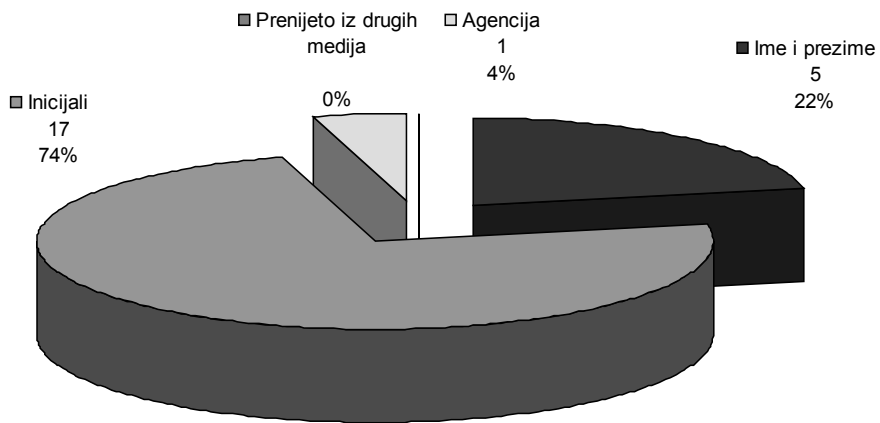
Religije/vjerske zajednice i crkve - 72

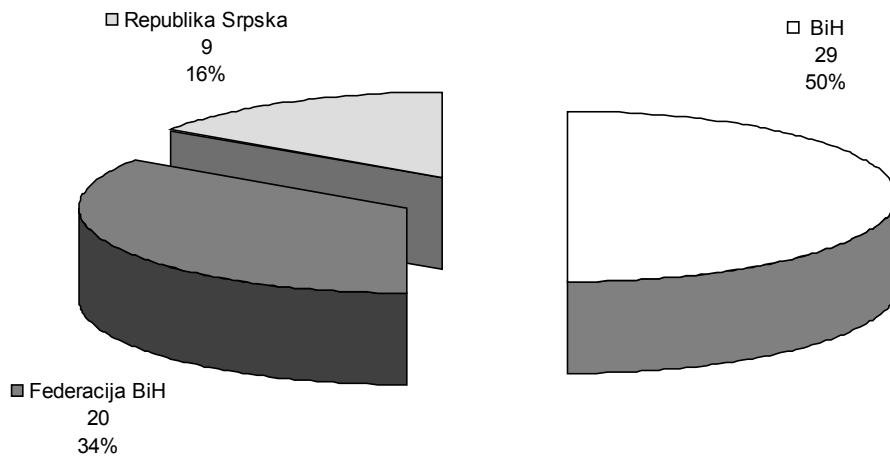
Novinarska forma - 72

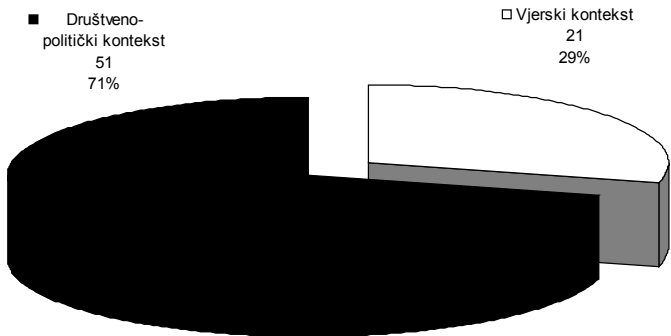
Autori priloga - 72

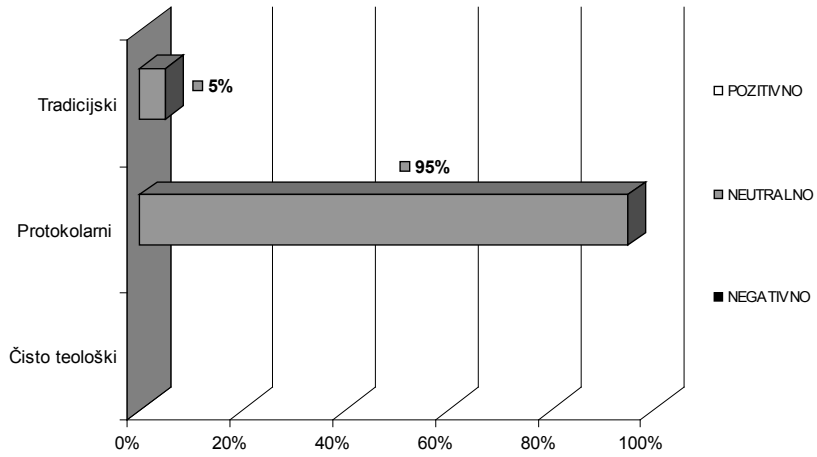
Država/entitet - 72

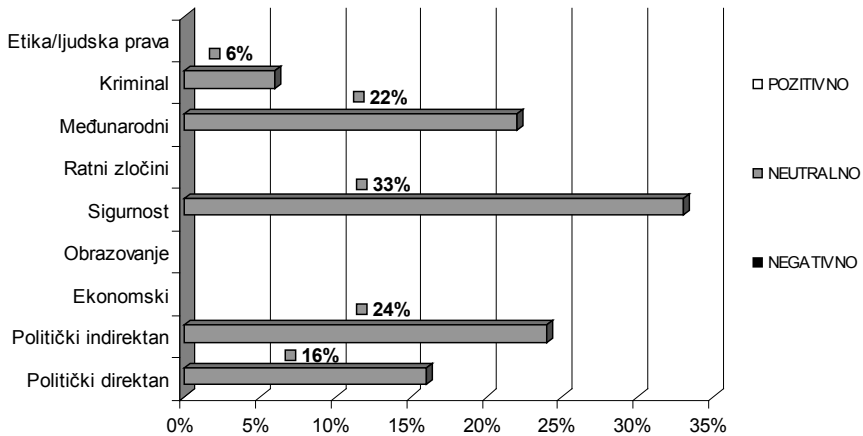
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 72

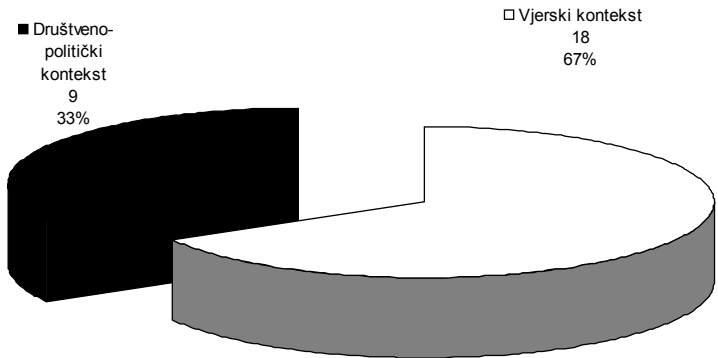
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 21 (29%)

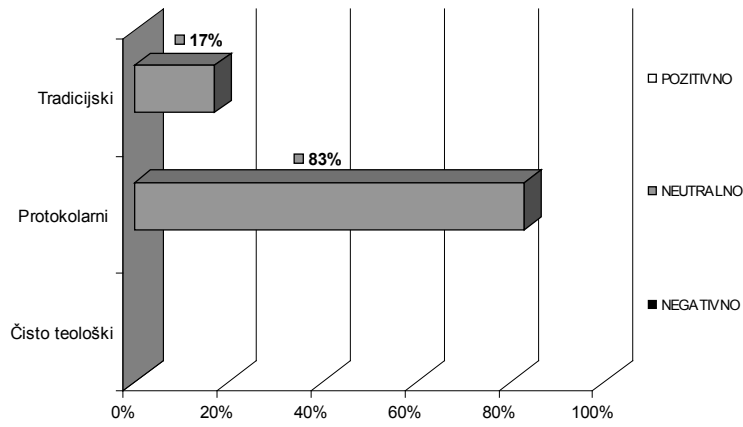
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 51 (71%)

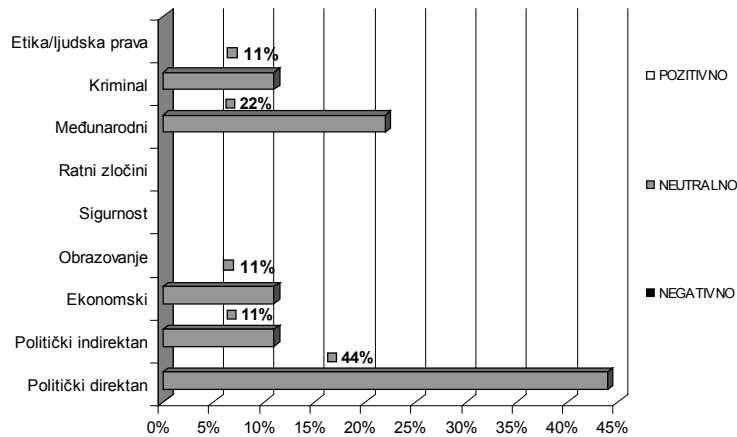
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 27

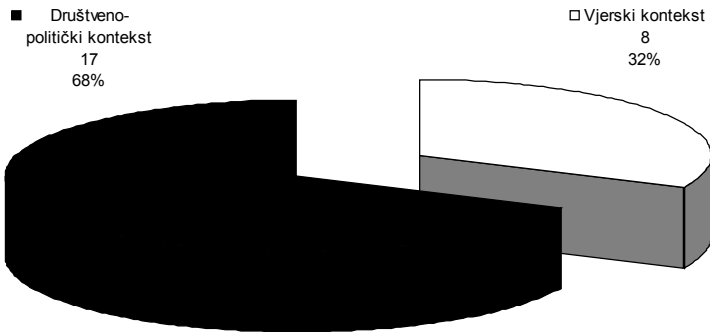
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 18 (67%)

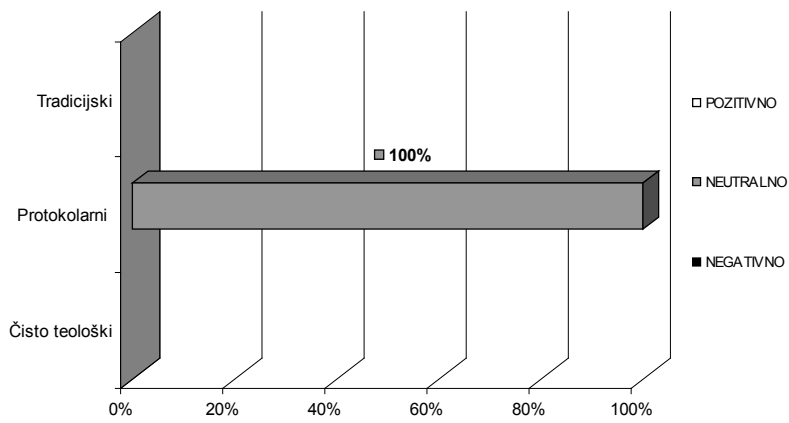
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 9 (33%)

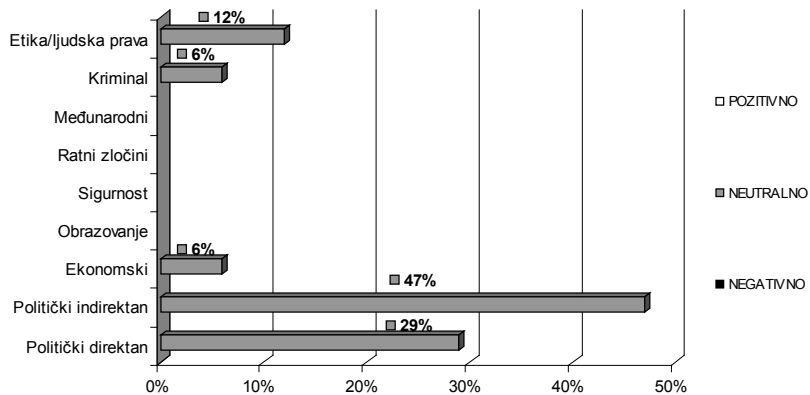
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 25

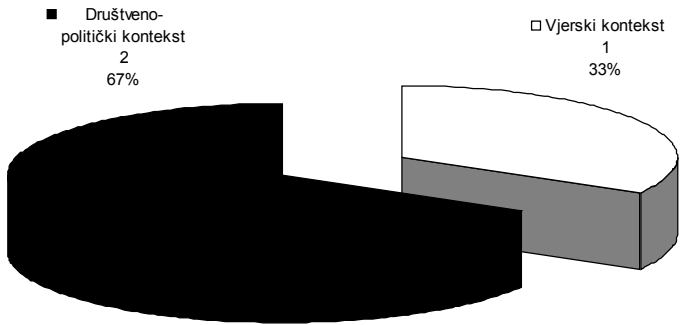
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 8 (32%)

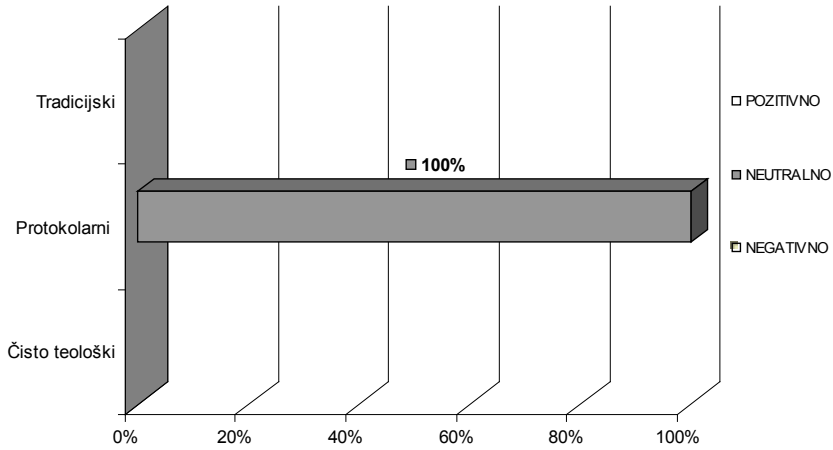
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 17 (68%)

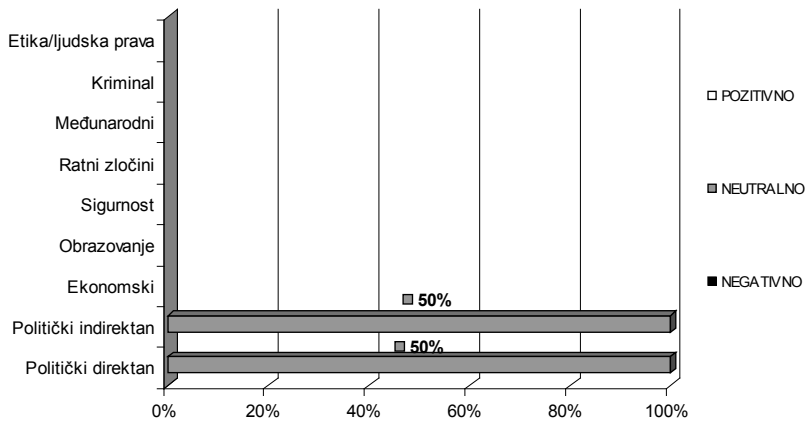
KONTEKST
Jevrejska zajednica 3

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (33%)

Jevrejska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 2 (67%)

PREKO VEHABIZMA I TERORIZMA KRITIKE PREMA BOŠNJAČKOM POLITIČKOM VRHU

Mjesto izlaženja: Banja Luka

Pretpostavljeni tiraž: oko 7.000 primjeraka

Ciljna grupa: entitetski orijentiran medij (pod uticajem vlasti RS), tako da su ciljna grupa građani Republike Srpske, prije svega srpske nacionalnosti

Četrdeset i četiri teksta objavljena su tokom marta o temi religije, crkve i vjerskih zajednica u BiH. Najčešće se pisalo o SPC-u i pravoslavlju (24), zatim o islamu i IZ (17), katoličanstvo i Katolička crkva spominju se samo jedanput, dok o Jevrejskoj zajednici u BiH nije objavljen niti jedan tekst. Pod kategoriju «ostale religije» svrstana su dva teksta.

Imenom i prezimenom potpisana su 23 teksta, inicijalima 12, objavljene su četiri agencijske vijesti, isto toliko bilo je nepotpisanih, dok je samo jedan tekst prenesen iz drugih medija. Najčešće su o temi religije i vjerskih zajednica pisali D. Majstorović, S. Šekara, S. Puhalo, R. Ćirković i Boro Maksimović. Pet puta novinarski uklon je bio pozitivan, i u svim slučajevima afirmirani su SPC i pravoslavlje, dok je čak devet negativnih uklona zabilježeno u slučaju islama i IZ. Većina tih tekstova govorila je o temi vehabija i mudžahedina, dok je u jednom slučaju negativan uklon zabilježen kod izvještaja o suđenju Fati Orlović koji je naslovljen: «Napadala, lupala, vrijeđala...», i pri tome, ni u jednom trenutku tokom čitanja teksta nije navedeno šta je razlog takvog ponašanja Fate Orlović, a to je nelegalno izgrađen vjerski objekat u njenom dvorištu (15. mart, str. 4). U 16 slučajeva uklon novinara bio je neutralan.

O SPC i pravoslavlju pisano je putem izvještaja (17), vijesti (šest) a jedan tekst je svrstan u kategoriju «ostalost». Vijesti je najčešće karakterizirao društveno-politički kontekst, i to ekonomski (sedam), politički indirektan (šest), etika i ljudska prava (četiri), obrazovanje (dva), ratni zločini, međunarodni i kriminal (po jedan). Neutralan uklon zabilježen je u 19 tekstova, a pozitivan kod pet. Negativnih uklona u pisanju o SPC i pravoslavlju nije bilo.

Česti su primjeri afirmativnog uklona i promoviranja tekstova o temi pravoslavlja. Turistička organizacija Republike Srpske i poduzeće za kartografiju «Geokarta» iz Beograda promovirali su novi DVD «Manastiri i crkve Srbije, Crne Gore i BiH», a to je prenio «Glas Srpske» 21. marta (str. 5). Također, ove novine prenose da je u Banjoj Luci promovirana knjiga Dragiše Jurišića «Čuvari zavetnog kovčega», koja govori o hrišćanstvu, a posebno pravoslavlju u Etiopiji (2. mart, str. 19). Bilo je i primjera pisanja i insistiranja na nepravednom položaju i diskriminaciji SPC-a i pravoslavlja u pojedinim dijelovima BiH. Na ovo se odnose tekstovi o nevraćenoj imovini SPC-a, za šta su, kako piše «Glas Srpske», «vlasti gluve i nijeme» (13. mart, str. 4), zatim o odluci o rušenju postavljenih temelja pravoslavne crkve u Trnovom Polju, gdje je posebno uočkivano kako je policija uhvatila grupu Bošnjaka koji su pokidali konopac na crkvenom zvonu i kosne grede na zvoniku, a nakon provale polupala sav inventar i prozore u crkvi, ali i da javnost nije obaviještena da li je taj slučaj riješen (9. mart, str. 32). «Glas Srpske» piše i o svešteničkoj porodici Starovlah sa Pala, kojoj su prije tri godine vojnici tadašnjeg SFOR-a upali u Parohijski dom i teško povrijedili protojereja stavrofora Jeremiju Starovlaha i njegovog sina vjeroučitelja Aleksandra (31. mart, str. 6). Parastos na pravoslavnom groblju u Grbavici kod Brčkog tema je izvještaja od 9. marta, a tekst je naslovljen «Zločin bez kazne već 14 godina» (str. 1). «Parastos je služen», kako piše «Glas Srpske», «za 13 boraca Vojske Republike Srpske iz ovog mjesta koje su pripadnici bošnjačke Armije BiH i Hrvatskog vijeća obrane 8. marta 1993. na svirep način ubili, počinivši tako jedan od najtežih zločina na području Posavine u proteklom ratu». Porodice poginulih, kao i Boračka organizacija RS-a u Brčkom, iskazali su ogorčenje i protest i, kako prenosi list, «istakli da takav odnos Tužilaštva ne doprinosi utvrđivanju istine i pomirenju među narodima».

I «Glas Srpske» izvještavao je o bijeljinskom susretu predsjednika RS-a Milana Jelića i episkopa zvorničko-tuzlanskog Vasilija, koji su razgovarali o unapređivanju odnosa vlasti RS-a i SPC-a. Vladika Vasilije istaknuo je da su u SPC «veoma žalosni da u novom Zakonu o praznicima RS Sveti Sava nije uvršten kao praznik». (3. mart, str. 3). «Savjet ministara nije donio Nacrt osnove za zaključivanje ugovora između SPC i BiH», izvještava «Glas Srpske» (7. mart, str. 1). «Ne mogu da shvatim da nema snage da se prihvati Nacrt osnove za zaključivanje osnovnog ugovora između Srpske pravoslavne crkve u BiH i Bosne i Hercegovine. Radi se o tipskim sporazumima a jedan je već zaključen s Vatikanom i Katoličkom crkvom, pa ne vidim razlog zašto se ne želi ili prihvatiti ili odbiti taj sporazum», rekao je predsjedavajući Vijeća ministara BiH Nikola Špirić.

O IZ i islamu pisano je 17 puta. Na meti pisanja lista «Glas Srpske» najviše su bile vehabije i mudžahedini, a poprilično se negativno i neprofesionalno pisalo o suđenju Fati Orlović, kao i o zahtjevu Bošnjaka da se kod gradske džamije u Bratuncu ukopaju posmrtni ostaci stradalih Bošnjaka. «Ovaj, kao i zahtjev o izdvajanju Srebrenice iz Republike Srpske, pokazuje da neki ljudi ne poštuju žive, ni mrtve, ali ni svoje bogomolje. Ne možemo se oteti utisku da je jedini cilj ovakvih poteza dizanje tenzija do usijanja i stvaranja klime za nove sukobe», rekla je za «Glas Srpske» Milijana Bojić, iz Udruženja «Žene Podrinja» (29. mart, str. 32). Svega dva teksta imala su dominantni vjerski kontekst (po jednom vjerskoteološki i vjerskotradicijski), dok su svi ostali bili dominirajućeg društveno-političkog konteksta, najviše u domenu sigurnosti (osam), kriminala (šest), međunarodnih dešavanja i etike i ljudskih prava (po pet), političko indirektna bila su tri, političko direktnih, ekonomskih i u vezi sa ratnim zločinima po jedan.

Novi metodi obuke pristalica džihada na Balkanu, tema je o kojoj «Glas Srpske» piše 9. marta. U razgovoru za «Glas Srpske», stručnjak za međunarodni terorizam na beogradskom Fakultetu za sigurnost Darko Trifunović ističe da su slučajevi Sulejmana Talovića, koji je izazvao tragediju u Salt Lake Cityju, i Mirsada Bektaševića, koji je u BiH osuđen za terorizam, «samo posljedica jedne opsežne akcije, koju već godinama sprovodi 'Al-Kaida', a to je vrbovanje mladih ljudi i njihova obuka za džihad». Istaknuo je da su «Kosovo i BiH prepuni ljudi poput Talovića i Bektaševića, ponajprije zahvaljujući ljudima iz vrha vlasti koji su svojevremeno na ove prostore doveli najokorelije teroriste današnjice», dodavši kako «prije svega misli na bošnjačkog člana Predsjedništva BiH Harisa Silajdžića, čija je ratna prošlost, najblaže rečeno, zabrinjavajuća». Trifunović je u vezi s tim doveo i «povampirenje» vehabijskog pokreta, kao i da će se «zahvaljujući Harisu Silajdžiću u BiH kazaljka na satu vratiti unazad, na početak devedesetih godina prošloga vijeka». (str. 2). Iako je u ovom tekstu vidan negativan uklon, s obzirom na to da se radi o negativnoj pojavi u islamu (o kojem «Glas Srpske» inače slabo piše), treba napomenuti da je sam naslov teksta korektan, i tako formuliran: «Zloupotreba vjere i religije», isključuje veliku većinu pristalica islama iz domena tzv. «radikalnog islama».

«Bečka škola ekstremizma» naslov je teksta koji se bavi vehabizmom u glavnom gradu Austrije. Tekst je preuzet od agencije «Tanjug» i govori o radikalnoj islamskoj opciji u Beču iza koje stoji hafiz Muhamed Porča, kojeg je IZ BiH optužila da je on taj koji je problematičan i zbog koga je Beč glavni «rasadnik» vehabija u regiji. Tekst ima neutralan uklon, iako se ponovo govori o ekstremu o okviru islama (13. mart, str. 4). Ovoj temi «Glas Srpske» se vraća dva dana kasnije. U tekstu pod naslovom «Prokljajalo sjeme zla», ponovo se piše o hafizu Muhamedu Porči, vođi samostalne lokalne zajednice bosanskih muslimana u Beču (str. 4). Neformalni vođa mudžahedina u BiH Sirijac Imad Muhamed al Husein, poznatiji kao Abu Hamza, nastavlja da prijeti, piše «Glas Srpske» 14. marta pod naslovom: «Silom do državljanstva». U tekstu piše da je «Abu Hamza, jedan od islamskih svetih ratnika, zahvaljujući pripadnosti Armiji RBiH, nagrađen državljanstvom BiH». I ne samo to, piše «Glas Srpske», on posjeduje «čak tri državljanstva BiH» (str. 4). U broju od 20. marta list piše o otkrivanju kampa vehabija u Novom Pazaru (str. 2), a četiri dana kasnije u tekstu pod naslovom «Vehabije skinule maske» novine pišu o hapšenju četvorice vehabija u okolini Novog Pazara, objasnivši u tekstu kako je na «stotine dobro obučenih terorista i dalje slobodno i smještено širom Sandžaka, ali i na Kosovu i Makedoniji i u BiH». (24. mart, stranica 4)

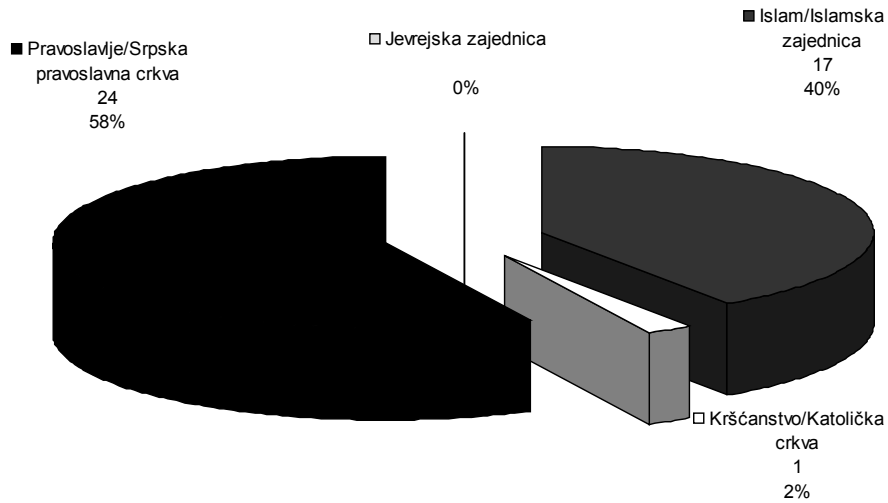
Za razliku od tekstova u kojima se protežira SPC i staje u odbranu ugroženog pravoslavlja, «Glas Srpske» o zahtjevu Bošnjaka da se njihove žrtve rata ukopaju pored džamije u centru Bratunca, piše da je to «mimo zakona i morala», i to u više navrata. Prvi put u izvještaju sa sjednice SO Bratunac, na kojoj je zaključeno da «treba da se udovolji zahtjevu za sahranu, ali ne i na lokaciji koja se nalazi u užem centru grada» (21. mart, stranica 5). Drugi put je to bilo u broju od 29. marta, u već opisanoj reakciji Udruženja «Žene Podrinja» gdje je «zahtjev da se kod gradske džamije sahrane ostaci stradalih Bošnjaka okarakterizirao kao pokušaj stvaranja klime za nove sukobe». I ovaj tekst karakterizira negativan uklon. (29. mart, stranica 32)

Krajem marta, «Glas Srpske» objavljuje saopćenje premijera RS-a Milorada Dodika, u kojem se kritizira poglavar IZ-a zbog «unošenje nemira» jer je, kako Dodik tvrdi, prema mišljenju reisu-uleme Cerića «BiH matična zemlja bosanskih muslimana i nacionalna država Bošnjaka». Političkim predstavnicima Republike Srpske, Cerićeva poruka je jasna, piše dalje u saopćenju, a to je «izgradnja BiH u kojoj će dominirati islam kako u religijskom tako i u svetovnom smislu, cilj koji je jasno proklamiran u 'Islamskoj deklaraciji' Alije Izetbegovića». (28. mart, stranica 1)

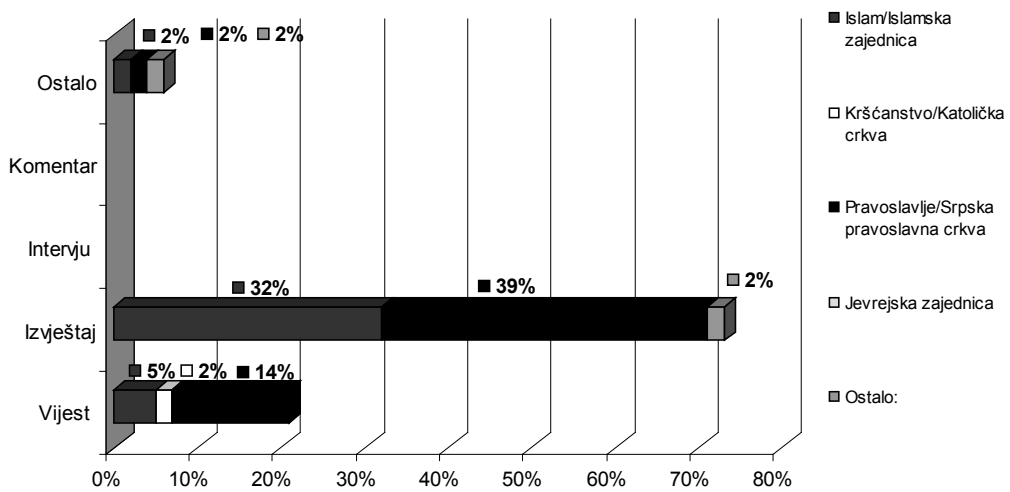
O Katoličkoj crkvi, odnosno katoličanstvu, objavljen je samo jedan tekst, dok o Jevrejskoj zajednici nije pisano nijednom.

GLAS SRPSKE

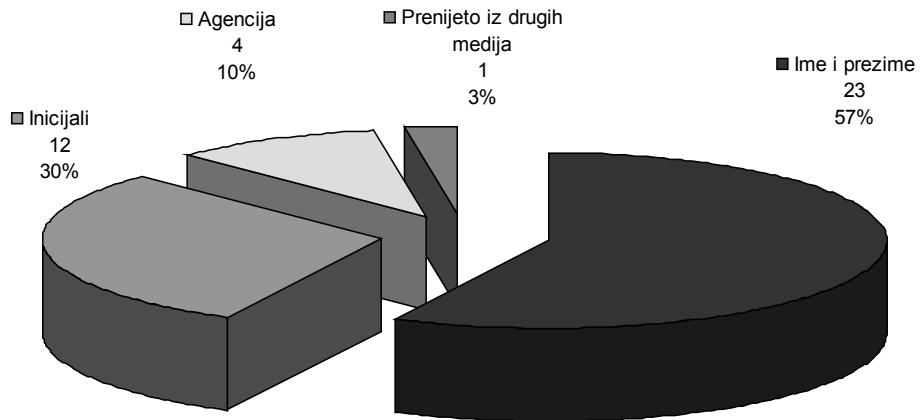
Religije/vjerske zajednice i crkve - 44

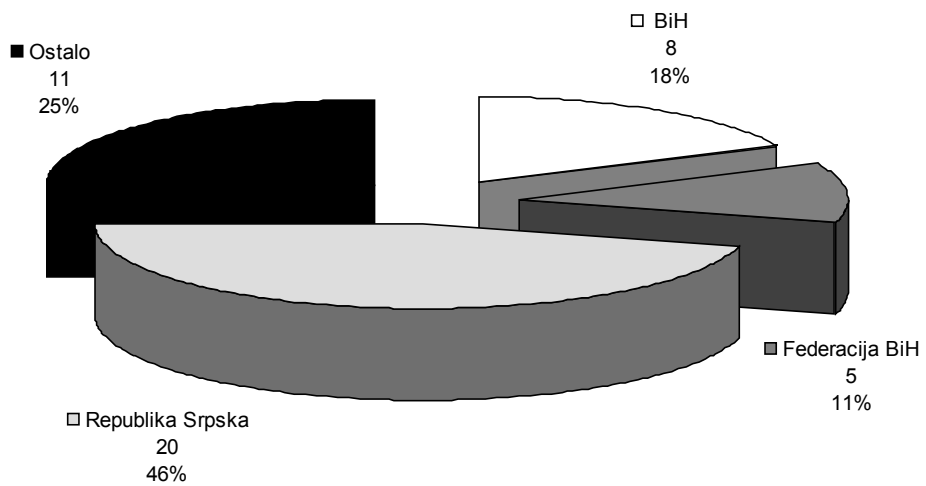
Novinarska forma - 44

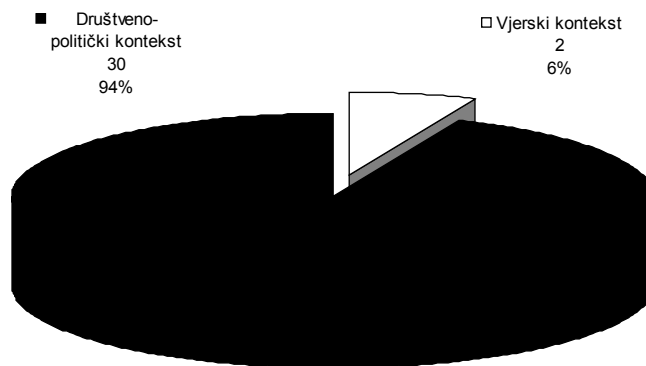
Autori priloga - 44

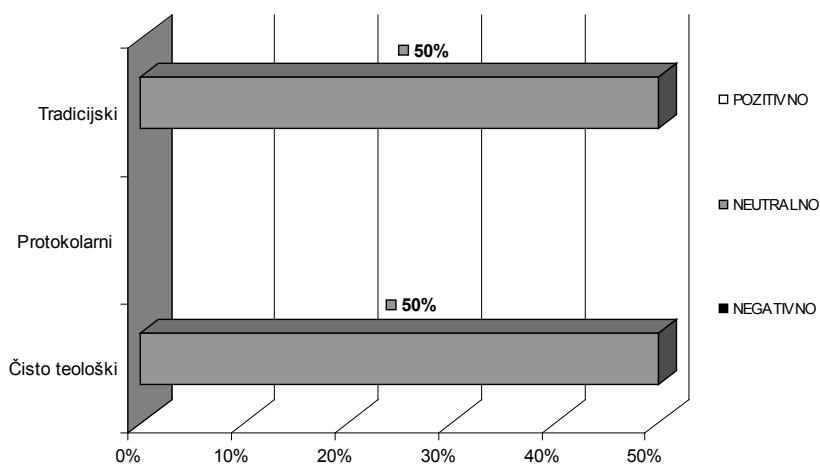
Država/entitet - 44

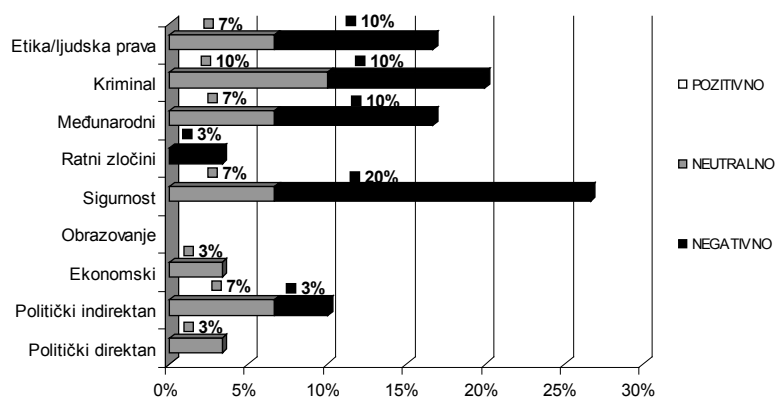
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 32

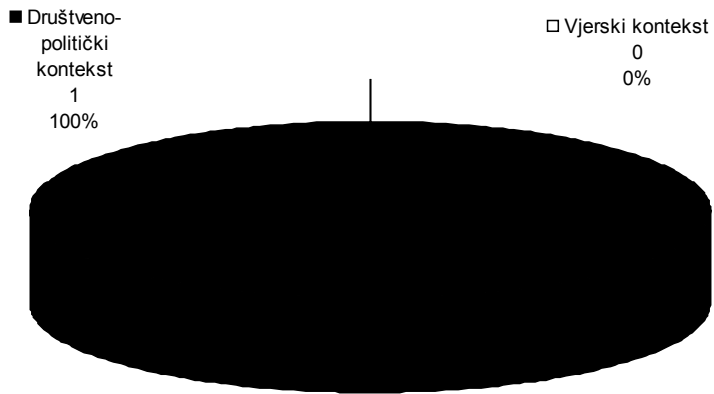
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 2 (6%)

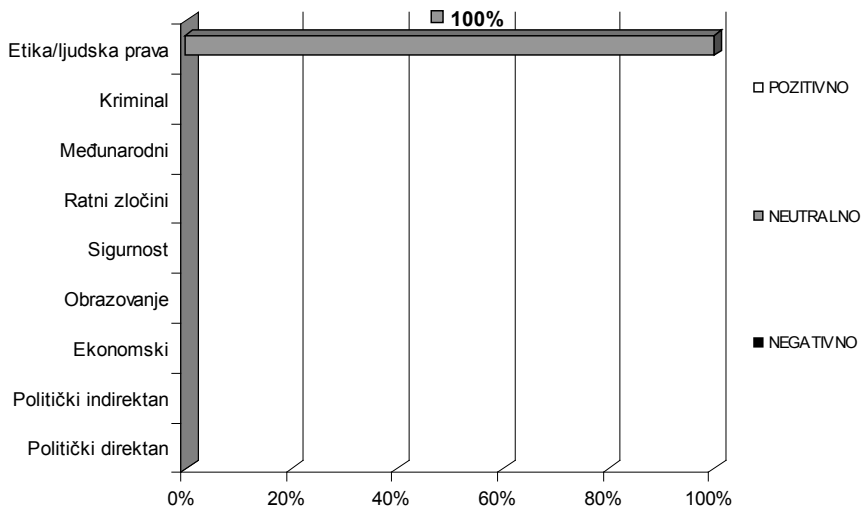
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 30 (94%)

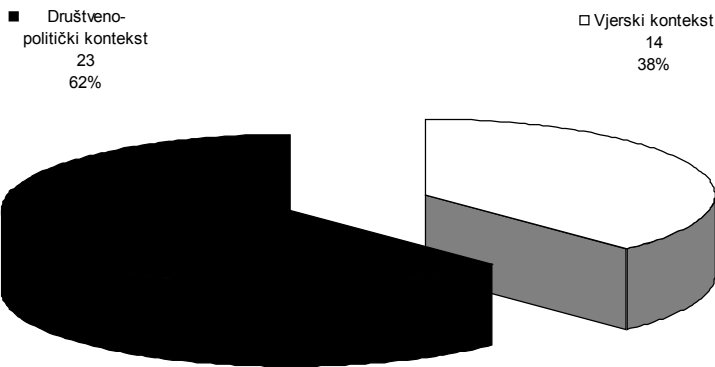
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 1

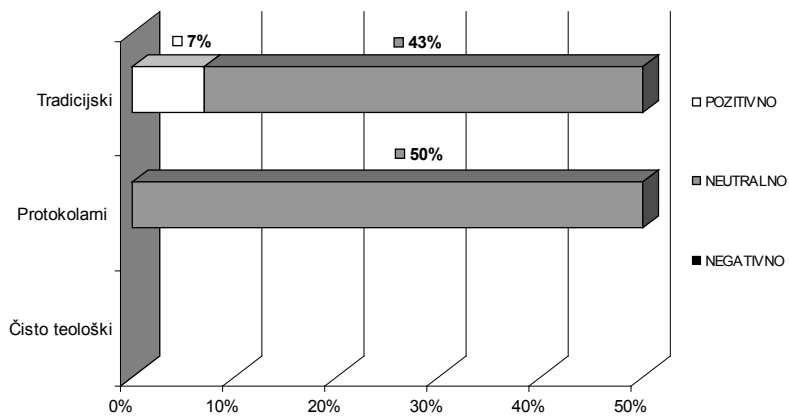
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 1(100%)

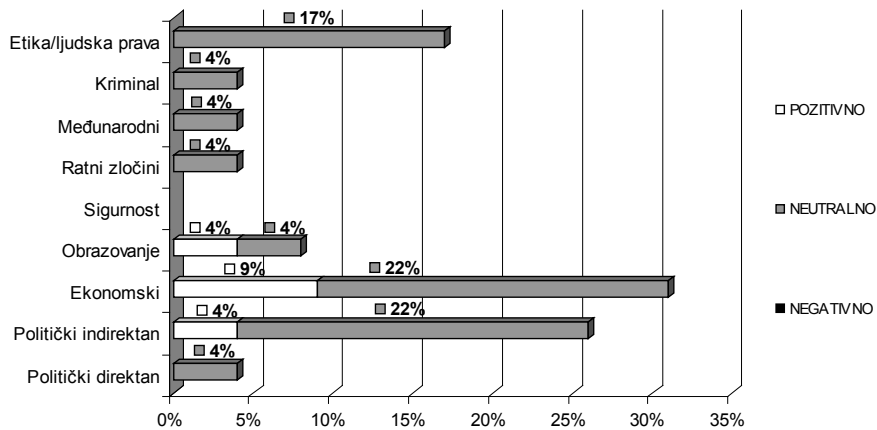
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 37

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 14 (38%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 23 (62%)

Oslobođenje

PRIMJETAN NEGATIVAN UKLON PREMA BILO KOJEM VJERSKOM POGLAVARU KOJI GOVORI ILI RADI PROTIV MULTINACIONALNE BiH

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Pretpostavljeni tiraž: oko 15.000 primjeraka

Ciljna grupa: građani BiH, prije svega Federacije BiH

U razdoblju kada se nisu obilježavali veliki vjerski praznici «Oslobođenje» je najviše pisalo o islamu ili IZ (51), a razlog za toliku zastupljenost bili su konkretni događaji: incidenti u selu Barčići, sukobi IZ-a i pristalica vehabijskog pokreta, zatim Objediniteljski sabor IZ-a u Srbiji. Katoličanstvo se kao tema pojavilo u 23 teksta, o SPC ili pravoslavlju pisalo se 18, o Jevrejskoj zajednici četiri puta.

Objavljivani su i tekstovi u kojima su sve navedene religije tretirane ravnomjerno. Primjer je tekst u broju od 1. marta, na stranici 24, u kojem se izvještavalo s okruglog stola na kojem su sudjelovali predstavnici vjerskih zajednica i vodeći bh. intelektualci. Tema okruglog stola bila je sloboda govora, kako unutar vjerskih zajednica, tako i u javnosti. «Pitanja vjerskih sloboda, ali i vjere u politici i politike u vjeri, posebno su važna u pluralnom, ali i još sasvim ranjivom bh. društvu u kojem se na posebno upečatljiv način etnički ili nacionalni identitet podudara sa vjerskom pripadnošću», bio je jedan od zaključaka okruglog stola. «Oslobođenje» prenosi i zaključke s radnog sastanka Međureligijskog vijeća u BiH, gdje se govorilo o Zakonu o restituciji i povratu imovine vjerskim institucijama (17. marta, stranica 4). O mješovitim brakovima pisalo se jednom, a povod je bio susret predsjednika biskupskih konferencija jugoistočne Evrope koji je održan u Oradei, u Rumuniji, a jedna od tema su bili upravo mješoviti brakovi. Između ostalog, naglašeno je kako su ovakvi brakovi «najrjeđi u muslimana». (7. mart, stranica 9)

«Oslobođenje» je u ovom razdoblju bilo karakteristično po velikom broju komentara, čak osam. Tematika je bila različita, najčešće u vezi sa suđenjem Fati Orlović zbog nelegalno podignute crkve u njenom dvorištu, zatim su teme bili nastupi reisu-l-uleme Cerića u Beču («jedino bh. muslimani nisu ostvarili pravo na svoju državu») i u Beogradu (susret s predsjednikom Tadićem i podrška Objediniteljskom saboru IZ Srbije), kao i vehabije. Zanimljiv autorski tekst, koji bi se mogao svesti pod komentar, objavio je Emir Pekmez o temi «religija, novinari i nezavisni intelektualci». Autor, između ostalog, kritizira odnos medija prema pojavi vehabizma i Jusufa Barčića. «Mediji su se Barčićevim pohodom na sarajevsku Carevu džamiju bavili poprilično naširoko, pri čemu ni s njihove strane, tu i tamo, nije prošlo bez grubosti, no u pojedinim 'dubinskim' analizama čitava stvar je doslovno prešla u grotesku.» Na meti kritike bio je i ranije spomenuti skup intelektualaca i predstavnika vjerskih zajednica o temi slobode govora, za koji je Pekmez napisao kako su «članovi elitnog intelektualnog kluba iskoristili dragocjeni javni prostor za jubilaro milijardito uramljivanje već godinama prisutnih dijagnoza, uz površinski terenski *update*, dakako» (24. mart, stranica 21). Ostali komentari bavili su se parcijalnim religijama ili događajima, već navedenim, a autori su bili Zija Dizdarević, Vlastimir Mijović i Josip Vričko. Dva su zanimljiva, i izazvala su reakcije u javnosti. Prvi, koji potpisuje Zija Dizdarević, ističe kako izjava reisu-l-uleme Cerića u Beču da je «samo za bosanske muslimane obaveza da se pomire s onima koji su počinili genocid protiv njih», i pored Cerićevog odlučnog zalaganja za toleranciju, navodi na «distanciranje od Srba uopšte». Drugo, Dizdarević piše da je BiH matična država i bh. Srba i Hrvata, ne samo Bošnjaka, i da «ukazivanje na to da su svi osim bosanskih muslimana dobili ekskluzivno nacionalne države može samo radovati hegemoniste i separatiste na sve tri strane» (27. mart, stranica 9). Novi urednik ovog lista Vlastimir Mijović u komentaru «Sa zla na gore» piše o situaciji u BiH u kojoj nikad nije bilo gore od 1995. godine, naglašavajući nepovoljan položaj Bošnjaka, koji su «stalno gurani u čošak», a zaključuje da «u nizu razloga zbog kojih bilježimo loš postratni saldo ogromnu ulogu ima činjenica da se ovdje i dalje pokušava napraviti

država u kojoj se preko tuđih nacionalnih leđa nastoje isposlovati korist i privilegija za sebe». (26. mart, str. 9)

I još jedna zanimljivost, prije nego što se analizira pokrivenost svake religije ponaosob. Rijetkost su bili tekstovi u kojima je ilustrirana saradnja i dogovor religijskih zajednica, a primjer je usaglašavanje predstavnika SPC i IZ oko izmještanja crkve iz Diviča (23. mart, str. 5). Drugi je primjer sastanak održan u Jajcu povodom podrške kandidaturi ovog grada za listu svjetske baštine, kojem su prisustvovali i predstavnici Katoličke crkve, Travničkog muftijstva i Medžlisa IZ. «Otišli zadovoljni sa sastanka», naglašeno je u tekstu (14. mart, stranica 2).

O Islamu i Islamskoj zajednici pisalo se najviše, 51 put, i to najviše u vijestima (28) i izvještajima (devet), s mnogo komentara (šest), svega jednim intervjuom, i šest puta u «ostalim» formama. Najčešće je dominirao društveno-politički kontekst (77), od čega 25 puta politički indirektan, međunarodni (19), 11 puta kontekst su bili etika i ljudska prava (11), ekonomija (osam), sigurnost (pet), kriminal (četiri), po dva puta obrazovanje i ratni zločini, jedan put politički direktan. Osamnaest puta dominirao je vjerski kontekst – 12 puta vjerskotradicijski, i šest puta protokolarni. U većini tekstova otklon novinara bio je neutralan(49), dok je samo u dva slučaja zabilježen negativan kontekst. Oba puta su razlog takvom uklonu bile aktivnosti i djela reisu-l-uleme Cerića, a ne Islamska zajednica, a uklon se ispoljavao u komentarima.

Zanimljiv tekst objavljuje «Oslobođenje» 4. marta: mjesto događanja Univerzitet u Tuzli, mali Jerusalem, naslov - «Ko smije dirnuti tvrdi orah?» U tekstu se postavlja pitanje sekularnosti BiH, jer je na Filozofskom fakultetu u Tuzli jedna prostorija ostavljena islamskim vjernicima na korištenje za njihove obrede. Rektor Univerziteta u Tuzli dr. Džemo Tufekčić najavio je razgovore s predstavnicima SPC-a i Katoličke crkve, kako bi se omogućilo svim studentima da zadovolje svoje vjerske potrebe. Kako piše novinar, «ukoliko Tuzlanski univerzitet dobije kampus, svi studenti i nastavnici vjernici imat će svoje mini vjerske objekte, jer religija, izgleda, u svim društvenim aspektima ima svoje počasno mjesto.» (4. mart, str. 7)

U nekoliko navrata «Oslobođenje» se bavi vehabizmom. «Barčić nije došao ovog četvrtka», naslov je teksta, u kojem piše kako se «Jusuf Barčić, vođa grupe vehabija, u četvrtak za vrijeme ikindija-namaza nije pojavio pred Carevom džamijom u Sarajevu». On je svoj nedolazak obrazložio time da mu «nije stalo da se pred džamijom prave scene». Grupa Barčićevih istomišljenika, koja se okupila pred Carevom džamijom, naišla je na zaključana vrata, ali su imamu posredno, ostavili poruku kako će «oni koji zabranjuju da se u mesdžidima spominje Allahovo ime na ahiretu imati 'kaznu strahovitu'» (2. mart, str. 3). U broju od 5. marta «Oslobođenje» izvještava o sukobu mještana Barčića i pristalica vehabijskog pokreta. Vehabizam komentira i Šefko Hodžić, u broju od 20. marta. «Opet vehabije», naslov je komentara u kojem se autor potpuno neostrašćeno i profesionalno bavi problemom vehabija u Sandžaku (20. mart, str. 9). Vehabije su bile i tema kongresa SDP-a i, kako prenosi «Oslobođenje», tom se temom bavio Lipovača, koji je s govornice pozvao reisu-l-ulemu Mustafu ef. Cerića da «zaštiti nane i dede od fukara sa bradama». (11. mart, str. 4)

«Oslobođenje» se Zakonom o denacionalizaciji bavi u nekoliko navrata. U sedmom nastavku, tekst počinje informacijom da je «Gazi Husrev-begov hamam samo dat na korištenje Bošnjачkom institutu i sve dok bude poštivan ugovor, u kojem je precizno navedena namjena Instituta, hamam će biti u njegovom zakupu». Tekst je baziran na razgovoru s direktorom Vakufske direkcije IZ BiH Nezimom Halilovićem (10. mart, str. 18). «Islamsko bankarstvo sve popularnije», piše «Oslobođenje» 16. marta. O ovoj vrsti bankarstva govorio je dr. Nizam Al Jakubi, član Šerijatskog odbora Bosnia Bank International, i naglasio kako «u islamskom bankarstvu postoje izdavanja za dobrotvorne svrhe te se na taj način pomaže onima iz najnižeg ekonomskog staleža». (16. mart, str. 16)

Zanimljivo je bilo i gostovanje Nijemca dr. Murada Hofmana, koji je govorio o položaju evropskih muslimana i istaknuo da su «muslimani postali žrtve i taoci ekstremista, a odnosi s nemuslimanima pretvorili su se u strah, ili još gore, u nemir». On je istaknuo «da muslimani stalno moraju dokazivati da nemaju veze s terorizmom i nasiljem, a niko ne govori o islamskoj umjetnosti i duhovnosti», a to je naveo i kao jedan od razloga za prelazak na islam (14. mart, stranica 9). Suzbijanje predrasuda Zapada prema islamu, jedan je od razoga da Rijaset IZ BiH u Sarajevu organizira manifestaciju u povodu šest vijekova institucionalnog prisustva islama u Bosni i Hercegovini. Jedan od gostiju manifestacije, koja bi se 28. jula održala na stadionu Koševo, trebao bi biti i Bono Vox (17. marta, stranica 24). Današnje tumačenje islama, odnos IZ BiH prema vjernicima, lik i djelo reisu-l-uleme Cerića, kao i problem vehabizma, bili su teme sesije «Krug

99» gdje je uvodničar Mustafa ef. Spahić bio veoma kritičan i izravan. «IZ izlazi van sebe, a još niko izvana nije rješavao svoja pitanja», rekao je Spahić kritizirajući odvojenost aktuelne IZ od svojih vernika. O Ceriću je rekao da se «kao reisu-l-ulema bavi svim i svačim, samo ne sa onim šta je njegova funkcija», dok je za vehabije rekao da je «svaki govor o njima do 11. septembra bio je potreban kao nasušni hljeb, ali od tada je taj govor u poziciji politike». (19. mart, str. 3)

O tome kako kasni izgradnja džamije Ćurčinice u centru Livna, izvještavalo je «Oslobođenje» a kao razlog se navodi to da «općinske vlasti nisu dale saglasnost da nova džamija bude veća od one koja je u ratu srušena» (5. mart, str. 6). Građevinski odbor izbjegličkog naselja Trnovo Polje u Kotorskom kod Doboja dostavio je zahtjev za rušenjem džamije u tom mjestu, jer, kako tvrde, a to prenosi «Oslobođenje», «Medžlis Islamske vjerske zajednice Doboj ne posjeduje odgovarajuće dozvole za gradnju». (15. mart, str. 6)

Predsjednik Bošnjačke zajednice kulture «Preporod» Šaćir Filandra izjavio je za «Oslobođenje» da «Povijesno iskustvo BiH govori da nema sreće u njoj ako se dva narodna namiruju na račun trećeg». U jednom dijelu intervjua, Filandra je komentirao uticaj reisu-l-uleme Cerića na bošnjačku politiku, stavivši se na momente u odbranu vjerskog poglavara bh. muslimana. «On često govori o stvarima o kojima nije pozvan govoriti, za koje stručno nije kompetentan... ali svoj neosporan komunikacijski talent i šarm on zna medijski plasirati, ali sam ubijeđen da od toga nema velike ni štete ni koristi. Bošnjaci su već dugo sekularna narodna zajednica. Ovakvo reissovo neuobičajeno medijsko djelovanje samo produbljuje tu sekularnost.» Na kraju je Filandra zaključio: «Naš reis je pametan čovjek i da on zbilja savjetuje političare siguran sam da stanje ne bi bilo ovako nepovoljno po BiH i po Bošnjake.» (24. mart, str. 4)

U broju od 24. marta novinar «Oslobođenja» Šefko Hodžić intervjuirao je sandžačkog muftiju Muamera ef. Zukorlića a povod su bila zbivanja u Sandžaku: problemi koje izazivaju vehabije, «udari sandžačkih tajkuna, Sulejmana Ugljanina, ostataka Miloševićevog režima i samozvanog reisa Hamdije Jusufspahića», kao i najava predstojećeg Objediniteljskog sabora IZ Srbije. «Mi priznajemo Sarajevo kao duhovni centar i reisu-l-ulemu dr Mustafu ef. Cerića kao vrhovnog poglavara Islamske zajednice. To vjerovatno nekom smeta. Ali, mi ovdje nemamo potrebu da se nekom pravdamo ili izvinjavamo što to nekom smeta», naglasio je Zukorlić (stranica 8). Izvještaj sa Obnoviteljskog sabora IZ u Srbije, «Oslobođenje» nam donosi 28. marta. «Novi Pazar centar srbijanskih muslimana» naslov je teksta u kojem je objavljeno da je «za predsjednika Mešihata IZ Srbije izabran Muhamed ef. Zukorlić», a da su «vrata za bivšeg beogradskog muftiju Hamdiju ef. Spahića i dalje otvorena» (str. 5). U tekstu pod nazivom «Lažni idoli», autorica se bavi očiglednim podjelama među muslimanima u Srbiji. «U međusobnim optužbama nemoguće je, barem za kratko vrijeme, otkriti ko je zapravo u pravu. Da sukoba ima, jasno je svima», piše ona, a to potkrepljuje činjenicom da će «IZ Srbije i zbog nacionalnih razlika među vjernicima, biti bez čvrste hijerarhije». Dalje u tekstu opisuje političke uticaje i interese, podršku Rasima Ljajića (SDP) i Borisa Tadića, predsjednika Srbije, novoizabranoj IZ u Srbiji, ali i opoziciju koju joj drži Sulejman Ugljanin (SDA). (31. mart, str. 8)

Sa 23 objavljena teksta, Katolička crkva i katoličanstvo su drugi po zastupljenosti. U analiziranom razdoblju objavljeno je 14 vijesti, sedam izvještaja, dok su dva objavljena teksta svrstana u rubriku «ostalo». Svi objavljeni tekstovi imali su neutralan uklon novinara. Dvadeset i dva puta dominirajući kontekst bio je društveno-politički (od toga 10 puta međunarodni, četiri puta politički indirektan, tri puta politički direktan, po dva puta teme su bile obrazovanje i etika i ljudska prava, a jedan put ratni zločini), 14 puta je bio vjerski (devet puta protokolarni, četiri puta tradicijski i jednom teološki).

Biskupska konferencija održana u Bukureštu, na kojoj je raspravljano o poštivanju vjere u mješovitim brakovima bila je tema izvještaja od 3. marta. «Za vrijeme bivšeg komunističkog sustava mješovite ženidbe bile su politička prednost. Međutim, rat je donio da su mnoge te veze popucale i mnogi supružnici su morali bježati zbog ozračja koje je nastalo. A sada se ponovo pojavljuju, ali se strahom svjedočenja svoje vjere», pojasnio je problem kardinal Puljić (3. mart, str. 4). Zanimljiv je tekst o svetom Anti Padovanskom i crkvi na Bistriku koja je po njemu dobila ime, objavljen 31. marta. «Svaka čast katedrali», rekao je fra Marijan Karaula, «ali kada je u pitanju običan čovjek, onda je crkva Svetog Ante bez premca». I sugovornik, i autor, objašnjavaju kako je ova crkva, crkva svih Sarajlija, bila za vrijeme rata ali i danas utočište svim ljudima dobre volje bez obzira na vjeru i nacionalnu pripadnost (str. 19).

O uništenoj imovini i stradanju katoličkih crkvenih objekata u Vrhbosanskoj nadbiskupiji govorio je don Pero Pranjić («U Vrhbosanskoj nadbiskupiji uništeno je 199 objekata», 3. mart, str. 7).

U broju od 15. marta najavljen je «Film o običajima korizme i Uskrsa iz Prozora/Rame» (str. 22). U povodu desete obljetnice papine posjete Sarajevu i BiH objavljena su dva teksta. Prvi, u broju od 24. marta, između ostalog, najavljuje kako će u Mostaru od 19. do 22. marta redovno zasjedati Biskupska konferencija u BiH (str. 2), dok drugi navodi da će se 10. godišnjica papina dolaska u BiH prigodno obilježiti (29. mart, str. 9).

Srpska pravoslavna crkva i pravoslavlje bile su u fokusu pisanja «Oslobođenja» 18 puta (12 vijesti, po dva izvještaja komentara i «ostalo»). Kontekst je uglavnom bio društveno-politički (27), mnogo manje vjerski (tri). Među društveno-političkim, dominira politički indirektan (11), kriminal, odnosno etika i ljudska prava (po šest), ekonomski (tri) i sigurnost (jedan), dok kod vjerskog imamo dva protokolarna i jedan tradicijski. Zabilježen je samo jedan negativan uklon novinara i to u tekstu o rušenju crkve u Kotorskom.

U komentaru koji je naslovio: «Cijena prvog grijeha», Zija Dizdarević piše o situaciji u Republici Srpskoj i odnosu SPC-a prema aktuelnoj situaciji. «Za političku atmosferu u RS nakon presude Međunarodnog suda pravde važna su još dva događaja. Antidejtonskoj hajci doprinio je i episkop zvorničko-tuzlanski, vladika Vasilije Kačavenda, koji je nakon susreta s predsjednikom RS-a Milanom Jelićem saopćio da je za njega 'RS država u sastavu BiH'. Time se SPC vraća na javnu političku scenu u RS s neuvijenom podrškom velikosrpskom tumačenju BiH». (13. mart, str. 9)

Suđenju Fati Orlović posvećena su tri teksta. «Danas počinje pretres protiv Fate Orlović», najavljuju novine 14. marta na 2. stranici. Zatim u broju od 14. marta, pod naslovom: «Svijeća za pravdu», u kojem se komentira obespravljenost običnih ljudi u BiH i spominje se slučaj Fate Orlović (str. 9). Da u ovom procesu «sramotnu optužnicu brani samo tužiteljica Stjepanović» i kako je očigledno da je Fata Orlović nepravedno «optužena za raspirivanje vjerske mržnje, uskraćivanje obavljanja vjerskih obreda, te nanošenja povreda svešteniku» «Oslobođenje» piše 15. marta, na stranici 6.

Nevraćena imovina SPC-a bila je nerijetko povod za objavu tekstova u «Oslobođenju». Jednom je to bio izvještaj sa susreta predsjednika RS-a Milana Jelića s predstavnicima SPC-a u BiH: «Vratiti imovinu gdje god je moguće» (21. mart, str. 8). Drugi put se tim povodom oglosio mitropolit dabrobosanski Nikolaj Mrđa, koji je pozvao vlasti u BiH i predstavnike međunarodne zajednice «da zaustave očiglednu diskriminaciju SPC» (13. mart, str. 6). Treći put je to spomenuto prilikom susreta mitropolita dabrobosanskog Nikolaja s predstavnicima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice kada je SPC uručen Prijedlog ugovora između BiH i SPC (21. mart, str. 8).

Nekoliko puta je pravoslavlje bilo u crnoj hronici 5. marta. Prvo je pisano o sknavljenju pravoslavnog groblja u Prijedoru a tekst je naslovljen: «Na meti vandala slova i pokrovne ploče» (str. 4). Zatim imamo i vijest o tome kako su razbijeni prozori na pravoslavnoj crkvi u Varešu (str. 44). O tome kako je na pravoslavnom groblju u Guberu kod Livna porušeno ili polomljeno 12 kamenih krstova i mermernih ploča, pisano je 3. marta, na stranici 7. U vijesti je navedeno da je pored pravoslavnog groblja i mezarje, a kako su ova dva naroda desetljećima živjela u slozi i uzajamnom pomaganju.

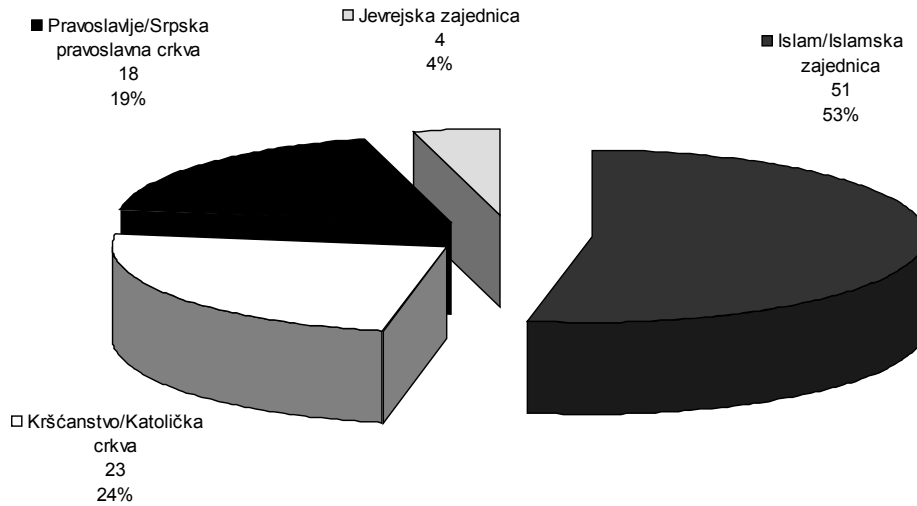
O nezakonito izgrađenoj crkvi u Kotorskom pisalo se u više navrata. «Zbog crkve opet na ulici» piše «Oslobođenje» 18. marta, stavljajući u prvi plan proteste mještana Bošnjaka ovoga naseља zbog nezadovoljstva što ništa nije učinjeno da bi crkva bila srušena (str. 3). Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH zatražilo je od nadležnih rješavanje problema nezakonite gradnje crkve u Kotorskom, a to je prenijelo «Oslobođenje» pod naslovom: «Nezakonita crkva remeti međunacionalne odnose». (22. mart, str. 6)

Tri teksta o Jevrejskoj zajednici objavljena u ovom razdoblju odnosila su se na spasiocе Hagade i inicijativu da se oni nagrade. Inicijativa Jevrejske općine da spasioci Hagade dobiju makar i simbolično priznanje inicirao je predsjednik Jevrejske općine u Sarajevu Boris Kožemjakin. «Za vrijeme agresije na BiH, Hagadu je, zajedno s nekoliko hrabrih pripadnika MUP-a, iznio iz kišom granata tada zasipanog Zemaljskog muzeja, prof. Enver Imamović», piše «Oslobođenje» (6. mart, str. 2). U broju od 22. marta ovu inicijativu podržavaju sva tri člana Predsjedništva BiH kojima je apel upućen s obzirom na to da je Hagada državno vlasništvo (stranica 9). I konačno, 25. marta, reagira skupina zaposlenih Zemaljskog muzeja koja smatra da su neki ljudi također sudjelovali u spašavanju Hagade, ali je njihov trud minimiziran. «Cijenimo angažman gospodina Imamovića, ali se pri tome postavlja pitanje zašto se nije kontaktiralo sa tadašnjim direktorom

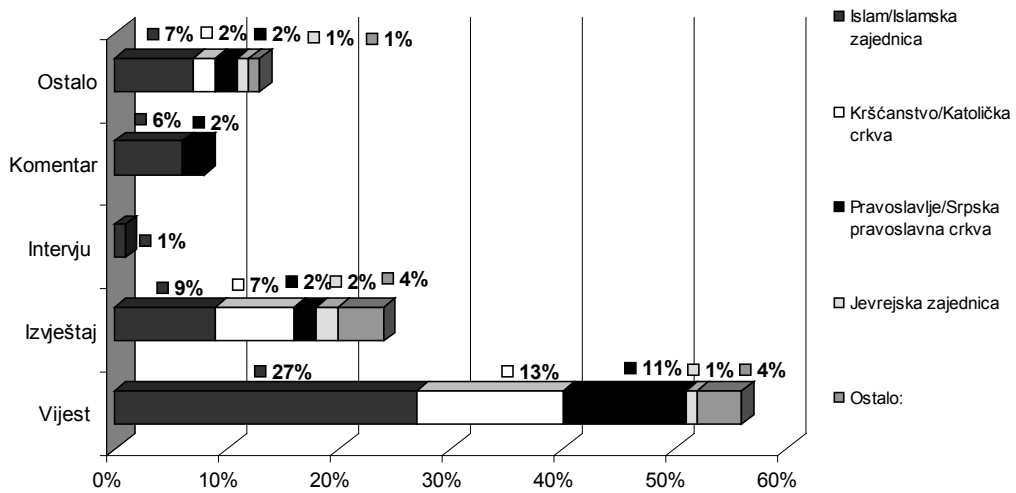
Muzeja Dautbegovićem koji je zbog bolesti bio kod kuće», stoji u saopćenju koje potpisuju Almaz Dautbegović, bivši direktor Muzeja, dr. Svjetoslav Obradović, naučni savjetnik Muzeja, sada u mirovini, mr. Esad Vesković, konzervator i restaurator, Hamo Karkelja, viši preparator, Borivoje Žuža, konzervator, i Srđan Peruničić, viši preparator (25. mart, str. 8). U okviru istog teksta reagira Enver Imamović, koji kaže da će «svi nesporazumi oko ovoga sigurno biti objašnjeni kada u Oslobođenju počne izlaziti najavljeni feljton o Hagadi». Feljton je počeo izlaziti posljednjeg dana marta, i u prvom nastavku, na jednoj stranici, opisani su život i djelo vjerovjesnika Mojsija, savez između Jahve i jevrejskog naroda, kao i prvi sukobi, a tekst je naslovljen: «Klanjanje teletu» (31. mart, str. 29).

OSLOBOĐENJE

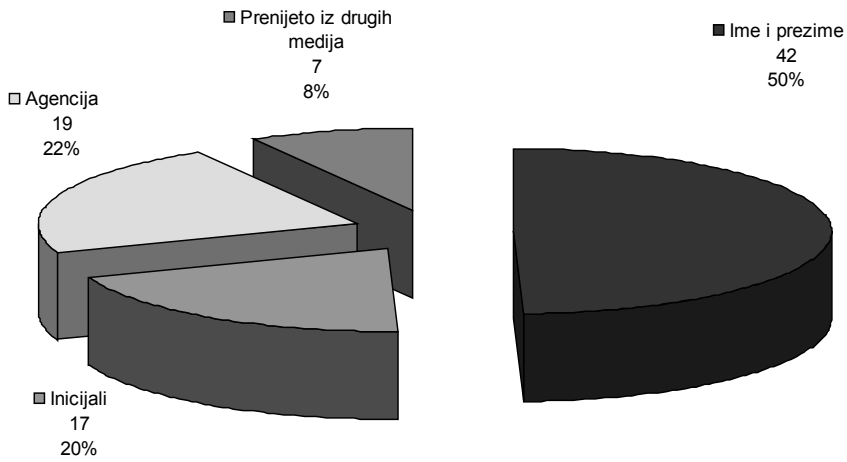
Religije/vjerske zajednice i crkve - 105

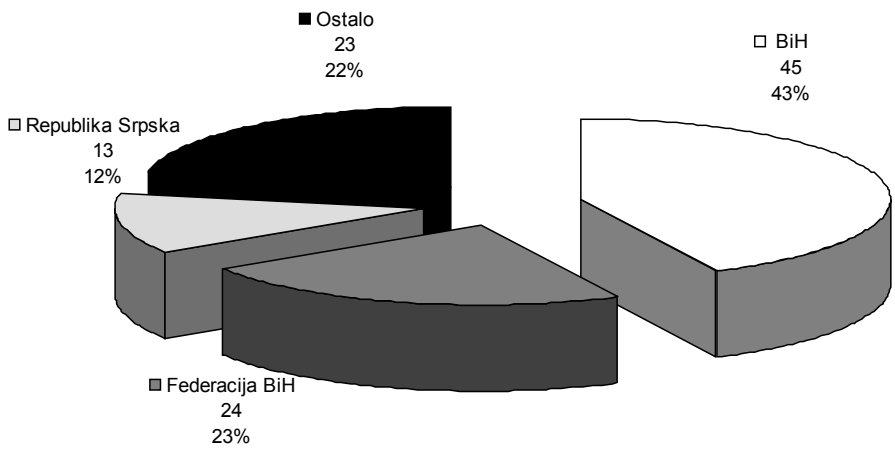
Novinarska forma - 105

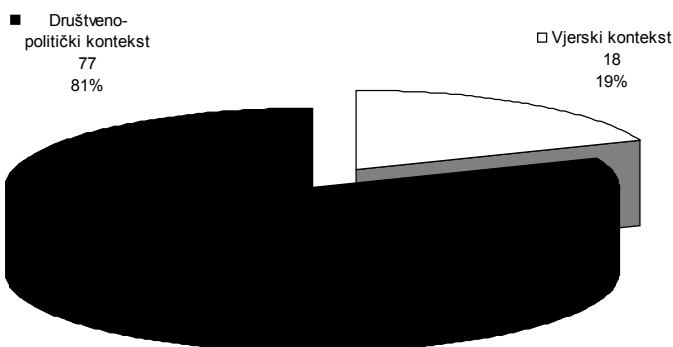
Autori priloga - 105

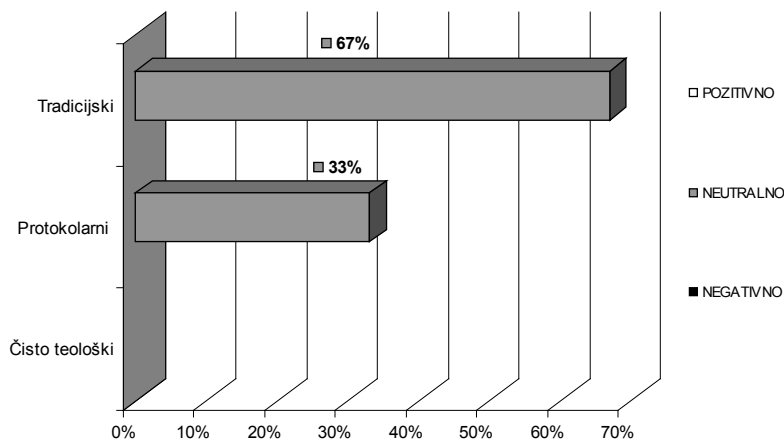
Država/entitet - 105

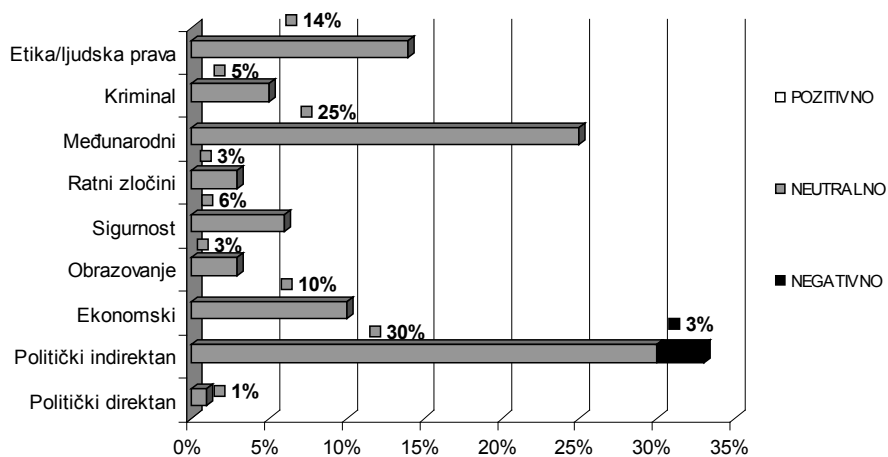
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 95

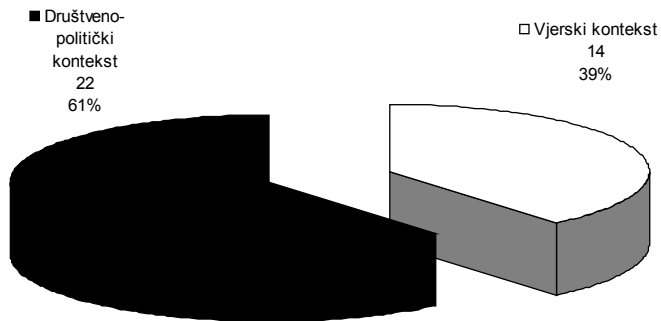
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 18 (19%)

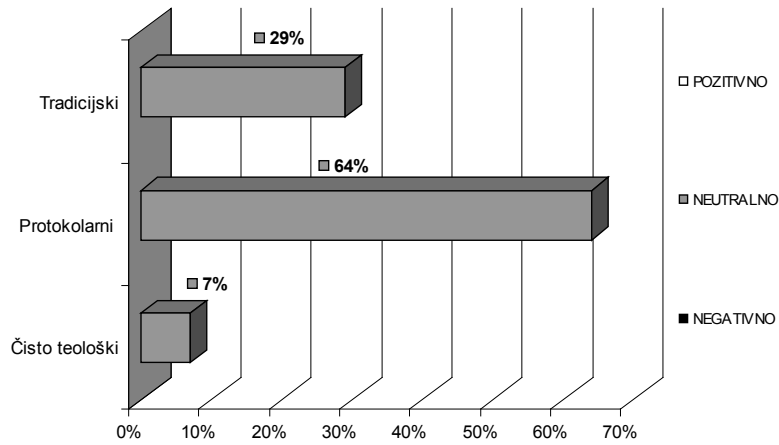
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 77 (81%)

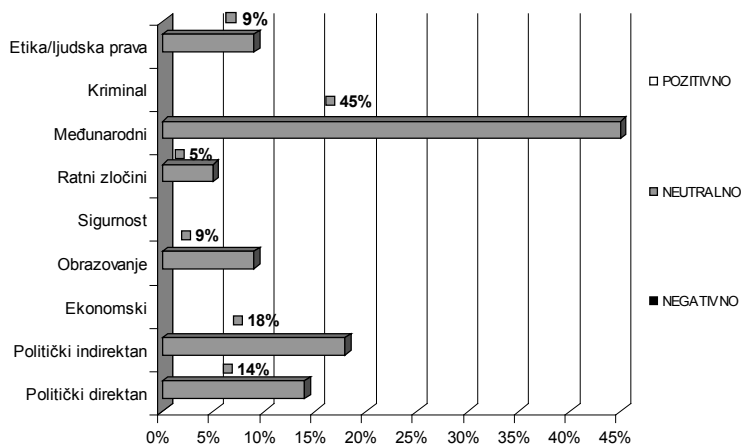
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 36

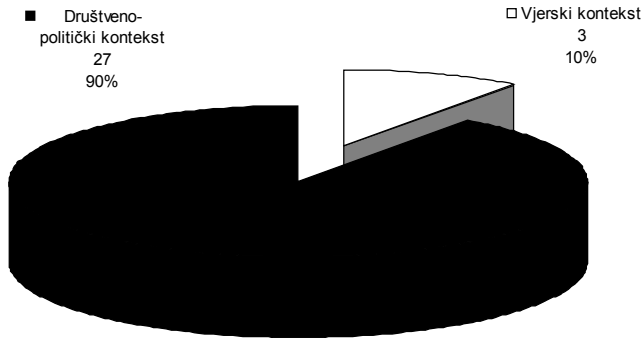
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 14(39%)

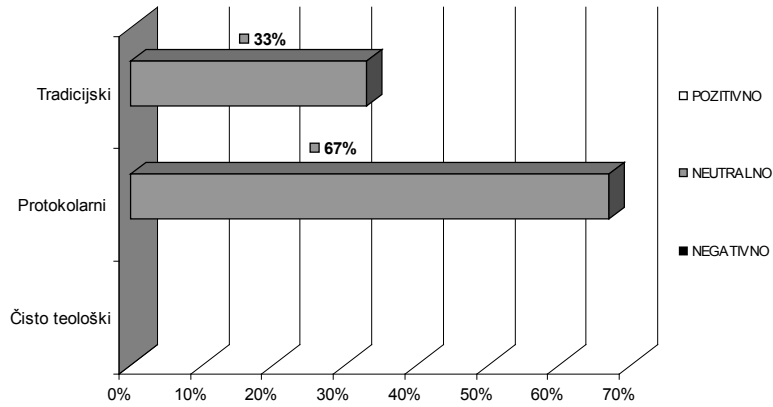
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 22(61%)

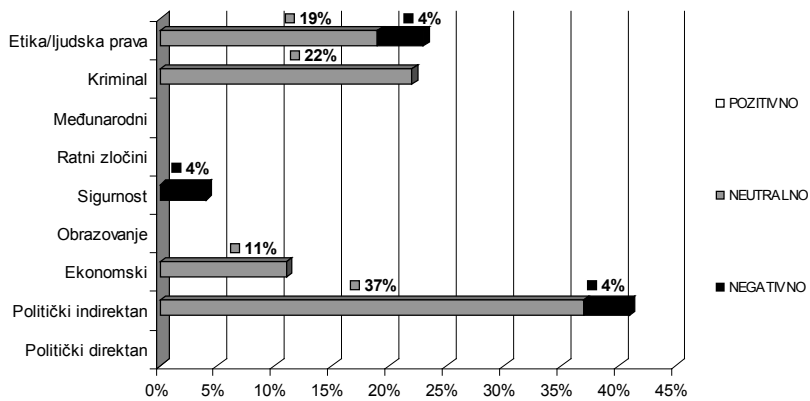
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 30

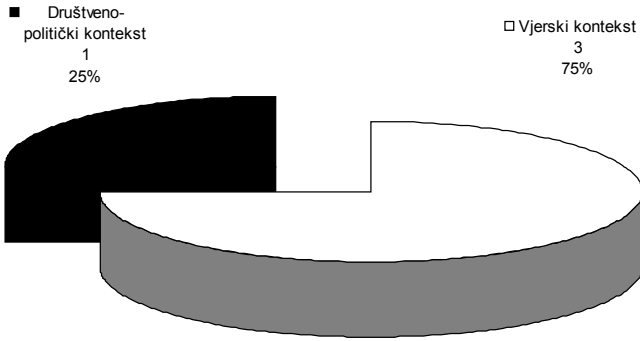
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 3 (10%)

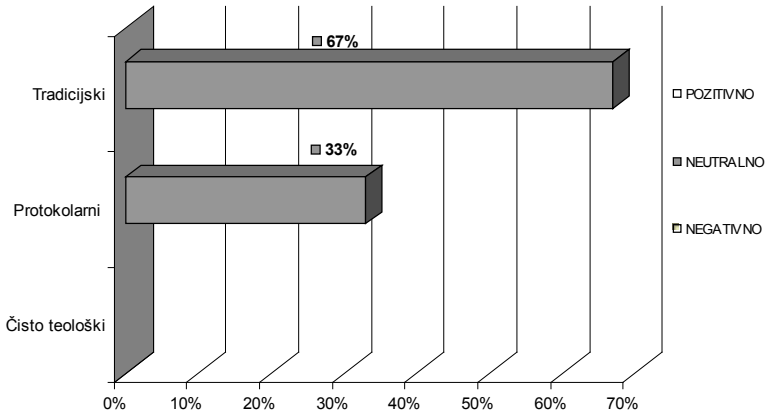
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 27 (90%)

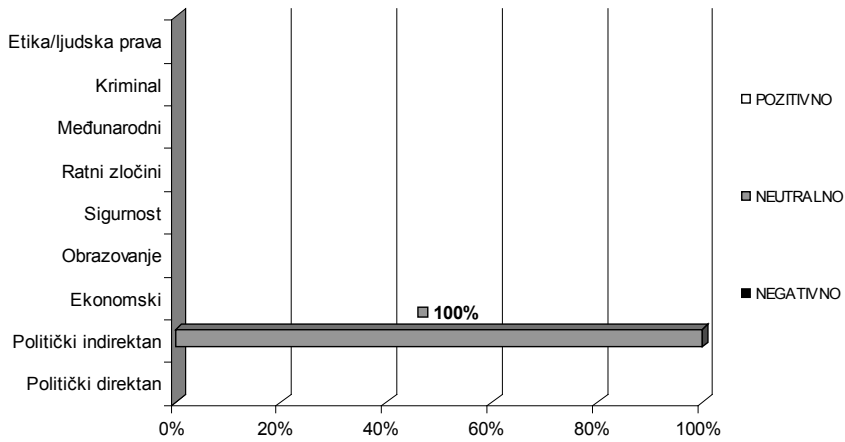
KONTEKST
Jevrejska zajednica 4

Jevrejska zajednica (Vjerski kontekst) - 3 (75%)

Jevrejska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 1 (25%)

Večernji list

KATOLICIZAM U RAZLIČITIM KONTEKSTIMA I ISLAM OLIČEN KROZ VEHABIJE

Mjesto izlaženja: Zagreb, Hrvatska

Pretpostavljeni tiraž: oko 140.000 primjeraka (zajedno s hrvatskim izdanjem)

Ciljna grupa: građani BiH hrvatske nacionalnosti, pretežno naseljeni u zapadnoj Hercegovini

Dominacija tema u vezi sa katoličanstvom i Katoličkom crkvom bila je glavna karakteristika pokrivanja religijske tematike «Večernjeg lista» u toku analiziranog razdoblja (od 1. do 31. marta 2007. godine). Od ukupno 91 objavljenog teksta koji su se bavili religijskom tematikom, čak su se 72 odnosila na katoličanstvo, što je i više nego ubedljivih 79,12 posto. U istom periodu o islamu i IZ u BiH pisalo se 13 puta, o SPC i pravoslavlju pet puta, o Jevrejskoj zajednici u BiH nije objavljen nijedan tekst, dok se o ostalim religijama pisalo jedanput.

Novinari «Večernjeg lista» potpisivali su se uglavnom imenom i prezimenom (35 puta) ili inicijalima (36 puta), 12 puta vijesti su bile agencijske, dva puta prenesene iz drugih medija, dok su šest puta tekstovi bili nepotpisani. Novinari koji su najčešće potpisivali tekstove o religijskoj i vjerskoj tematici bili su Zoran Krešić, Velimir Begić, Ana Burić, fra Iko Skoko, Ivana Brkić Čubela, Vesna Leto, Robert Soldo, Anton Šuljić i Miro Petrović. Osamdeset i šest tekstova karakterizirao je neutralan, dok je u pet tekstova zabilježen negativan uklon i veliki dio tih tekstove bavio se vehabijama i Jusufom Barčićem. Zanimljivo je da je i jedan negativan uklon zabilježen i kada je u pitanju ateizam kao opredjeljenje. Naime, u pitanju je intervju s članom Predsjedništva BiH Željkom Komšićem, kada novinar Jozo Pavković pita Željka Komšića da li je «izgladio nesporazume s kardinalom Puljićem» i «zamjera li mu što ne ide u crkvu», na šta je Komšić odgovorio da je «išao u crkvu dok mnogi nisu znali gdje je crkva». Da negativan uklon bude opravdan, još jednom se «potrudio» autor intervjuja, upitavši Komšića da li ga zbog činjenice što ne posjeduje hrvatsku putovnicu optužuju «da u sebi ima samo hrvatski metak». (10. mart, stranice 48 i 49)

U povodu studijskog dana o temi «Obitelj kao zajedništvo života», koji je organizirala Biskupska konferencija BiH, dr. don Ante Pavlović upitao se «zašto je EU prekinula s kršćanstvom – s pojmom vjere i pojmom Boga?», i ponudio odgovor: «Zato što želi živjeti samo na ovom svijetu i želi uvesti svoje ljudske zakone udarajući pogotovo protiv božanskog zakona». Tekst je pre-rađena agencijska vijest (izvor je KTA), a novinarka Ivana Brkić-Čubela čini grešku i riječi don Pavlovića pripisuje biskupu mons. dr. Ratku Periću, istakavši u naslovu: «Biskup Perić: EU udara protiv Boga!» (21. mart, stranica 7).

«Brakovi kršćana i muslimana u BiH su nacionalni problem», izjava je predsjednika Vijeća europskih biskupskih konferencija kardinala Petera Erdoea, a prenosi je «Večernji list». «U BiH takav brak obuhvaća i međunacionalni problem unutar same obitelji, budući da religije odgovaraju i različitim narodima», kaže Erdoe, i dodaje kako je «na temelju opće zabrane od strane muslimana praktično nemoguće sklopiti mješoviti brak». U tekstu je citiran izvještaj UNDP-a, u kojem stoji kako na područjima s bošnjačkom većinom 54,9 posto ispitanika drži da je brak sa osobom hrvatske nacionalnosti uglavnom ili potpuno neprihvatljiv. Postotak je veći, 61,8 posto, kada je riječ o braku sa osobom srpske nacionalnosti. U RS 51,9 posto ispitanika izjasnilo se da je brak s osobama bošnjačke nacionalnosti neprihvatljiv, a 47,3 posto to isto misli o braku s osobom hrvatske nacionalnosti. Prema tom istraživanju čak 68,9 posto Hrvata u BiH protivi se braku sa osobama bošnjačke nacionalnosti, a 66,9 ih se protivi braku s osobama srpske nacionalnosti. («Večernji list», 7. mart, stranica 4).

U broju od 17. marta «Večernji list» izvještava sa sastanka Međureligijskog vijeća a povod je pravo na imovinu (stranica 2).

O Islamskoj zajednici i temama u vezi sa islamom pisano je 13 puta. Od toga četiri puta u vijestima i devet puta u izvještajima. Uglavnom je kontekst bio društveno- politički, od čega najviše kriminal (sedam puta), etika i ljudska prava (šest puta), indirektno politički i sigurnost po tri puta. Svega jednom zabilježen je vjerskoprotokolarni kontekst. Devet puta uklon novinara bio je neutralan, četiri puta negativan. Od negativnih, čak u tri navrata tekstovi su se bavili vehabijama generalno ili njihovim vođom Jusufom Barčićem pojedinačno – prvi put 10. marta: «Vehabije mi uzele kćer» (str. 24), drugi put 16. marta: «Jusuf Barčić prijeto» (str. 24), i treći put 24. marta: «Jusuf Barčić vuče za nos pravosuđe BiH» (str. 23).

Sukob mještana sela Barčići i pristaša «kontroverznog vođe vehabija Jusufa Barčića» bila je tema novinarskog priloga od 5. marta, a u naslovu je izdvojeno da su mještani Barčića «Spalili vehabijama sve osim knjiga» (str. 2). O tužbi protiv Jusufa Barčića da je sa grupom istomišljenika uzurpirao prostorije mesdžida u Tuzli radi propovijedi o «čistom islamu» i da je tom prilikom oštećen inventar, pisao je «Večernji list» 6. marta (str. 4). Sa nasilnom Barčićevom prirodom «Večernji list» upoznaje čitaoce tekstom naslovljenim: «Jusuf Barčić prijeto puncu, punici i ženi» (16. mart, str. 24). «Večernji list» 24. marta izvještava da Jusuf Barčić «nije došao na sud zbog vjerskog obreda», i kako će ga zbog toga na iduće ročište u Općinskom sudu Živinice privedi sudska policija. U nastavku teksta, novinar se bavi Barčićevim nasilnim ponašanjem zbog kojeg ga je prije nekoliko godina napustila supruga Lutvija sa dvoje maloljetne djece (24. mart, str. 23). U sveopćoj medijskoj «hajci» na vehabije, «Večernji list» je u broju od 10. marta na dvije strane objavio tužnu priču majke čiju su kćer uzele vehabije. «Bez obzira na to što mi prijetite i što je Edo Talić, jedan od vehabija, kazao kako će mi odsjeći glavu i staviti je u kartonsku kutiju, ja ću se boriti za svoje dijete», najavila je Mujesira Džukljan, čija je kći postala pripadnica vehabija. «Oni su moje dijete vratili iz 21. u 6. stoljeće. Je li to islam? Dok imaju 5-6 žena služe se automobilima, mobitelima, kompjuterima», rekla je nesretna žena (10. mart, str. 24 i 25). Na kraju, martovsko pisanje o vehabijama, završeno je viješću da je u saobraćajnoj nesreći u Tuzli «stradao vođa vahabita» i da je «u životnoj opasnosti» (31. mart, str. 25).

«Tko su ljudi pod nikabom» naslov je teksta objavljenog 10. marta, koji se bavi otmicama žena. Tekst se više bavi insinucijama i pretpostavkama, nego što nam argumentirano pruža podatke o borbi protiv organiziranog terorizma i kršenja ljudskih prava mladih žena. «Ne samo u prigradskim naseljima nego i u Sarajevu krađu djevojčice iz sedmih i osmih razreda osnovne škole i prisiljavaju ih na brak. One su najčešće druga ili treća žena u divljim brakovima. Roditelji su nemoćni.» Tako glasi uvod u tekst, koji bi trebao ukazati na dramatičnu situaciju, ali ne nudi ništa eksplisitno. (10. mart, str. 24)

O Katoličkoj crkvi i katoličanstvu najviše se pisalo putem izvještaja (56), zatim vijesti (12), objavljena su dva komentara, a dva teksta svrstana su u rubriku «ostalo». U 57 tekstova dominirao je vjerski kontekst, a među njima su 34 teksta svrstana u vjerskoprotokolarni, 21 u tradicijski, i dva teološka teksta. Od 44 teksta, koliko je ih je bilo s dominantnim društveno-političkim kontekstom, 12 se odnosilo na međunarodne događaje, 11 je bilo indirektno političkih, sedam u domenu etike i ljudskih prava, pet se odnosilo na kriminal, četiri na ekonomiju, tri na sigurnost, a po jedan su karakterizirali direktno politički kontekst i ratni zločini. Svega jedan tekst imao je negativan uklon, dok su svi ostali bili neutralni.

Profesor dr. Božo Žepić u autorskom tekstu hvali inicijativu da se u Zagrebu održi konferencija o temi «Solidarnost i zajedništvo s Crkvom i ljudima u BiH», i ističe kako se treba «poradovati činjenici da nam Crkva prva vraća nadu u bolju i sretniju budućnost što daje dobar primjer političarima, gospodarstvenicima, inteligenciji i svim drugim djelatnicima, te realnu nadu za bolji život ako se međusobno ujedinito» (12. mart, str. 4). Komentirajući ugostiteljsku i turističku ponudu u Međugorju, fra Iko Skoko ističe da je normalno da «hodočasnike koji dolaze u Međugorje zanima i kvaliteta ugostiteljske usluge: hrana, smještaj, prijevoz, sigurnost od lopova. Međutim, oni ne dolaze u Međugorje zbog turizma. Oni traže Boga» (19. mart, str. 2). O potrebi da se ubrza ratifikacija Ugovora između Svete Stolice i BiH, «Večernji list» piše nekoliko puta (11. mart, str. 2; 21. mart, str. 7).

Seriju zanimljivih tekstova «Večernji list» otvara viješću kako je na jednom groblju u okolini Čitluka izgrađena kapela na stećku. «Taj stećak, koji je u obliku ploče dužine 200 i širine 180 cm, i danas čini podište kapele, što je pravi raritet i jedinstven slučaj vjerovatno u cijeloj BiH», piše u broju od 3. marta (stranica 80). «Nadamo se da će naša Spajalica do kraja godine donijeti prvi brak, a onda i novi život», najavio je glavni urednik «Križa života» Hrvoje Cirkvenec u razgovoru za «Večernji list», u kojem je predstavio ovaj virtuelni oglasnik preko kojeg mnogi traže prija-

telje i partnere. «Na Spjalicu se javio i jedan kartuzijanac koji, kako tvrdi, živi u Zagrebu, ima 46 godina, samac je i katolik, a želi upoznati djevojke i dječake jer je radoznao», javlja «Večernji list» u tekstu naslovljenom «Preko katoličkog portala čak 500 osoba traži srodne duše» (9. mart, stranica 16). U ssradnji Samostana Šćit i Federalne TV snimljen je film o korizmi i Uskrsu u Rami. «Film je», kako je za «Večernji list» rekao gvardijan fra Mato Topić, «snimljen u ambijentu koji predstavlja vrijeme od prije nekoliko stoljeća, nema prizora sa modernim crkvama već kapelice od kamena ili na otvorenom jer, primjerice, u doba Turaka nije bilo Crkava». Film će biti prikazan 8. aprila na FTV-u. «Večernji list» je najavio da će 24. maja u Mostaru biti odigran prijateljski fudbalski meč između reprezentacije svećenika BiH i Filozofsko-humanističkog fakulteta iz Mostara. Sakupljeni prilog od utakmice bit će upotrebljen za opremanje radijskog studija na mostarskom fakultetu (3. mart, str. 82).

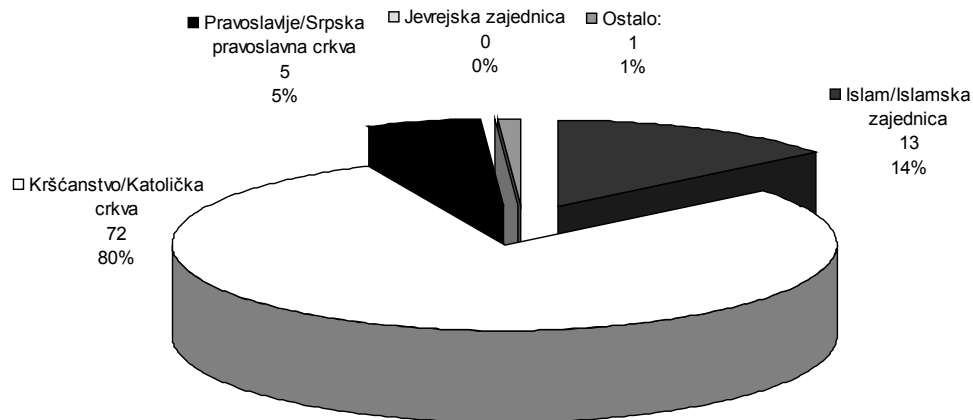
O žestokim komentarima na kontroverzan prijevod Biblije još kontroverznije osobe – nekadašnjeg vrhbosanskog nadbiskupa Ivana Evanđelista Šarića, govorio je vikar Vrhbosanske nadbiskupije fra Mato Zovkić. U intervjuu za «Večernji list» priznao je kako je «Šarić jedan od stotina tisuća Hrvata koji su zbog razočaranja Jugoslavijom nekritično prihvatili diktatorsku vlast NDH s nadom da će se razviti u demokratsku i pravednu», ali se nije složio sa nekim komentarima da je Šarićev prijevod «ustaška Biblija», ustvrdivši kako Biblija ne može biti ni ustaška ni partizanska (4. mart, str. 28). O «iskrivljavanju povijesti» i «govoru neistine prema svim Hrvatima» sadržanim u priručniku za obuku turističkih vodiča pisao je «Večernji list» od 12. marta. Za autora Envera Dervišbegovića napisali su kako on «za cijelu državu rabi pojam 'Bosna', a njezine narode nazive 'Bosancima', zapisavši kako su to ljudi istoga identiteta, a različitih vjera, koji rabe jedinstven 'bosanski' jezik koji se razlikuje u narječjima». Tim povodom je Andrija Krešić, predsjednik Turističke zajednice HNK-a, poručio da se «sporni priručnik povuče». (12. mart, str. 7)

Svega pet tekstova objavljeno je o SPC ili pravoslavlju, i to četiri putem izvještaja i jedna vijest. U svega jednom slučaju kontekst je bio vjerskoprotokolarnim, u svim ostalim društveno-politički (četiri se odnosilo na kriminal, dva na ljudska prava i jedan na sigurnost). Sve objavljene tekstove karakterizirao je neutralan novinarski uklon.

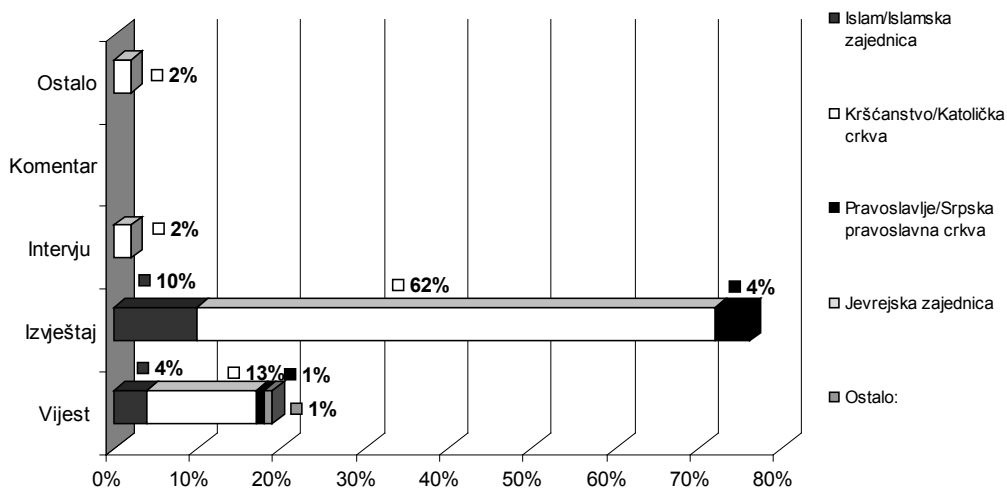
O napadu na pravoslavnu crkvu u Varešu, piše i «Večernji list» u broju od 5. marta, a naslov teksta je «Razbijeni prozori na pravoslavnoj crkvi» (str. 17). Još jedan kriminalni akt desio se kada je provaljeno u kuću vladike bihačko-petrovačkog, a krađu je policiji prijavio sveštenik SPC u Bosanskom Petrovcu. «Ne može se utvrditi je li nešto ukradeno dok ne dođe vladika», završava se tekst (25. mart, str. 13). Suđenje Fati Orlović bilo je nekoliko puta u fokusu. Jednom dok se najavljivalo u broju od 15. marta, na stranici 3, dok je drugi put Ivica Pjanić napisao komentar u kojem opisuje život i muke ove žene. «Zbog svoje ustrajnosti da ostane u Konjević Polju i prisili SPC da sruši nezakonito podignutu građevinu, Orlović je postala heroína za javnost u glavnom bh. gradu, a jedan vijećnik Gradske skupštine Sarajeva nedavno je predložio da joj se zbog toga dodijeli titula 'počasne nane Sarajeva'» (17. mart, str. 6)

VEČERNJI LIST

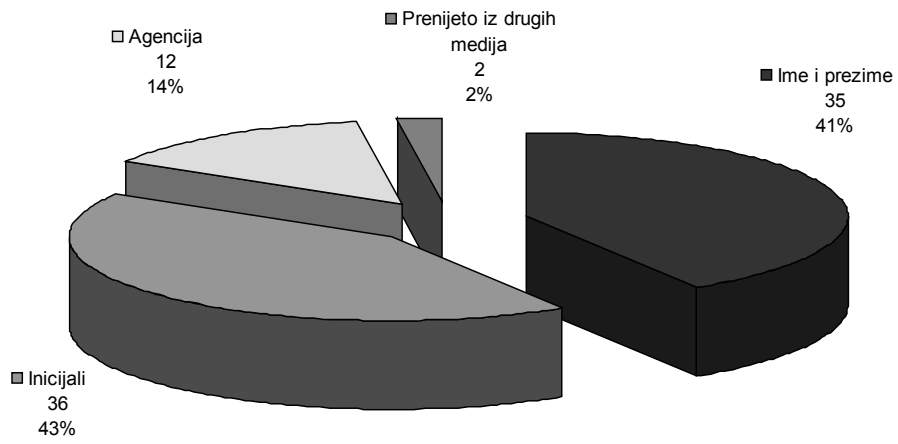
Religije/vjerske zajednice i crkve - 91

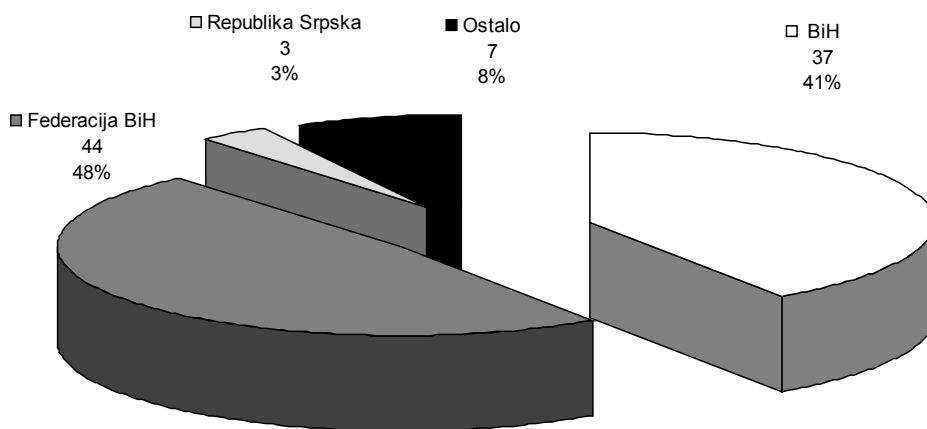
Novinarska forma - 91

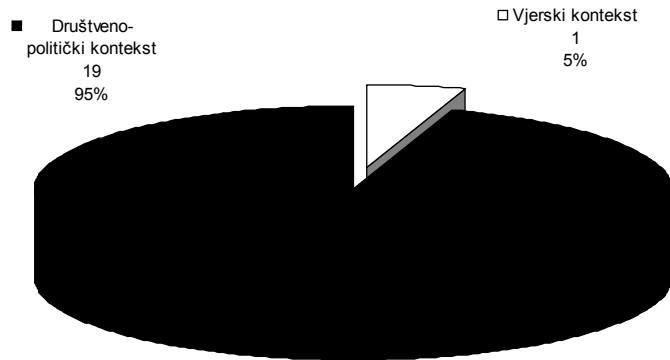
Autori priloga - 91

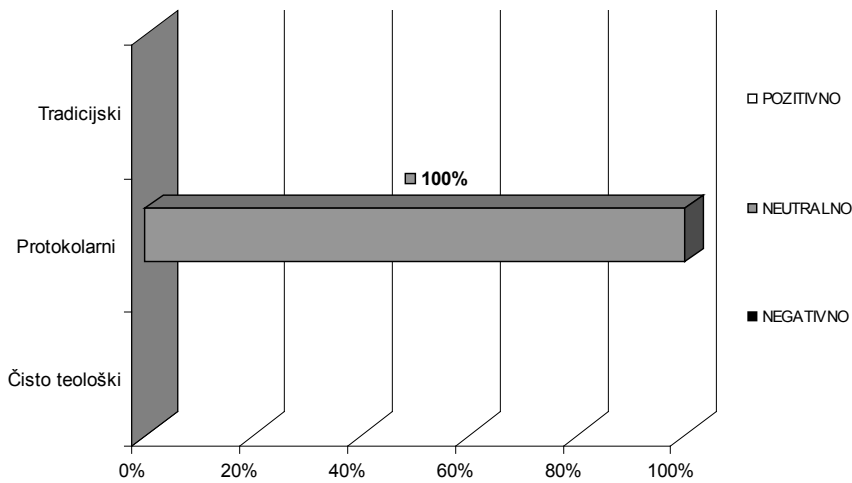
Država/entitet - 91

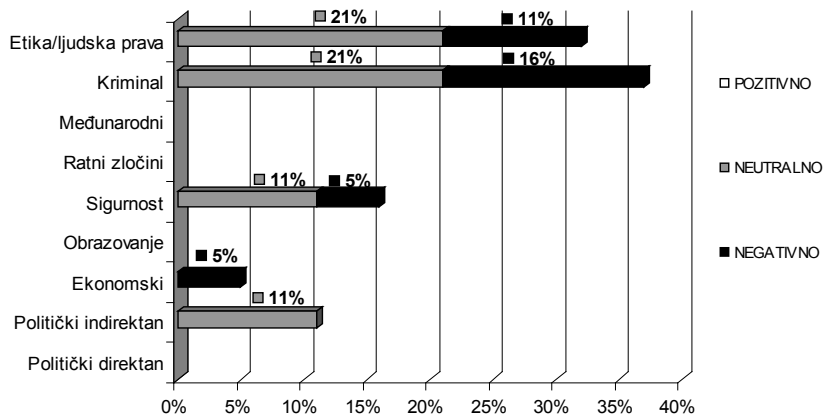
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 20

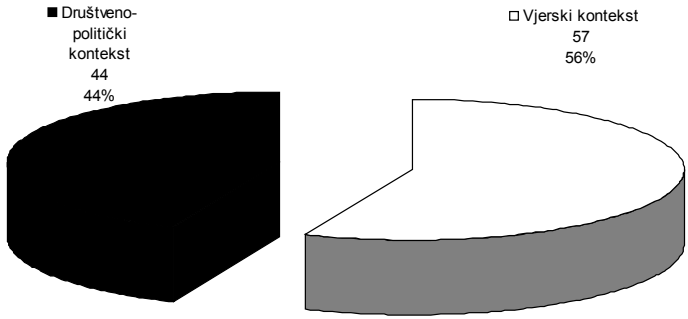
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (5%)

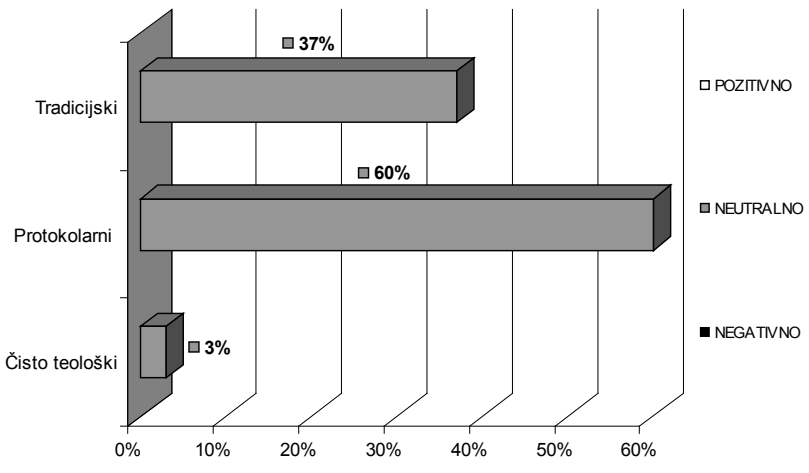
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 19 (95%)

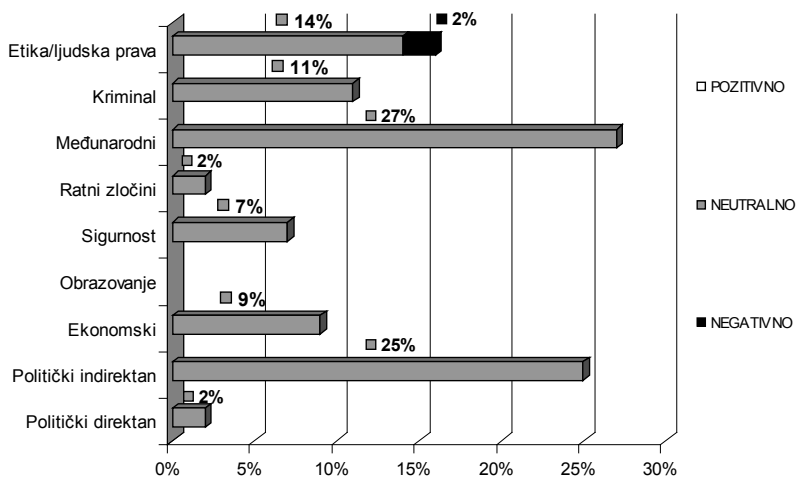
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 101

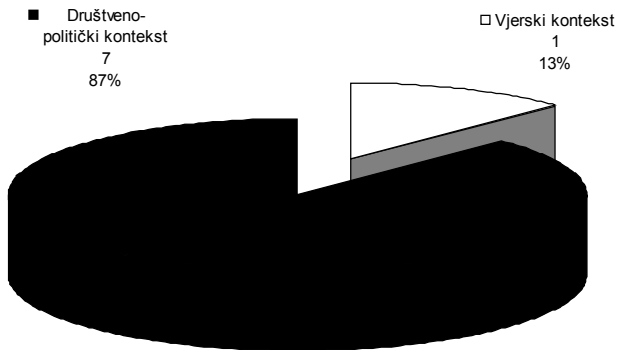
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 57 (56%)

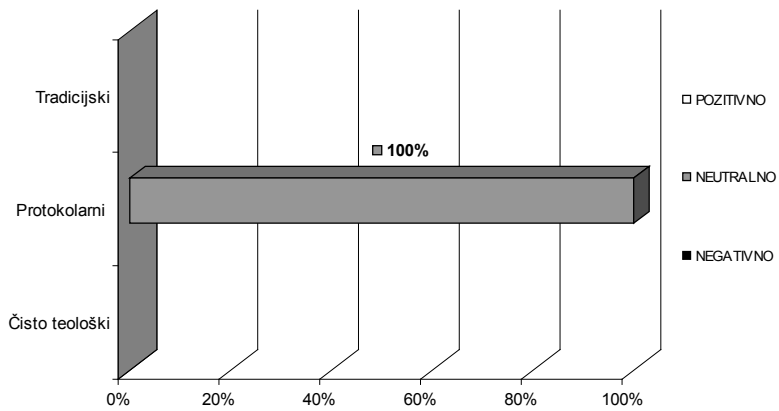
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 44 (44%)

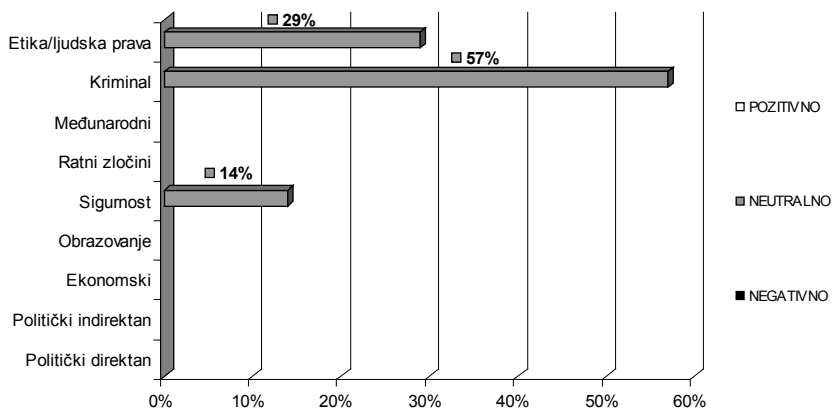
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 8

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (13%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 7 (87%)

Večernje novosti

U NEKOLIKO SLUČAJEVA NEGATIVIZAM PREMA ISLAMU

Mjesto izlazenja: Beograd, Srbija

Pretpostavljeni tiraž: oko 270.000 primjeraka (od toga je od 10 do 12. 000 primjeraka predviđeno za Republiku Srpsku s blagom razlikom u sadržaju)

Ciljna grupa: građani Srbije i Republike Srpske, prije svega srpske nacionalnosti, srednje obrazovani slojevi

Kod «Večernjih novosti» monitorirane su samo stranice posvećene BiH, odnosno Republici Srpskoj. Iako je na taj način sadržaj lista smanjen na jednu trećinu, tokom 29 monitoriranih dana marta (19. i 25. marta novine uopće nisu dostavljene u Sarajevo) zabilježene su 22 objave koje posredno ili neposredno imaju doticaja s tematikom našeg monitoringa. U skladu s ciljnom grupom koju preferiraju novine obrađene su i religijske teme – 15 puta pisalo se o pravoslavlju, pet o islamu i dva o katoličanstvu.

Dominira društveno-politički kontekst, posebno politički, u odnosu na vjerski. Razna zbivanja u koja su uključene vjerske zajednice se provlače u aktualnim događajima bosanskohercegovačke ili srbijanske zbilje (ali koji imaju refleksije na BiH, i obrnuto).

Pravoslavlje se u nekoliko slučajeva potencira kao ugroženo u BiH i to u kontekstu problema vraćanja imovine u Sarajevu, zahtjeva Fate Orlović za uklanjanje crkve na njenoj zemlji u Konjević Polju i priprema za izmještanje crkve iz Diviča kod Zvornika. Ove posljednje dvije teme, inače obrađene u formi izvještaja, imaju određenu pretencioznost u selekciji odabranih informacija. Tako je 23. marta objavljen tekst «Nove pretnje pravoslavnoj crkvi u Konjević Polju – POLICIJA ČUVA HRAM». Autor se poziva na policijski izvor da je primljena anonimna prijetnja da će crkva u Konjević Polju biti dignuta u zrak. Neimenovani izvor iz policije je, po pisanju listu, također saopćio da je ova osoba, kojoj se već navodno ušlo u trag, odustala od toga «zbog blizine kuće Fate Orlović, koja je u sporu sa srpskom pravoslavnom crkvom». Ovakva konstrukcija u kojoj se dovodi Orlovićeva u vezu s navodnim bombašem je diskutabilna. Potom, novinar dalje prezentira izjavu odbornika u SO Bratunac Vojina Pavlovića, koji kaže: «Fata Orlović je na dan Usekovanije glave svetog Jovana Krstitelja uletela u oltar, polupala svetovne posude, napala sveštenike, vredala vernike. Nedavno je obasula kamenjem crkvu. To su vandalizmi slični onim događajima iz predratne 1991. godine. I tad je bilo veće tolerancije.» Međutim, kako bi čitalac dobio pravu sliku, izvještaju bi dobrodošla i pozadina koja bi, osim osude ovakvog ponašanja, ponudila i razlog problema – činjenicu da je crkva izgrađena na zemlji Fate Orlović i da rješavanje spora teče izuzetno sporo.

Dvadeset i četvrtog marta je objavljen tekst «SO Zvornik donela odluku o lokaciji i izgradnji crkve na Diviču – DŽAMIJA IZMEŠTA TEMELJE». Izvještaj nudi niz informacija o problemu također nelegalno izgrađene crkve na mjestu džamije, koja se odlukom lokalnih vlasti mora srušiti, ali tek kada se na drugoj lokaciji izgradi nova. Ono što je sporno je obrada teksta, odnosno naslov «Džamija izmešta temelje». Beletristički i činjenično netačan naslov koji kod čitatelja stvara negativne implikacije prema islamu. Neće srušiti džamija crkvu, već lokalne (srpske) vlasti, zato što su poštujući pravo odlučili da imovinske odnose vrata u prijašnje stanje

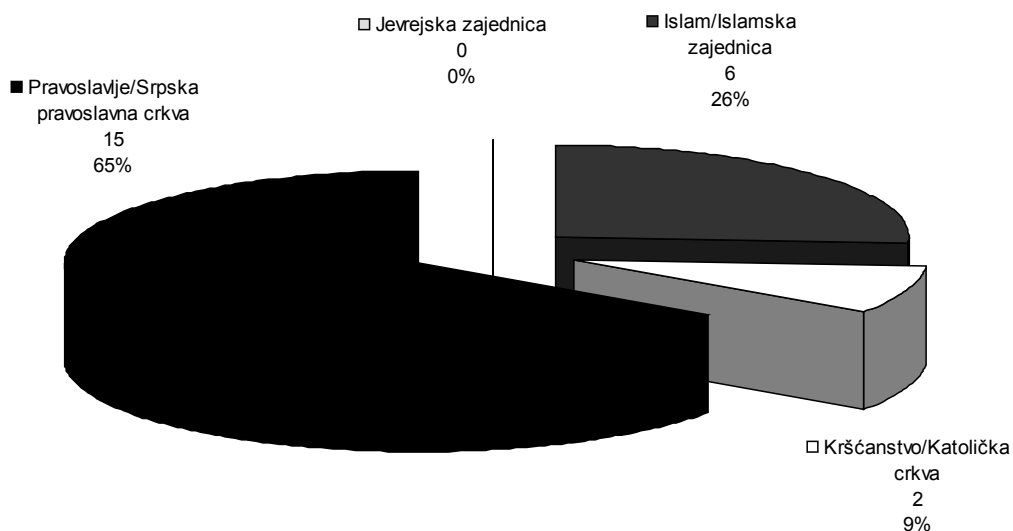
Tekst «Boris Tadić načelno podržao gradnju velike džamije u Beogradu – MEKA SAMO PREDLOG» objavljen je 31. 3. Iako se nigdje otvoreno ne protivi gradnji nove džamije u Beogradu, tekst na tri mjesta pokazuje negativistički odnos prema tom činu. Prvo, u naslovu: «Meka samo predlog». Zašto izjednačavati buduću beogradsku džamiju s Mekom? Očigledno se želi prenatglasiti ta činjenica, posebno zato što se u dijelu srpskog naroda Meka smatra svetištem koje odudara od kulturnog obrasca u Srbiji, pa i u Evropi. Tekst počinje ovako: «Od ideje do džamije dugačak je put, ali je prema pisanju nekih medija, usred Beograda islamska bogomolja već gotova. Veća čak i od one koju ima Zagreb.» Zašto čuđenje zbog toga što će džamija biti veća od zagrebačke,

kada u Beogradu živi znatno više muslimana nego u Zagrebu? Treći sporan element u tekstu je lakonski rečenički sklop: «Ali čudi da je ovaj predlog viđen kao Tadićev lični potpis na građevinskoj dozvoli **za još jedno minare u Beogradu.**»

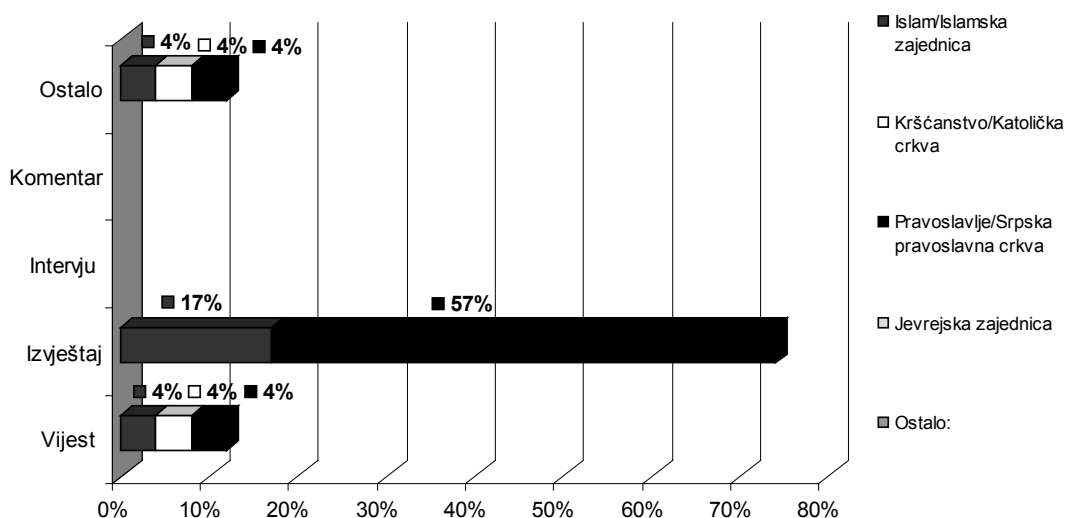
U ovoj analizi izdvojili smo samo primjere s negativnim uklonom prema islamu i pozitivnim prema pravoslavnoj crkvi. No, ipak mnogo veći broj bio je tekstova koji su na profesionalan i neutralan način predstavili događaje poput izvještaja sa sastanka reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića i predsjednika Srbije Borisa Tadića, humanitarnim akcijama SPC iz RS za Srbe na Kosovu, radovima na izgradnji Hrama rođenja presvete bogorodice u Doboju, zajedničkoj jedinici vjerskih službenika u Oružanim snagama u BiH...

VEČERNJE NOVOSTI

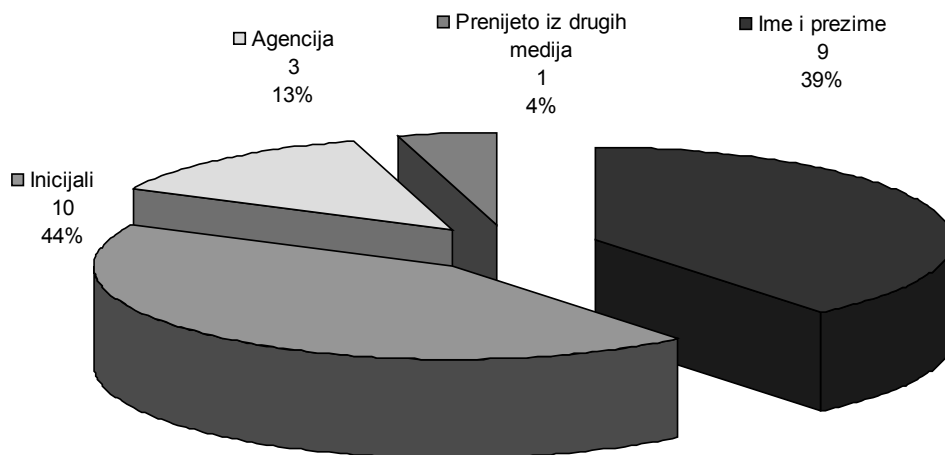
Religije/vjerske zajednice i crkve - 23

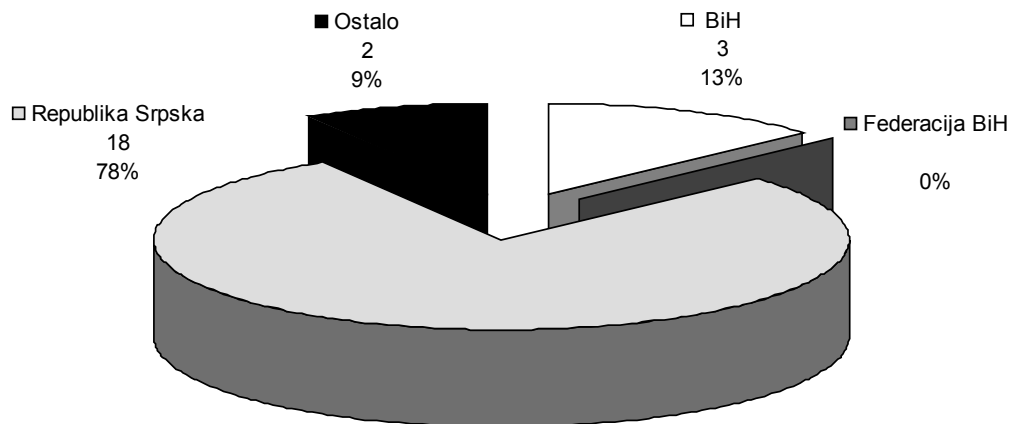
Novinarska forma - 23

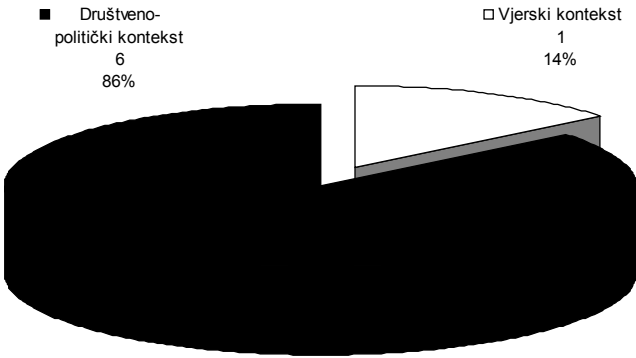
Autori priloga - 23

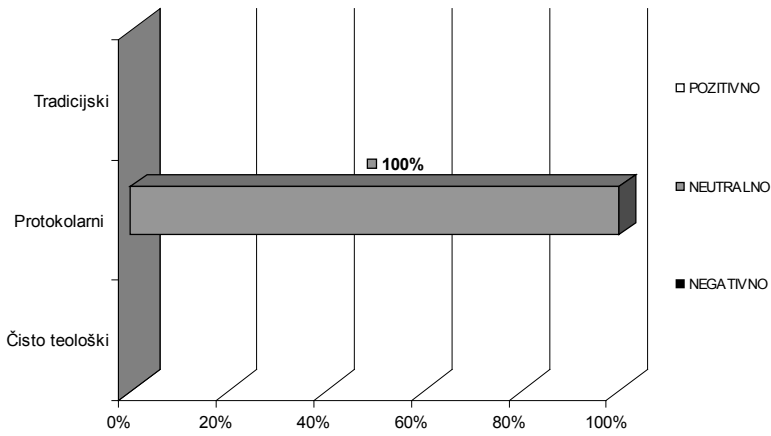
Država/entitet - 23

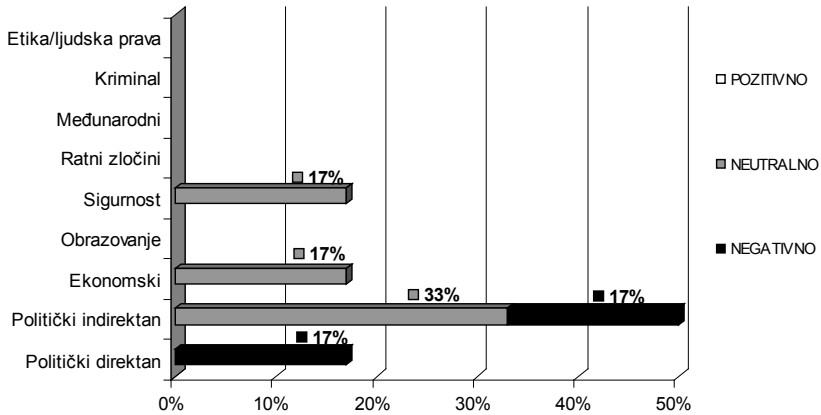
KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 7

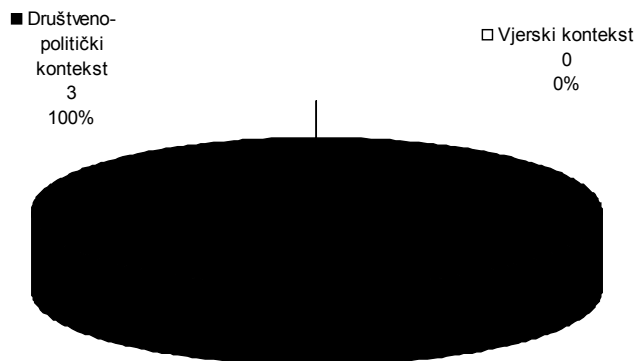
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 1 (14%)

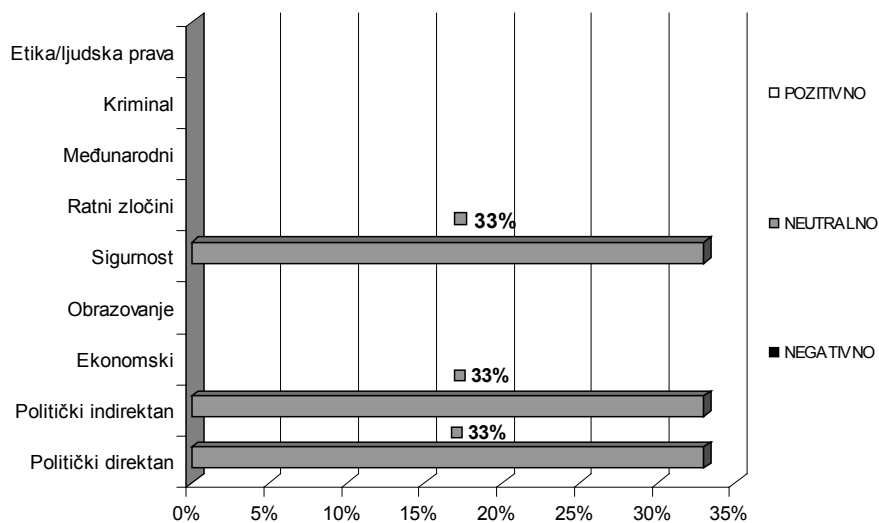
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 6 (86%)

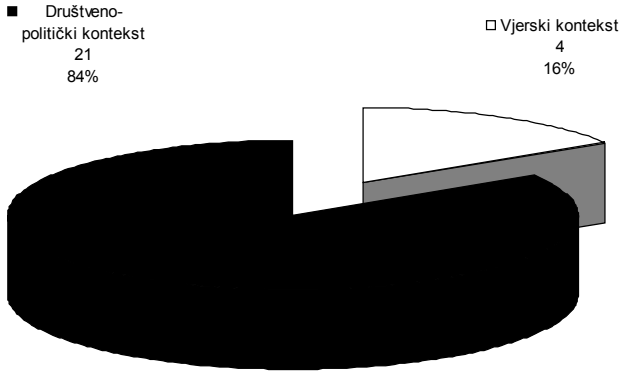
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 3

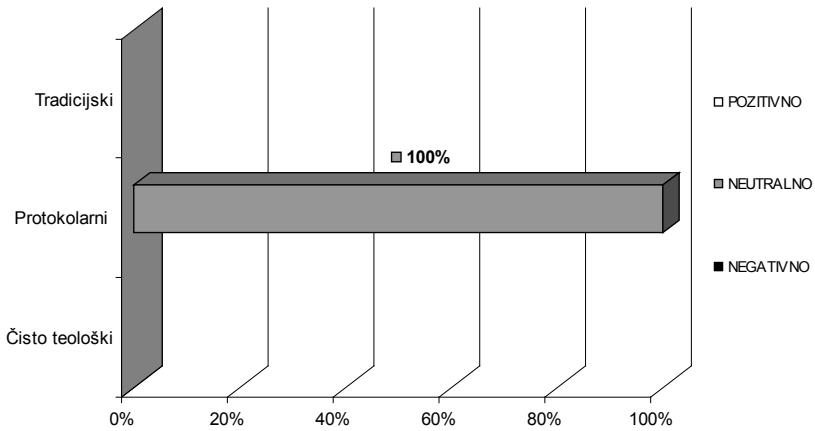
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 3 (100%)

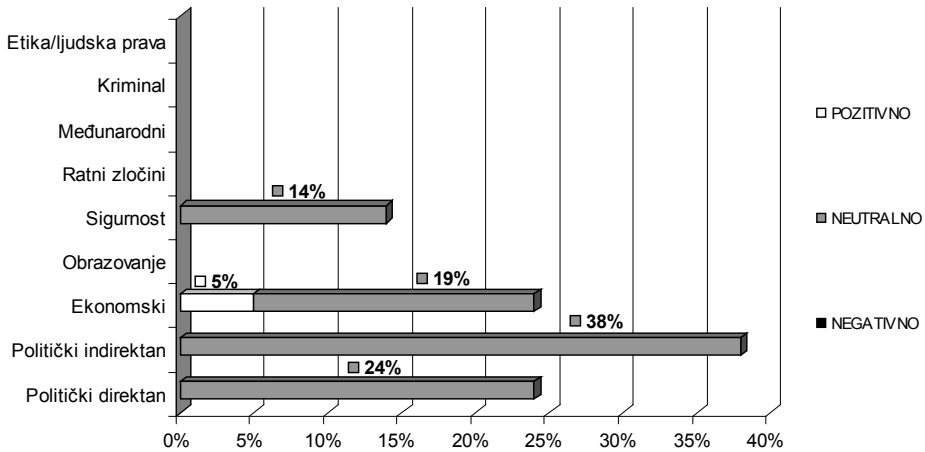
KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 25

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 4 (16%)

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Društveno-politički kontekst) - 21 (84%)

Slobodna Dalmacija

AKTIVNOSTI KATOLIČKE CRKVE U CENTRU PAŽNJE

Mjesto izlaženja: Split, Hrvatska

Pretpostavljeni tiraž: oko 50.000 primjeraka (od toga je do 5.000 primjeraka predviđeno za BiH sa blagom razlikom u sadržaju)

Ciljna grupa: stanovnici Dalmacije (u manjoj mjeri i BiH, prije svih hercegovački Hrvati)

U «Slobodnoj Dalmaciji» ogroman je nesrazmjer u pogledu kvantitativne, ali i kvalitativne zastupljenosti sadržaja o vjerskim zajednicama. Od 54 monitorirane objave, Katoličke se crkve tiču 44, islama devet, Srpske pravoslavne crkve jedna, a judaizma nijedna. Čak i ta jedna koja se odnosi na SPC u jednakoj se mjeri odnosi i na katoličanstvo. Riječ je, naime, o teološkom predavanju vladike zahumsko-hercegovačkog Grigorija studentima i profesorima Teološkog instituta Sveučilišta u Mostaru, kojem su prisustvovali i biskup dubrovački Želimir Puljić i biskup mostarsko-duvanjski Ratko Perić (1. mart).

Nijedan od monitoriranih tekstova nije na naslovnici niti na trećoj strani. Pojavljuju se od 2. do posljednje, 56. stranice, uz dominantnu zastupljenost na manje popularnim parnim stranicama (42 prema 12 u korist parnih stranica). Što se tiče rubrika, dva su teksta u rubrici «Novosti», po jedan tekst u četiri različite rubrike, a veliki broj tekstova je na stranicama posvećenim izdanju za Bosnu i Hercegovinu.

Uz 30 članaka su fotografije, i to samo jedna fotografija vjerskog objekta, pet fotografija sagovornika, a među ostalima dominiraju one koje se na neki drugi način odnose na sadržaj teksta. U novinarskom izrazu najbrojniji su izvještaji i vijesti, dva su analitička teksta, jedna reportaža i jedan in memoriam (fra Augustinu Zupcu u povodu 100 godina od smrti).

Najproduktivniji autori, kada su u pitanju religijski sadržaji, jesu I. Raguž (devet objava), Zlatko Tulić i A. Karamatić (po osam objava), Zvonimir Čilić (pet) i Zoran Zekić (tri). Janko Bekić autor je dvaju analitičkih tekstova, pisanih za publiku u Hrvatskoj a ne u BiH. Imenom i prezimenom ili inicijalom imena i punim prezimenom potpisana su 43 teksta, inicijalima 10 a samo je jedan preuzet od agencije FENA. Međureligijsko vijeće u BiH spomenuto je jednom, i to u izvještaju o Biskupskoj konferenciji u Mostaru. «Biskupi su iznijeli problem financijskih teškoća u radu Međureligijskog vijeća u BiH, kao i neprihvatljive porezne politike u vezi oporezivanja humanitarnih donacija i organizacija jedinstvenom stopom PDV-a od 17 posto.» (23. marta 2007., stranice za BiH, «Volio bih da se Gospa ukazala u Međugorju, ali...», str. 10, autor Zoran Zekić).

Od devet tekstova koji se odnose na islam, čak sedam je o fenomenu vehabijskog pokreta, a dva se odnose na reisu-l-ulemu Islamske zajednice u BiH Mustafu ef. Cerića. Jedan od njih je izvještaj sa sesije «Krug 99» na kojoj je kritiziran reisu-l-ulema Cerić zbog čestih putovanja i, navodnog, zanemarivanja nagomilanih problema unutar IZ-a u BiH, te ukazano na njegovu ostavku kao jedino rješenje. Drugi se članak odnosi na Cerićeve političke istupe na međunarodnoj konferenciji «Islam u Evropi», održanoj u Beču. Osim dvosmislenog naslova «Cerić (ni) je tražio muslimansku državu», «Slobodna Dalmacija» tekst otvara reakcijom predsjednika nevladine organizacije «Srpski narodni pokret – Izbor je naš» Dane Čankovića, sagovornika, u najmanju ruku, upitne relevantnosti, koji kaže da «nema ništa protiv da Bošnjaci imaju svoju nacionalnu državu u BiH, no ona ne bi smjela zadirati u sadašnji teritorij Republike Srpske». Slijede dijelovi izlaganja reisu-l-uleme Cerića u Beču i prilično ublažavajuće reakcije predsjednika Stranke demokratske akcije Sulejmana Tihića i predsjednice Liberalne demokratske stranke Lamije Tanović. «Naime, pojedini dijelovi Cerićeva govora uzburkali su javnost u BiH. Njegove izjave poput 'očito je kako jedino muslimani treba da dijele svoju zemlju, svoju političku vlast i budućnost s onima koji su počinili genocid', te da je očito 'kako država BiH, u kojoj su muslimani

većina, treba da ima tri predsjednika, plemenski, a ne građanski koncept' mnoge je iznenadila.» U tekstu se još navodi da «većina Bošnjaka iz javnog života ne želi komentirati reisovo izlaganje skrivajući se iza takozvane 'jedine formule koncepta BiH predstavljenog 1943. na zasjedanju ZAVNOBiH-a'...» i da su reagirali jedino Tihić i Tanovićeva. (27. marta 2007. stranice za BiH, «Cerić (ni)je tražio muslimansku državu», str. 10, autor Zlatko Tulić).

Među sedam tekstova o vehabijama u BiH, dva su objavljena u izdanju za Hrvatsku i namijenjena, dakle, publici manje upoznatoj s ovom pojavom. To su kvalitetni analitički tekstovi sa istorijskom pozadinom i terminološkim pojašnjenjima; sa sveobuhvatnim pristupom pojavi takozvane purifikacije islama, odnosno zagovaranju navodnog vraćanja Poslanikovom tumačenju Knjige. Autor obiju analiza za hrvatsku publiku je novinar Janko Bekić, koji koristi termin «selefije», navodeći da ih se narodski u BiH zove vehabijama. Autor otvara pitanje pozicije evropskih država – Turske i država na zapadnom Balkanu – kao njegovateljica osmanskog islama koji pripada učenju hanafitske škole kao najliberalnije i najtolerantnije od četiri sunitске škole jurisprudencije. U tom kontekstu autor govori o 'europskom' islamu kao opozitu 'saudijskom' ili 'vahabitskom' islamu, a time i prepriči 'Eurabiji' – fenomenu kojim se u stručnim krugovima operira kao jednom od mogućnosti ekspanzivnog i intenzivnog globalnog širenja islama.

Događanja o aktivnostima skupine sljedbenika Jusufa Barčića hronološki prati novinar Zlatko Tulić (koji je ujedno autor i članaka o reisu-l-ulemi Ceriću). U kontekstu martovskih dešavanja u Kalesiji i sarajevskim džamijama govori se i o procesu oduzimanja nelegalno stečenih državljanstava stranim državljanima u BiH. U martu je izostala pravovremena informacija o saobraćajnoj nesreći Jusufa Barčića od čijih će posljedica samoprozvani vođa vehabija u BiH dan kasnije umrijeti.

Što se tiče sadržaja o katoličanstvu, političke konotacije imaju dva teksta, u kojima je, međutim, religijsko u zadnjem planu. U izvještaju o predstavljanju knjige publiciste Josipa Jovića iz Splita u Uskoplju citiran je stav autora knjige da je treći, hrvatski entitet u BiH potreban i da se «bezobzirno atakira na tradicionalne vrijednosti kao što su nacija, obitelj, obrazovanje, Crkva...» (1. marta 2007., stranice za BiH, «Za treći entitet», str. 10, autor Z. Čilić). U izvještaju o 1. martu, Danu nezavisnosti BiH religijski momenat je samo to što je jedan od sugovornika profesor Katoličke bogoslovije u Sarajevu Pavo Jurišić. Naime, radi se o kolažnom tekstu koji sadrži izjave u vezi sa tim praznikom. Nakon stavova Milorada Dodika, koji kaže da Srbi nikada neće prihvatiti taj praznik kao svoj, navode se i Jurišićeve izjave o tome kako su Hrvati razočarani položajem u BiH nakon što su glasali za nezavisnost. Kuriozitet je potpisivanje Milorada Dodika kao «novoizabranog premijera vlade RS» koje je 1. marta 2007. godine u najmanju ruku anahrono, budući da Dodik tu funkciju u ovom sazivu obavlja gotovo pola godine. No, kako je 1. marta 2006. Milorad Dodik uistinu bio novoizabrani premijer RS-a (nakon opoziva prethodne Vlade RS-a), moguće je da je novinar povukao svoj prošlogodišnji članak i ponovo ga objavio ove godine. U prilog ovome govori i najava da se «ovih dana očekuje potpisivanje dokumenta o ustavnim promjenama» koja otvara ovaj tekst, što jeste bilo aktuelno 2006. ali ne i 2007. godine. Ako se novinar poslužio sistemom copy-paste, onda je ovo dobra ilustracija kako se mnoge stvari u BiH, tiču li se nacionalnih podjela, ne pomiču s mrtve tačke i da se do te mjere iz godine u godinu ne mijenjaju da je prošlogodišnji tekst i danas jednako aktuelan. (1. marta 2007. stranice za BiH, «Srbi: nema praznika, Hrvati: radit ćemo, Bošnjaci: mi slavimo», stranica 10, autor Z. Čilić).

Informacija s političkom pozadinom je manje u odnosu na religijski kontekst među kojima je veliki broj objava lokalnog, pa čak i mikrolokalnog značaja. Tako pet članaka govori o korizmnim predavanjima, po četiri članka o križnom putu i predavanjima o kršćanskom braku, dva o Međugorju. Tu su i informacije o zvaničnom otvaranju Franjevačkog studentskog centra u Sarajevu, gradnji kapelice u općini Gradac, otvaranju ureda «Karitasa» u Fojnici, koncertima tamburaša zeničkog Katoličkog školskog centra u Zeničko-dobojskom kantonu, kao i koncertima pučkih pjevača iz Gdinja iz Hrvatske u mjestima Brestovsko, Kiseljak, Gromljak i Busovača, te o «Hercegovačkom silu na uskršni ponidiljak» u Kočerinu u okviru manifestacije «Širokobriješka zvona». Protokolarnog su karaktera i vijesti i izvještaji o duhovnim vježbama za franjevce u Gučoj Gori, o Biskupskoj konferenciji u Mostaru, o obilježavanju vjerskog praznika Svetog Josipa i svetih misa kardinala Vinka Puljića u Travniku povodom 70. obljetnice novotravničke župe Rankovići i dana Katoličkog školskog centra «Fra Petar Barbarić» u Velikoj nadbiskupskoj gimnaziji. Pokriveni su i govor hrvatskoga premijera Ive Sanadera i kardinala Vinka Puljića na konferenciji «Solidarnost i zajedništvo s crkvom i ljudima u BiH» održanoj u Zagrebu, te razgovor predsjednika HDZ-a BiH Dragana Čovića s apostolskim nuncijem Alessandrom D'Ericom o potrebi ratificiranja sporazuma između BiH i Svete Stolice. Objavljene su i informacije u vezi

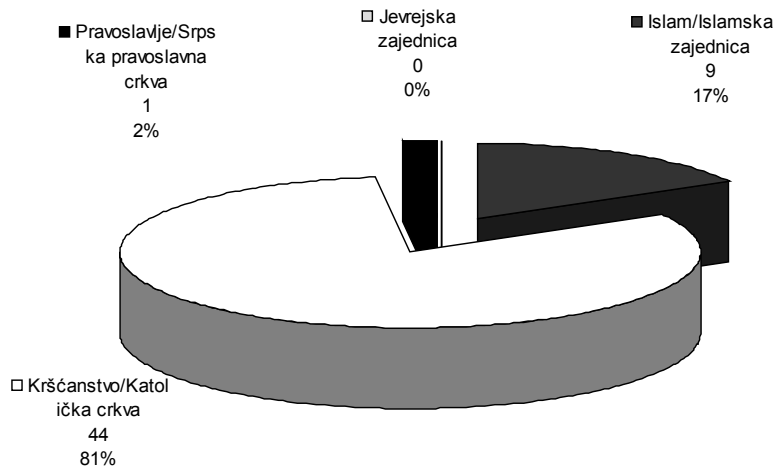
s izdavačkom djelatnošću i to o izdavaštvu Franjevačkog medijskog centra Sarajevo, o novom broju lista «Crkva na kamenu», o zborniku pjesama Ivice Karamatića koji sadrži i pjesmu «Himan hrvatskom kardinalu Stepincu», te o pokrenutoj web stranici posuške Franjevačke mladeži «Frama». Česte su objave o karitativnim i donatorskim aktivnostima, među kojima i vijest o posjeti premijera RH Ive Sanadera Hrvatskoj bolnici Fra Mato Nikolić i crkvi Svetoga Duha u Novoj Biljoj u kojoj je u ratu bila smještena bolnica, a tada je i uručena odluka Vlade Hrvatske o donaciji od pet miliona kuna ovoj bolnici.

U kontekstu kriminala više je tekstova o krivičnim djelima u vezi s vjerskim objektima ili imovinom vjerskih zajednica, poput krađe dvaju vozila u Mostaru u vlasništvu Vrhbosanske nadbiskupije Sarajevo i Franjevačkog samostana Mostar, te krađe kipa svetog Ante na Blidinju i apel policije građanima za pomoć deset dana kasnije uslijed bezuspješne potrage za umjetničkim djelom akademskog kipara Stipe Sikirice vrijednosti procijenjene na oko 50.000 KM. Četiri su teksta o višestrukom rušenju križa na Makljenu. U nekima od njih autor pada u zamku identifikiranja nacionalne pripadnosti počinioca čak i kada za to nema zvaničnu potvrdu. U jednom se navodi da je Policijska uprava Konjic privela na informativni razgovor «dva mlada Bošnjaka» i pustila ih u nedostatku dokaza, u drugom se kaže da su pronađeni počinioci prethodnog rušenja križa i da su protiv tri osobe nadležnom tužilaštvu podneseni izvještaji za krivično djelo oštećenja tuđeg vlasništva, a sporan je treći tekst u kojem ima potvrda iz policije da su protiv četiri mladića iz Prozora između 21 i 25 godina, za koje se navode samo inicijali, godišta i prebivališta, podneseni izvještaji tužiteljstvu zbog krivičnog djela oštećenja stvari koje služi u vjerske svrhe. Slijedi novinarska, iako vrlo vjerovatna, ipak ničim potkrijepljena insinucija: «Željezni križ na betonskoj podlozi koji su postavili mještani Gmića uz opasni zavoj na cesti M16/2 na Makljenu, postalo je nažalost mjesto koje mladi prozorski Bošnjaci često iz samo njima poznatih razloga oštećuju, a u posljednjem napadu nije im bilo dovoljno srušiti ga, već su ga još vukli po cesti» (18. marta 2007. rubrika BiH, «Četvorica po cesti vukla križ», strana 14, autor A. Kudić).

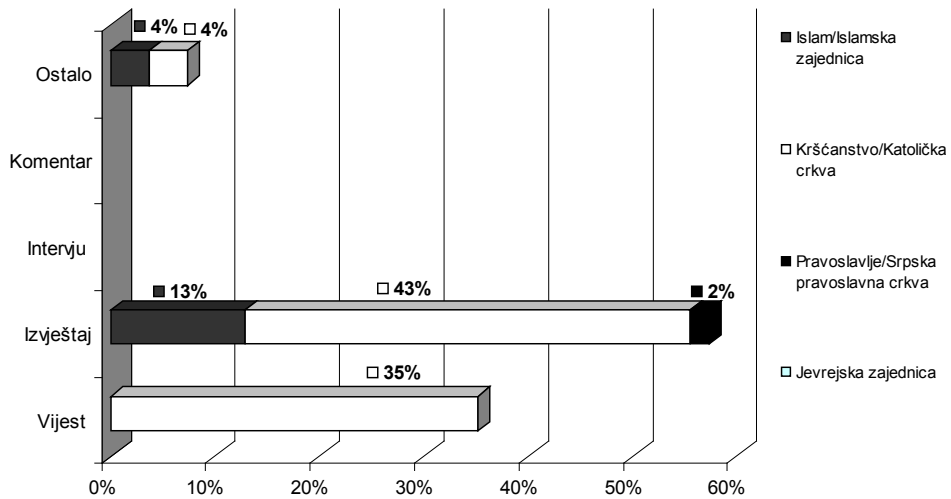
Opća ocjena odnosa dnevnika «Slobodna Dalmacija» prema vjerskim zajednicama u BiH i religijskim sadržajima svakako se mora vezati za dominaciju izvještavanja o svim protokolarnim aktivnostima katoličke crkve. Vjerovatno ni onih malobrojnih tekstova o islamu ne bi bilo da medijski prostor u BiH u martu mjesecu u dobroj mjeri nisu ispunjavali i sadržaji o vehabijama i Jusufu Barčiću. Visok stepen sadržajne homogenosti upućuje i na nacionalno homogenu čitačeljsku publiku splitskog dnevnika u izdanju za BiH.

SLOBODNA DALMACIJA

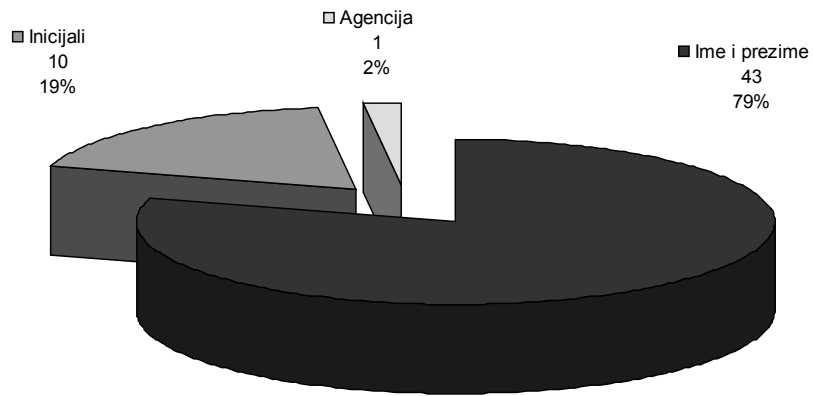
Religije/vjerske zajednice i crkve - 54

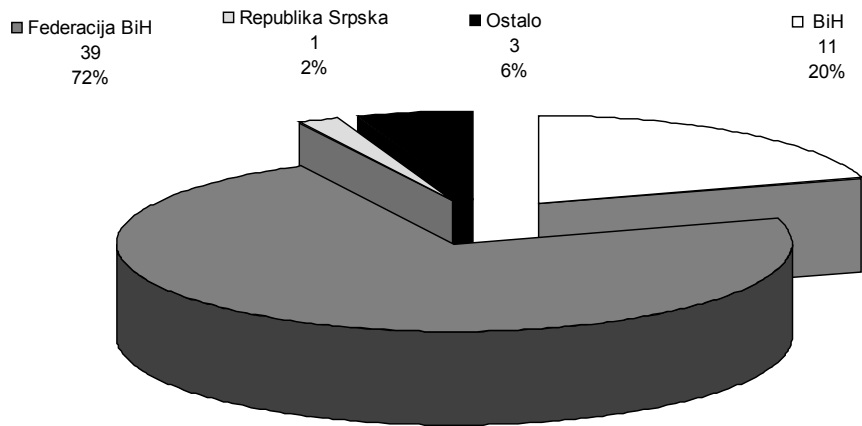
Novinarska forma - 54

Autori priloga - 54

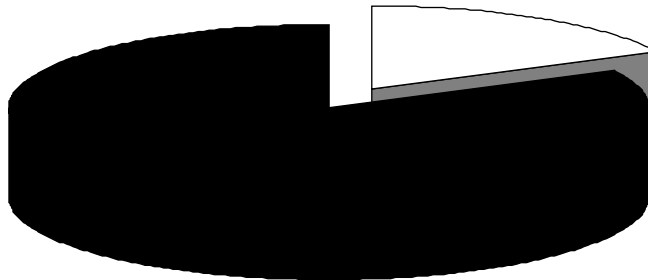

Država/entitet - 54

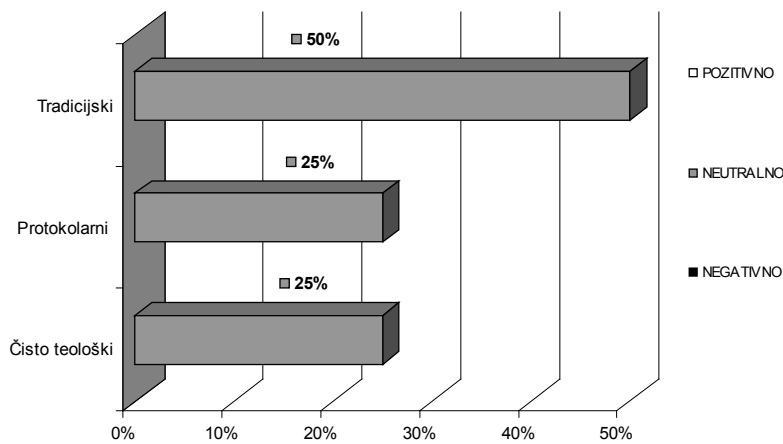

KONTEKST
Islam/Islamska zajednica 23

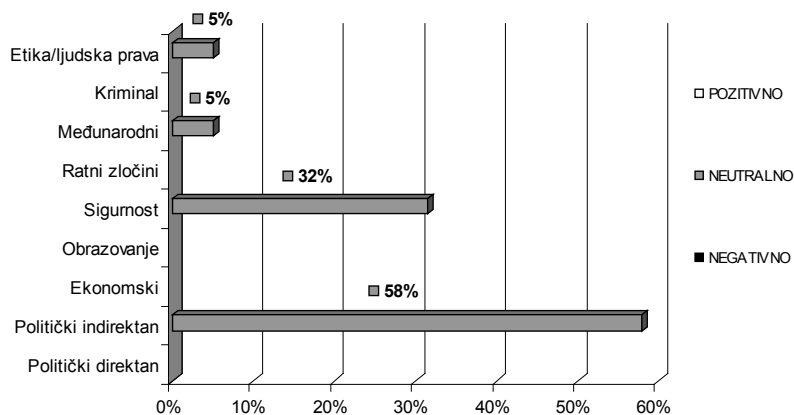
■ Društveno-politički kontekst 19 83%
□ Vjerski kontekst 4 17%

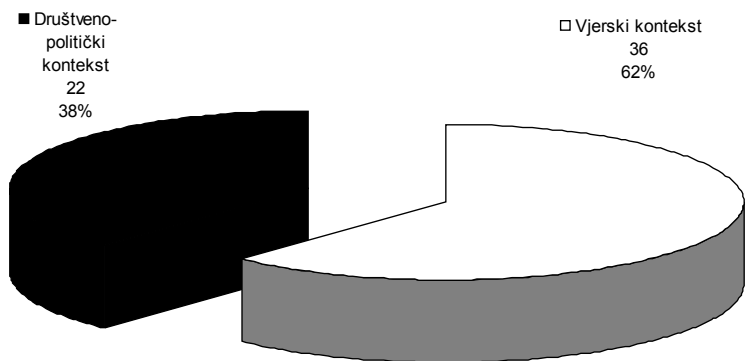
Islam/Islamska zajednica (Vjerski kontekst) - 4 (17%)

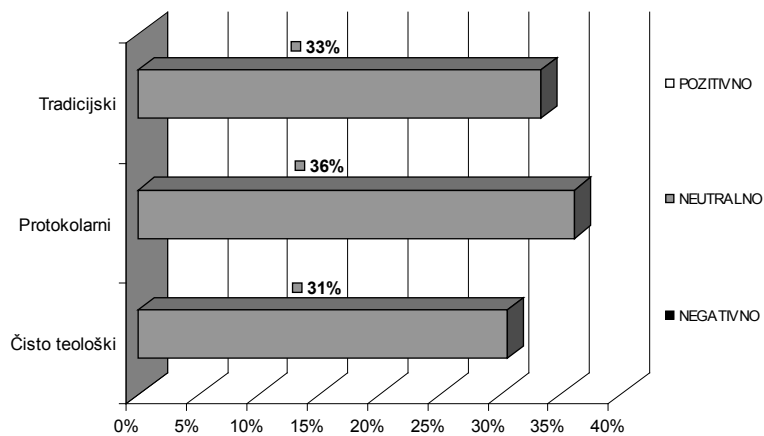
Islam/Islamska zajednica (Društveno-politički kontekst) - 19 (83%)

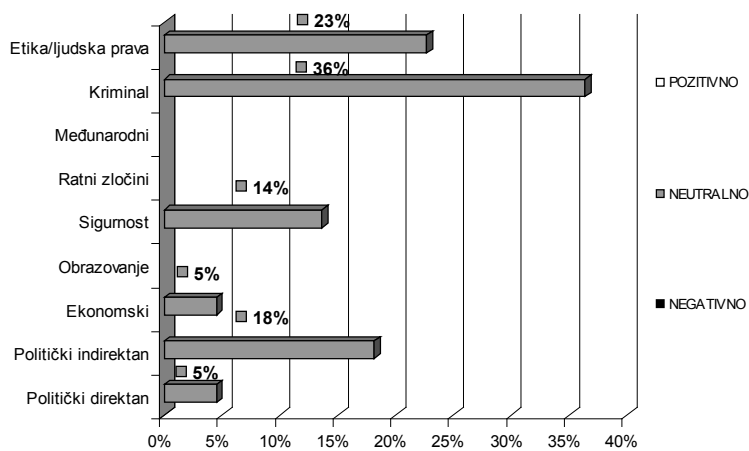
KONTEKST
Kršćanstvo/Katolička crkva 58

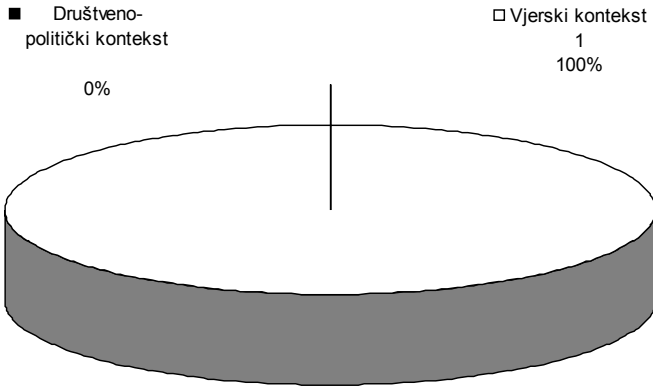
Kršćanstvo/Katolička crkva (Vjerski kontekst) - 36 (62%)

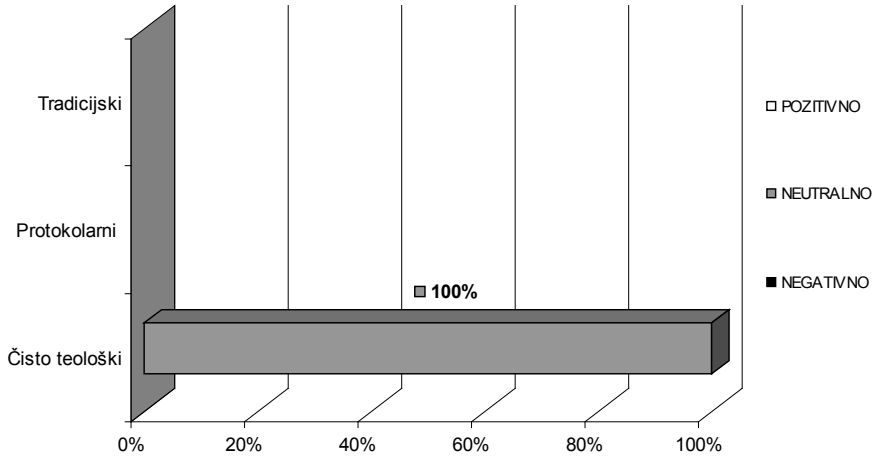
Kršćanstvo/Katolička crkva (Društveno-politički kontekst) - 22 (38%)

KONTEKST
Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva 1

Pravoslavlje/Srpska pravoslavna crkva (Vjerski kontekst) - 1 (100%)

Novi Reporter

ISLAM KAO POVOD

Novi Reporter je sedmični politički magazin iz Banje Luke registriran i pokrenut 2003. godine. Međutim, list ima tradiciju od lista Reporter, u kojem je radio sadašnji direktor Igor Gajić, koji je zajedno sa pokojnim Pericom Vučinićem davao «dušu» listu, u to vrijeme vrlo progresivnom u odnosu na cjelokupni ambijent u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj.

Novi Reporter je tokom marta samo u po dva teksta u dva broja pisao o religiji. Sva četiri teksta, koja su bila u formi izvještaja, istraživačkih tekstova i komentara, tretirala su islam. Dva puta pisano je o vehabizmu u BiH i Srbiji – «Vehabizam u BiH – (NE)SKRIVENA PRIJETNJA» (14. 3., str. 18) i «Vehabije na Kosovu i Sandžaku – POŽAR KOJI NIKO NE GASI» (28. 3., str. 28). Iako naslovi sadrže određenu dozu tendencioznosti, tekstovi su napisani vrlo informativno i novinarski neutralno bez otvorenih sugestija novinara ili povezivanja sa bošnjačkom nacijom određenih negativnih i ekstremnih stvari koje se vezuju za vehabije.

Međutim, 28. marta na stranici 24 bilježimo istraživački tekst «Novi prilozi za biografiju Sulejmana Talovića, ubice iz Solt Lejk Sitija – ZASTO SE LAŽEMO», koji je negativistički usmjeren prema islamu. Autor teksta ustvrđuje kroz niz podataka, ali i insinucija, da je bosanski izbjeglica Talović masakr izvršio iz islamističkih pobuda, odnosno da je riječ o islamskom terorizmu, što je policija tog američkog grada odbacila. Novinar na početku kritizira tvrdnje pojedinih medija iz dijela Federacije BiH u kojem su Bošnjaci većina a koji su Talovića nazivali «tužnim mladićem» a djelo indirektno opravdavali činjenicom da je preživio Srebrenicu. «Sulejman Talović je masovni ubica, a ne tužni dječak, i to je istina», navodi list. Takav stav je u svakom slučaju opravdan. Međutim, nakon toga slijedi niz tvrdnji koje povezuju Talovića sa islamskim fanaticima, ekstremistima. Pozivajući se na jednog specijalca SWAT-a, koji su inače prvi stigli na mjesto događaja, list iznosi da je Talović prve četiri žrtve «ubio na čisto džihadski način». «Natjerao ih je da kleknju. Prislonio im je cijev pištolja na potiljak i ubio jedno po jedno.» Drugi policajac, kako tvrdi list, rekao je da je svima jasno da je riječ o džihadu ali im je naređeno da o tome ne govore. Pozivajući se na neimenovane eksperte, list dalje navodi da je ono što je Talović, zvanično, vikao – «Die Motherfucker», zapravo bilo «Allahu Akbar». Posebno je interesantno zadiranje u teološku suštinu islama i povezivanje sa ovim zločinom. Navodno se Talović prije zločina povjerio prijateljici «da će uskoro biti njegov najsretniji dan u životu» i da je u jedno predvečerje ispred kuće vidio bijelog konja koji je, kako je navodno rekao, «bio znak da je on čovjek sa dobrom dušom, jer samo takvi ljudi mogu da vide sreću i dobrotu». Potom novinar navodi da su te dvije stvari izuzetno važne za razumijevanje Talovićevih motiva: njegova izjava da će mu napad u tržnom centru biti «najsretniji dan u životu», te priča o «bijelom konju». «Oba ta motiva usko su povezana sa islamskim razmišljanjima o džihadu. Prema Centru za borbu protiv terorizma, koji djeluje pri prestižnoj američkoj vojnoj akademiji 'West Point', bijeli konj je simbol koji se direktno povezuje sa džihadom: 'Bijeli konj je dio koncepta 'prorok, mučeništvo i raj'. Najčešće se povezuje sa noćnim putem na nebo proroka Muhameda, kada se prorok penje na nebo na leđima bijelog konja. S tim u vezi, bijeli konj predstavlja život poslije života i nebeski raj koji očekuje pobožne muslimane ili džihadске mučenike... Talovićevo objašnjenje da će mu sutra biti najsretniji dan u životu potpuno je u skladu sa razumijevanjem funkcionisanja džihada u samom islamu... Nema veće inspiracije džihadistima od njihovog vjerovanja da će biti nagrađeni za svoju žrtvu na način da će im biti odobren ulazak u nebeski raj... », piše list. Autor također navodi da vlasti SAD-a ne žele napad označiti kao islamistički kako u javnosti te zemlje ne bi narušili obećanje predsjednika SAD-a Georgea W. Busha da na njihovoj teritoriji neće više biti terorističkih napada, te da bi spriječili dizanje religijskih tenzija u zemlji. Stiče se dojam, ne ulazeći u tačnost ovih navoda, da se ubistvo koje počinu musliman uvijek može povezati sa islamskim terorizmom.

Inače, svi registrirani tekstovi u Novom Reporteru su potpisani, što je pohvalno jer pokazuje da list i novinari stoje imenom i prezimenom iza stavova koje iznose (to u nekim drugim magazinima nije uvijek slučaj). Ipak, malo je zbunjujuće što nije navedeno da li je autor ovog teksta saradnik lista iz SAD-a (što bi u svakom slučaju pojačalo vjerodostojnost) ili neko iz Banje Luke ko je izvore našao na internetu.

Novinari koji su pisali o religiji su Danijel Kovačević, Gvozden Šarac, Dragan Tarlać i Igor Gajić.

SRUŠITI REISA!

Magazin BH Dani izlazi od 1992. Direktor i vlasnik je novinar Senad Pećanin, koji u značajnoj mjeri određuje novinarsko i političko usmjerenje lista. Dani su magazin koji njeguje kritičku notu naspram društvenih pojava. Magazin je posebno kritički nastrojen protiv takozvanih nacionalnih stranaka sa težištem na bošnjački politički ambijent iz kojeg potiče Pećanin, ali i većina drugih novinara.

U četiri monitorirana broja magazin je 15 puta pisao o religiji, što je značajan procenat jer pokazuje da su, u prosjeku, u svakom broju bila skoro četiri napisa o temama koje se tiču religije ili vjerskih poglavara. Od toga je čak sedam puta list bio, gledajući kroz novinarski uklon, negativistički raspoložen – šest puta prema kategoriji islama, a jednom pravoslavlja. Međutim, nužno je naglasiti da se taj negativni kontekst nije odnosio na samu religiju kao duhovnu i svjetovnu pojavu, odnosno njene principe, već je personifikaciju imao u određenim ličnostima i pojavama, prije svega u Mustafi ef. Ceriću, vrhovnom poglavaru Islamske vjerske zajednice u BiH i vebijском pokretu.

Glavne «žaoke» na reisa Cerića usmjerene su kroz neku vrstu potpisanih i nepotpisanih komentara. Tako je 16. 3. u rubrici Barometar Cerić dobio tri tačke za svoj postupak, što je najgora ocjena za određeni postupak u sedmici koja je prethodila izlasku broja. Reisu se zamjera što se sastao sa premijerom RS-a Miloradom Dodikom u Banjoj Luci te pohvalio njegovo zalaganje da se olakša položaj muslimana u RS-u. «Volio bih da su mnogi čuli ono što sam ja», potencira list, nazivajući to «mudrovanjem». A zatim dodaje: «Da svi čuju potrudio se dva dana kasnije Dodik – pljuvanjem po presudi i negiranjem genocida u Srebrenici. Efenđija Cerić, koji od Izetbegovićeve smrti ne krije ambicije da popuni pilotsku bošnjačku poziciju, ponovo se odlučio za mlazni pogon i od buke motora ostao potpuno gluh na bezobrazluk kolege iz manjeg entiteta», piše list.

U uvodniku u broju od 30. 3. – «VAŽE LI ZA REISA ISLAMSKA PRAVILA» – autorica se, između ostalog, obračunava sa Cerićevim stavom iznesenim u Beču da su svi narodi bivše Jugoslavije ostvarili svoje nacionalne države a «kako jedino BiH, gdje su muslimani većina, treba da ima tri predsjednika, plemenski, a ne građanski ustav te policiju podijeljenu po etničkim stavovima». Potom autorica navodi: «Svaka mu rečenica zlata vrijedi u napaćenim srebreničkim ušima, one zvone k'o melem na rane bošnjačkih povratnika, ali efenđija nikako da shvati da su bosanski muslimani odabrali da dijele svoju zemlju sa Hrvatima, Srbima i svim onim *ostalim* koji, ma kako nekonstitutivni bili, imaju prava da žive u BiH i da je upravo on taj koji od bosanskih muslimana pravi pleme. Narode i građane predstavljaju izabrani političari, a plemena predstavljaju njihovi vjerski poglavari. Onako kako to on radi».

U istom broju objavljen je i tekst «Zajednica u Bošnjaka – OD OBNOVITELJSKOG DO OBJEDINITELJSKOG SABORA», u kojem se Mustafi ef. Ceriću predbacuje da njegov angažman u Novom Pazaru u vezi sa Objediniteljskim saborom IZ-a ima za cilj, prije svega, pokušaj proširenja njegovih ovlaštenja na različita muftijstva u Srbiji.

Cerić je u negativnom kontekstu spomenut i u komentaru od 9. 3. «SOFTIĆ I ŽIVINIČANI», u kojem se u sporednom kontekstu spominje kao jedan od odgovornih za neuspjeh tužbe BiH protiv Srbije zbog politiziranih diletantskih nastupa u vezi sa ovim pitanjem; potom u tekstu «MAZDA PRED RIJASETOM» (2. 3.), gdje se dovodi u vezu sa ohrabriranjem vebabija za nezakonito postupanje u BiH; te u reportaži «SPOMENIK NA NIČIJOJ ZEMLJI», u kojoj je u antrfile izdvojena izjava «Reis nije dobrodošao na otvorenje džamije», pri čemu mu se predbacuje da se nedovoljno brine za povratnike muslimane u RS-u.

Kritici je 2. 3. (str. 16) izložen i vladika Vasilije Kačavenda. Nepotpisani autor u Barometru tuzlansko-bijeljinskog vladiku naziva «Arkanovim duhovnim sljedbenikom» a potom, između ostalog, navodi: «U vremenu kada je ratni zločinac Arkan čistio Bijeljину od Bošnjaka, Kačavenda je skupljao otete dulume i kvadrate, blagosiljajući najcrnji fašizam...» Ovakve konstatacije

iznesene su povodom, kako se tvrdi, činjenice da Kačavenda proširenje svoga dvora ponovo želi uraditi na otetoj bošnjačkoj zemlji. Tekst se završava konstatacijom «da ne postoje dovoljno teške riječi da se opiše ovaj čovjek koji je svu energiju posvetio aktivnom sisanju mržnje».

U Danima bilježimo i sučeljavanje koje doprinosi kulturi dijaloga, mada je i ono zasnovano na ispreplitanju politike i religije. U broju objavljenom 16. 3. objavljen je tekst fra Ivana Šarčevića, koji je suštinski reakcija na tekst novinara Zije Dizdarevića objavljen u Oslobođenju, a koji kritizira Šarčevićeve stavove iznesene u intervjuu u magazinu Dani. Kako se tvrdi, Oslobođenje nije htjelo objaviti ovo reagiranje, te ga Dani objavljuju u cijelosti. Šarčević zamjera Dizdareviću na optužbama da svojim stavovima razbija ideju BiH kao države građana. «I upravo kada je govor o religiji, izgleda da Dizdarević ima najviše problema. Ne zato što bi trebao biti religiozan. Naprotiv. Uvjereni agnostici su časni ljudi. Ne ateisti, nego antiteisti su netolerantni. Problem dakle nastaje kad Dizdarević operira terminima 'kleronacionalizam', '(klero)naciokratije', 'kleronacionalna inteligencija' i to još veže uz 'političko roblje'», piše Šarčević. List potom 30. 3. donosi reagiranje Zije Dizdarevića, koji navodi da ga je Šarčevićeva reakcija uvjerila da je uglavnom bio u pravu. «Šarčeviću je stalo da se utrpa tamo gdje ga ne stavljam, pa šta mu ja mogu. Druga je stvar što ukazujem da se ta dva nastojanja susreću u namjeri da ubiju građansku ideju (naravno, ideju nije moguće ubiti, riječ je o dozvoljivoj novinarskoj hiperboli). Izjednačavanje tih namjera (kleronaciokratskih i konsocijacijskih) ne izvodim ja već njihovi zastupnici. Tako je uostalom postupio i gospodin Šarčević, pripisujući sebi pridjeve koje mu ja dao nisam», razlaže Dizdarević.

Autori koji su razmatrali ciljne sadržaje su Vildana Selimbegović, Esad Hećimović, Eldin Hadžović i Senad Pećanin. Pet puta tekstovi nisu bili potpisani.

Slobodna Bosna

VEHABIJE U CENTRU PAŽNJE

Generalna karakteristika Slobodne Bosne je bespoštedno i otvoreno konfrontiranje sa pojavama i ličnostima koje, po mišljenju redakcije, opstruiraju napredak bosanskohercegovačkog društva. Na meti su uglavnom politički neistomišljenici (list je inače blizak partiji SDP), nacionalisti, osobe na ivici kriminalnog miljea, ali i razni drugi pojedinci u skladu sa interesnim kontekstom ovog sedmičnika.

Slobodna Bosna se u četiri martovska broja sedam puta doticala religije, pet puta islama i po jednom katoličanstva i pravoslavlja. Jedan od karakterističnih tekstova, koji djelimično oslikava žurnalistički stil lista, priča je o sukobu vehabija i lokalnog bošnjačkog stanovništva u Tuzlanskom kantonu kroz opis djelovanja, kasnije tragično stradalog, Jusufa Barčića (1. 3., str. 28). Duhovit nadnaslov teksta LIČNOST (POLU)MJESECA i naslov MANIJAKALNI NASILNIK IZ KALESIJE U DŽIHADU PROTIV «LAŽNIH MUSLIMANA» pokazuju da priča ima namjeru da u potpunosti ocrni ovu kotroverznu ličnost. O tome svjedoči i podnaslov «Mahniti seoski vizionar Jusuf Barčić ležao je u zatvoru nakon što je pokušao zaklati ženu, djecu i punicu». U tekstu autorica Barčiću pripisuje «epitete» poput «psihopate» i «neuravnotežene ličnosti». Poput magazina Dani, koji je inače sličnog političkog fona, Slobodna Bosna optužuje i reisa Cerića da nije dovoljno energično reagirao na vehabijsko propagiranje islama. Sa Barčićem se povezuju i razni naturalizirani državljani BiH iz islamističkog miljea i, po tvrdnji lista, kriminalne prošlosti te je tekst i optužba, prevashodno bošnjačkih vlasti, koje su iz različitih interesa tolerirale takve pojednice.

Na sličnoj liniji je i tekst KAKO JE BRAT VOĐE HAMASA POSTAO DRŽAVLJANIN BIH (29. 3., str. 32). Ironični nadnaslov A SAD ADIO simbolizira oduzimanje državljanstava i protjerivanje naturaliziranih državljana. Tekst, isto kao i prethodni o Jusufu Barčiću, ima pozitivan uklon prema takozvanom bosanskom prakticiranju islama, a izrazito je negativistički nastrojen prema vehabizmu i naturaliziranim Bosancima koji se vežu za finansijske malverzacije, pa čak i terorizam. Krivci su, po listu, bošnjačke vlasti, prije svega ratna i postratna struktura SDA. I u ovom tekstu Slobodna Bosna spominje Mustafu efendiju Cerića i ponovo ciničnim nadnaslovom u antrfileu «Reisova ofanziva» oslikava političke ambicije muslimanskog vjerskog poglavara.

Vehabijama se list bavi i 22. 3. u tekstu FINANSIJSKA I PERSONALNA ABECEDA VEHABIJA. U skladu sa naslovom, priča se zasniva na raskrinkavanju raznih vjerskih i političkih autoriteta koji su pomagali vehabijsku zajednicu. Poenta teksta je da dio bošnjačkih političara i autoriteta iz Islamske vjerske zajednice u BiH tolerira brojne kriminalne radnje koje su u vezi sa finansiranjem vehabija. Navodi se čak da ekstremni bosanski islamistički krugovi iz Austrije otvoreno prijetu likvidacijom Zlatka Miletića, direktora Uprave policije MUP-a Federacije BiH, koji je jednom prilikom javno izjavio da je vehabijski pokret «realna opasnost za sigurnost u BiH».

Tekstove koji na neki način obrađuju religijska pitanja pisali su Adnan Buturović, Suzana Šaćić i Mehmed Pargan.

Retroaktivni monitoring: 15. decembar 2006.-10. januar 2007.

BH. MEDIJI I RELIGIJA: PREZENTACIJA RELIGIJSKIH TEMA, CRKAVA I VJERSKIH ZAJEDNICA I VJERSKIH AUTORITETA

Retroaktivni monitoring bh. štampanih medija obuhvatio je period od 15. decembra 2006. do 10. januara 2007. godine. U tom periodu slavljena su četiri velika vjerska praznika – Hanuka, katolički Božić, Kurban-bajram i pravoslavni Božić. Cilj monitoringa bio je istražiti u kolikom obimu i na koji način je osam dnevnih listova koji se čitaju u BiH izvještavalo o navedenim praznicima, koliko je prostora koji medij posvetio religijskim zajednicama, ali i religiji uopće. Također, cilj je bio otkriti dominirajuće novinarske forme u izvještavanju, kao i najčešće kontekste u kojima su se religijske teme nalazile i, na kraju, samu zainteresiranost bh. medija za temu religije i njene uloge i značaja u široj društvenoj zajednici.

Statistički rezultati pokazali su da je zainteresiranost za religijske teme bila različita, kao i da je tretman religija varirao od medija do medija. Ukupno su o religiji objavljena 804 teksta, odnosno 100,5 tekstova po mediju – skoro 29,8 tekstova dnevno – što na kraju dovodi do podatka da je, u prosjeku, svaki medij o religiji izvještavao 3,72 puta na dan. Najviše je o religijskim temama pisao «Dnevni avaz» (183), zatim «Oslobođenje» (143) i «Dnevni list» (120). Ova tri lista spadaju među listove sa većim brojem objavljenih tekstova. U kategoriju «srednje zainteresiranih» svrstali smo «Glas Srpske» (93), «SAN» (82), «Večernji list» (81) i «Nezavisne novine» (80), dok je najslabija zainteresiranost za religijske teme bila evidentirana kod «Večernjih novosti», izdanja za Republiku Srpsku, gdje su objavljena svega 22 teksta. Najviše priloga odnosilo se na Federaciju BiH (300), na BiH u cijelini 211, na Republiku Srpsku se odnosilo 166 priloga, a 125 na «ostalo».

Najviše se pisalo o Katoličkoj crkvi u BiH i katoličanstvu (298 tekstova) a zatim, potpuno ravnomjerno, o Islamskoj zajednici u BiH ili islamu i Srpskoj pravoslavnoj crkvi u BiH ili pravoslavlju (po 240). Jevrejskoj zajednici BiH posvećeno je 15 tekstova, dok se o ostalim religijama pisalo 11 puta. Putem forme vijesti pisalo se 269 puta, 261 put kroz izvještaje. Objavljeno je 29 intervjua, 19 komentara (od čega 10 u «Večernjem listu»), dok je 238 tekstova svrstano u rubriku «ostalo», gdje se uglavnom radilo o raznim saopćenjima ili raznim «hibridnim» novinarskim formama, porukama vjerskih lidera, dužim reportažama, itd. Autori su svoje priloge potpisivali imenom i prezimenom 299 puta, inicijalima 213 puta, dok je nepotpisanih priloga 175. Iz agencija su prenesena 63 novinarska priloga, dok je 51 prilog prenesen iz drugih medija. Uklon novinara je uglavnom bio neutralan (776), negativnih uklona bilo je 16, dok je u 10 slučajeva zabilježen pozitivan uklon.

Dominirajući kontekst je vjerski sa 641 objavljenim prilogom. Od toga, zabilježeno je najviše vjerskoprotokolarnih priloga, koji su se uglavnom odnosili na izvještaje i vijesti sa proslava vjerskih praznika, zatim raznih susreta, koncerata i manifestacija povodom vjerskih praznika. Tu su uračunate poruke koje su putem medija odaslali vjerski lideri i čestitke koje su upućivali političari. Vjerskotradicijskih tekstova bilo je 164. U taj kontekst su ubrajani tekstovi (izvještaji i reportaže) o načinima proslave vjerskih praznika (posjete porodicama, razgovori sa «običnim» ljudima, dočaravanje atmosfere i običaji koji se upražnjavaju povodom praznika). Na kraju, vjerskoteoloških tekstova bilo je 35. U tim tekstovima pisano je o budućnosti pojedinih vjera, o odnosu religije i šireg društva (npr. države), ili o tome kako se religija «kviri» (primjeri su komentari, uglavnom u «Večernjem listu», o sve prisutnijem materijalizmu prilikom proslave katoličkog Božića) ili o opasnosti po vjeru (primjer su tekstovi o vehabizmu).

Društveno-politički kontekst zabilježen je u 297 tekstova: uglavnom su to bili indirektno politički (121), međunarodni (78), etika i ljudska prava (32), ekonomski (30), kriminal (28), direktno politički (25), sigurnost (16), ratni zločini (10) i obrazovanje (6).

Na osnovu promatranja osam bh. medija nužno je navesti nekoliko generalnih zaključaka koji se odnose na sve medije.

Ni u jednom od analiziranih štampanih medija ne postoji specijalno predviđen prostor, odnosno rubrika, za religiju. Utisak je da se o religijama izvještavalo *ad hoc*, na osnovu aktuelnog događaja, važnog i interesantnog sa svjetovnog, a veoma rijetko sa isključivo teološkog stanovišta. Religijska tematika je dobijala udarna mjesta u medijima (naslovnica ili nekoliko prvih stranica) isključivo u vrijeme obilježavanja vjerskih praznika, kojima je ovaj period obilovao.

Pojedini mediji («Dnevni avaz», «Oslobođenje») imali su specijalne dodatke ili stranice povodom svih triju vjerskih praznika, dok su neki mediji to radili parcijalno («Večernji list» i «Dnevni list» za katolički a «Glas Srpske» za pravoslavni Božić).

Na osnovu pisanja medija, teško se može izvući jedinstven zaključak o slici koju stvaraju o religiji, crkvama i vjerskim zajednicama. Razlog za to je nejedinstven i potpuno različit tretman religije u zavisnosti od medija. No, stiče se utisak da značaj religije najviše promiču «Dnevni list» i «Večernji list», koji su i po broju objavljenih tekstova, ali i po formama kojima su izvještavali o religiji (samo je «Večernji list» imao 10 komentara na temu religije), doprinijeli da katoličanstvo bude najzastupljenija religija u analiziranom periodu. «Dnevni avaz» je mnogo prostora posvetio islamu, najčešće personificiranom kroz lik i aktivnosti reisa Mustafe efendije Cerića, koji se često pojavljivao na stranicama ovoga lista i komentirao teme od šireg društveno-političkog značaja. Pisanje dvaju listova namijenjenih srpskom narodu, «Glasa Srpske» i «Večernjih novosti», bilo je izuzetno afirmativno kada su u pitanju SPC BiH i pravoslavlje, ali su potpuno ignorirane druge religije. To ilustrira činjenica da se od ukupno 115 tekstova objavljenih u ovim listovima čak 99 odnosilo na SPC ili pravoslavlje, svega devet na Katoličku crkvu BiH, četiri na islam, a po jedan na Jevrejsku zajednicu BiH ili ostale religije.

O religijama se izvještava parcijalno i ekskluzivno. Parcijalno, jer svaki medij, na svoj način, izvještava o religijama. Većina objavljenih tekstova odnosi se samo na jednu religiju a mali broj tekstova tretira sve religije i kritički se odnosi prema religiji u cjelini. Ekskluzivno, jer se povodom određenog praznika piše samo o jednoj religiji a druge se spominju u marginaliziranom kontekstu, najčešće u vezi sa nekim ko taj praznik čestita.

Ateizam, sekularizam i agnosticizam kategorije su koje se ne samo ignoriraju kada je u pitanju kritičko preispitivanje religija i njihovog uticaja u društvu i uticaja na politiku već se nigdje ne spominju eksplicitno niti se objašnjava njihov smisao i odnos prema vjeri.

Međureligijsko vijeće u BiH spominjano je samo nekoliko puta, nikada samostalno, već u okviru šireg, tematski koncipiranog teksta. Stiče se utisak da se ovo tijelo od strane medija percipira isključivo kao nešto što podrazumijeva zajedničke sastanke vjerskih lidera ili susrete predstavnika religijskih zajednica sa državnim funkcionerima. Slijede primjeri tekstova u kojima se Međureligijsko vijeće u BiH pojavljuje kao nesamostalni subjekt. «Dnevni avaz» o Međureligijskom vijeću eksplicitno piše samo jednom, u broju od 5. januara (str. 9). Povod za to je bio razgovor mitropolita dabrobosanskog Nikolaja Mrđe i člana Predsjedništva BiH Željka Komšića, u kojem je Komšić istakao da podržava rad Međureligijskog vijeća u BiH. Međureligijsko vijeće spominje se i u kontekstu izgradnje kulta dijaloga u BiH, na koji je pozvao vrhbosanski nadbiskup kardinal Vinko Puljić u «Nezavisnim novinama» od 27. decembra 2006. O susretu Željka Komšića i mitropolita Nikolaja pisano je i u listu «SAN», kada je povodom razgovora o povratu imovine SPC-a Komšić najavio razgovore članova Predsjedništva BiH sa predstavnicima Međureligijsko vijeća u BiH (5. januar, 14. str.).

Nerijetko se dešavalo da vjerski lideri, uglavnom kroz intervju, komentiraju društveno-političku situaciju, aktuelne političare, njihove poteze, te čak daju sugestije kako bi se nešto trebalo uraditi i komentare ili mišljenja o tome «ko je za šta kriv». U božićnom intervjuu datom «Dnevnom listu» kardinal Vinko Puljić upozorava kako je na političkoj sceni BiH «previše stranačkih interesa, ili pojedinačnih interesa», a da on, kao nadbiskup vrhbosanski, nije «vođa Hrvata, nego katolika koji su najvećim dijelom Hrvati». («Nećemo se umoriti ukazivati na nepravdu», 19. decembar, str. 4 i 5.) U intervjuu «Oslobođenju» Puljić je poručio kako je «potrebno razotkriti one koji su uspješno radili na razjedinjavanju Hrvata» i dodao da «osim jeftinog i neuvjerljivog ponavljanja o tome kako stoljećima živimo u slozi, treba ozbiljno pogledati problemima u oči». O odnosu društva, politike i vjerskih dužnosnika, kardinal Puljić je rekao kako «treba postojati odvojenost države i Crkve i svaka treba imati svoje područje djelovanja», a religiju, «budući da

je organizirana u vidljivim strukturama», treba i društveno priznati (25. decembar, str. 10 i 11). Povodom Kurban-bajrama, reis-u-ulema Mustafa ef. Cerić poručio je političarima «da se složte ili sklone s puta napretka». Novinar «Oslobođenja» primijetio je u reisovom obraćanju jednu neuobičajenost – da je Cerić «Allahu Uzvišenom uputio prvu dovu da prosvijetli um i osvjetli srce onima kojima smo dali pravo da nas vode i da rade tako da nam svima bude bolje» (31. 12.-1.1., stranice 4 i 5). Cerićeve hutbe, koje je redovno prenosio «Dnevni avaz», po pravilu su adresirale važna politička pitanja a nerijetko ukazivale političarima šta i kako treba uraditi. «Među nama ima onih koji su spremni da se žrtvuju za opće dobro», naslov je reisove hutbe održane u Pljevljima, gdje je istakao kako «muslimani na Balkanu ne mogu zaboraviti povijesne nepravde koje su im nanesene u proteklom stoljeću, ali znaju i da se prošlost ne može promijeniti». Odgovarajući na pitanje o tome da pojedini političari optužuju IZ kako se previše upliće u političke procese u BiH, reis ističe kako je sada stvar obrnuta i kako se «političari počinju mijješati u rad IZ» (23. decembar, str. 9).

Izvještavanje o religiji je, već smo napisali, parcijalno i razlikuje se od medija do medija. Ono što je zajedničko analiziranim tekstovima jeste da mediji, shodno svojoj ciljnoj publici i uređivačkoj politici, protežiraju teme o «ugroženosti» pojedinih religija. Prema «Večernjem listu» i «Dnevnom listu» ugrožena je katolička vjera a glavni «krivci» su nepovoljna politička klima i položaj Hrvata u BiH, kao i materijalizam koji se nameće sa potrošačkog Zapada. Sa druge strane, «Glas Srpske» zagovara ugroženost pravoslavlja i SPC-a kroz tekstove o nevraćenoj imovini, prijetnjama manastiru Rmanj, kao i kroz česte vijesti o napadima na pravoslavne crkve i hramove. Prijetnju IZ i islamu u BiH predstavlja vehabizam, o kom se dosta pisalo u ovom periodu. Inače, pisanje o vehabizmu bilo je karakteristično za sve medije jer je riječ o pojavi koja zbog svoje neuobičajenosti za ove prostore, ali i raznih političkih i sigurnosnih konotacija, plijeni pažnju bez obzira na ciljnu skupinu novine. U «Oslobođenju» od 15. decembra 2006., sagovornik Muharem ef. Hasanbegović, predsjednik Udruženja Ilmije IZ u BiH, upozorava kako se «muslimanima u BiH podmeće paralelna IZ» i napominje opasnost koja prijete u liku hafiza Muhameda ef. Porče iz Beča, tvrdeći za njega da «spada u red agresivnih vehabija» (str. 2). O vehabijama «Oslobođenje» piše i 28. decembra, kroz izvještaj o «školi bez muzičkog, fizičkog, likovnog i biologije» (str. 6). U intervjuu za «SAN» Ismet Bušatlić, profesor povijesti islamske kulture i civilizacije, rekao je kako su Bošnjaci znali za Muhameda Abdulvehaba još od vremena njegovog života u 18. stoljeću, te kako postoje njihove pisane reakcije na Abdulvehabovu revoluciju (29.-30. decembar, str. 9). «SAN» je pisao i o vehabijskom zauzimanju škole u Gornjoj Maoči (4. januar, str. 3). O situaciji u BiH i problemu vehabizma za «Večernji list» je govorio ajatolah Muhammad Husein Fadlallah, duhovni vođa Hezbollaha, koji je poručio: «Strah me da u BiH ponovo ne izbije rat» (7. januar, str. 9; tekst je prenio i «SAN», 6.-7. januar, str. 3). Komentirajući navode pojedinih medija (kao primjer je naveden Dnevnik Federalne televizije) da je vehabizam ozbiljna prijetnja islamu i da reis ne smije preći prag Džamije kralja Fahda u Sarajevu ili je u selu Šerićima bio spriječen klanjati džezazu, Mustafa ef. Cerić je izbjegavao eksplicitno progovoriti o vehabijama i problemu koji oni mogu izazvati, ali je naglasio da «niko nema pravo provoditi nasilje u ime islama» («Dnevni avaz», 24.-25. decembar, str. 4 i 5). «Glas Srpske» objavljuje i jedan kritički tekst o vehabijama u BiH, sa vidno negativnim uklonom ali i negativnim odabirom. U tekstu «Vehabizam i njegovi sljedbenici u BiH» od 15. decembra, na 4. stranici autorka piše o *rak rani* islama ali i temi zbog koje se islam nerijetko stavlja u negativan kontekst. Potpisana D. Majstorić piše na početku kako je javna tajna da u Sarajevu i u drugim većim gradovima BiH postoji tzv. «šerijatska policija». Iza tog termina, piše ona, «kriju se mlade vehabije, odlučne u namjeri da bosansku omladinu 'obrazuju' na pravi način». Pišući o brojnim incidentima koje su vehabije izazvale u BiH i regionu (Sandžak), novinarka navodi i njihove veze sa Al-Kaidom, a za kraj teksta ne propušta da iskritizira bošnjačke političare. «Bošnjački politički vrh i dalje odbacuje sva moguća upozorenja i tvrdi da je svako povezivanje BiH sa međunarodnim terorizmom samo zlobni pokušaj podmetanja od strane neistomišljenika... Hoće li alarmantno upozorenje iz samog vrha Islamske zajednice BiH nešto bitnije promijeniti u zvaničnom stavu Sarajeva», stoji na kraju teksta. I «Večernji list» se bavi vehabizmom, putem komentara koji potpisuje Zdenko Jurilj. «Zašto je vehabizam u BiH zabrinuo i Bliski Istok», naslov je kolumne, u kojoj Jurilj naziva vehabizam «ozbiljnom prijetnjom funkcioniranju sekularne BiH». Kritika vehabizma od strane IZ BiH došla je prekasno, piše Jurilj, ali je «stigla u trenutku kad je, osim prijetnje podjelom, ugrožena Cerićeva koncepcija o stvaranju imidža o vjerskoj toleranciji muslimana u BiH, koju je dolazak mudžahe-dina, a sa njima i vehabista, u svijetu dobrano poljuljao» (7. januar, na str. 2).

Sljedi pojedinačni pregled po medijima.

«Dnevni avaz»:

STRANICE PUNE REISA I HADŽA

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Prosječni tiraž (po tvrdnji samog lista): oko 42.000, petkom tiraž ponekad dostiže i 100.000 primjeraka

Ciljna grupa: građani Bosne i Hercegovine, najvećim dijelom Bošnjaci

«Dnevni avaz» je vodeći dnevni list u BiH kada je u pitanju broj objavljenih tekstova o religiji. Od 183 novinarska priloga 110 se odnosi na islam ili Islamsku zajednicu u BiH, 38 na katoličanstvo, odnosno Katoličku crkvu u BiH, 29 na pravoslavlje ili SPC BiH, tri na Jevrejsku zajednicu BiH. Za svaki od tri velika praznika izašli su specijalni prilozi. Tako je u broju od 25. decembra objavljen dodatak posvećen katoličkom Božiću na četiri stranice, sa 11 tekstova, gdje su obrađena istorija, tradicija i običaji, kroz stručne tekstove, komentare ali i ljudske priče. U dvobroju od 29. i 30. decembra na osam stranica objavljen je prilog sa 20 tekstova posvećen Bajramu, u kojem se na istovjetan način prikazuju obredi, vjerovanja i značaj religije za bh. muslimane. Po istom receptu je u dodatku od 7. januara predstavljen pravoslavni Božić, na četiri stranice sa 10 tekstova. O Međureligijskom vijeću u BiH eksplicitno je pisano samo jedanput i to u broju od 5. januara, na stranici 9. Zanimljiv fotokomentar objavljen je 6. januara (u dodatku), gdje se vidi da se član Predsjedništva BiH Željko Komšić (kao ateista) susreo i slikao sa sva tri vjerska lidera.

Islamska zajednica bila je najzastupljenija sa 110 tekstova, od čega su 31 vijesti, 34 izvještaji, pet intervjui, tri komentara, a 37 tekstova je svrstano u kategoriju «ostalo». Većina tekstova je svrstana u vjerski kontekst (65), a tu prednjače vjerskoprotokolarni (36) i vjerskotradicijski (25), dok je isključivo teoloških tekstova bilo četiri. U društveno-politički kontekst svrstana su 52 teksta – tu prednjače političko indirektni i međunarodni (po 15).

Primjeri političko indirektnih su prenesene hutbe reisa ef. Cerića koje, po pravilu, adresiraju važna politička pitanja, a nerijetko ukazuju političarima šta i kako treba raditi. «Među nama ima onih koji su spremni da se žrtvuju za opće dobro», naslov je reisove hutbe, održane u Pljevljima, gdje je istakao kako «muslimani na Balkanu ne mogu zaboraviti povijesne nepravde koje su im nanesene u proteklom stoljeću, ali znaju i da se prošlost ne može promijeniti» (23. decembar, str. 9). Uz redovne hutbe koje «Dnevni avaz» prenosi, sa Mustafom ef. Cerićem objavljen je i intervju u vrijeme bajramskih praznika (29.-30. decembar, stranice 4-5). «IZ neće nasjesti provokaciji unutarmuslimanske podjele», poručuje Cerić, komentirajući aktuelnu bošnjačku politiku, odnos sa islamskim svijetom i Amerikom i susjednim zemljama. Komentirajući navode pojedinih medija (Dnevnik FTV je naveden kao primjer) da je vehabizam ozbiljna prijetnja islamu i da reis Cerić ne smije preći prag Džamije kralja Fahda u Sarajevu te da je u selu Šerićima bio spriječten klanjati dženzazu, Cerić je rekao: «Kada to vidiš i čuješ treba da počneš mrziti samog sebe ako si musliman, a ako nisi musliman, treba da te znoj oblije i krv da ti se sledi. Šta je to nego neka vrsta islamofobije bez ikakvog pokrića». Iako izbjegava eksplicitno govoriti o vehabijama i problemu koji oni mogu izazvati, Cerić naglašava da «nažalost, ima pojedinaca koji nas uznemiravaju svojim odnosom prema našoj bosanskoj tradiciji» te da «niko nema pravo provoditi nasilje u ime islama». Govoreći o Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u BiH, reis Cerić se složio sa kardinalom Vinkom Puljićem da ga entitetski propisi ne prate na adekvatan način. Odgovarajući na pitanje o tome da pojedini političari optužuju IZ da se previše upliće u političke procese u BiH, reis ističe kako je sada stvar obrnuta i kako se «političari počinju miješati u rad IZ».

Veliki broj tekstova svrstanih u potkategoriju međunarodnih rezultat je brojnih odlazaka vjernika iz BiH tokom decembra na hadžiluk u Meku, o čemu je «Dnevni avaz» redovno izvještavao. U broju «Dnevnog avaza» od 28. decembra, cijela 9. stranica posvećena je Kurban-bajramu. Objavljivani su i tekstovi koji ne govore direktno o Kurban-bajramu ili načinu njegovog obilježavanja ali govore o problemima u indirektnoj vezi sa ovim praznikom: «Zabrinuti krajišnici koji kupuju kurbane za Bajram: U Sanskom Mostu 99 slučajeva bruceloze» (22. decembar, stranica 15), ili vijest da je mostarski imam pozvao da se ne radi za Kurban-bajram (31. decembar, stranica 12).

O vehabizmu, o kojem se mnogo govorilo u to vrijeme, nije zabilježen nijedan poseban tekst, ali su taj problem, pored reisa Cerić, u intervjuima komentirali i Predrag Matvejević, poznati bh. intelektualac nastanjen u Rimu (2. januar, str. 5), i Nijaz Duraković, dugogodišnji političar (31. decembar, str. 5). Fokus njihovih razmišljanja jeste preferiranje tradicionalnog bosanskog poimanja islama ali i naglašavanje da je taj problem stvar Islamske zajednice. Nekoliko tekstova je objavljeno i povodom jubileja 470 godina Gazi Husrev-begove medrese (5. januar, str. 9; 9. januar, 10. stranica).

«Višegrad: Božićna jelka na mjestu srušene džamije» – jedan je od rijetkih tekstova kojim se implicira ugroženost islama i njegova neravnopravnost u BiH, a čija tema nije vehabizam (6. januar, str. 9). Ovaj čin su u IZ Višegrada prokomentirali kao provokaciju a po riječima Bilala Memiševića, predsjednika medžlisa IZ u ovom gradu, i kao «uvredu IZ i Bošnjacima u Višegradu». No, ima i pozitivnih informacija, a to je svakako tekst objavljen 24. decembra koji kaže da se «U Čajniču nakon 14 godina jučer prvi put čuo ezan» (str. 3).

Sa 38 objavljenih priloga Katolička crkva se nalazi na drugom mjestu. Po devet puta se o ovoj konfesiji u «Dnevnom avazu» izvještavalo putem vijesti ili putem izvještaja, jedanput je to bio intervju a čak 19 puta bile su to reportaže, saopćenja ili tekstovi hibridnih formi koji su svrstani u kategoriju «ostalo». Čak 30 puta je kontekst objavljivanja priloga bio vjerski, od toga 22 puta vjerskoprotokolarni, a osam puta vjerskotradicijski. Trinaest puta su tekstovi bili društveno-politički konotirani, najviše politički indirektno (četiri), međunarodno (tri), dva puta je to bilo u domenu politički direktno, u kontekstu ljudskih prava, a po jednom su konotacije bile ekonomske i kriminalne. Svega jedanput zabilježen je negativan uklon novinara a u svim drugim slučajevima (37) uklon je bio neutralan.

Predbožićni intervju sa kardinalom Vinkom Puljićem objavljen je 22. decembra na 5. stranici. Kardinal Puljić je centralna vijest i dan kasnije, kada «Dnevni avaz» u svom prilogu «Sedmica» na 7. stranici objavljuje njegovu sliku uz komentar «Puljić se slikao sa električarem sa Pala». U broju od 26. decembra, na stranici devet, objavljen je izvještaj sa centralne božićne mise u Sarajevu, koji je naslovljen: «Poziv svim ljudima u Sarajevu da gaje uzajamno poštovanje». O tradicionalnom božićnom prijemu «Dnevni avaz» izvještava 27. decembra, na stranici 3, i to na dvije trećine stranice. «Ne smije se opasnošću smatrati to što se neko moli drugačije», poruka je sa prijema kojem su prisustvovali poglavari IZ, reis Mustafa ef. Cerić, kao i mitropolit dabrobosanski Nikolaj Mrđa.

Jedan od objavljenih tekstova implicira neravnopravan položaj katolika u RS-u: «Upozorenje biskupa Komarice: Katolicima nije omogućen povratak u RS» (24. decembar, str. 2). «Zašto Papa nosi crvene cipele», tema je koja je interesantna «Dnevnom avazu» pa ovu vijest prenosi u broju od 28. decembra, na stranici 27. Od međunarodnih vijesti, zanimljiv im je i skandal u Poljskoj, u kojoj je tamošnji nadbiskup optužen za saradnju sa komunistima (28. decembar, str. 16; 6. januar na 18. stranici). Još jedan pozitivan uklon novinara, odnosno uređivačke politike «Dnevnog avaza», zabilježen je kada je uoči katoličkog Božića posjećen Plehan kod Dervente i objavljen tekst: «Za gradnju samostana interesira se i UNESCO» (25. decembar, str. 11).

O SPC, odnosno pravoslavlju, pisalo se 29 puta, najviše putem vijesti (sedam), izvještaja (sedam), intervju (četiri), ili kroz novinarske forme svrstane u kategoriju «ostalo» (11). Sve tekstove o pravoslavlju karakterizirao je neutralan uklon novinara, čak smo i u dodatku povodom pravoslavnog Božića mogli primijetiti i afirmativno istorijske tekstove, što je bio slučaj i sa tekstovima objavljenima u priložima povodom Kurban-bajrama i katoličkog Božića. Tekstovi o pravoslavlju su 21 put bili vjerski konotirani – 13 puta vjerskoprotokolarni i osam puta vjerskotradicijski. Društveno-političku konotaciju imalo je 11 tekstova; od toga indirektno političku četiri, etičku dva, kriminalnu dva, a ekonomsku, direktno političku i međunarodnu po jedan tekst.

Mitropolit Nikolaj čestitao je Božić i Novu godinu i susreo se sa Željkom Komšićem: «Moramo biti čist izvor prema jednoj rijeci», objavljeno je 5. januara na 9. stranici. Na naslovnici od 7. januara najavljen je intervju sa mitropolitom dabrobosanskim Nikolajem povodom pravoslavnog Božića. Svoje su čestitke vrhu SPC uputili i reis IZ Mustafa ef. Cerić, kao i tada predsjedavajući Vijeća ministara BiH Adnan Terzić (6. januar, str. 8). Islam i pravoslavlje stavljaју se u pomalo čudnu konotaciju u tekstu u kojem se tvrdi kako «Brajković ne želi da u 'Aluminij' uđe islamski i pravoslavni kapital» (10. januar, str. 4). Milan Jovičić, član Sindikata bivših radnika «Aluminija», rekao je za «Dnevni avaz» kako «Brajković želi lično izvršiti privatizaciju, što znači da on ide na konkretne dogovore s onim koga želi dovesti u 'Aluminij' i time želi pokriti lične aferime

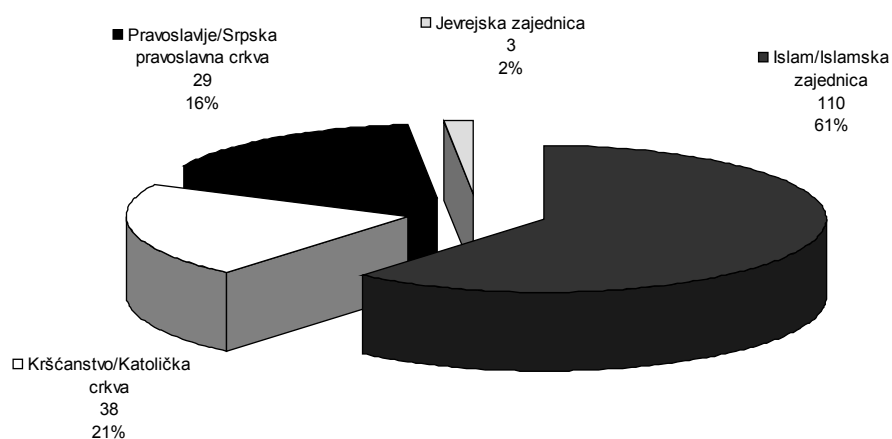
i spriječiti svaku mogućnost da u kombinat dođe islamski ili pravoslavni kapital». Ovo je vrlo neuobičajena karakterizacija kapitala jer se on uglavnom karakterizira nacionalno a ne vjerski (naprimjer, srpski, hrvatski, ruski, turski).

O Jevrejskoj zajednici pisano je tri puta. Sva tri puta je uklon novinara bio neutralan a po jednom su objavljene vijest, izvještaj i saopćenje (kategorija «ostalo»). Vjerskoprotokolarni kontekst zabilježen je dva puta, vjerskotradicijski jedanput, kao i ekonomski. Povodom jevrejskog praznika Hanuke objavljen je tekst «Jevreji sinoć zapalili svijeće: Počela Hanuka, praznik svjetlosti i slobode», u kojem je Moric Albahari iz Jevrejske zajednice BiH objasnio kako je ovo «jedan od rijetkih veselih jevrejskih praznika kojim se slavi pobjeda makabejskih ustanika nad grčkim osvajačima» (16. decembar, str. 14). Jevrejska zajednica spominje se i povodom Kurban-bajrama, kada je uputila čestitke IZ povodom praznika (28. decembar, str. 2).

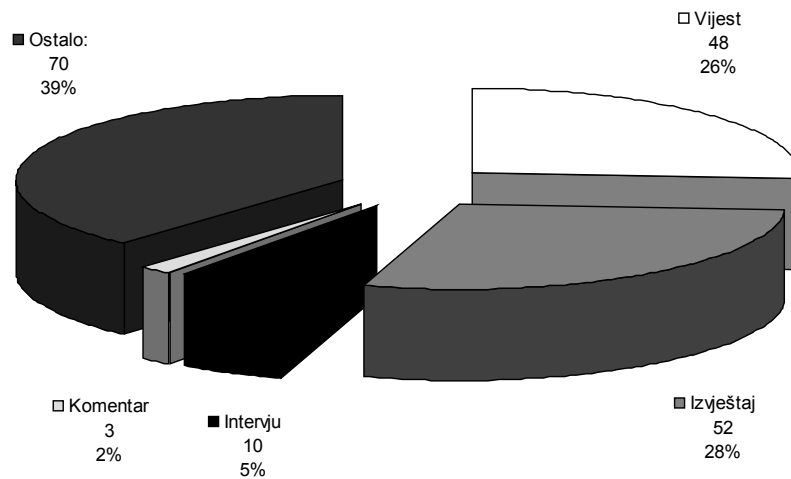
«Dnevni avaz» ima veliki broj saradnika širom BiH, što pokazuje činjenica da je veliki broj tekstova potpisan imenom i prezimenom (57), odnosno inicijalima (62). Svega sedam tekstova preneseno je od agencija, 12 iz drugih medija, dok je 45 nepotpisano. O temama u vezi sa vjerskom tematikom najviše su pisali Almasa Hadžić, T. Lazović, A. Malagić, Husein Orahovac, E. Barimac, Sanja Škuletić, Faruk Vele, M. Zgonjanin i M. Čabrić. Dominira neutralan uklon (180 priloga) a zabilježena su svega dva pozitivna i jedan negativan uklon novinara.

DNEVNI AVAZ

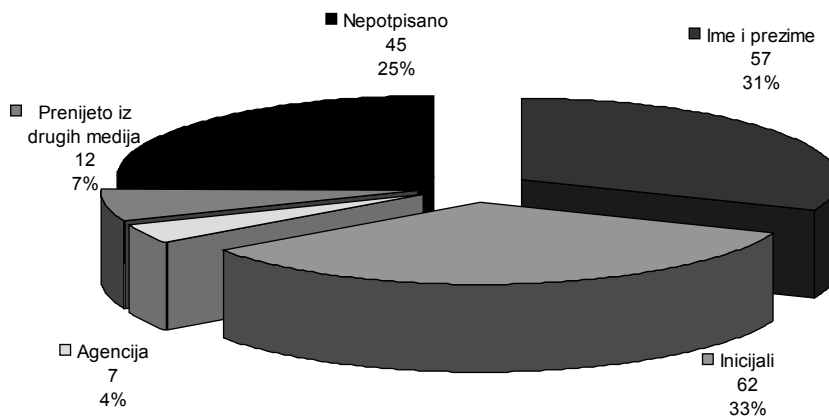
Religije/vjerske zajednice i crkve - 183

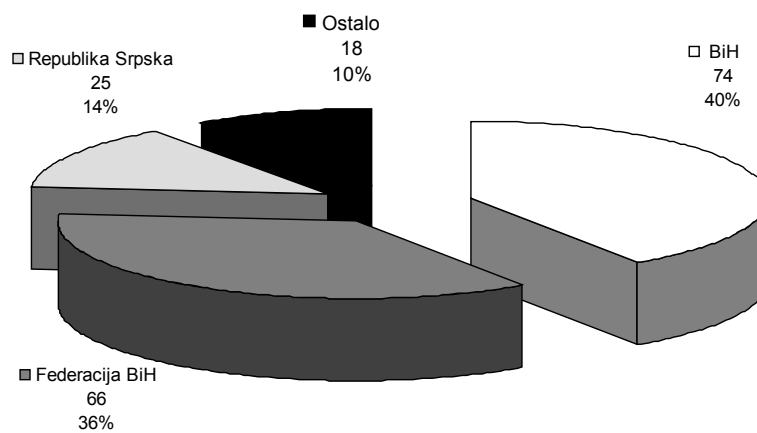
Novinarska forma - 183

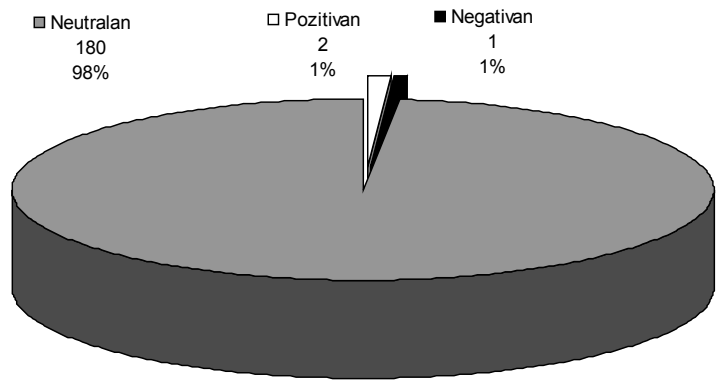
Autori priloga - 183

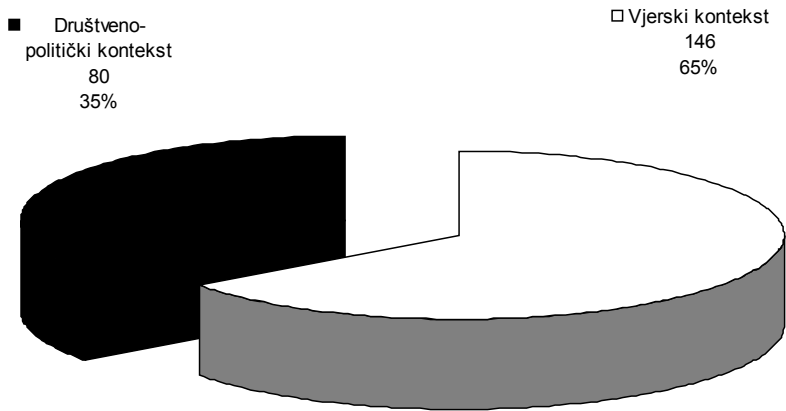
Država/entitet - 183

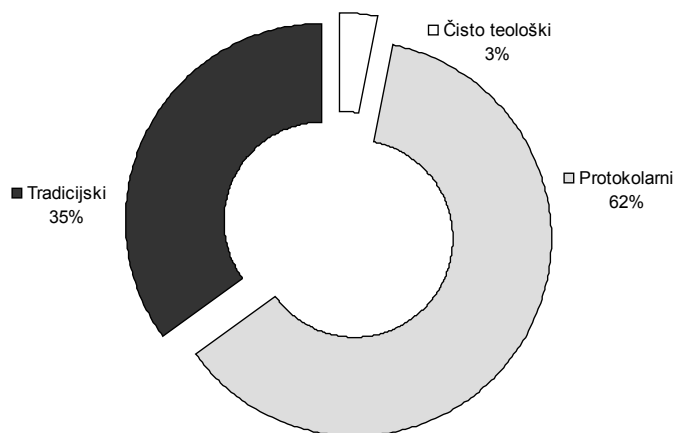
Uklon novinara 183

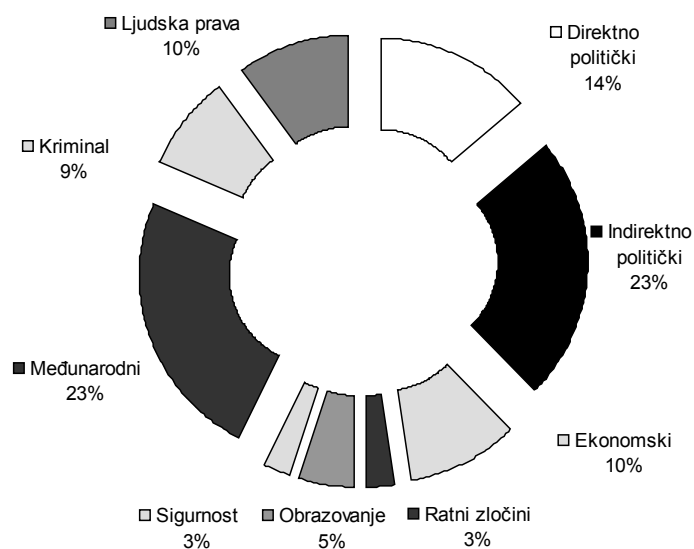
KONTEKST - 226

KONTEKST
Vjerski - 146 (65%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 80 (35%)

«Dnevni list»:

DOMINACIJA KATOLIČKIH BLAGDANA I «HRVATSKOG PITANJA»

Mjesto izlaženja: Mostar

Pretpostavljeni tiraž: 5.000-8.000 primjeraka (list ne želi iznijeti podatke)

Ciljna grupa: Građani BiH, prije svega hrvatske nacionalnosti, regionalno orijentiran list (na Hercegovinu)

U toku monitoriranog perioda o religiji se pisalo 120 puta. Najviše pažnje posvećeno je Katoličkoj crkvi u BiH, odnosno katoličanstvu, 92 objavljena teksta. O pravoslavlju i SPC BiH pisano je 18 puta, o islamu i IZ u BiH devet puta, a Jevrejska zajednica BiH spominje se samo jednom. «Dnevni list» je o religijskim temama najviše pisao putem izvještaja (55) i vijesti (42). Objavljeni su po jedan komentar i intervju, dok je 21 novinarski prilog svrstan u kategoriju «ostalo».

Dominirajući kontekst je vjerski (105 tekstova), od čega je 76 vjerskoprotokolarno konotiranih tekstova, 25 vjerskotradicijskih i četiri teološka teksta. Društveno-politički kontekst dominantan je kod 38 tekstova – od toga je po 10 u domenu međunarodnog i ljudskih prava i etike, devet se odnosi na indirektno politički kontekst, tri na kriminal, po dva na direktno politički, ekonomski i sigurnost. Objavljeni tekstovi se uglavnom odnose na Federaciju BiH (73), zatim na BiH (18) i RS (devet), dok se na ostalo (Hrvatsku, Srbiju ili druge zemlje) odnosi čak 20 tekstova.

«Dnevni list» ima veliki broj saradnika-novinarara, što ilustrira podatak da je čak 67 tekstova potpisano imenom i prezimenom a 12 inicijalima. Po devet tekstova prenijeto je iz agencija ili drugih medija, dok su 23 novinarska priloga nepotpisana. Među novinarima koji su potpisivali tekstove koji su se bavili religijskom tematikom prednjače Dina Zahirović, Marija Medić, Andriana Copf, Vanja Bjelica, Andriana Šimić, Hrvoje Marić, Mensur Zorlak, Ljiljana Vidačak, Rusmir Karadat, T. Čalić, D. Ferijančić i K. Spajić.

U 118 tekstova zabilježen je neutralan otklon novinara, dok je u dva teksta uklon bio negativan.

O islamu se pisalo devet puta, četiri puta kroz vijesti, tri putem izvještaja, dva teksta su svrstana u kategoriju «ostalo». Osam puta je zabilježen neutralan novinarski uklon a negativan jednom. Domira društveno-politički kontekst (devet), tri puta je on u domenu etike i ljudskih prava, po dva puta politički direktan, politički indirektan i međunarodni.

Negativan uklon zabilježen je u samoj formulaciji naslova: «Mogu li bule biti učiteljice?», u kojem se novinari lista bave temom odijevanja prosvjetnih radnika a povod je slučaj iz Brčkog, gdje učitelj Radomir Vidović nije dozvolio pedagoginji Šemsi Ahmetpahić da obiđe odvijanje nastavnog sata na kojem on vrši predavanje zbog toga što je nosila maramu (2. januar, str. 12).

Povodom Kurban-bajrama «Dnevni list» prenosi čestitke reisa Mustafe ef. Cerića: «Vratiti vjeru, nadu i međuljudsko povjerenje» (31. 12.-1. 1., str. 3). O načinu proslave Bajrama i velikom broju tuča i konzumiranja alkohola za vrijeme ovog velikog muslimanskog praznika, govorili su reis ef. Cerić, kao i glumac i član SDA Emir Hadžihafizbegović, čiju je izjavu da «srbijanske drolje zavode Bošnjake» list proglasio skandaloznom (29. decembar).

U broju od 28. decembra «Dnevni list» prenosi vijest kako je u Crnoj Gori do tada doneseno devet presuda za iseljavanje muslimana iz te zemlje (str. 12).

Tekstovi o Katoličkoj crkvi i katoličanstvu su dominirajući i bilo ih je u promatranom periodu čak 92. Kada je riječ o novinarskim formama, statistika izgleda ovako: 32 vijesti, 41 izvještaj, po jedan intervju i komentar, 17 tekstova u kategoriji «ostalo». Osamdeset i dva teksta bila su vjerski kontekstualizirana – 59 vjerskoprotokolarno, 19 vjerskotradicijski, dok su četiri sasvim teološka. Društveno-politički kontekst bio je dominirajući u 24 teksta (sedam puta međuna-

rodni, pet puta etički i ljudska prava, četiri indirektno politički, tri puta kriminal, po dva puta sigurnost i politički direktan, jedanput ekonomski). U svim slučajevima uklon novinara je bio neutralan, uz primjetne afirmativne note u izvještavanju.

O tome kako Katolička crkva BiH molitvom i dobrovoljnim novčanim priložima pomaže djeci Ruande pisano je 4. januara, na stranici 11. Veliki broj objavljenih tekstova odnosio se na različite kulturne manifestacije tokom katoličkog Božića, najčešće koncerte, uglavnom kao izvještaj. Povodom katoličkog Božića objavljen je trobroj (24., 25. i 26. decembar) sa dodatkom «Božićna revija» na 32 stranice sa 10 tekstova, koji su uglavnom imali vjerskoprotokolarni i vjerskotradijski karakter. U sklopu priloga, na stranicama 44 i 45, objavljen je tekst o tome gdje će poznati umjetnici proslaviti Božić: «Božić u umjetničkim obiteljima uz bakalar, vino i pjesme». Novinari «Dnevnog lista» posjetili su Bosansku Posavinu i otkrili kako su «neki novi ljudi donijeli nove običaje» i kako ti novi običaji «odišu materijalizmom, koji sve više nadjačava zov duha i vjere» (tekst objavljen u prilogu, stranica 50). U dnevnom komentaru Miroslav Rašić piše o «dogmi» koja nam se svakodnevno servira: «Svjetske vlade, tamničari modernog čovjeka, istom tom umu serviraju hranu u vidu dionica, kredita, Djeda Božićnjaka, obiteljskih vrijednosti itd.» i zaključuje: «Sve iluzija za iluzijom... Nigdje tebe kao Božjeg bića, samo nemir svuda i u svemu» (24. decembar, stranica 2). O tome kako se Isusovo rođenje proslavlja na poseban način u bihačkim naseljima Vrkašić i Kralje objavljena je reportaža iz porodice Bašić, čiji članovi nam pričaju o tradiciji proslave Božića u njihovoj porodici (27. decembra).

U božićnom intervjuu nadbiskup vrhbosanski uzoriti kardinal Vinko Puljić upozorava kako je na političkoj sceni BiH «previše stranačkih interesa, ili pojedinačnih interesa» te da on kao nadbiskup vrhbosanski nije «vođa Hrvata, nego katolika koji su najvećim dijelom Hrvati» («Nećemo se umoriti ukazivati na nepravdu», 19. decembar, stranice 4 i 5). U broju od 15. decembra objavljen je izvještaj iz Orašja, gdje je fra Ante Vučković iz Splita govorio na temu «Vjera između vidljivoga i nevidljivoga». Tom prilikom poručio je kako «vjera znači nositi svjetlost iznutra, ne bojati se mraka okolo i ići naprijed kroz život» (stranica 27). Zanimljiv je ugao posmatranja proslave katoličkog Božića u tekstu o Božiću u Mostaru naslovljen: «Zbog prejedanja stotinu Mostaraca završilo u hitnoj» (26. decembar, str. 17).

O hodočašću u Međugorje i tome kako će «tisuće mladih u molitvi u Međugorju dočekati Novu godinu» piše «Dnevni list» od 28. decembra, na stranici 4. «Dnevni list» piše o sporu oko prenamjene crkve sv. Marije u Jajcu u multimedijalni objekat: «Vatikan rješava spor oko crkve u Jajcu» (8. januar). U domenu sigurnosti, a ponovo su božićni i novogodišnji blagdani povod, «Dnevni list» donosi tekst o mogućim terorističkim napadima širom Evrope. Tekst je naslovljen: «Bombaški napadi za Božić i Novu godinu» (17. decembar, str. 5). Kako tvrde zapadne obavještajne i sigurnosne službe, a prenosi «Dnevni list», «mogućnost terorističkih napada islamskih militantata za vrijeme božićnih i novogodišnjih praznika je realna».

«Bivši komunistički špijun postao poljskim nadbiskupom», tema je kojom se bavi i «Dnevni list», prenoseći pisanje evropske štampe (7. januar, stranica 47).

O SPC i pravoslavlju pisano je 18 puta. Jedanaest puta putem izvještaja, šest puta vijesti, dok je jedan tekst svrstan u kategoriju «ostalo». Najčešći kontekst je bio vjerski (16), sa 14 vjerskoprotokolarnih tekstova i dva vjerskotradijska. Sedam puta tekstovi su imali društveno-politički kontekst, od toga tri puta politički indirektni, dva puta u kontekstu etike i ljudskih prava, po jednom u međunarodnom i ekonomskom kontekstu. Neutralan novinarski uklon zabilježen je 17 puta, negativan jednom.

Tokom proslave pravoslavnog Božića «Dnevni list» donosi nekoliko zanimljivih tekstova. Jedan je o proslavi Božića i tradicionalnim običajima u okolini Mostara (7. januar, str. 9) a drugi o tome kako su vjernici u Jajcu primorani pješaćiti 10 kilometara do najbliže crkve kako bi proslavili Božić onako kako dolikuje pravoslavcima («Božić u Jajcu dočekali bez crkve», 8. januar, str. 8).

Zanimljiv je i tekst o tome kako je pravoslavni Božić proslavljen u šatorskom naselju ispred zgrade institucija BiH (8. januar, str. 8), u kojem se redovno, u duhu multikulturalnosti, proslavljaju svi blagdani. O diskriminaciji SPC i nevraćenoj imovini pisano je u novogodišnjem dvobroju, 31. 12.-1. 1. na stranici 4.

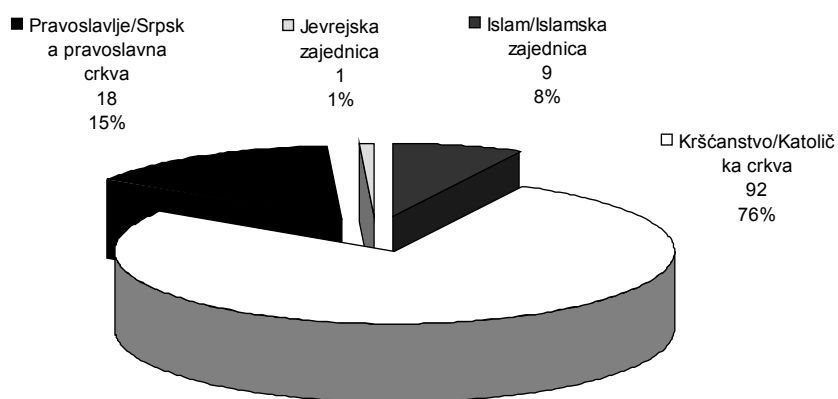
Negativan uklon zabilježen je prilikom novinarskog odabira i prenošenja teksta o tuči pravoslavnih monaha na Atosu, u broju od 22. decembra na stranici 21. No, nije samo odabir teme toliko

negativan koliko odabir ilustracije za tekst, na kojoj su dva pravoslavna sveštenika pored gomile ljudskih lobanja. U pitanju je, dakle, ilustracija koja nema veze sa tekstem i koja indirektno potcrtava stavove da su pravoslavni popovi blagosiljali zločine u zadnjem ratu.

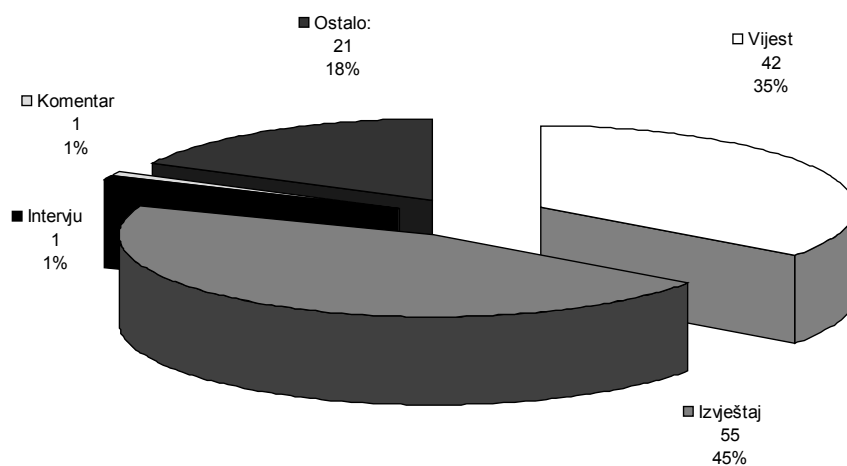
O Jevrejskoj zajednici BiH se piše samo jednom, i to povodom Hanuke. Sa Ernom Danon-Cipra, predsjednicom Jevrejske općine Mostar, razgovarano je o ovom prazniku, o običajima i istoriji: «Hanuka je velika obiteljska svečanost, a svaki put kada se pale svijeće, moli se Bogu i božanstvu da podijeli cijeloj obitelji i cijelom narodu zdravlje, slobodu i sreću.» («Hanuka, blagdan svjetlosti», 18. decembar, str. 8)

DNEVNI LIST

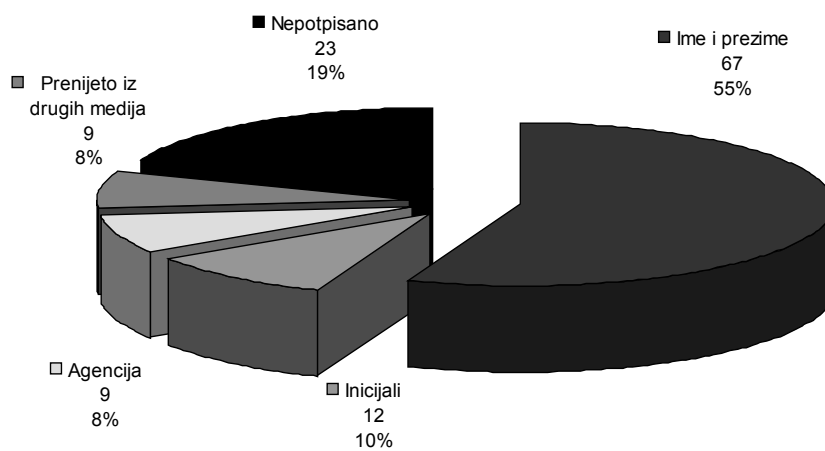
Religije/vjerske zajednice i crkve - 120

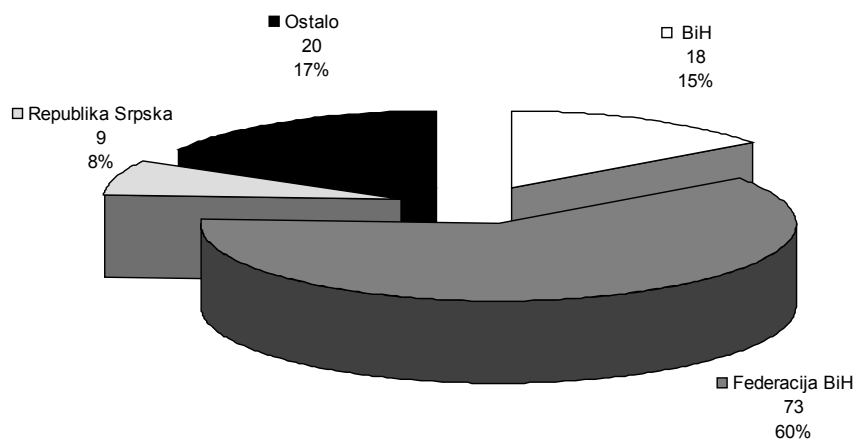
Novinarska forma - 120

Autori priloga - 120

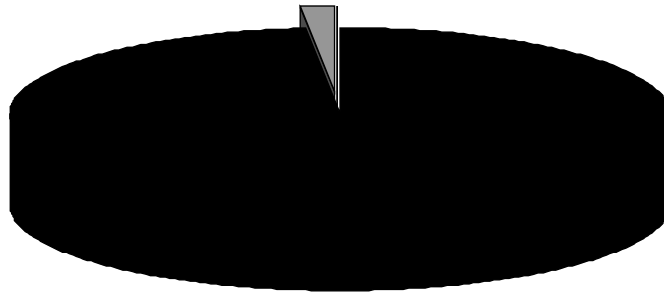

Država/entitet - 120

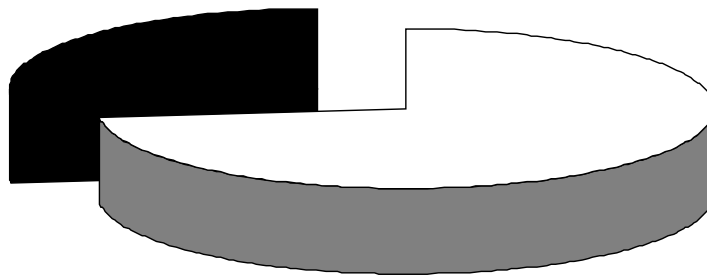
Uklon novinara 120

□ Pozitivan	■ Neutralan	■ Negativan
0	2	118
0%	2%	98%

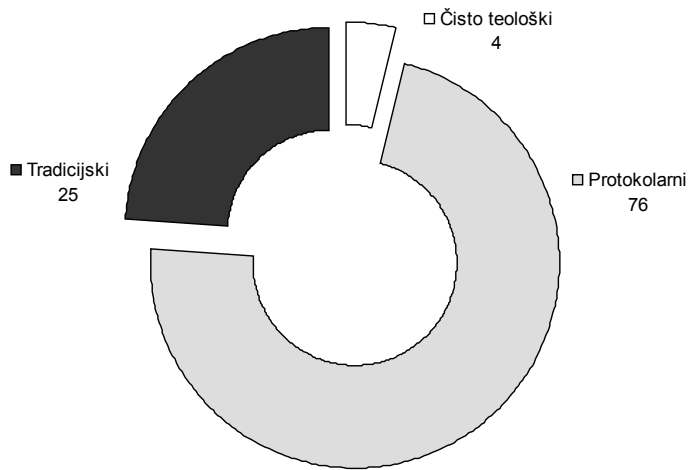

KONTEKST - 143

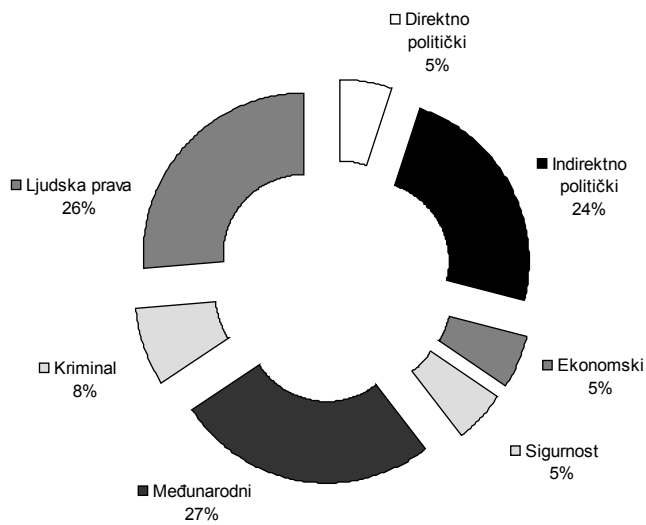
■ Društveno-politički kontekst	□ Vjerski kontekst
38	105
27%	73%

KONTEKST
Vjerski - 105 (73%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 38 (27%)

«Glas Srpske»:

SVIJET ZA SEBE

Naziv medija: Glas Srpske

Mjesto izlaženja: Banja Luka

Pretpostavljeni tiraž: oko 7.000 primjeraka

Ciljna grupa: entitetski orijentiran medij (pod uticajem vlasti RS-a), tako da su ciljna grupa građani Republike Srpske, prije svega srpske nacionalnosti

Religiju je «Glas Srpske» u periodu od 15. decembra 2006. do 10. januara 2007. godine tretirao parcijalno. Najviše prostora dato je pravoslavlju (81 od ukupno 92 objavljena teksta), dok se preostalih 10 objavljenih tekstova odnose na islam, katoličanstvo i Jevrejsku zajednicu BiH. Veliki dio tekstova se može svrstati u vjerskoprotokolarni kontekst (62), što se može protumačiti činjenicom da su u ovom periodu slavljani značajni vjerski praznici, a najzastupljeniji su bili oni značajni za srpski narod poput Svetog Nikolaja, pravoslavnog Božića i Svetog Stefana, koji je ujedno i krsna slava i Dan Republike Srpske. Vjerskoprotokolarni prilozi uglavnom su bili izvještaji sa prijema kod funkcionera povodom praznika ili saopćenja političkih ili religijskih lidera povodom praznika ili slava.

Najviše novinarskih priloga odnosi se na Republiku Srpsku, čak 50, što je više od polovine. Znatno manje se odnosi na cijelu Bosnu i Hercegovinu (14) i Federaciju BiH (11). Kada su u pitanju prilozi koji se odnose na BiH u cjelini, uglavnom su to protokolarni susreti sa državnim funkcionerima (uglavnom Srbima) ili protokolarni blagdanske čestitke državnih funkcionera (ponovo većinom Srba). Sa druge strane, kada se pisalo o temama iz Federacije BiH, tekstovi su uglavnom tematizirali nepravedno zapostavljene tekovine pravoslavlja ili srpskog naroda. Najočigledniji primjeri takvog pisanja su neriješen imovinski status Bogoslovije u Sarajevu i sudbina manastira Rmanj.

U toku monitoringa «Glas Srpske» je izašao dva puta kao dvobroj (16.-17. decembar i 23.-24. decembar), i dva puta kao četverbroj – za novogodišnje praznike (30. 12.-2. 1.) i povodom pravoslavnog Božića (6.-9. januara).

Teme o pravoslavlju bile su najzastupljenije, objavljen je ukupno 81 tekst. Od toga, najviše je bilo izvještaja (38), zatim vijesti (17), svega jedan intervju, i 25 tekstova svrstanih u kategoriju «ostalo» (tu se ubrajaju saopćenja, reportaže, duži analitički članci, «hibridi» koji su duži od izvještaja a nemaju elemente da budu novinarski članak).

Sedamdeset i šest tekstova možemo svrstati u vjerski kontekst, od toga pet u vjerskoteološki, 55 u vjerskoprotokolarni i 16 u vjerskotradicijski. Primjer vjerskoteološkog mogao bi biti izvještaj sa Simpozijuma o liturgiji po sv. Ignjatiju Bogonoscu, objavljen 4. januara na 14. stranici, dok bi se u vjerskotradicijski kontekst mogla staviti prezentacija knjige Gorana Latinovića o SPC kroz istoriju («Crkva temelj opstanka», 27. decembar, str. 32).

Društveno-politički je konotirano 37 tekstova. Od toga je najviše onih tekstova za koje se može tvrditi da imaju indirektno političke implikacije (25). Uglavnom su to tekstovi u kojima se apelira na vlasti da vrate (Bogoslovija) ili zaštite (Rmanj) imovinu SPC-a. Temi proslave Dana Republike Srpske, odnosno krsne slave Sveti Stefan, posvećen je značajan prostor. Ona ima religijsku ali i političku konotaciju. Religijsku, jer je to slava koja se po pravoslavnom kalendaru slavi svakog 9. januara a političku jer je to ujedno i Dan Republike Srpske oko kojeg, kao i oko ustrojstva ovog bh. entiteta, ali i cijele BiH, postoje brojna politički konotirana pitanja. Zbog toga je većina tekstova koja se odnosila na ovu temu svrstana i u politički indirektni kontekst (indirektni jer ni u jednom tekstu nije direktno implicirano zašto bi to trebalo i zašto ne bi trebalo da bude Dan RS-a) a, sa druge strane, uglavnom u teološkoprotokolarni kontekst jer su povodom tog dana funkcioneri RS-a organizirali svečane prijeme i koktele, o čemu su novinari pisali, pogotovo u broju od 9. januara.

Provejavaju teme i stavovi o ugroženom pravoslavlju i izdanom srpstvu. «Obećanja u nedogled», naslov je teksta objavljenog 25. decembra na naslovnici «Glasa Srpske», u kojem se postavlja pitanje povratka Bogoslovije u Sarajevu pod okrilje SPC-a. «Objekti Islamske vjerske zajednice i Rimokatoličke crkve u Sarajevu vraćeni vlasnicima još prije četiri decenije, a srpska crkva čeka na povratak Bogoslovije...», stoji u podnaslovu. Po riječima sagovornika, oca Vanje Popovića, povratak imovine SPC-a se «oteže i namjerno odlaže, ne bi li se u tom čekanju postigli neki drugi ciljevi», a sama Bogoslovija i njen povrat «isključivo su političko pitanje». U sklopu istoga teksta, zasebno uokvireno, stoji upozorenje mitropolita dabrobosanskog Nikolaja Mrđe da «SPC u Federaciji BiH nema isti tretman kao ostale dvije vjerske zajednice i ocijenio da izbjegavanjem da se vrati i obnovi imovina crkve neko računa da će Srbi napustiti ovaj prostor».

Najava Vlade Federacije BiH da će u Martin Dvoru graditi hidroelektranu i radi toga potopiti manastir Rmanj, izazvala je značajne reakcije i rezultirala serijom tekstova u «Glasu Srpske». Citirajući saopćenje Kabineta episkopa bihačko-petrovačkog Hrizostoma, novinari navode kako je «Vlada FBiH, iza leđa srpskog naroda, skovala plan kako da potopi manastir Rmanj». Prvi put je to najavljeno u tekstu naslovljenom «Crni oblaci nad manastirom», koji je objavljen 25. decembra, na 2. stranici. Dan kasnije, slučaj manastira Rmanj stiže na naslovnicu, gdje se konstatira kako je «pokušaj zatiranja srpskog naroda u Gornjem Pounju» ostao bez odjeka. U razgovoru za «Glas Srpske» sekretar Međureligijskog vijeća u BiH Vanja Popović rekao je da ne može davati izjave bez saglasnosti drugih članova Vijeća, kao i da se dotadašnji zahtjevi vladike Hrizostoma nisu odnosili na manastir Rmanj. Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u BiH oglasila se putem predsjedavajuće Ljiljane Ševo, koja je istakla kako je «manastir Rmanj upisan na privremenu listu nacionalnih spomenika i uživa status od najvećeg značaja za BiH» («Rmanj pod najvećom zaštitom», 28. 12., str. 2).

U četverobroju od 6. do 9. januara objavljena je vijest «Ustaški grafit na pravoslavnoj crkvi u Zadru» (str. 5). U tekstu, koji potpisuje agencija «Srna», i koji je naslovljen «Stare poruke Srbima» navodi se kako je grafit sa slovom «U» osvanuo na kamenom zidu pravoslavne Crkve sv. Ilije u Zadru, a incident je paroh Petar Jovanović doveo u vezu sa tada aktuelnim pravoslavnim Božićem.

Dominiraju tekstovi koji se afirmativno odnose prema pravoslavlju i srpskoj tradiciji. Tako je u novogodišnjem četverobroju (30. 12.-2. 1.) objavljen izvještaj iz Brčkog: «Pet godina rada Svetosavske omladinske zajednice u Brčkom: Čuvari srpske tradicije» (str. 15). U broju od 3. januara list objavljuje reportažu «Hercegovina tvrđava pravoslavlja» (str. 32). Treća stranica lista je, s vremena na vrijeme, rezervirana za predstavljanje pravoslavnih svetaca i srpskih slava. U dvobroju od 16. do 17. decembra tekst je posvećen Svetoj Varvari, 19. decembra predstavljen je Sveti Nikolaj, 23.-24. se pisalo o Matericama a 9. januara o Svetom Stefanu.

Katoličkoj crkvi, odnosno kršćanskoj vjeri, posvećeno je šest tekstova. U analiziranom periodu objavljene su tri vijesti i jedan izvještaj, a dva teksta su svrstana u kategoriju «ostalo». Pet puta su tekstovi bili protokolarnog tipa (čestitke povodom katoličkog Božića ili priredbe povodom tog praznika), jedanput je kontekst bio isključivo teološki, dok je po jedanput zabilježena indirektno politička i međunarodna konotacija.

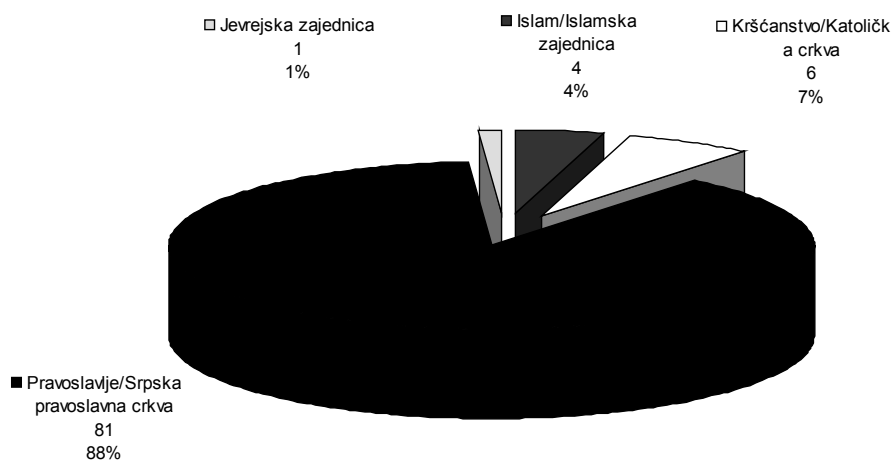
Iako su u toku monitoriranog perioda muslimani proslavljali Kurban-bajram, u «Glasu Srpske» nije objavljen nijedan tekst u kojem bi se to barem nagovijestilo, a kamoli svojim sugrađanima (Bošnjaci su konstitutivni narod u BiH) čestitalo ili izvijestilo o tome kako se ovaj veliki muslimanski praznik proslavlja. Kada je islam u pitanju, pojavljuje se i jedan kritički tekst o vehabijama u BiH, sa vidno negativnim uklonom ali i negativnim odabirom. U tekstu «Vehabizam i njegovi sljedbenici u BiH», objavljenom 15. decembra na stranici 4, autorica piše o «rak rani islama» ali i temi zbog koje se islam nerijetko stavlja u negativan kontekst. Potpisana D. Majstorić piše na početku kako je javna tajna da u Sarajevu i u drugim većim gradovima BiH postoji tzv. «šerijatska policija». Iza tog termina, piše ona, «naravno, kriju se mlade vehabije, odlučne u namjeri da bosansku omladinu 'obrazuju' na pravi način». Pišući o brojnim incidentima koje su vehabije izazvale u BiH i regionu (Sandžak), novinarka navodi i njihove navodne veze sa Al-Kaidom a za kraj teksta ne propušta da iskritizira bošnjački politički vrh. «Bošnjački politički vrh i dalje odbacuje sva moguća upozorenja i tvrdi da je svako povezivanje BiH sa međunarodnim terorizmom samo zlobni pokušaj podmetanja od strane neistomišljenika...» «Hoće li alarmantno upozorenje iz samog vrha Islamske zajednice BiH nešto bitnije promijeniti u zvaničnom štavu Sarajeva», stoji na kraju teksta. U broju od 4. januara objavljen je tekst o tome kako je u Šamcu izgrađena džamija (str. 12).

«Srećna Hanuka», naslov je priloga objavljenog u dvobroju 16.-17. decembra, na stranici 3, kojim se predstavnicima Jevrejske zajednice u BiH čestita njihov praznik. To je jedini tekst u analiziranom periodu posvećen ovoj bh. manjini.

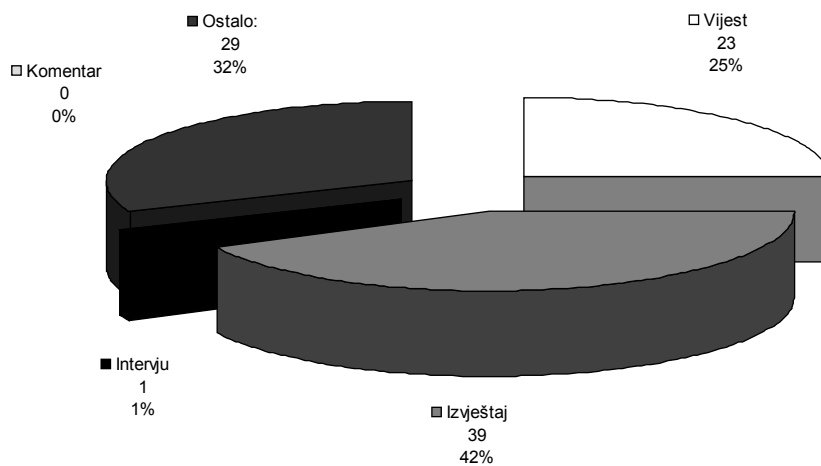
Veliki broj tekstova koje je «Glas Srpske» objavio je potpisan. Od 91 objavljenog teksta, 32 su potpisana imenom i prezimenom a 37 inicijalima. Novinari koji su najučestalije pisali o temama i koji su na različite načine tretirali religiju su V. Bugarin, V. Popović, Simić-Žerajić, M. Džepina, D. Majstorović, B. Maksimović, i Ž. Janjić.

Uglavnom, dominira neutralan uklon. I pored navedene tendencioznosti i favoriziranja jedne religije – pravoslavne – većina objavljenih tekstova (89) napisana je neutralno. Primjeri negativnog uklona mogli bi biti već navedeni tekstovi o vehabizmu i tekst o ustaškom grafitu na pravoslavnoj crkvi u Zadru. Iako je sadržina i jednog i drugog teksta poprilično korektna i ne sadrži pogrdne formulacije, negativan je sam pristup, odnosno selekcija, ovih dviju tema. Kod teksta o vehabizmu negativno je to što je u obilju tema o islamu (Kurban-bajram, hadž u Meku, problem džamije Ferhadija u Banjoj Luci, problem Bošnjaka u RS-u itd.) odabrana baš ona koja islam u BiH pokazuje u negativnom svjetlu i veže ga za jednu vjersku skupinu kojoj se imputira veza sa najvećom terorističkom organizacijom na svijetu.

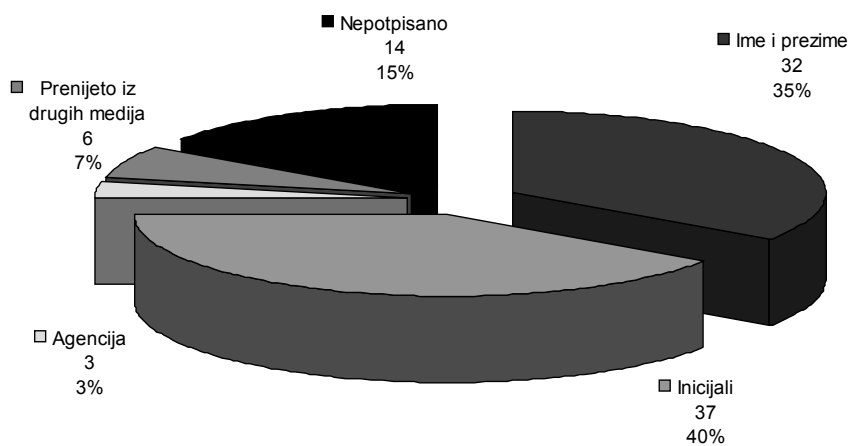
Religije/vjerske zajednice i crkve - 92

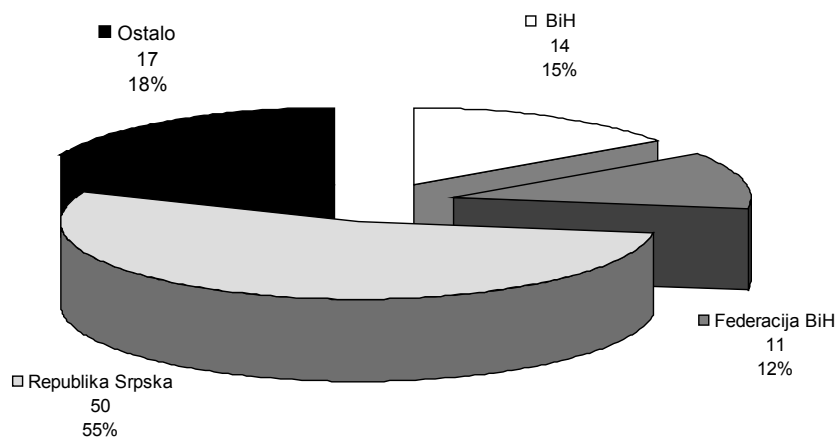
Novinarska forma - 92

Autori priloga - 92

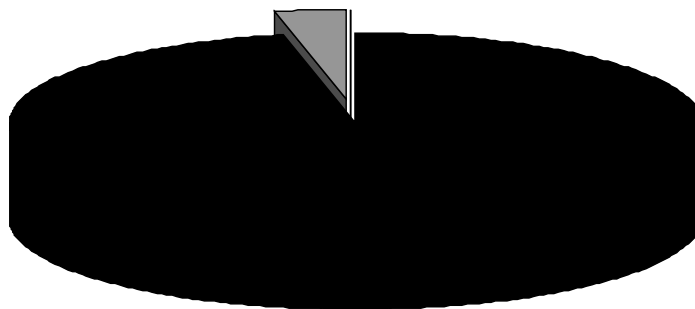

Država/entitet - 92

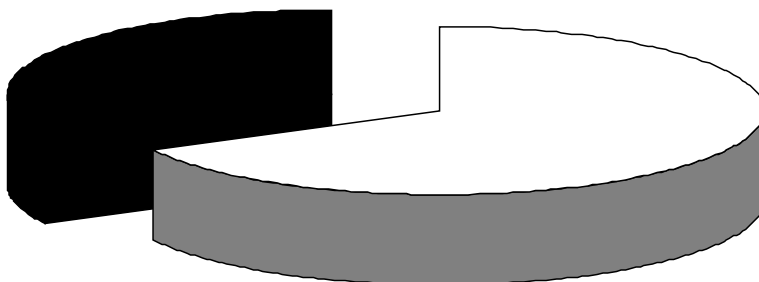
Uklon novinara 92

□ Pozitivan	□ Neutralan	■ Negativan
0	3	89
0%	3%	97%

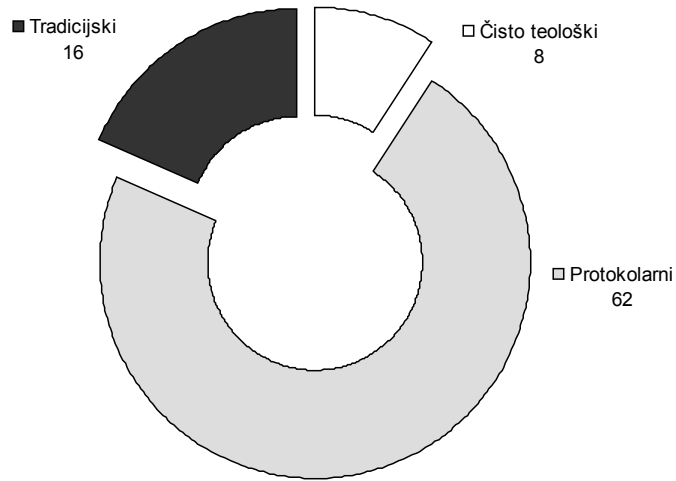

KONTEKST - 128

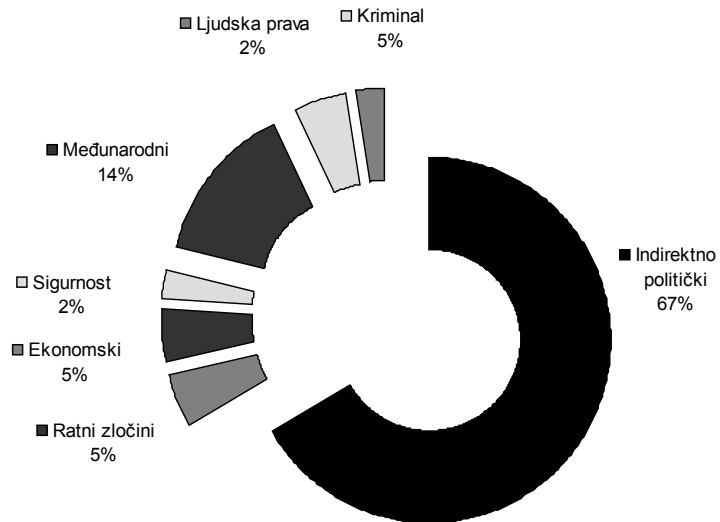
■ Društveno-politički kontekst	□ Vjerski kontekst
42	86
33%	67%

KONTEKST
Vjerski - 86 (67%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 42 (33%)

«Nezavisne novine»:

RAVNOPRAVAN TRETMAN RELIGIJA

Mjesto izlaženja: Banja Luka

Tiraž (po tvrdnji iz novine): 15.000-20.000 primjeraka

Ciljna grupa: Građani BiH; jedini list koji ima punu distribuciju u oba entiteta

Sa 80 tekstova o religiji i temama u vezi sa vjerskim blagdanima, «Nezavisne novine» spadaju u grupu štampanih medija sa slabijom zastupljenošću ovih tema. Tri vodeće monoteističke religije u BiH bile su ravnopravno zastupljene, sa blagom prednošću tema koje se odnose na pravoslavlje i SPC (36 tekstova), i jednakim tretmanom Katoličke crkve u BiH i Islamske zajednice u BiH (po 20 tekstova). O Jevrejskoj zajednici BiH pisano je samo jednom, dok se o ostalim konfesijama pisalo tri puta. Objavljeno je 25 vijesti, 24 izvještaja, tri intervjua, a 28 tekstova je svrstano u kategoriju «ostalo». Najviše tekstova odnosi se na Republiku Srpsku (31), zatim na Federaciju BiH (24), pa na Bosnu i Hercegovinu u cjelini (18), dok se na sve drugo (region i Evropa) odnosi sedam objavljenih tekstova.

Šezdeset tekstova objavljeno je u vjerskom kontekstu: – 40 vjerskoprotokolarnih, 16 vjersko-tradicijskih i četiri teološka; 33 teksta imala su društveno-politički kontekst: 11 indirektno političkih, sedam sigurnost, pet međunarodnih, četiri ekonomska, tri su se odnosila na kriminal, a po jedan na etiku i ljudska prava, direktno političke i ratne zločine.

Autori priloga religijskih tema najčešće su se potpisivali imenom i prezimenom (38) i inicijalima (27). Iz agencija je prenijeto 10 tekstova, iz drugih medija dva, dok su tri ostala nepotpisana. Najviše tekstova o religiji potpisao je Davud Muminović, a ostali najzastupljeniji autori su T. Šikanjić, V. Popović, Vesna Duka i Natsanda Tadić. Dva teksta karakterizira pozitivan uklon, 74 su neutralna, dok četiri teksta imaju negativan uklon.

Najčešće se pisalo o pravoslavlju i SPC (36 puta), uz dominantan vjerski kontekst (29). Od toga, najviše je vjerskoprotokolarnih tekstova (21), zatim vjerskotradicijskih (sedam), i svega jedan teološki. Jedanaest puta kontekst je bio društveno-politički, najčešće indirektno politički (četiri), ekonomski (tri), kriminal (dva), te ratni zločini i etika i ljudska prava po jedanput. Objavljeno je 13 vijesti, 12 izvještaja i jedan intervju. Deset tekstova svrstano je u kategoriju «ostalo». U 35 slučajeva uklon je bio neutralan, jednom negativan.

Božićni intervju vođen je sa njegovim preosveštenstvom mitropolitom dabrobosanskim Nikolajem, koji je poručio da «vjerske zajednice najviše doprinose toleranciji». Komentirajući povratak vjernika u pravoslavne hramove, mitropolit Nikolaj je rekao kako je «došlo vrijeme kad bi trebalo da se uvedu dva časa vjeronauke u osnovne, ali isto tako i u srednje škole, jedan čas teoloških predmeta i jedan kulture religija, kao što je u Srbiji» (7. januar, str. 7). Dan kasnije, list izvještava o proslavi Božića širom BiH (str. 9).

U broju od 7. januara «Nezavisne novine» objavljuju reportažu o zatrpanoj crkvi na planinskom lancu Trusina između Berkovića i Nevesinja, koja krije tajnu: «Straževica još ne šalje znak» (str. 14 i 15). Kako legenda kaže, navodi se u tekstu, «mještani koji se svakog ljeta, o Petrovom danu, okupljaju oko ovog mjesta na bogoslužjenju kažu da su svi oni koji su je pokušali otkopati bili otjerani natprirodnim silama i da će tako biti sve do onog dana kada im crkva sama ne pošalje znak da je došlo vrijeme da se to uradi».

Obilježavanje dana i krsne slave Republike Srpske, Svetog Stefana, bila je tema u broju od 10. januara. «RS vraćeno dostojanstvo» naslov je teksta, u okviru kojeg Milorad Dodik, premijer RS-a, poručuje: «Ko nam nije došao, nećemo mu ići» (str. 6), aludirajući na političare iz Federacije BiH i dijelom iz međunarodne zajednice koji nisu došli na prijem povodom ovog praznika. Blago senzacionalistički zvuči naslov jedne vijesti: «Mještani Gornje Lamovite kod Prijedora Mirko Lajić tvrdi da je vidio čudo: Ukazala mu se Bogorodica» (22. decembar, str. 11).

Islam i Islamska zajednica bili su zastupljeni 20 puta, četiri puta kroz vijesti, pet puta kroz izvještaje, jednom putem intervjua i 10 puta kroz razne «ostale» novinarske forme (saopćenja, poslanice vjerskih poglavara, mješovite novinarske forme, hibridi, itd). Po četiri puta zabilježeni su vjerskoprotokolarni i vjerskotradicijski kontekst, dva puta teološki (ukupno 10 tekstova u vjerskom kontekstu). Sedamnaest puta kontekst je bio društveno-politički, sedam puta je to bila sigurnost, četiri puta indirektno politički, tri puta međunarodni, po jednom direktno politički, kriminal i ekonomski. Jednom je zabilježen negativan uklon, dok je 19 puta uklon bio neutralan.

Proslava Kurban-bajrama bila je tema novinarskih tekstova koji su objavljeni u novogodišnjem trobroju (31. 12.-2. 1., str. 8 i 9). U domenu sigurnosti, objavljen je izvještaj o suđenju za terorizam u Sudu BiH i optužbama na račun Mirsada Bektaševića, Abdulkadira Cesura i Bajre Ikanovića za planiranje terorističkog napada. Tekst odiše i religijskom notom jer se u njemu spominju «mesdžid» i «džamije», karakteristični za islam, ali i «bombaši samoubice», karakteristični za islamski terorizam (6. januar, str. 4).

Od 4. januara «Nezavisne novine» objavljuju feljton: «Garibi – Mudžahedini u BiH 1992-1999», koji je zapravo prenošenje najzanimljivijih dijelova istoimene knjige Esada Hećimovića, novinara iz Zenice, koji opisuje dolazak islamskih boraca u BiH, njihovu ulogu u ratu i uticaj koji su ostavljali na lokalne sredine u kojima su živjeli. Tekstovi su objavljivani sljedećim redom: 4. januara na stranici 13, 5. januara na stranici 11, 6. januara na stranici 4, 7. januara na stranici 4, 8. januara na stranici 11, 9. januara na stranici 13 i 10. januara na 11. stranici.

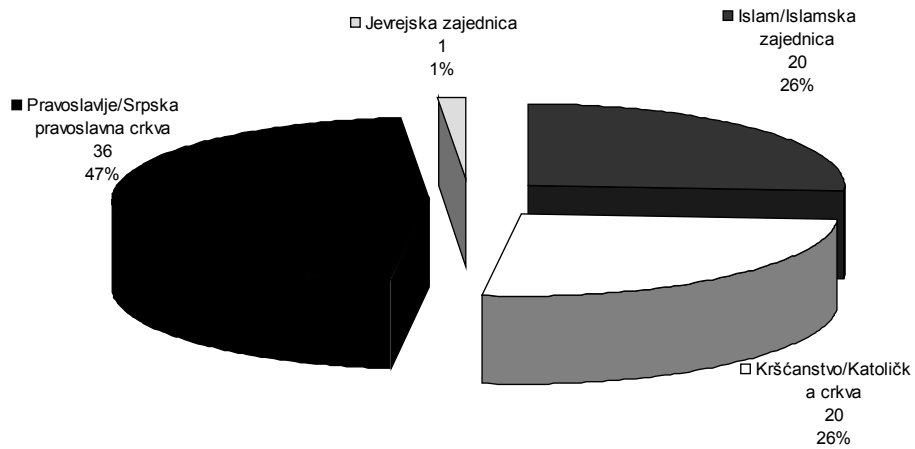
O Katoličkoj crkvi i katoličanstvu objavljeno je 20 tekstova. Objavljeno je osam vijesti, tri izvještaja, jedan intervju a osam tekstova svrstano je u kategoriju «ostalo». Dominantan je vjerski kontekst (21 tekst), sa najviše vjerskoprotokolarnih (15), pet tradicijskih i jednim teološkim. Pet je društveno-političkih tekstova, od čega su tri politički indirektna a dva međunarodna.

U broju od 24. decembra objavljena je božićna poslanica biskupa Franje Komarice (str. 4). Međureligijsko vijeće u BiH spominje se u kontekstu izgradnje kulta dijaloga u BiH na koji je pozvao kardinal Vinko Puljić u broju od 27. decembra. Sa kardinalom Puljićem intervju je objavljen povodom Božića (25. decembar, str. 11).

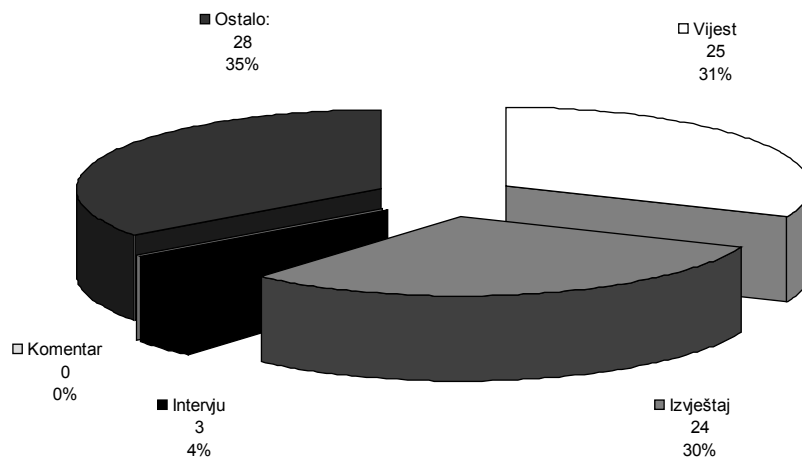
I «Nezavisne novine» se bave skandalom u Poljskoj, gdje je varšavski nadbiskup podnio ostavku zbog saradnje sa komunističkim režimom (8. januar, str. 19).

NEZAVISNE NOVINE

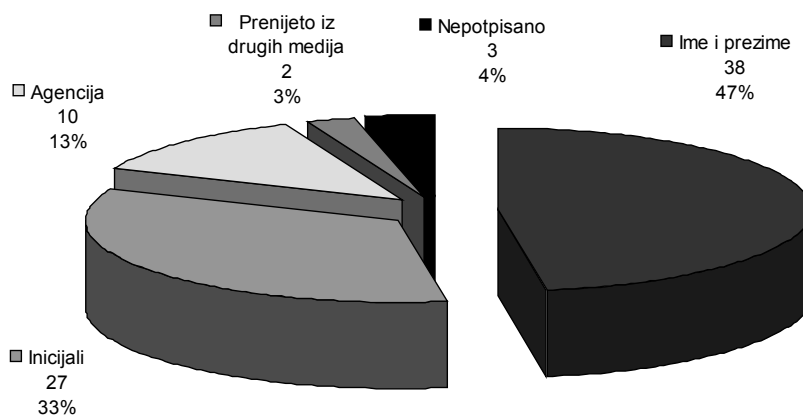
Religije/vjerske zajednice i crkve - 80

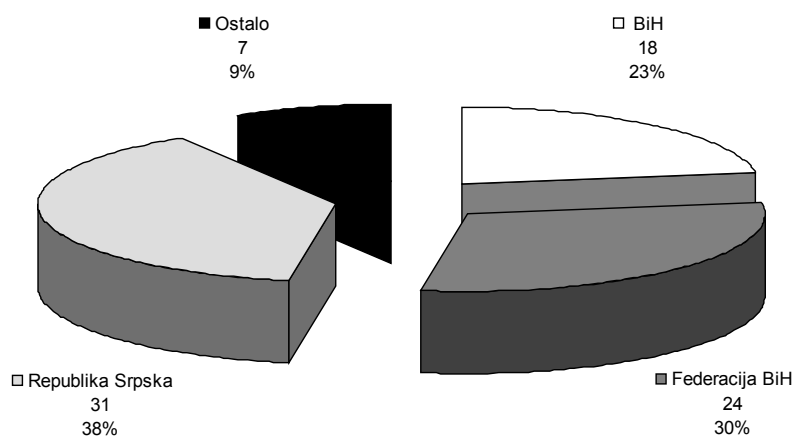
Novinarska forma - 80

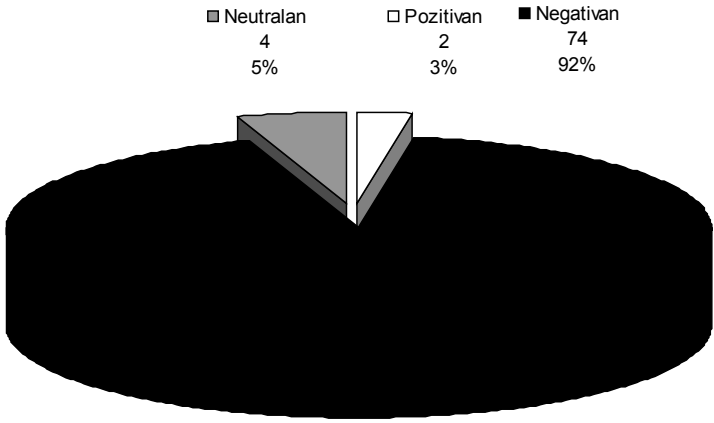
Autori priloga - 80

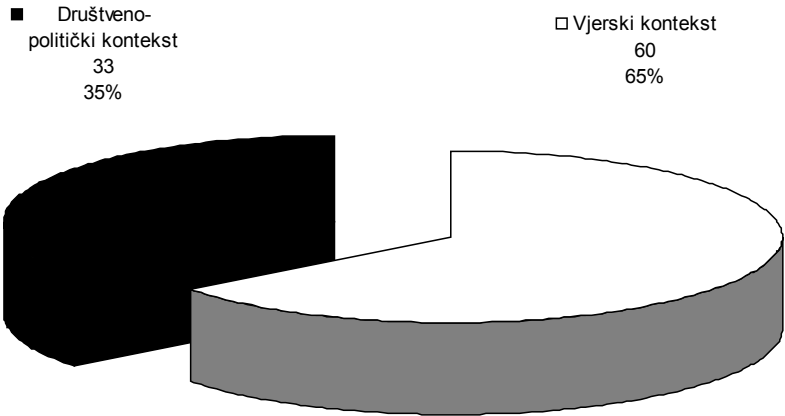
Država/entitet - 80

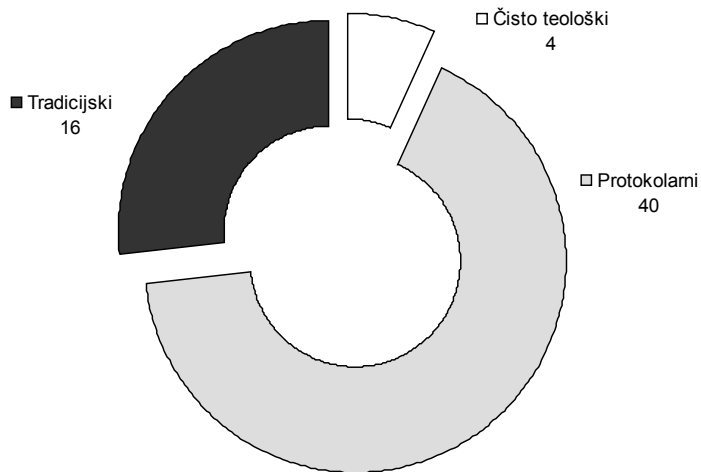
Uklon novinara 80

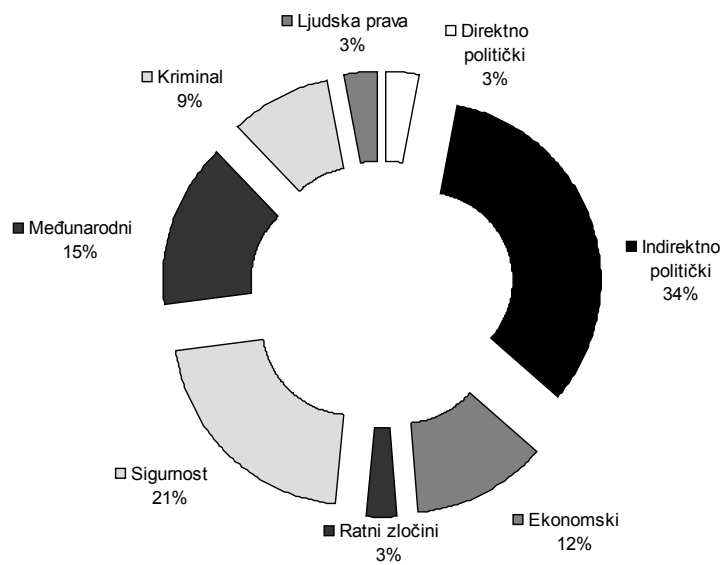
KONTEKST - 93

KONTEKST
Vjerski - 60 (65%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 33 (35%)

«Oslobođenje»:

PODJEDNAK PROSTOR SVIM KONFESIJAMA

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Pretpostavljeni tiraž: oko 15.000 primjeraka

Ciljna grupa: Građani BiH, prije svega Federacije BiH

List koji zastupa građansku opciju karakterizirao je ravnopravan tretman triju najvećih mono-teističkih religija zastupljenih u BiH. Objavljena su ukupno 143 teksta o religiji, od toga 58 o islamu, 46 o Katoličkoj crkvi u BiH, odnosno katoličanstvu, 35 o pravoslavlju ili SPC BiH a četiri teksta odnosila su se na Jevrejsku zajednicu BiH. Svaki od vjerskih praznika koji su se proslavljali u toku perioda monitoringa dobili su adekvatan prostor i ravnomjeran tretman. U broju od 25. decembra četiri su stranice posvećene katoličkom Božiću sa sedam tekstova. Tekst manje (šest) pojavio se na stranicama specijalno pripremljenim povodom Kurban-bajrama u dvobroju od 29. i 30. decembra, dok je 7. januara «Oslobođenje» pripremlilo četiri specijalne stranice povodom pravoslavnog Božića, na kojima je objavljeno šest tekstova.

Od novinarskih formi najviše je vijesti (46) i izvještaja (44). Objavljena su četiri komentara a u 50 slučajeva radilo se o formama koje su svrstane u kategoriju «ostalo». Zanimljivo je da je tokom analiziranog perioda objavljen svega jedan intervju. U 46 slučajeva autori su se potpisivali imenom i prezimenom, 42 puta inicijalima, a 41 put su objavljeni tekstovi bili nepotpisani. Iz agencija je prenjeto šest tekstova, dok su drugi mediji poslužili kao izvor osam puta. Najčešće je o religiji pisao A. Dučić. Mile Lasić je kao dopisnik iz Njemačke komentirao tamošnje događaje (između ostalog i skandal sa poljskim biskupom), a o ovim temama pisali su još i Šefko Hodžić, V. Žurić i Emir Pekmez.

Kontekst je 116 puta bio vjerski (75 puta vjerskoprotokolarni, 32 puta vjerskotradicijski, devet puta vjerskoteološki), dok je društveno-politički kontekst zabilježen 55 puta (22 puta politički indirektan, sedam puta međunarodni, po šest puta ekonomski i politički direktan, pet puta je kontekst bio kriminalni, četiri puta etika i ljudska prava, tri puta sigurnost, po jedanput obrazovanje i ratni zločini). Tri puta zabilježen je pozitivan uklon, u jednom slučaju negativan, dok je u svim ostalim slučajevima (139) uklon bio neutralan. Trideset i devet tekstova odnosi se na cijelu BiH, 47 na Federaciju BiH, 24 na Republiku Srpsku, a 33 na sve ostalo (zemlje u regionu, prije svega).

Tekstovi o islamu, 58 ukupno, najčešće su bili vjerski konotirani (50). Od toga je vjerskoprotokolarnih bilo 28, vjerskotradicijskih 16 i šest vjerskoteoloških. Od 24 društveno-politički konotirana teksta najviše je indirektno političkih (devet), zatim međunarodnih (pet), sigurnosnih (tri), direktno političkih, ekonomskih i kriminalnih (po dva), dok je u kontekstu ljudskih prava i etike zabilježen jedan tekst. O islamu se najviše pisalo kroz vijesti (22) i izvještaje (16). Objavljena su tri komentara a 17 tekstova svrstano je u kategoriju «ostalo». Tri puta uklon novinara bio je pozitivan, jednom negativan, dok je 54 puta uklon bio neutralan.

U broju od 15. decembra sagovornik Muharem ef. Hasanbegović, predsjednik Udruženja Ilmije IZ u BiH, upozorava kako se «muslimanima u BiH podmeće paralelna IZ» i upozorava na opasnost koja prijete u liku hafiza Muhameda ef. Porče iz Beča, koji jedini «vrlo glasno i transparentno pronosi ideju o osnivanju paralelne islamske zajednice», tvrdeći za istu osobu da «spada u red agresivnih vehabija» (str. 2). Uoči Kurban-bajrama održan je okrugli sto u organizaciji Mladih muslimana o načinu proslave ovoga praznika. Učesnici ovoga skupa, kako prenosi «Oslobođenje», ističu kako je «proslava Bajrama narušavanje tradicije» jer je karakteriziraju nedolično ponašanje i sadržaji. O tome su na skupu govorili Mustafu ef. Cerić, Emir Hadžihafizbegović i Azrija Mahmutović (25. decembar, str. 3). Tri dana kasnije, 28. decembra, objavljen je tekst u kojem piše kako se «Bošnjaci udaljavaju od izvornog i autentičnog islama» (str. 8) a razlog su neadekvatni načini proslave Bajrama «uz alkohol i turbo folk».

Povodom Kurban-bajrama reis Mustafa ef. Cerić poručio je političarima «da se slože ili sklone s puta napretka». Kako navodi novinar, reis je, neuobičajeno, «Allahu Uzvišenom uputio prvu dovu da prosvijetli um i osvijetli srce onima kojima smo dali pravo da nas vode i da rade tako da nam svima bude bolje» (31. 12.-1. 1., str. 4 i 5). O tome kako je u Višegradu na temelje srušene džamije postavljena novogodišnja jelka, «Oslobođenje» je pisalo u broju od 7. januara, na 2. stranici. O jubileju 470 godina Gazi Husrev-begove medrese piše se 9. januara (stranice 4 i 5). O vehabijama se piše 28. decembra, kada «Oslobođenje» prenosi izvještaj o «školi bez muzičkog, fizičkog, likovnog i biologije» (str. 6).

Druga po zastupljenosti je Katolička crkva, odnosno katoličanstvo, sa 46 tekstova (13 vijesti, 12 izvještaja, jedan intervju, jedan komentar i 21 tekst svrstan u kategoriju «ostalo»). Najčešći je bio vjerski kontekst (39), od čega je vjerskoprotokolarni kontekst imalo 26 tekstova, vjerskotradicijski 10 i vjerskoteološki tri. Dvadeset i tri puta kontekst je bio društveno-politički, od toga devet puta indirektno politički, tri puta ekonomski i u domenu ljudskih prava i etike, dva puta direktno politički, međunarodni i kriminalni, a po jednom je zabilježen kontekst ratnih zločina i obrazovanje. Sve tekstove karakterizira neutralan uklon.

«Banjalučka biskupija ostala bez 90 posto vjernika», naslov je teksta objavljenog 24. decembra, u kojem banjalučki biskup monsinjor Franjo Komarica upozorava da se «domaći političari i međunarodni predstavnici nisu puno potrudili da se ispravi ta velika nepravda».

O katoličkom Božiću «Oslobođenje» izvještava u nekoliko navrata, uglavnom putem izvještaja sa održanih misa. Tako sa mise održane u sarajevskoj katedrali imamo izvještaj u kojem nadbiskup vrhbosanski kardinal Vinko Puljić poručuje: «Praštajući čovjek postaje slobodan» (25. decembar, str. 3). Božićni praznici bili su prilika za objavljivanje intervjua sa nadbiskupom vrhbosanskim kardinalom Vinkom Puljićem. «Potrebno je razotkriti one koji su uspješno radili na razjedinjavanju Hrvata», poručio je kardinal Puljić i dodao da «osim jeftinog i neuvjerljivog ponavljanja o tome kako stoljećima živimo u slozi, treba ozbiljno pogledati problemima u oči». O odnosu društva, politike i vjerskih dužnosnika, Puljić je rekao kako «treba postojati odvojenost države i Crkve i svaka treba imati svoje područje djelovanja», a religiju «budući da je organizirana u vidljivim strukturama», treba i društveno priznati (25. decembar, str. 10 i 11). U broju od 2. januara objavljena je priča o tome kako je u Međugorju nestalo sedam hodočasnika: «Hodočasnici nestali na 'tajnim putovima'», naslov je teksta objavljenog na 8. stranici.

Tragom poslanice kardinala Bozanića o tome kako se «u medijima promiče nekakva čudna potrošačka građanska religija, u kojoj je sam Božić ostao bez Boga», komentar je napisao Josip Vričko. On smatra da je ta poslanica iznova potakla «pitanje o ulozi Crkve u hrvatskom društvu», kao i sukob na ideološkim matricama između Bozanića i Ivice Račana (31. 12.-1. 1., str. 6, dodatak: POGLEDI).

I «Oslobođenje» piše o skandalu u Poljskoj, gdje je otkriveno kako je tamošnji biskup saradivao sa komunistima (8. januar, str. 11).

Srpska pravoslavna crkva ili pravoslavlje spomenuti su u 35 priloga – 10 puta kroz vijesti, 15 putem izvještaja a 10 puta kroz različite novinarske forme koje su svrstane u kategoriju «ostalo». Najviše je bilo priloga koji su bili vjerskoprotokolarno konotirani (21), zatim vjerskotradicijski (6), politički indirektnih bilo je četiri, politički direktnih dva, dok je u kontekstu ekonomije i kriminala objavljen po jedan tekst. Sve tekstove karakterizira neutralan uklon.

O proslavi pravoslavnog Božića «Oslobođenje» izvještava u broju od 7. januara (str. 4 i 5) i 8. januara (str. 4 i 5). U broju od 7. januara na stranici 9 objavljen je fotokomentar o proslavi pravoslavnog Božića u Banjoj Luci. Na slici je muškarac sa šajkačom, bradom i srpskom zastavom sa četiri «s». U novogodišnjem dvobroju (31. 12.-1. 1.) novinari se bave slučajem manastira Rmanj kojem prijeti potapanje zbog najave Vlade Federacije BiH da će u njegovoj blizini graditi hidroelektranu. O problemu nevraćene imovine SPC-a piše se u broju od 5. januara (str. 3).

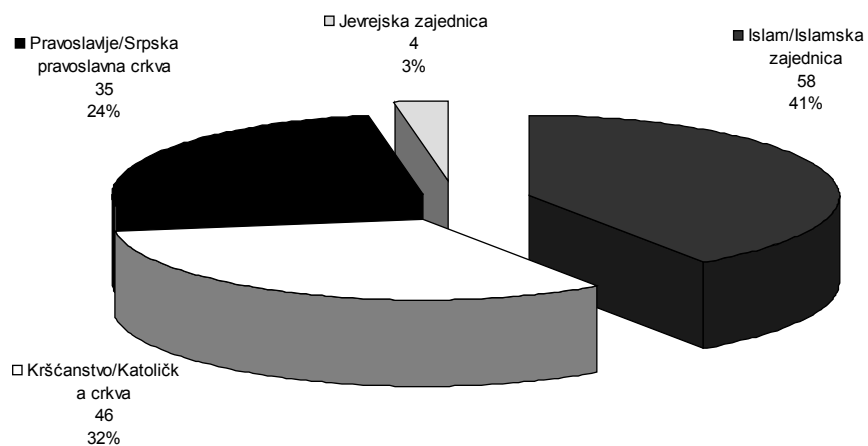
O Jevrejskoj zajednici BiH objavljena su četiri teksta. svi su neutralnog novinarskog uklona i odnose se, prije svega, na vjerske teme (tradicijski dva puta, protokolarni i teološki po jedanput) a zabilježen je i jedan ekonomski kontekst.

«Oslobođenje» objavljuje najobimniji tekst o velikom jevrejskom prazniku Hanuki. Tekst zauzima cijelu stranicu u broju od 16. decembra (str. 18). «Svjetlo nije prestalo da gori» naziv je tek-

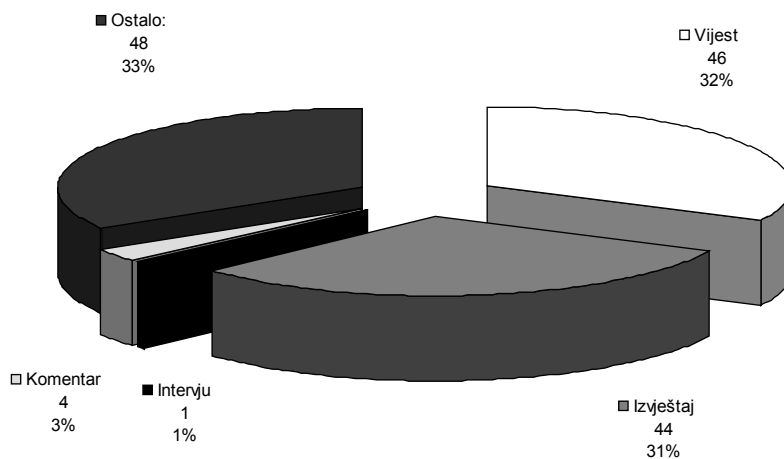
sta u kojem autor Eli Tauber piše o značaju ovog praznika za jevrejski narod, opisujući njihovu istoriju, običaje, izazove i način na koji se Hanuka danas obilježava. «Za praznik Hanuka pale se svjećice. Poslije paljenja svijeća izgovara se molitva koja objašnjava zašto se pale svijeće, da bi se jevrejski narod sjetio čuda koje je Bog učinio za jevrejski narod», piše Tauber. Naziv Hanuka, objašnjava on, potiče od samog značenja hebrejske imenice, a znači posvećenje. «Vjerojatno je naziv ovog blagdana nastao skraćivanjem izvornog naziva Hanukat ha-bajt – posvećenje Doma (Hrama), ili Hanukat hamizbelah – posvećenje žrtvenika (oltara).» Dan kasnije, 17. decembra, objavljen je novi tekst pod nazivom «Zapaljena druga od osam svijeća», u kome se opisuje način na koji sarajevski Jevreji praznuju Hanuku. «Obnovljena fasada Aškenaske sinagoge», naslov je teksta objavljenog 20. decembra na 21. stranici.

OSLOBOĐENJE

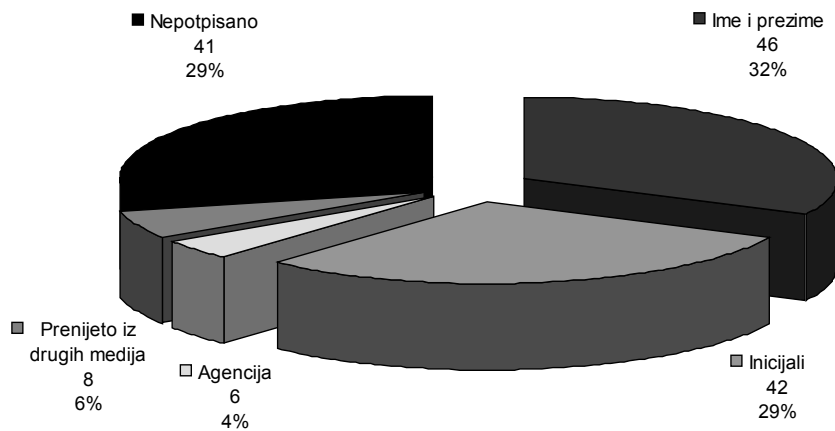
Religije/vjerske zajednice i crkve - 143

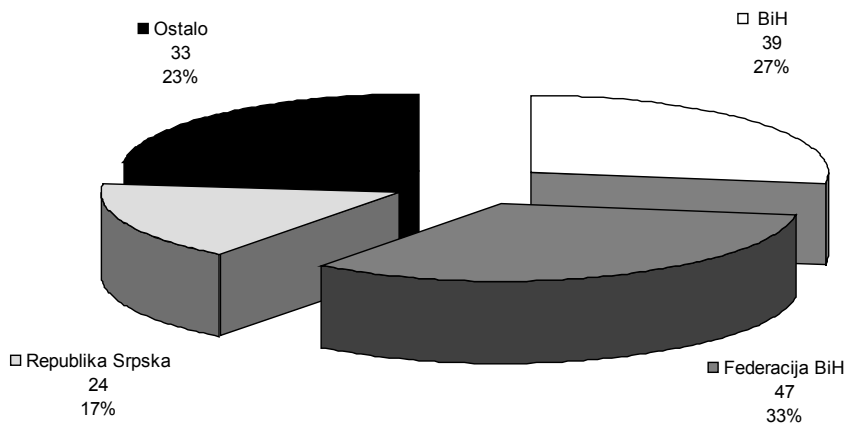
Novinarska forma - 143

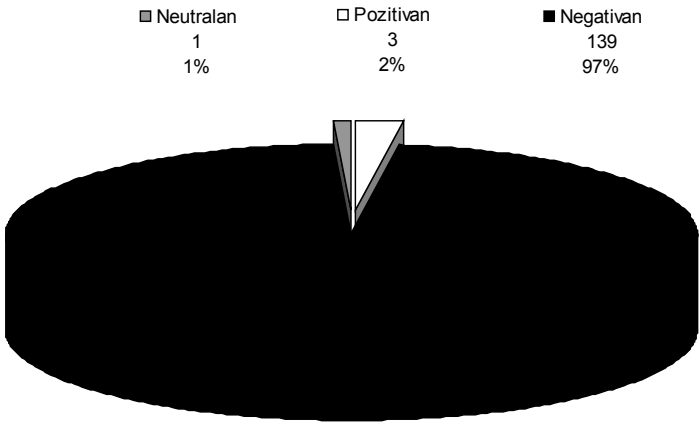
Autori priloga - 143

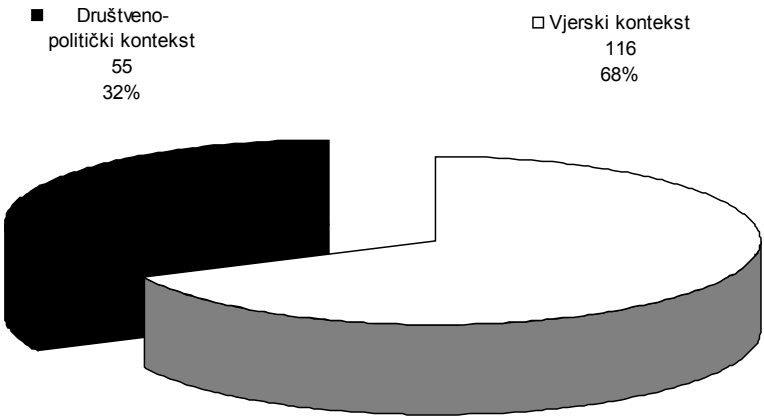
Država/entitet - 143

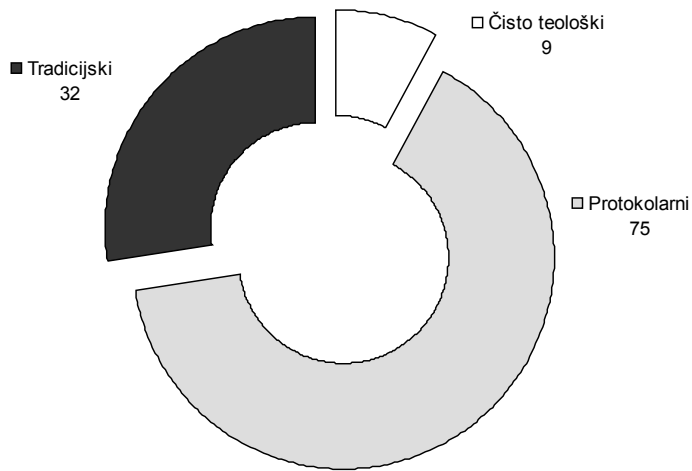
Uklon novinara 143

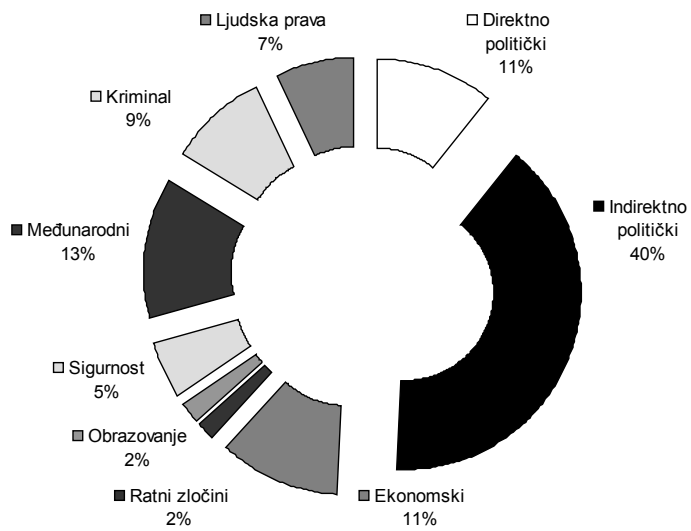
KONTEKST - 171

KONTEKST
Vjerski - 116 (68%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 55 (32%)

«SAN»:

RELIGIJSKI PLURALIZAM NA SNAZI

Mjesto izlaženja: Sarajevo

Pretpostavljeni tiraž: oko 5.000 primjeraka (nezvanično)

Ciljna grupa: od novine koja se svojevremeno obraćala isključivo građanima Sarajeva i bila tipična gradska novina, otvorili su svoje stranice i za teme iz cijele BiH i svijeta

«SAN» je o religiji pisao 82 puta. Tri najveće monoteističke religije bile su podjednako zastupljene sa blagom prednošću koja je data Katoličkoj crkvi u BiH, odnosno katoličanstvu, sa 33 objavljena teksta. O islamu ili IZ u BiH pisano je 26 puta dok je SPC BiH spomenuta u 17 tekstova. Četiri puta pisalo se o Jevrejskoj zajednici u BiH a dva puta o ostalim religijama. Od ukupno 82 priloga, 42 se odnose na vijesti, 20 na izvještaje a šest na intervju. Objavljen je jedan komentar, dok je 13 tekstova svrstano u kategoriju «ostalo».

Trideset i pet puta novinarski prilozi su se odnosili na Federaciju BiH, 30 puta na Bosnu i Hercegovinu u cjelini, šest puta na RS, a 11 puta na ostalo. Vjerski kontekst primijećen je 62 puta, od toga vjerskoprotokolarni 44, vjerskotradicijski 17 i samo jedan vjerskoteološki. Društveno-politički kontekst ima 38 tekstova, najviše u politički indirektnom (15), zatim u međunarodnom (sedam), u ekonomskom i kriminalnom po pet puta, u kontekstu etike i ljudskih prava četiri i u kontekstu ratnih zločina svega jednom.

Četrdeset i jedan objavljeni tekst je nepotpisan, 16 puta su tekstovi potpisani inicijalima, 10 puta su prenošeni iz drugih medija, devet puta su potpisani, šest puta kao izvor navedene agencije. Najčešće su o religijskim temama pisali Ensar Zgodić, E. Caušević, Amela Žigo i A. Muhić. Sedamdeset i sedam puta uklon novinara bio je neutralan, tri puta pozitivan a dva puta negativan.

O islamu ili IZ objavljeno je 12 vijesti, devet izvještaja, dva intervju a tri teksta svrstana su u kategoriju «ostalo», dakle, ukupno 26 tekstova. Zabilježen je jedan pozitivan i 25 neutralnih novinarskih uklona. Tekstovi su, uglavnom, bili vjerskoprotokolarnog karaktera (15), vjerskotradicijskih je bilo sedam. U okviru društveno-političkog konteksta bilo je onih koji su se odnosili na kriminal (tri), indirektno političkih (dva), međunarodnih (dva), ekonomskih i u domenu etike i ljudskih prava po jedan.

Zanimljiv je tekst koji potpisuje Ensar Zgodić a objavljen je za vrijeme katoličkog Božića i uoči Kurban-bajrama. U pitanju je blagdanska priča o neraskidivom prijateljstvu iz sarajevskog naselja Stup: «Uvijek zajedno za božićnom trpezom i bajram sofrom». Marinko Musa i Midhat Jakić su dugogodišnji prijatelji koji su skoro kao porodica i zajedno proslavljaju sve vjerske praznike. «Treba poštivati sve blagdane i smatrati ih za blagodet, a ne razlog razdvajanja ljudi», poručuju oni (26. decembar, str. 14). Povodom Kurban-bajrama «SAN» donosi bajramski razgovor sa Ismetom Bušalićem, profesorom povijesti islamske kulture i civilizacije, koji priča o tradiciji i istoriji obilježavanja Kurban-bajrama i hadža, tvrdeći kako je «institucija hadža važna za integritet muslimana i za civilizacijsko jedinstvo islamskog kulturnog kruga». U kontekstu široke debate o vehabizmu i njegovoj poziciji spram islama koji se praktikuje u BiH, Bušatlić je rekao kako su Bošnjaci znali za Muhameda Abdulvehaba još od vremena njegovog života u 18. stoljeću i kako postoje njihove pisane reakcije na Abdulvehabovu revoluciju (29.-30. decembar, str. 9).

I «SAN» je pisao o jubileju 470 godina Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu u broju od 5. januara (str. 18). «SAN» izvještava i o skandalu u Bihaću, gdje su pred džamijom Fethija srušene stare kamene i stavljene betonske stepenice. Kamene stepenice uklesane su još dok je to bila crkva, i njima su prošle na hiljade vjernika kada je to postala džamija (19. decembar, str. 17). Na stranicama posvećenim sportu od 29.-30. decembra Salko Zildžić, svjetski prvak u kickboks, poručuje: «Ženidba i hadž iduće godine» (str. 37). Novine izvještavaju i o vehabijskom zauzimanju škole u Gornjoj Maoči (4. januar, str. 3).

O situaciji u BiH i problemu vehabizma govori ajatolah Muhammad Husein Fadlallah, duhovni vođa Hezballaha, koji poručuje: «Strah me da u BiH ponovo ne izbije rat» (6.-7. januar, str. 3). U tekstu koji je prenesen iz «Večernjeg lista», ajatolah poručuje da su na vodećim položajima u BiH još uvijek ekstremisti koji «ne poznaju vjeru, ni Boga iako se u njega zaklinju, a njihova je vjera mržnja».

Zanimljiv tekst, koji prenosi «SAN», tiče se istraživanja «Barometra», u kojem većina ispitanika poručuje kako «religija ne treba da bude prepreka u članjenju u EU», a prije svega se misli na islam, koji se nerijetko dovodi u vezu sa međunarodnim terorizmom. Ipak, isto istraživanje ističe kako su «muslimani u EU diskriminirani na poslu, u obrazovanju i kada pokušavaju riješiti stambeno pitanje» (19. decembar, str. 56).

O Katoličkoj crkvi, kršćanstvu, odnosno katoličanstvu, objavljena su 33 teksta. Najviše je objavljenih vijesti (15), zatim izvještaja (devet), «ostaloga» je sedam, a objavljeni su po jedan intervju i komentar. Dva puta je zabilježen pozitivan uklon novinara, 30 puta neutralan i jedanput negativan. Dvadeset i pet puta kontekst je bio vjerski (vjerskoprotokolarni 17 puta, vjerskotradijski sedam puta, i jedan vjerskoteološki), dok je 15 tekstova bilo društveno-politički kontekstualizirano. Od toga, sedam puta tekstovi su bili politički indirektni, pet puta međunarodni, dva puta u domenu etike i ljudskih prava i jedanput u kontekstu kriminala.

Božićni intervju vođen je sa monsinjorom Perom Sudarom, pomoćnim biskupom vrhbosanskim, koji poručuje: «Božić se događa u duši vjernika». Komentirajući uticaj Katoličke crkve na politiku u BiH, Sudar ističe kako «Katolička crkva u BiH nije, ni na koji način, uspjela pozitivno uticati na stanje u državi i politici» a tu tvrdnju potkrijepio je «sadašnjim stanjem same Katoličke crkve i hrvatskog naroda» (25. decembar, str. 9). Također, povodom Božića, nadbiskup vrhbosanski Vinko Puljić poručuje «Fali nam dijalog» (27. decembar, str. 10). Fra Mijo Džolan, provincijal Bosne Srebrene, u razgovoru za «SAN» poručuje: «U bijedi nema ravnopravnosti» (3. januar, str. 2).

Banjalučki biskup Franjo Komarica komentirao je društveno-političku situaciju u zemlji i izjavio kako država još uvijek nije dovoljno jaka da funkcionira normalno i nesmetano. Novinarski uklon označen je negativnim jer autor izdvaja izjavu iz konteksta i stavlja naslov: «BiH još nije normalna», što bi se moglo protumačiti na sasvim pogrešan način (25. decembar, str. 7). Komarica je proglašen i «dobitnikom dana» u «SAN»-u, a povod je bila njegova izjava da je iz RS-a otišlo 90 posto vjernika katoličke vjeroispovijesti (26. decembar, str. 2).

O SPC i pravoslavlju «SAN» je pisao 17 puta – 11 puta kroz vijesti, dva puta kroz intervju, jednom kroz izvještaj, i tri puta kroz «ostale» novinarske forme. Šesnaest puta uklon novinara bio je neutralan a jednom negativan. Po 11 puta zabilježili smo vjerski i društveno-politički kontekst. Vjerskoprotokolarni kontekst zabilježen je devet puta a vjerskotradijski dva puta, dok je, sa druge strane, zabilježeno pet politički indirektnih, tri ekonomska i po jedan politički direktan, etički i kriminalni kontekst.

Uoči pravoslavnog Božića svoju poslanicu šalje mitropolit dabrobosanski Nikolaj Mrđa: «Vježbajmo ljubav prema bližnjima umjesto mržnje» (4. januar, str. 12). U božićnom razgovoru za «SAN» Mitar Tanasić, đakon Mitropolije dabrobosanske, kaže: «Nesređene društvene prilike potiskuju nam radost Božića». Objasnjavajući zašto se Božić slavi i kakve radosti pričinjava vjernicima, Tanasić je komentirao i (ne)povratak pravoslavaca u Sarajevo i Federaciju BiH, ali i nevraćenu imovinu SPC-a, između ostalog i Bogoslovije u Sarajevu (6.-7. januar, str. 12). Sa centralne božićne liturgije, održane u Sarajevu, mitropolit dabrobosanski Nikolaj Mrđa poručuje: «Neka porodični dom bude crkva u malom» (8. januar, str. 12). U istom broju «SAN» piše o humanom gestu Općine Centar, koja je svojim uposlenicima pravoslavcima povodom Božića dodijelila po 100 KM (str. 15).

O povratu imovine SPC-a, konkretno Bogoslovije u Sarajevu, pisao je «SAN» u broju od 26. decembra, na stranici 19. O istoj temi novine pišu i 5. januara, na stranici 14: «SPC ove godine očekuje povrat oduzete imovine», poručio je mitropolit dabrobosanski Nikolaj i istakao da se u nekadašnjoj zgradi Bogoslovije danas nalazi Ekonomski fakultet, da se i zgrada Predsjedništva BiH, kao i brojni drugi objekti i parkovi, nalazi na zemljištu SPC-a. Tim povodom mitropolit Nikolaj se susreo sa članom Predsjedništva BiH Željkom Komšićem, koji je istakao da je prihvatljivo očekivati da se na mjestu današnjeg Ekonomskog fakulteta otvori Bogoslovija, ali da to zavisi od mnogo drugih stvari – regulacionog plana i rješavanja imovinsko-pravnih odnosa. Komšić je,

tim povodom, najavio i razgovore članova Predsjedništva BiH sa Međureligijskim vijećem u BiH (5. januar, 14. str.).

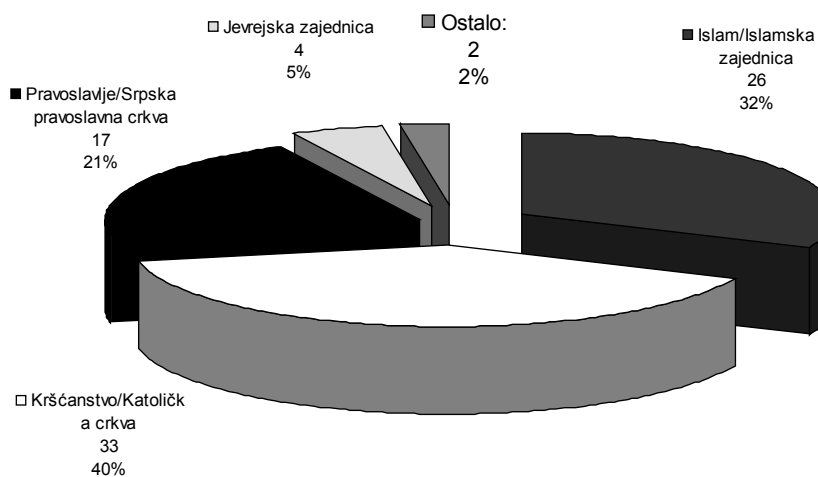
Negativan uklon (zbog samog odabira teme od strane novinara) zabilježen je u tekstu prenesenom iz stranih medija o tome kako su u Rusiji «Pijani vjernici spalili sveštenika» (23.-24. decembar, str. 2 u dodatku: VIKEND).

Osmog januara na str. 35 «SAN» izvještava o tragediji u Mostaru, gde su na putu za manastir poginuli Slaviša i Siniša Čvoro.

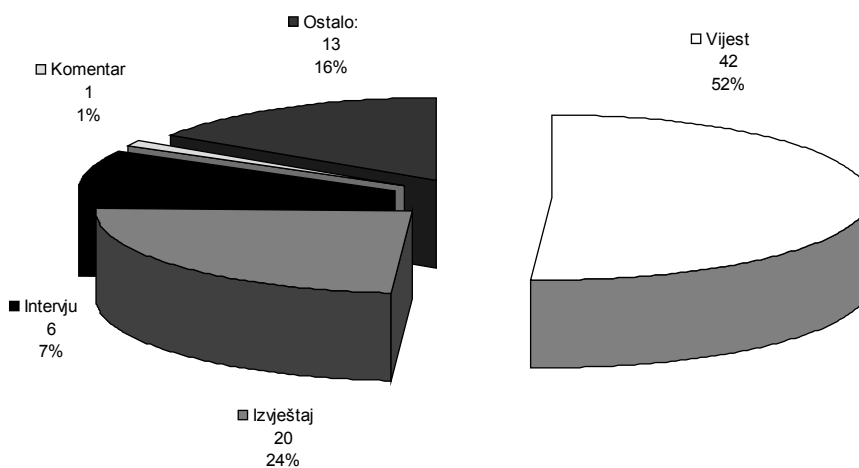
O Jevrejskoj zajednici BiH pisalo se četiri puta. U broju od 15. decembra, predsjednik JZ u BiH Jakob Finci ističe: «Negiranje holokausta baca sumnju i na genocid u BiH» (str. 8). Novinari «SAN»-a o Hanuki pišu 18. decembra u tekstu «Osam svijeća za Praznik svjetla» (str. 12).

SAN

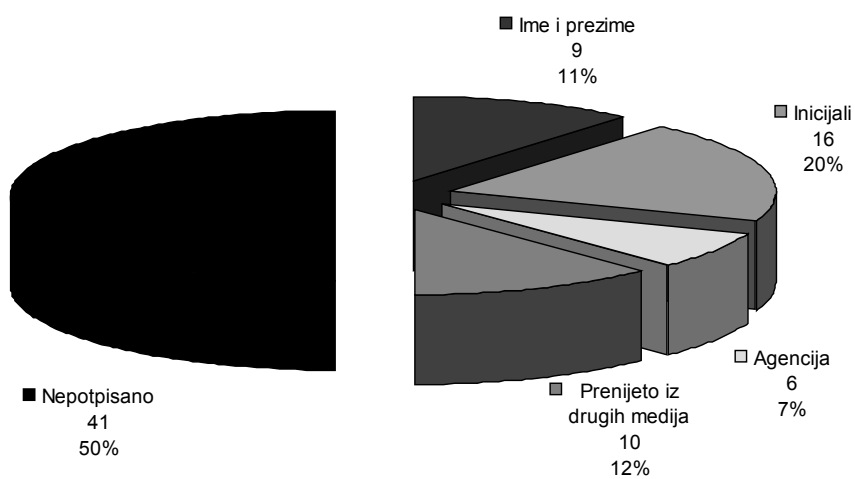
Religije/vjerske zajednice i crkve - 82

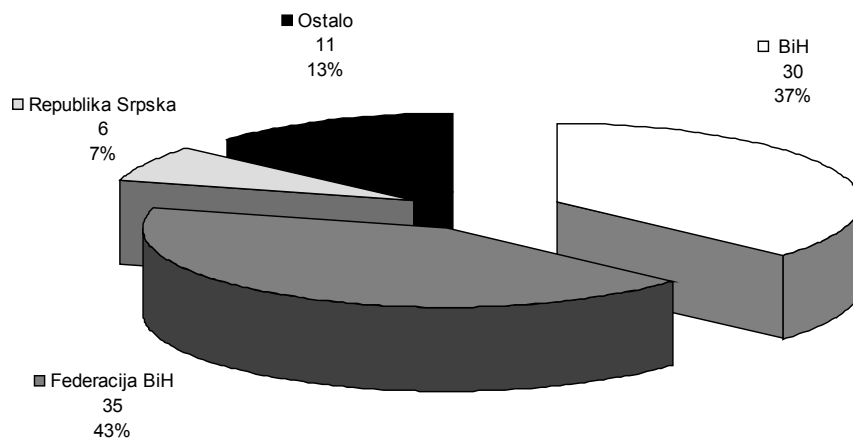
Novinarska forma - 82

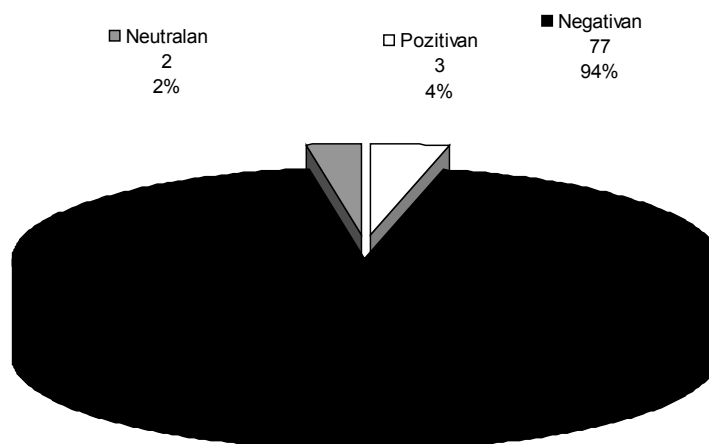
Autori priloga - 82

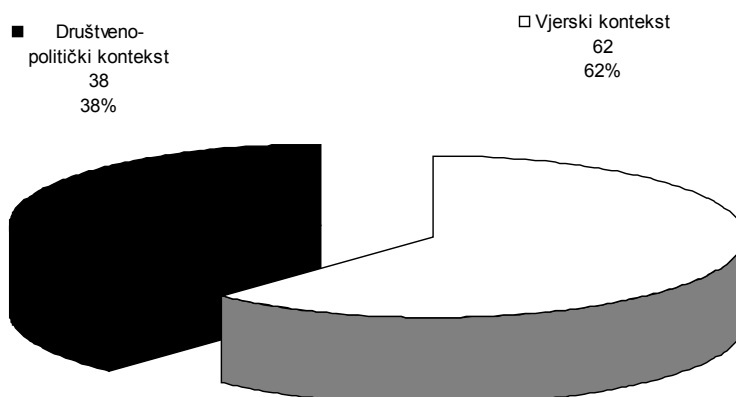
Država/entitet - 82

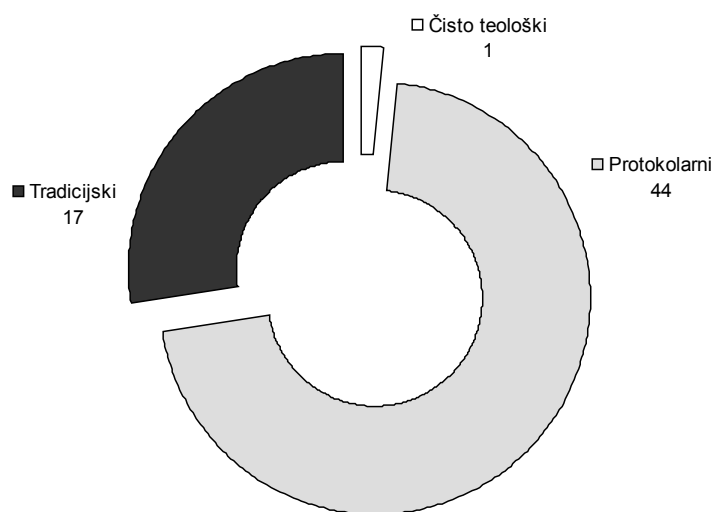
Uklon novinara 82

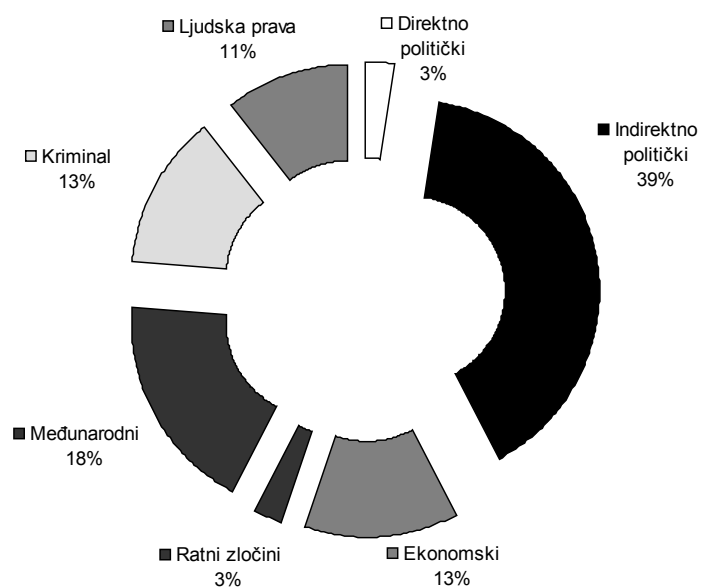
KONTEKST - 100

KONTEKST
Vjerski - 62 (62%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 38 (38%)

«Večernje novosti»:

IGNORIRANJE MUSLIMANSKIH I JEVREJSKIH PRAZNIKA

Mjesto izlaženja: Beograd, Srbija

Pretpostavljeni tiraž: oko 270.000 primjeraka (od toga je 10-12.000 primjeraka predviđeno za Republiku Srpsku sa blagom razlikom u sadržaju)

Ciljna grupa: građani Srbije i Republike Srpske, prije svega srpske nacionalnosti, srednje obrazovani slojevi

«Večernje novosti» su u izdanju za BiH objavile ukupno 22 teksta o religiji. U obzir su uzimani samo oni tekstovi objavljeni na četiri stranice koje se zovu «Republika Srpska». Većina tekstova koji su objavljeni odnose se na Srpsku pravoslavnu crkvu u BiH (18), svega su tri bila na temu katoličanstva, jedan tekst se odnosio na «ostale» religije, dok o islamu i Jevrejskoj zajednici u BiH nije pisano, i pored činjenice da su i jedni i drugi vjernici tokom analiziranog perioda slavili svoje velike praznike, Kurban-bajram, odnosno Hanuku. Petnaest puta objavljene su vijesti, tri puta izvještaji, jedan intervju a tri teksta svrstali smo u rubriku «ostalo» jer u pitanju nisu bile «čiste» novinarske forme (saopćenja, čestitke, mješavine itd). U periodu od 15. decembra do 10. januara objavljen je jedan trobroj, za Novu godinu (31. 12, 1. i 2. 1.), i jedan dvobroj, uoči pravoslavnog Božića (6. i 7. januar).

Tekstovi su uglavnom potpisivani imenom i prezimenom (sedam) i inicijalima (devet), dva puta su prenijeti iz drugih medija a četiri teksta su nepotpisana. Dušan Stojaković i D. R. Sarenac su imena novinara koji su najčešće potpisivani ispod tekstova koji su tematizirali religiju. Dvanaest puta konotacija je bila vjerska, 11 puta društveno-politička. Vjerskoprotokolarnu konotaciju zabilježili smo 10 puta, a vjerskotradicijsku dva puta. Pet puta tekstovi su se odnosili na međunarodne događaje ili su na taj način tematizirali religiju, četiri puta su bili indirektno politički, a u dva slučaja su se odnosili na kriminal.

Dvadeset i jedan put zabilježen je neutralan uklon, jednom pozitivan i jedanput negativan.

Najviše se pisalo o pravoslavlju i SPC u BiH, što se i moglo očekivati, s obzirom na uređivačku politiku ovog medija ali i ciljnu grupu, građane srpske nacionalnosti. Sama rubrika bila je ograničena na Republiku Srpsku i uvijek je zauzimala četiri stranice. Od 18 tekstova o pravoslavlju, polovina je vjerski konotirana, od toga sedam vjerskoprotokolarno a dva vjerskotradicijski. Četiri puta tekstovi su bili indirektno politički, po dva puta je kontekst bio međunarodni i kontekst kriminala.

Kroz pojedine tekstove provjeka stav o ugroženosti bh. građana srpske nacionalnosti u Federaciji BiH, odnosno u sredinama gdje su oni manjina. «Kamenovana crkva» naziv je teksta u kojem se upozorava na «sve učestalije napade na pravoslavne bogomolje u Kaknju» (15. decembar, str. 19).

O jubileju Bogoslovske fakulteta u Sarajevu i njegovih 125 godina postojanja pisalo se 23. decembra (str. 18). Ista tema obrađena je i sedmicu dana kasnije – «Podstanari a imaju kuću», naslov je teksta u kojem mitropolit dabrobosanski Nikolaj govori o neriješenim imovinskim problememima na relaciji SPC – BiH. «Islamskoj vjerskoj zajednici vraćena je skoro sva imovina. Rimokatolicima, odnosno Vrhbosanskoj nadbiskupiji, vraćeno je skoro sve, a nama samo djelić. Zemlja na kojoj je prije 30 godina izgrađena zgrada Vlade, Parlamenta, ali i hotel 'Holiday Inn', nekada je pripadala SPC. Međutim, mi od toga nemamo nikakve koristi», kaže mitropolit Nikolaj (30. decembar, 6. str.).

O krsnoj slavi RS-a, Svetom Stefanu, novine pišu 10. januara. «Sloga čuva Srpsku», naslov je teksta u kojem se izvještava sa liturgije u Sabornom hramu Svete trojice u Banjoj Luci (str. 19). «Večernjim novostima» zanimljiva je i posjeta grčkog arhiepiskopa Vatikanu, o kojoj pišu 16.

decembra. U tekstu naslovljenom «Dvije crkve – sve bliže» izvještava se o prvom, istorijskom, posjetu arhiepiskopa Hristodulosa, poglavara Grčke pravoslavne crkve Vatikanu (str. 14).

Još jedna u nizu senzacija ili nesvakidašnjih vijesti objavljena je 18. decembra pod naslovom «SMS poruke 'osveštane' u Ostrogu». U porukama se kaže: «Ovo je poruka osveštana OSTROŠKOM mišlju. Prosledite je na deset brojeva. Za deset dana desiće vam se nešto najljepše u životu. Ako ukinete tradiciju, čeka vas deset godina nesreće.» Dakle, očigledno je da se radi o zloupotrebi religije (str. 18).

Bilježimo i tekst u kojem se govori o ataku na pravoslavni hram, objavljen 29. decembra. Tekst naslovljen «Atak na hram» govori o sknavljenju srpske pravoslavne crkve na Golom Brdu, na području između Visokog i Kaknja, «gdje se vratio zanemariv broj Srba». Tekst implicira ugroženost pravoslavnih objekata i diskriminaciju vjernika. Ono što je problematično je slobodni komentar koji je očigledan u drugom dijelu vijesti a nije potkrijepljen nijednim podatkom. «Na područjima Srednjobosanskog i Tuzlanskog kantona tokom ove godine veliki broj pravoslavnih crkava i grobalja je oskrnavljen, ali policija u muslimansko-hrvatskom entitetu nije identifikovala i privela nijednog počinioaca» (29. decembar, str. 19).

O Katoličkoj crkvi i katoličanstvu pisano je svega tri puta. Sva tri puta kontekst je bio vjersko-protokolarni.

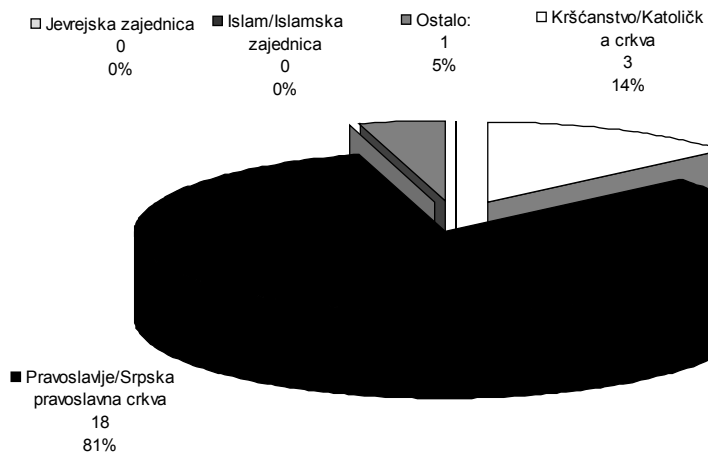
Katoličkom Božiću posvećen je tekst u broju od 26. decembra na 19. stranici. Povodom proslave «rimokatoličkog Božića» vjernicima je čestitke uputio biskup banjalučki Franjo Komarica, koji je služio ponoćku u Katedrali svetog Bonaventure. Jedino što čudi je potpis ispod fotografije koja prati tekst, a on glasi: «PROPOVED: Mir Božji, Hristos se rodi», što je uobičajeno govoriti za pravoslavni, a ne za katolički Božić. Može biti da je riječ o grešci ili neznanju ali krajnji rezultat je, ipak, negativan uklon prema katoličkim vjernicima.

«Isusa za kralja Poljske», jedna je u nizu senzacionalistički napisanih vijesti, koje su «Večernje novosti» prenijele a suštinski se ne bave religijom i njenim odnosom prema širem društvenom okruženju (22. decembar, str. 15).

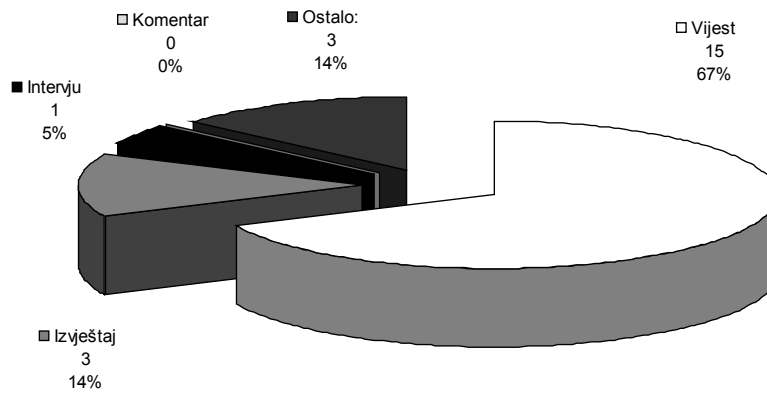
O islamu i Islamskoj zajednici, kao ni o Jevrejskoj zajednici, nije napisan nijedan tekst. Ni značajni muslimanski praznik Kurban-bajram ni jevrejska Hanuka nisu našli svoje mjesto na stranicama «Večernjih novosti».

VEČERNJE NOVOSTI

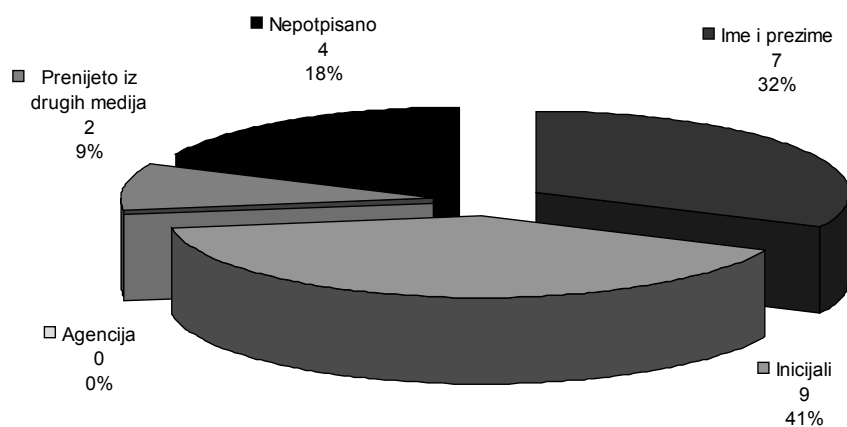
Religije/vjerske zajednice i crkve - 22

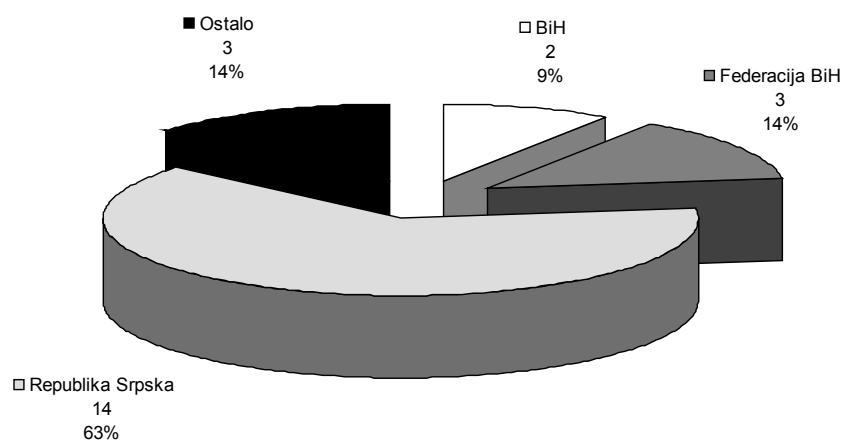
Novinarska forma - 22

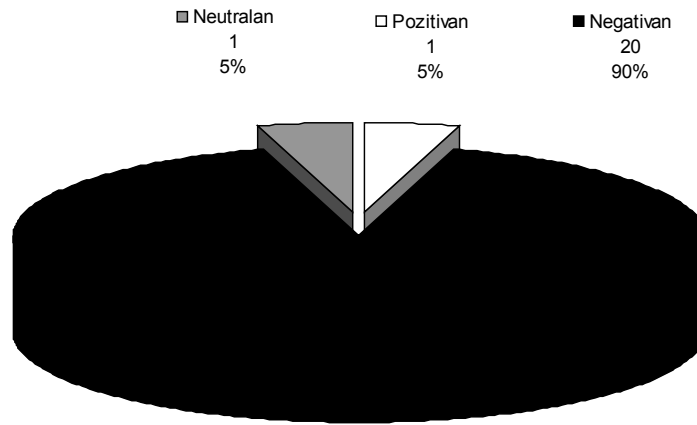
Autori priloga - 22

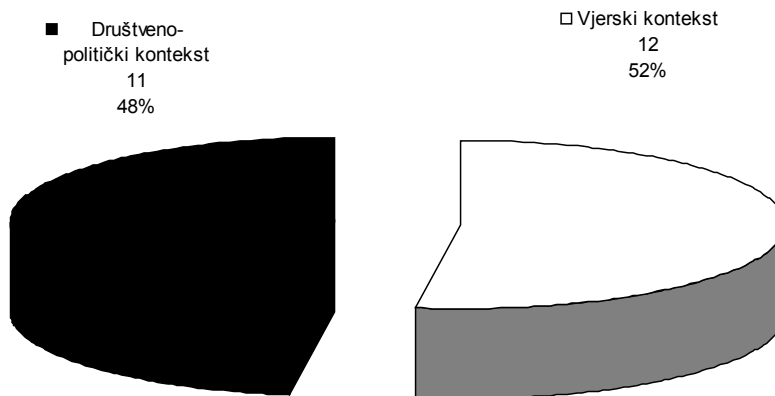
Država/entitet - 22

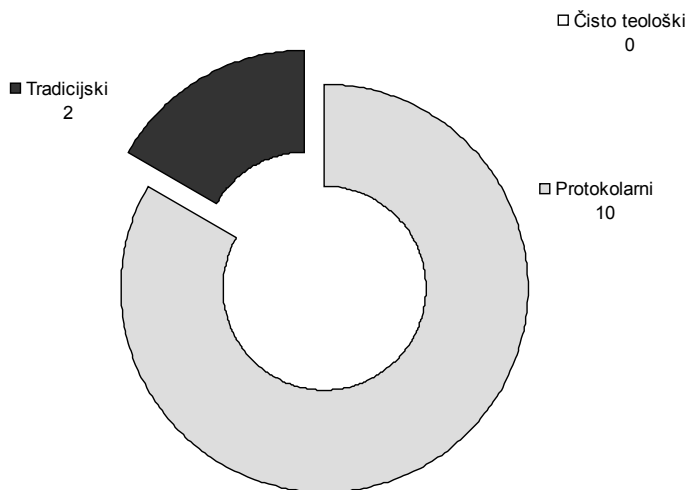
Uklon novinara 22

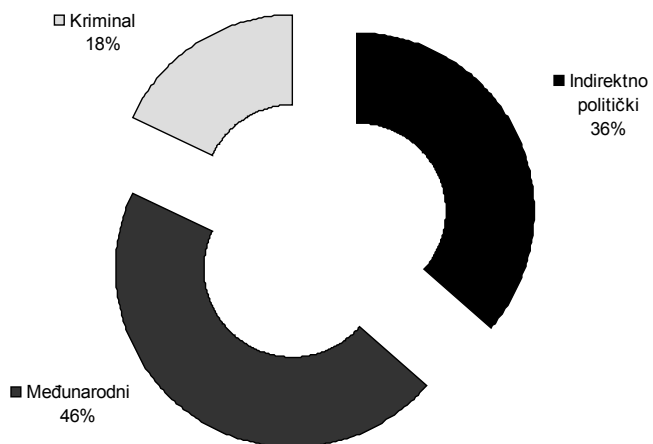
KONTEKST - 23

KONTEKST
Vjerski - 12 (52%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 11 (48%)

«Večernji list»:

RELIGIJA I NACIONALNI IDENTITET

Mjesto izlaženja: Zagreb, Hrvatska

Pretpostavljeni tiraž: oko 140.000 primjeraka (zajedno sa hrvatskim izdanjem)

Ciljna grupa: građani BiH hrvatske nacionalnosti, pretežno naseljeni u zapadnoj Hercegovini

S obzirom na činjenicu da je «Večernji list» hrvatska dnevna novina sa specijalnim izdanjem za BiH i specifičnom ciljanom publikom – bh. Hrvatima – u toku monitoringa analizirane su samo one stranice koje se odnose na BiH. Njihov broj nije bio fiksiran, čak ni posebno označen, već je od broja do broja varirao. Pojavljivali su se i poneki tekstovi (prije svega, komentari) koji su analizirali katoličku vjeru u BiH iz ugla hrvatskih novinara, teologa, znanstvenika itd.

U toku analiziranog perioda o religiji se u okviru BiH pisalo 81 put. Najviše je priloga bilo posvećeno Katoličkoj crkvi u BiH (60), zatim islamu (13), pravoslavlju (šest), dok se o Jevrejskoj zajednici BiH pisalo samo jednom. Najviše zabilježenih priloga bilo je u formi vijesti (25), zatim izvještaja (15), intervjua (šest) a zabilježen je veliki broj komentara na temu religije, čak 10, koji su se većinom odnosili na katoličanstvo. «Večernji list» ima svoje stalne i povremene komentatore (fra Iko Skoko, mr. Božo Skoko, Zdenko Jurilj) koji periodično, ili sa nekim povodom, komentiraju značaj religije i njen položaj u društvu. Dvadeset i četiri priloga svrstano je u rubriku «ostalo». U toku analiziranog perioda objavljen je i jedan trobroj povodom katoličkog Božića (24., 25. i 26. decembar).

Znatan broj priloga o religiji je potpisan imenom i prezimenom (43), jedan dio inicijalima (osam), dosta vijesti prenijeto je od agencija (22). Iz drugih medija su prenesena svega dva priloga, dok je nepotpisanih šest. Zdenko Jurilj, Edina Medunjanin, Zoran Krešić i Dejan Jazvić najčešće su pisali o temama u vezi sa religijom. Tri puta je zabilježen negativan novinarski ukлон, dok su u svim ostalim priložima (78) novinari bili neutralni. Najviše se objavljenih vijesti odnosilo na Federaciju BiH (41), zatim na «ostale» (17, u čemu je prednjačila Hrvatska). Na BiH se odnosilo 16 vijesti a na Republiku Srpsku sedam. Vjerski konotirana bila su 54 teksta, dok je društveno-političku konotaciju imalo 49 objavljenih priloga. Među vjerski konotiranim dominiraju vjersko-protokolarni (34) i vjerskotradicijski (15), a najmanje je vjerskoteoloških (pet). Kod društveno-politički konotiranih najviše je međunarodnih (19), indirektno političkih (13), direktno političkih i onih koji govore o etici i ljudskim pravima (po četiri). Na ratne zločine i ekonomiju odnose se po tri objavljena priloga, dok su po jednom prilozima svrstani u obrazovni, sigurnosni i kriminalni kontekst.

Najviše pažnje posvećeno je katoličkoj vjeri. Od 60 objavljenih priloga najviše je bilo vijesti (16) i izvještaja (12), osam puta su to bili komentari a pet puta intervjui. Hibridne novinarske forme objavljivane su 19 puta, i svrstane su u rubriku «ostalo». Vjerski konotirana su 43 teksta, od toga vjerskoprotokolarnih 25, vjerskotradicijskih 14 i vjerskoteoloških četiri. Trideset i šest puta zabilježena je društveno-politička konotacija. Šesnaest puta je imala međunarodne karakteristike, devet puta indirektno političke, četiri puta su prilozima svrstani u kontekst etike i ljudskih prava, isto toliko puta u direktno politički kontekst, po tri puta u ekonomski, a jedanput je to bio kontekst ratnih zločina. Svi objavljeni tekstovi su imali neutralan ukлон.

Velika pažnja i značajno mjesto u listu posvećeno je katoličkom Božiću. Tako su 23. decembra dvije stranice posvećene ovom prazniku (str. 4 i 5). Uoči Božića objavljen je i intervju sa nadbiskupom vrhbosanskim uzoritim kardinalom Vinkom Puljićem (24. decembar, str. 5, 6 i 7). «Dvije velike sile srušile su Dayton II», naslov je teksta, u kojem je poglavar Katoličke crkve u BiH komentirao aktuelne političke prilike, položaj Hrvata u BiH, kao i budućnost ove zemlje. Komentirajući pitanje novinara o «antagonizmima islama i katoličanstva», kardinal Puljić je rekao kako se razlike između vjera neće umanjiti već «treba uspostaviti međusobno uvažavanje, poštivanje, upoznavanje i traženje onog zajedničkog što se može učiniti na planu općeg dobra», ali je i naglasio da se «ne smiju braniti zločini u ime Boga, jer je to zločin protiv Boga» (24. decembar, str. 5, 6 i 7).

Brojni su izvještaji o proslavi Božića. «Crkve nikad punije vjernika», «Svaki bh. Hrvat u prosjeku dobio 11 SMS čestitki», «Svjedočanstvo najmlađeg međugorskog vidioca – Čolo: Na Božić sam bio u raju», naslovi su nekih od zanimljivijih priloga objavljenih 27. decembra, na stranicama 8, 9 i 10. O komercijalizaciji Božića, u smislu napuštanja njegovih tradicijskih i teoloških vrijednosti, uz puko ispunjavanje protokolarne prakse i obaveze i preuzimanja komercijalnih navika sa Zapada, piše se u broju od 19. decembra, na stranici 7. U istom broju, na 7. stranici, objavljen je tekst o proslavi Božića u hrvatskoj dijaspori i tome kako Hrvatima koji su otišli iz BiH pomalo izmiču kontakti sa rodnim krajem (naslov: «Stranci u tuđini, stranci kod kuće»).

U broju od 18. decembra piše se o tome kako su «Hrvatima u Sarajevu ugrožene osnovne ljudske slobode i prava, na nacionalnoj i vjerskoj osnovi» (str. 7). U tekstu se, između ostalog, navodi kako je «gospođa M. J. poslala pismo velečasnom Ivanu Ravliću, župniku sarajevske župe Novo Sarajevo, kojim se obraća svojim sugrađanima i traži njihove potpise da se kod kardinala Vinka Puljića potakne otvaranje katoličkog vrtića, a na to se odlučila jer njezinu trogodišnju kćerkicu u vrtiću uče pjevati muslimanske pjesme ilahije, te da se umjesto Bog kaže Allah». U okviru istog teksta vjeroučitelj Miroslav Bagara ističe da se sarajevski Hrvati «stide pozdraviti sa Hvaljen Isus i Marija». U kontekstu ratnih zločina pojavljuje se tekst u kojem banjalučki nadbiskup Franjo Komarica govori o zločinima počinjenim za vrijeme rata u RS-u i činjenici da se 90 posto Hrvata nije vratilo u taj entitet (24. decembar, str. 23).

«Večernji list» ima svoje stalne i povremene komentatore (fra Iko Skoko, mr. Božo Skoko, Zdenko Jurilj) koji periodično, ili sa nekim povodom, komentiraju značaj religije i njen položaj u društvu. «Unatoč svemu», kolumna je fra Ike Skoke, u kojoj komentira religiju i njene šire društveno-političke aspekte. (31. decembar na str. 4, 8. januar na str. 6). U kolumni «Vrijeme apsurdna» Tihomir Dujmović piše o «borbi između jugoslavenske Hrvatske i hrvatske države», gdje ističe ulogu i značaj religije i Katoličke crkve za formiranje novog identiteta u sadašnjoj Hrvatskoj. U medijskoj histeriji protiv Katoličke crkve BiH, «potreba da se Crkvu ponizi redovito raste kada ona detektira živost komunističkog mentaliteta», piše Dujmović (24. decembar, str. 22).

U intervjuu za «Večernji list» provincijal Bosne Srebrene fra Mijo Džolan govori o položaju Hrvata u BiH i ulozi crkve za nacionalni identitet. Na pitanje o ulozi Crkve u očuvanju nacionalnog identiteta, Džolan kaže da to «pitanje zavrijeđuje puno više od načelnih teza: crkveni univerzalizam za razliku od kulturnih, ekonomskih globalnih unitarizama ima pozitivan odnos prema pojedinačnom, kako osobi, tako i narodnim i kulturnim identitetima» (2. januar, str. 10 i 11).

Prenesen je i jedan tekst iz stranih medija, zanimljiv zbog afere u Poljskoj i priznanja tamošnjeg biskupa da je saradivao sa komunistima. Naslov ovoga teksta je «I Papu Ivana Pavla II pokušavali su angažirati za špijunažu: Wojtyła se odupro vrbovanju komunistama» (9. januar, str. 17).

O Islamskoj zajednici u BiH i islamu pisano je 13 puta. Vjerski konotirano bilo je pet tekstova (tri vjerskoprotokolarna, po jedan vjerskoteološki i vjerskotradicijski), dok je društveno-političku konotaciju imalo 11 tekstova. Najviše je bilo politički indirektnih (četiri), zatim međunarodnih (dva), dok su po jedanput tekstovi bili konotirani u sljedećim oblastima – direktno politički, ratni zločini, obrazovanje, sigurnost i kriminal. O islamu se pisalo kroz vijesti (pet), komentare (dva), izvještaje i intervjuue (po jednom), a četiri puta su prilozi bili svrstani u rubriku «ostalo». Dvanaest tekstova karakterizira neutralan uklon novinara a samo jedan negativan.

Nepostojeća džamija u Neumu tema je o kojoj piše «Večernji list» u broju od 5. januara, na 3. stranici. Radi se o «skandaloznoj ili bizarnoj odluci» Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH da na listu zaštićenih spomenika stavi džamiju koja u Neumu nikada nije postojala niti su ikada postajali planovi da se ona izgradi. Novinar Zoran Krešić razmatra dvije mogućnosti – da je u pitanju pogreška (što dovoljno govori o načinu donošenja odluka državne komisije) ili da se radi o političkom podmetanju, što može biti «opasan presedan koji u današnjici može ozbiljno uticati na vrlo osjetljive teme iz prošlosti kod triju naroda». Upravo je ovakva novinarska tvrdnja razlog negativnog uklona (5. januar, str. 3).

IZ se pojavljuje u fokusu i kada «Večernji list» prenosi poziv reisa Mustafe ef. Cerića Papi da posjeti Sarajevo (30. decembar, str. 2).

U broju od 20. decembra predstavljena je knjiga o mudžahedinima novinara Esada Hećimovića (str. 3). I «Večernji list» se bavi vehabizmom, i to putem komentara koji potpisuje Zdenko Jurilj

7. januara na stranici 2. «Zašto je vehabizam u BiH zabrinuo i Bliski Istok», naslov je kolumne, u kojoj je vehabizam smatran «ozbiljnom prijetnjom funkcioniranju sekularne BiH». Kritika vehabizma od strane IZ BiH došla je prekasno, piše Jurilj, ali je «stigla u trenutku kad je, osim prijetnje podjelom, ugrožena Cerićeva koncepcija o stvaranju imidža o vjerskoj toleranciji muslimana u BiH, koju je dolazak mudžahedina, a s njima i vehabista, u svijetu dobrano poljuljao». U istom broju, na 9. stranici, objavljen je intervju sa ajatolahom Muhammadom Huseinom Fadlallahom, duhovnim vođom Hezbollaha, koji ističe: «Strahujem zbog vehabizma u BiH».

«Večernji list» ne propušta priliku pisati o (po njima) za Hrvate i vjernike skandaloznom gestu člana Predsjedništva BiH Željka Komšića, koji je pojedinim funkcionerima Hrvatima slao božićne razglednice na kojima su se nalazili i motivi džamija! (7. januar, str. 3)

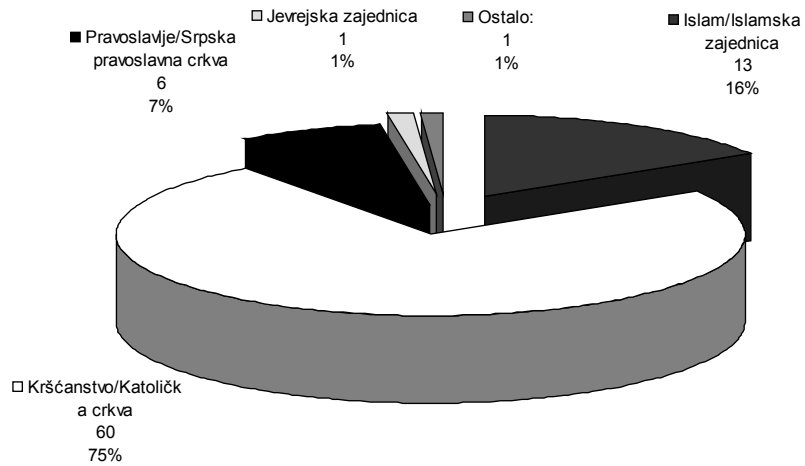
Iz broja od 19. decembra izdvajamo tekst o «islamofobiji», koji je napisao dopisnik iz Bruxellesa. Iako su muslimani osudili terorizam, oni su i dalje društveno-gospodarski marginalizirani u Evropi. I dok je u Britaniji taj problem uspješno riješen, u Francuskoj se šuti a šest miliona balkanskih muslimana tek čeka da se integrira u EU (str. 17).

O Srpskoj pravoslavnoj crkvi BiH se pisalo šest puta, isto toliko puta kontekst je bio vjersko-protokolarni, dok je u jednom slučaju zabilježen i međunarodni kontekst. Svih šest tekstova karakterizira neutralan uklon, četiri puta su to bile vijesti a dva puta izvještaji.

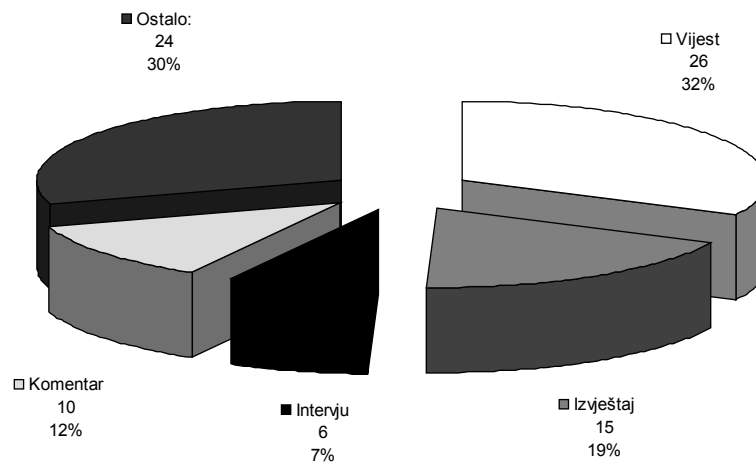
O Jevrejskoj zajednici u BiH objavljen je samo jedan tekst. Jedini tekst govori o tome kako su Praljak i Prlić pomagali Židovima tokom rata u BiH (20. decembar, str. 2).

VEČERNJI LIST

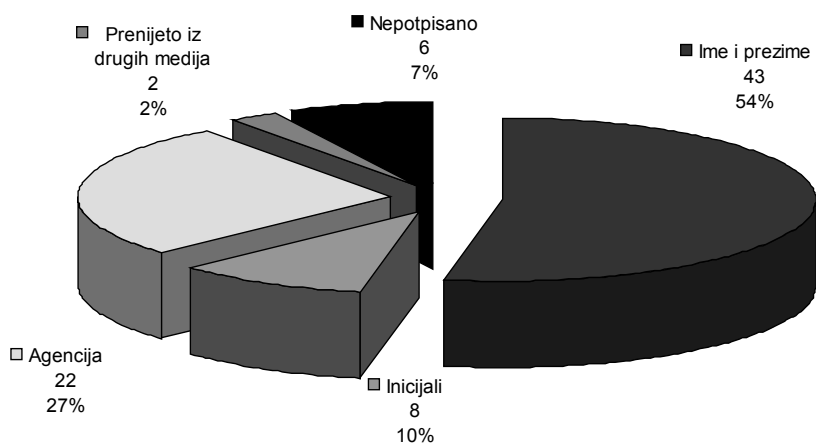
Religije/vjerske zajednice i crkve - 81

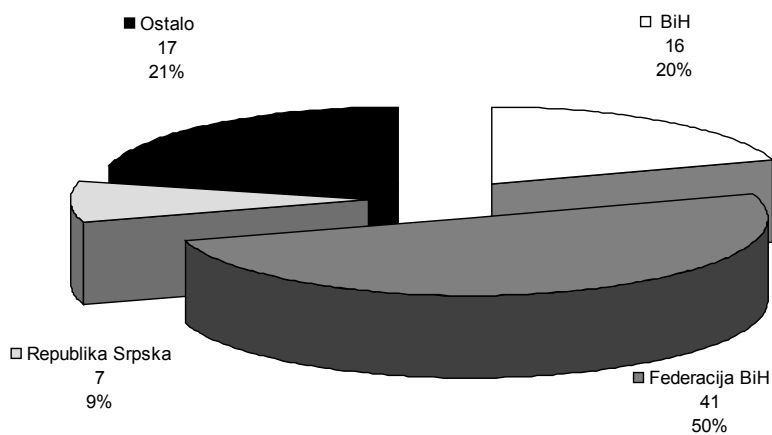
Novinarska forma - 81

Autori priloga - 81

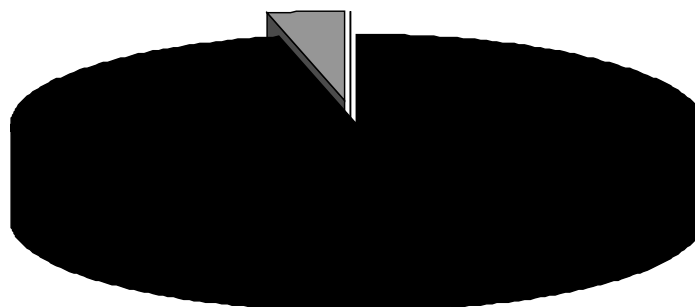

Država/entitet - 81

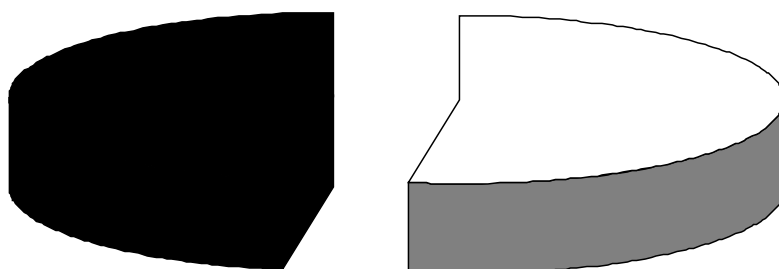
Uklon novinara 81

■ Neutralan	□ Pozitivan	■ Negativan
3	0	78
4%	0%	96%

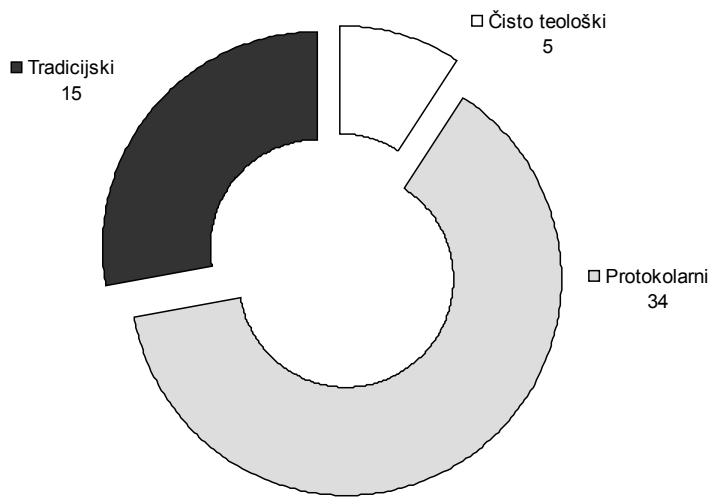

KONTEKST - 103

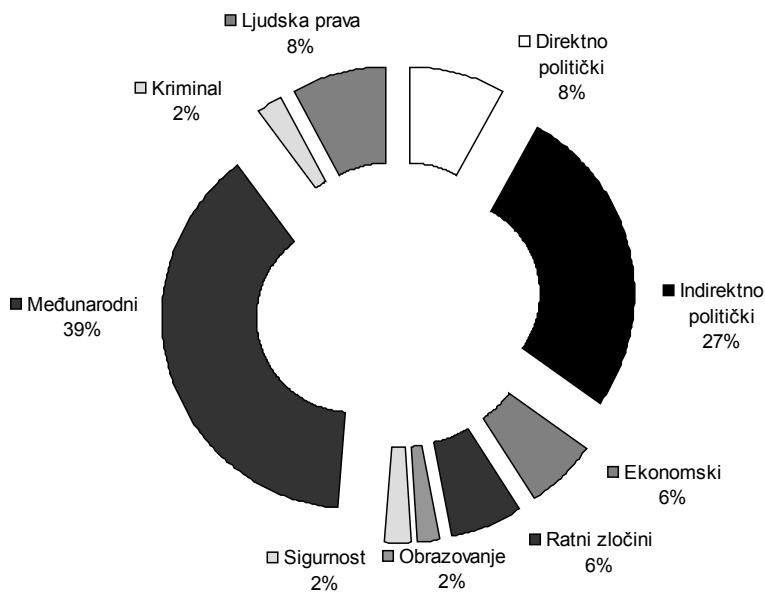
■ Društveno-politički kontekst	□ Vjerski kontekst
49	54
48%	52%

KONTEKST
Vjerski - 54 (52%)

KONTEKST
Društveno-politički kontekst - 49 (48%)

Maida Hasečić

BOSANSKOHERCEGOVAČKI MEDIJI KAO PROMOTORI MEĐURELIGIJSKOG DIJALOGA?

Istraživanje rađeno u okviru diplomskog rada „Međureligijski dijalog i mediji u BiH“, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, odsjek za žurnalistiku, 2006. godina

Uvod

Međureligijski dijalog je za društvo izašlo iz rata u kojem su se sukobili pripadnici različitih religija od neobičnog značaja. Karl Josef Kušel (Karl Josef Kuschel), istaknuti promicatelj kulture dijaloga kao da je imao bh. društvo na umu kada je izrekao: «Nije dovoljan 'politički mir', već je mir među religijama preduslov za stabilan i održiv mir u društvu.» Posebnu ulogu u stvaranju kulture dijaloga imaju mediji, koji se često nazivaju «sedmom silom», što nedvosmisleno govori o njihovom utjecaju na društvo, odnosno na stvaranje javnog mnijenja. Uprkos tome, i površan pogled na programske sheme i uređivačku politiku bh. medija pokazuje da su teme poput međureligijskog dijaloga, podsticanja razumijevanja i tolerancije na marginama interesiranja ovdašnjih medija. Kako bi se dobila detaljnija slika odnosa medija prema religijskim temama provedena je analiza pojedinih medija. Predmet analize bile su dnevne novine «Oslobođenje» i «Dnevni avaz» u dva navrata i televizijske emisije Javnog radiotelevizijskog servisa.

Dnevne novine o religijskim temama

Analiza dnevnih novina «Oslobođenje» i «Dnevni avaz» provedena je u periodu od januara do aprila 2004. godine. Spomenute novine podvrgnute su ponovnoj analizi od 23. septembra do 14. oktobra 2005. godine. Komparativna analiza pokazuje da je u 2005. godini u kraćem vremenskom intervalu izašlo mnogo više tekstova o religijskim temama nego u vrijeme prve analize u 2004. godini. Tako je «Oslobođenje» u toku tri sedmice objavilo 62 članka o religijskim temama u najširem smislu, samo je 23. septembra objavljeno pet članaka, dok je «Dnevni avaz» objavio čak 84 članka.

Informisanje – najprisutniji oblik medijskog tretiranja religijskih tema

Već prva analiza pokazala je da se izvještavanje ovih dviju novina o religijskim temama uglavnom svodi na informisanje. Čitateljstvo se informiše o, naprimjer, održanim manifestacijama poput redovne sesije Kruga 99 – tekst pod naslovom «Elementi nasilja su i u religiji», («Oslobođenje», 15. 3. 2004.); zatim tekst pod naslovom: «Preveo Kur'an na romski jezik», («Dnevni avaz», 17. 3. 2004.); te okrugli sto o slobodi odijevanja – tekst pod naslovom «Zabrana vjerskih obilježja je kršenje ljudskih prava», («Oslobođenje», 16. 3. 2003.). Ovdje spada i medijsko praćenje manifestacija koje se održavaju povodom obilježavanja vjerskih praznika, naprimjer Novogodišnja akademija povodom nove hidžretske godine – tekst pod naslovom «Nek se srca otvore», («Oslobođenje», 21. 2. 2004.). Ovo informisanje je objektivno, prenose se izjave prisutnih, nema pristrasnosti. Novinari ne daju svoje komentare i ne ocjenjuju izjave, poteze i slično. Oni ovakvim tekstovima, doduše, ne doprinose razvoju međureligijskog dijaloga (to opet može zavisiti od same teme o kojoj se piše), ali ga i ne ometaju. To su, dakle, neutralni tekstovi.

Vjerski blagdani u dnevnim novinama

Evidentno je da se o religijskim temama najviše tekstova objavljuje u vrijeme velikih vjerskih blagdana. Za pravoslavni Božić (januar 2004.) u «Dnevnom avazu» dvije stranice su bile po-

svećene ovom prazniku. U tekstovima je riječ o običnim ljudima i njihovom načinu proslavljanja Božića, raznim običajima, čestitkama povodom Božića, obraćanju sveštenika i slično. Neki od naslova su: «Božić se očekuje kao opće spasenje», «Običaji tri vjere su veoma slični u Bosni», «Kolona s badnjacima krenula iz naselja Dolac», («Dnevni avaz», 7. 1. 2004.). U «Oslobođenju» su također veliku pažnju posvetili ovom hrišćanskom prazniku. Cilj ovih tekstova je, pored informisanja, edukacija čitalaca, odnosno upoznavanje sa vjerom i običajima pripadnika drugih vjeroispovijesti. Neki od ovih tekstova doprinose i razvoju međureligijskog dijaloga, kao što je tekst pod naslovom «Običaji tri vjere su veoma slični u Bosni», u kojem sagovornik kaže: «*Glavno obilježje Božića je druženje s komšijama drugih vjera.*»

Kako je početak ramazana bio u vrijeme druge analize, tako su obje novine objavile mnoštvo članaka tim povodom. Neki od njih su bili naslovljeni: «Ramazanski koncert Sarajevske filharmonije» («Oslobođenje», 3. oktobar 2005.), «Grad zablistao u novom dekoru» («Dnevni avaz», 5. oktobar 2005.), «Za najugroženije ovog ramazana 200.000 iftara» («Dnevni avaz», 5. oktobar 2005.), «Ramazanski ezan nakon trinaest godina» («Oslobođenje», 12. oktobar 2005.). Doprinosom međureligijskom dijalogu mogla bi se smatrati priča «Divne boje uspomena – ramazanski zapis vjerne čitateljke», objavljena u «Oslobođenju» 13. oktobra 2005. Slijedi odlomak: «*Srela sam se s poznanikom iz djetinjstva Duškom, u Saračima. 'Znaš Hiba, uz ramazan kad god idem Saračima, osjećam bol u desnom obrazu, prosto kao da mi trne. (...) To je šamar moga oca. Davno, bio sam možda, osamnaestogodišnji mladić. Bio je ramazan, išao sam Saračima i pušio. Moj tata je imao dućan u Saračima. Vidio je cigaretu u mojim ustima, zovnuo me i uveo u magazu, opalio mi šamar u jedan pa u drugi obraz govoreći 'sram te bilo, ramazan je, a ti pušiš i prolaziš pored komšija koji poste.' To je gest pravog Sarajlije, bez obzira na ime i vjeru. Družili smo se i poštovali. Tako je nekad bilo u Sarajevu, a vjerujem i u cijeloj BiH.*» Ostaje nejasno da li su se novinari «Oslobođenja» potrudili da pronađu nekoga ko će im ispričati priču o ramazanu i odnosu među pripadnicima različitih religija ili je čitateljka samoinicijativno poslala svoje zapise.

Ramazansku prazničnu idilu remete incidenti poput onog koji se desio u Trebinju za vrijeme ramazana, kada su pijani mladići upali u džamiju za vrijeme molitve i uznemiravali imama i vjernike. Vijest su 6. oktobra 2005. godine prenijele obje novine («Dva pijana mlada Srbina upala na teravih-namaz» – «Dnevni avaz», «Pijani mladići upali u džamiju za vrijeme molitve» – «Oslobođenje»). Predsjednik Skupštine opštine Trebinje je osudio incident kao i sve ostale provokacije koje muslimani doživljavaju na putu do džamije. Nažalost, priče poput ove su mnogo brojnije od «zapisu čitateljke».

Obje dnevne novine su objavile članake o jevrejskoj novoj godini koja je bila prvog dana ramazana. Jakob Finci, predsjednik Jevrejske zajednice u BiH, kaže da u tome ima neke simbolike: «*U Sarajevu stoljećima živimo zajedno. Svako na svoj način, istovremeno obilježavamo praznike. Međusobno se podržavamo. Nema nam druge nego živjeti zajedno. Ako smo to mogli 500 godina, moći ćemo još toliko.*» Međutim, novinari i urednici nisu se sjetili da bi ovaj podatak mogao biti dobra osnova za priču u duhu međureligijskog dijaloga – npr. tako što bi podsjetili na zajedničke postavke ovih dviju monoteističkih religija (teorijski) i tako što bi pronašli jevrejsku porodicu i napravili priču o njima i njihovim prijateljima muslimanima (kako doživljavaju praznik onog drugog – praktično).

Djelovanje vjerskih službenika u duhu međureligijskog dijaloga

Jedan od rijetkih gestova vjerskih službenika u zbližavanju vjera je posjeta don Ante Ledića konjičkom imamu Nazifu ef. Garibu. Tekst pod naslovom «Atlas islamskog svijeta čitaonici Anđelić» objavljen je 21. 2. 2004. u «Oslobođenju». U ovu rubriku spada posjeta crnogorskih vjerskih službenika Memorijalnom centru u Potočarima. Inicijator posjete mitropolit crnogorske pravoslavne crkve Mihailo, penzionisani reis IZ-a u Crnoj Gori Idriz ef. Demirović i župnik crkve u Kotoru don Branko Sbutega ovom posjetom su odali počast srebreničkim žrtvama. U «Avazovom» članku od 25. septembra 2005. godine navodi se da je mitropolit Mihailo prvi pravoslavni sveštenik koji je do sada kročio u Potočare. On je osudio «zločin nad nevinim ljudima» i javno izrazio žaljenje zbog svega što se dogodilo. «Oslobođenje» 25. septembra prenosi izjavu mitropolita: «*To što su napravili najveći je zločin nakon Drugog svjetskog rata. Tužni smo zbog toga. Bol nad nevinim žrtvama Srebrenice trebalo bi da osjećaju sva stvorenja Božija.*» U članku objavljenom u «Oslobođenju» sutradan mitropolit kaže da nije došao u ime Crnogorske pravoslavne crkve, već da se u lično ime pokloni Bošnjacima žrtvama genocida iz jula 1995. godine. Uz ovaj članak objavljena je fotografija koja je, možda, mnogo bitnija od teksta: na njoj se vide

spomenuti vjerski službenici kako se zajednički mole ispred mezarja stradalih Srebreničana. Ukratko, to su poruke koje vjerski službenici treba da šalju. Ovakvih bi gestova trebalo biti mnogo više, jer se time vjernicima sugeriše slično ponašanje a novinari su, ipak, samo posrednici.

Vjerski poglavari u dnevnim novinama

Bitan segment medijskog tretiranja religijskih tema jeste objavljivanje izjava i obraćanja vjerskih poglavara javnosti. U analizi provedenoj u 2005. godini dobijeni su zanimljivi statistički podaci.

Broj fotografija vjerskih poglavara u «Oslobođenju» i «Dnevnom avazu» objavljenih u periodu od tri sedmice:

«Oslobođenje»

Kardinal Vinko Puljić: 3

Reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić: 11 (jednom na naslovnoj strani na dan reizbora)

Predsjednik Jevrejske zajednice Jakob Finci: 1

«Dnevni avaz»

Kardinal Vinko Puljić: 2

Reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić: 15 (tri puta na naslovnoj strani)

Predsjednik Jevrejske zajednice Jakob Finci: 1

Napomena: Veliki broj pojavljivanja reisa Cerića moguće je objasniti činjenicom da su u vrijeme trajanja analize u toku bili izbori za reisa koji se održavaju svakih sedam godina, ali i početak mjeseca ramazana. Iako mu je dat ogroman prostor u obje novine, reis Cerić je, nažalost, bio okupiran drugim stvarima, te nije iskoristio priliku da govori i djeluje u duhu međureligijskog dijaloga (mada je ranije u svojim svijetlim trenutcima dokazao da to zna). Inače, vjerski poglavari bi trebali koristiti medijsku pažnju kako bi uputili poruke mira i tolerancije. Oni to ponekad čine, ali nerijetko čine i suprotno. Treba još imati na umu da bi statistički podaci umnogome izgledali drugačije da su predmet analize bile novine koje izlaze u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Povodom hidžretske godine «Oslobođenje» je prenijelo dio hutbe reisu-l-uleme Mustafe ef. Cerića pod naslovom «Od istine do pravde» (21. 2. 2004.). U ovom obraćanju reis Cerić je govorio o univerzalnim vrijednostima. Gostujući na skupovima u Njemačkoj banjalučki biskup Franjo Komarica rekao je da su «*opraštanje i pomirenje među ljudima i narodima, uz istinu i pravdu, nužni preduvjeti za poželjni zajednički život ljudi i naroda cijele te regije (Balkan)*». Ovaj tekst je objavljen pod naslovom «Opraštanje, pomirenje, istina i pravda» 12. 3. 2004. u «Oslobođenju». «Dnevni avaz» je 7. 1. 2004. prenio dio pisma kardinala Vinka Puljića upućenog svećenicima Vrhbosanske nadbiskupije. Tekst je objavljen pod naslovom «Kardinal Puljić pozvao na pomoć žrtvama u Iranu», a kardinal kaže: «*Neka to bude dan molitve i karitativne akcije s dobrovoljnim prilozima kao znak naše kršćanske ljubavi prema svima koji pate.*»

Vrhbosanski nadbiskup kardinal Vinko Puljić je povodom Svjetskog dana sredstava društvenog priopćavanja izjavio da «*crkva želi da mediji pridju poštivanju različitosti, uvažavanju različitosti – i da tako možemo graditi mir u Bosni i Hercegovini, a svaka druga zloupotreba jeste zapravo pripremanje terena novog konflikta*». («Oslobođenje», 23. septembar 2006.)

U tekstu objavljenom u «Oslobođenju» pod naslovom «Komarica traži lokaciju za katoličku crkvu» (1. oktobar 2005.) banjalučki biskup je pozvao «*katolike i pravoslavne vjernike u Drvaru da se uzajamno poštuju, uvažavaju različitost i žive u slozi i miru, te da zajednički potiču općinske vlasti na pomake u izgradnji kvalitetnijeg života*». Biskup Komarica predstavlja svijetli primjer djelovanja vjerskih poglavara. On koristi svaku priliku da uputi poruke poput navedenih.

Ovo su pozitivni primjeri djelovanja vjerskih poglavara, koje mediji trebaju posebno isticati.

Ko je ugrožen?

U medijima su popraćeni i istupi vjerskih poglavara u kojima oni tvrde da je njihova religija ugrožena, da ima neravnopravan položaj u odnosu na druge i slično. Za razliku od biskupa Komarice, kardinal Vinko Puljić je skloniji izjavama o ugroženosti katolika – tekst pod naslovom

«Katolička crkva nije ravnopravna sa drugim vjerskim zajednicama u BiH» («Dnevni avaz», 14. 1. 2004.). Istupi poput ovog naravno imaju odjeka i kod vjernika jer oni u svojim vjerskim poljarima vide uzore koje treba slijediti. I u ponovljenoj analizi se pokazalo da je kardinal Puljić nastavio da daje slične izjave: «Imovinu Katoličke crkve otimaju i danas» (izvorno objavljeno u «Dnevnom listu» a «Oslobođenje» prenosi 27. septembra 2005.) i «Karla del Ponte ponižava katolike» (izvorno objavljeno u «Slobodnoj Dalmaciji» a «Oslobođenje» prenosi 24. oktobra 2006.). Na ovaj način se stvara ili povećava mržnja i netrepeljivost među pripadnicima različitih vjeroispovijesti, što pričinjava štetu svim bh. građanima i u potpunoj je suprotnosti sa međureligijskim dijalogom.

Vjerski službenici na djelu II

Gore od ovoga je kada vjerski službenici, ne samo riječju nego i djelom, ugrožavaju suživot i krše osnovna ljudska prava i slobode pripadnika drugih vjera. Primjer za to je tekst pod naslovom «Na Starom gradu grupa Hrvata započela postavljanje križeva», («Dnevni avaz», 13. 3. 2004.). U tekstu je riječ o postavljanju postolja za križeve (križni put) na Starom gradu (kulturni spomenik) u Stocu. Tom prilikom je biskup Perić govorio o zločinima Turaka na području Stoca i Hercegovine i njihovim nastojanjima da katolici prihvate islam. Za pretpostaviti je da ovakve i slične propovijedi drže vjerski službenici svih crkava i vjerskih zajednica u BiH. Novinar u ovom tekstu, nažalost, nije prikazao mišljenje druge strane. Slična situacija je opisana u tekstu pod naslovom «Vladika Vasilije Kačavenda postavio kamen temeljac za crkvu u Kotorskom», («Dnevni avaz», 7. 1. 2004.). U tekstu stoji kako je kamen temeljac za pravoslavnu crkvu postavljen na parceli čiji povrat traži Pemba Đuherić. Ovako sveštenici onemogućavaju suživot i ugrožavaju ljudska prava. Nije sporno što će crkva biti građena, već je sporno mjesto na kojem će biti građena.

Iskre dobra

Ipak, kao u inat svemu, ima i pozitivnih primjera. O jednom od njih je riječ u kratkom članku objavljenom u «Oslobođenju» 25. septembra 2005. godine pod naslovom «Misu predvodio biskup Franjo Komarica – Crkva u bihaćkom naselju Kralje», u kojem se navodi da su *«gradnju crkve u Kraljama pomogli i mještani bošnjačke nacionalnosti koji žive u tom području. Posvećujući ovaj vjerski objekat, biskup Komarica se posebno osvrnuo na život katolika u ovom dijelu BiH, ocjenjujući ga dobrim i naglašavajući suživot Bošnjaka i Hrvata u Bihaću.»* U «Dnevnom avazu» od 29. septembra 2005. objavljen je tekst pod naslovom «Nastavak istraživanja religije», koji govori o promociji knjige Hajrudina Pekarića koja nosi naziv «Isus/Isa a.s. u kršćanstvu i islamu». «Pekarić se u ovom djelu bavi istraživanjem religije i čovjekom kao Božijim stvorenjem, bez obzira kojoj religiji pripadao», kaže se dalje u članku. Nažalost, navedenim i sličnim člancima u analiziranim novinama se daje izuzetno malo prostora. To su, uglavnom, članci od nekoliko redova koji se nalaze negdje u drugoj polovini novina. Pozitivna je i posjeta hrasničkih osnovaca Franjevačkom samostanu u Fojnici s ciljem upoznavanja učenika sa vrijednostima BiH («Dnevni avaz», 25. 9. 2005.). Vjerski službenik hafiz Sulejman Bugari je jedna od rijetkih osoba koja javno riječju i djelom u kontinuitetu zagovara dijalog među pripadnicima različitih religija u BiH. On uspijeva da za svoja predavanja pridobije mlade ljude svih religija. U intervjuu za «Dnevni avaz» objavljenom 4. oktobra 2005. godine kaže: «Nedavno sam održao predavanje u jednoj sarajevskoj crkvi i to na njihov poziv. Bilo je veoma lijepo i prijatno. Poruka koju sam želio prenijeti jeste da ja želim dobro svakom čovjeku na Zemlji, da svako ostane čovjek i da ničim ne uznemirava drugog, što je i definicija pravog vjernika. (...) Postojanje različitih vjera je milost.» Međutim, ovdje treba napomenuti da ga neki smatraju kontroverznom ličnošću.

Tužba protiv novinarke

Neosporno je da izvještavanju o vjerskim temama treba pristupiti sa mnogo senzibiliteta, respekta i predostrožnosti jer su ljudi po tom pitanju posebno osjetljivi. U protivnom, novinari se vrlo lahko mogu suočiti sa tužbom, kao što će pokazati naredni primjer: Naslov «Medžlis IZ Mostar tužio novinarku 'Večernjeg lista'» sa podnaslovom koji govori o razlogu tužbe: «Ivana Brkić-Ćubela optužena da je u namjeri da se zabrani obnova džamije u Jasenici iznijela više neistina» («Dnevni avaz», 26. 9. 2005.). Sporan tekst koji je objavljen u «Večernjem listu» nosio je naslov «Spriječeni sukobi muslimana i Hrvata», a nadnaslov «Jučer u Jasenici umalo došlo do izgređa zbog nastavka nelegalne gradnje džamije». Pojašnjenja radi, džamiju je 1993. minirao HVO. IZ je tražila odštetu od 50.000 KM zbog kleveta i neistina koje je iznijela novinarka.

Nešto kasnije, IZ je, osim protiv novinarke, podnijela krivičnu prijavu protiv još 10 osoba. «*Oni se terete da su počinili krivično djelo 'izazivanja narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora i netrepeljivosti'*», prenosi «Dnevni avaz» 2. 10. 2005.

Zaključak

Prvo što kod provedene analize pada u oči je iznenađujuće veliki broj članaka o religijskim temama. Ti članci, ipak, rijetko zauzimaju prve strane novina (izuzetak predstavlja reisu-l-ulema, koji se svojim izjavama počesto probije na prve strane), obično su to kratke vijesti ali je broj, mora se priznati, impozantan. Taj broj pokazuje da bi u obje novine mogla postojati stalna rubrika posvećena crkvama i vjerskim zajednicama u BiH. Takve rubrike u ovim novinama nema, što, opet, govori o tome da urednici nisu prepoznali važnost teme. Nema, dakle, jasnog koncepta/diskursa kada se piše o ovim temama niti postoji jedan novinar koji je specijalizovan za religije i koji redovno izvještava o toj tematici, što bi ujedno bila preporuka urednicima i prijedlog za poboljšanje.

«Oslobođenje» i «Dnevni avaz» o religijskim temama uglavnom pišu povodom održavanja vjerskih manifestacija, te povodom velikih vjerskih blagdana. Također, marljivi su u prenošenju izjava vjerskih poglavara. Mediji se u ovom kontekstu baziraju na informisanje, dok je *istraživačko, samoinicijativno novinarstvo* skoro u potpunosti zapostavljeno. Oni ovakvim pristupom rijetko (prije je izuzetak nego pravilo) doprinose razvoju međureligijskog dijaloga. Pojednostavljeno bi se moglo reći da, ukoliko tema o kojoj informišu javnost sama po sebi sadrži elemente međureligijskog dijaloga (npr. pišu o seminaru koji je održan na temu međureligijskog dijaloga), onda će to i prenijeti u svom članku; ukoliko ne, oni se neće sami potruditi da pronađu takve teme. Često članci prikazuju samo jednu stranu, priču iz jednog ugla, što čitaocu ostavlja zbunjenim i neinformisanim. Ukoliko stvari ostavljaju nedorečene, onda čitaocu ostavljaju mogućnost da sam zamisli ostatak, što ga može odvesti u pogrešnom smjeru i u najgorem slučaju proizvesti/povećati mržnju.

Novinarska maksima «loša vijest je dobra vijest» našla je svoje plodno tlo i u ovoj oblasti. Provedena analiza je pokazala da je nesrazmjerno veći broj negativnih nego pozitivnih članaka. To govori o stanju bh. društva općenito, ali istovremeno treba biti podsticaj novinarima da tragaju za pozitivnim pričama.

Novinari svojim jednostranim, tendencioznim, selektivnim i subjektivnim pisanjem mogu pojačati međureligijske netrepeljivosti i napetosti, kao što zorno pokazuje priča novinarke «Večernjeg lista», koja nije poštovala vjerska osjećanja drugih i «zaradila» tužbu. Pisanju o religijskim temama, i inače a posebno u BiH, treba pristupiti sa mnogo senzibiliteta i razumijevanja jer su tu ljudi vrlo osjetljivi, ako ne i najosjetljiviji. Riječi se moraju pažljivo birati kako se niko ne bi uvrijedio. Od posebne je važnosti da novinari koji izvještavaju o vjerskim temama vladaju vjerskom terminologijom. Posljednje što religijske teme podnose je senzacionalistički pristup. Ovu lekciju su novinari analiziranih novina, čini se, prilično dobro savladali, što se ne bi moglo reći za novinare pojedinih hrvatskih novina. Tako su senzacionalistički naslovi koji su se pojavili u toku analize objavljeni u hrvatskim novinama a prenijelo ih je «Oslobođenje»: «Imovinu katoličke crkve otimaju i danas» i «Karla del Ponte ponižava katolike», ali i već citirani naslovi i članak objavljen u «Večernjem listu».

Zaključno, bilo bi najbolje kada bi se novinari vodili maksimom: «Uvijek razmišljaj o posljedicama svoga rada!»

Religijske emisije na televizijskim programima Javnog radiotelevizijskog servisa

(BHT1, FTV, RTRS)

Predmet analize su bile sljedeće četiri TV-emisije koje se emituju na TV-kanalima Javnog RTV servisa:

«**Mozaik religija**» – FTV, emitovana 3. 12. 2005. u 12:05

«**Duhovni mostovi**» – BHT, emitovana 4. 12. 2005. u 12:10

«**Pravoslavlje**» – RTRS, emitovana 4. 12. 2005. u 13:00

«**Iz vjerskih zajednica**» – RTRS, emitovana 4. 12. 2005. u 13:30¹

¹ Termini emitovanja su zadržani i u 2006/07. godini.

Nije slučajnost da Javni RTV servis ima religijske emisije – prema pretplatnicima ima obavezu emitovanja religijskog programa. Pored toga, za analizu su odabrane ove emisije jer kanali Javnog servisa pokrivaju teritoriju cijele BiH, te samim tim imaju najveći uticaj. S druge strane, privatne komercijalne stanice nemaju interes da emituju religijski program jer nije isplativ.² Realno, gledanost ovih programa nije velika.

Upoređujući analizu dnevnih novina i religijskih emisija, primjetna je razlika u obrađivanju tema. Novine, uglavnom, najavljuju i izvještavaju o događajima, dakle, vrše informativnu funkciju, dok religijske TV-emisije imaju više dokumentarno-edukativni karakter. Religijske emisije imaju i informativnih sadržaja ali im to, ipak, nije primarna funkcija.

Slijedi analiza pojedinačnih emisija.

Mozaik religija

U okviru religijskog programa Federalne televizije svake subote se emituje emisija «Mozaik religija», čiji je autor Marina Knežević, a glavni i odgovorni urednik Šukrija Omeragić. Emisija traje 25 minuta. Svaka emisija je u cjelosti posvećena jednoj religiji i obrađuje aktuelnu temu iz te religije. Analizirana emisija je bila posvećena vremenu iščekivanja, došašća kod katolika. Samim tim što je cijela emisija posvećena samo jednoj religiji, mogućnosti za promociju među-religijskog dijaloga su ograničene.

U analiziranoj emisiji se smjenjuju tri katolička svećenika koji pričaju o vremenu došašća, o običajima u to vrijeme, o misi zornici, ispovijedi... Emisija je prilično monotona i nema nikakve dinamike.

Pozitivno je što su novinari posjetili jednu porodicu i na autentičan način prenijeli običaj sadnje pšenice uz prateću molitvu, ali su propustili pitati djecu koja kite bor i prave jaslice kako oni doživljavaju vrijeme iščekivanja – šta se njima posebno dopada u vremenu iščekivanja. To bi unijelo barem malo dinamike.

Svećenik koji je govorio o ispovijedi rekao je da se prije odlaska na ispovijed ide tražiti «alal», oprost od onih sa kojima se nije bilo u dobrim odnosima. Ovo «alal» je moglo poslužiti kao šlagvort za poređenje značenja «halala», oprosta u islamu i katoličanstvu, ali i kao primjer prožetosti i suživota – kako je ova riječ našla svoju upotrebu kod katolika. Međutim, koncept ove emisije ne bi dozvolio takvu digresiju, jer se priča isključivo o jednoj religiji.

Ukratko, cijela emisija je, u ovom slučaju, ispričana iz ugla katolika za katolika i to je njen osnovni nedostatak. Nema uključivanja drugih, nema dijaloga. Emisiju mogu pratiti i pripadnici drugih religija koje zanima katoličanstvo – sve je detaljno i lijepo objašnjeno – ali je, realno, ova emisija namijenjena katolicima, neka sljedeća muslimanima, pravoslavicima, jevrejima.

Duhovni mostovi

Analizirana emisija predstavlja prvo izdanje emisije «Duhovni mostovi» (4. 12. 2005.) na BHT 1. Od tada se emisija redovno emituje svake nedjelje u 12:10 u trajanju od 40 minuta. Urednica i voditeljica emisije je Žana Vukosavljević a urednik programa je Haris Kulenović. Zanimljivo je da Žana Vukosavljević, pored ove, uređuje i emisiju «Iz vjerskih zajednica» na RTRS-u, koji proizvodi emisiju «Duhovni mostovi». Činjenica da jedna osoba uređuje i vodi dvije religijske emisije govori (možda) o nezainteresovanosti bh. novinara da se bave religijskim temama. Na početku emisije novinarka kaže da je «cilj emisije međureligijski dijalog, tolerancija i učenje o vjeri». Emisija «Duhovni mostovi» je koncipirana tako da obrađuje teme iz svih crkava i vjerskih zajednica u BiH. Rubrike emisije su:

- Rimokatolička crkva
- Pravoslavlje
- Islam
- Jevrejska vjera.

² Izuzetak predstavljaju privatne RTV stanice koje imaju religijski predznak. One redovno emituju religijski program, a njihova ciljna grupa su pripadnici jedne religije.

Svaka od rubrika se sastoji od po dvije teme ili jedne teme i vijesti.

Sa aspekta međureligijskog dijaloga, u analiziranoj emisiji posebno su zanimljivi razgovor sa Franjom Komaricom, biskupom banjalučkim, i Morisom Albaharijem iz Jevrejske opštine Sarajeva. U prvom se pokazalo u kojoj mjeri sami novinari mogu doprinijeti međureligijskom dijalogu postavljanjem konkretnih pitanja i usmjeravanjem razgovora, a u drugom koliko sagovornici mogu potencirati međureligijski dijalog navođenjem primjera i komparacijama između religija, uz napomenu da je na novinaru da izabere pravog sagovornika.

U dijelu emisije namijenjenom Rimokatoličkoj crkvi voditeljica je vodila intervju sa biskupom Komaricom. Povod razgovora je bila Biskupska sinoda održana u Vatikanu čiji je učesnik bio Franjo Komarica. Upitan za međureligijski dijalog u BiH, rekao je da *«trebamo njegovati ono posebno, dragocjeno vrijedno i specifično iz svake od naših vjerskih zajednica u našoj zemlji kako bi se više upoznali i znali uvažavati i poštivati da ono što nam je zajedničko nastojimo i zajednički afirmirati, dakako, uvažavajući sve specifičnosti svake od naših crkava, odnosno vjerskih zajednica»*.

Na Sinodi su bili prisutni predstavnici drugih kršćanskih crkava. Jedna od tema je bila euharistija u odnosu na pravoslavne crkve. Novinarka je zamolila biskupa da kaže nešto o ekumenskom značenju euharistije. Komarica: *«U toku Biskupske sinode upućen je poziv katolicima na molitvu za jedinstvo kršćana i na dodatne iskorake prema odijeljenoj braći u međusobnom uvažavanju, poštivanju, poznavanju. Zbog toga su biskupi predložili Svetom ocu da on na katoličkim teologijama posebno uvede predmet istočno bogoslovlje / istočna liturgija da se svi svećenici još više upoznaju sa svim onim bogatstvom koje posjeduju istočne crkve.»*

Vukosavljević: *«Ove godine je Banjalučka biskupija otvorila dvije nove institucije, Katolički školski centar i Evropsku akademiju. Koliko će ove dvije institucije svojim postojanjem i djelovanjem doprinijeti međureligijskom razumijevanju, dijalogu i toleranciji?»*

Komarica: *«Hvala velika da to spominjete. To je bila naša nakana. Koliko će doprinijeti, to dragi Bog zna, a mi ćemo se truditi da doprinese što više, jer smatramo svojom obavezom doprinositi doista istinskom ozdravljenju još uvijek dubokih, bolnih rana na organizmu koji se zove naše društvo, naša zemlja.»*

Novinarka je ovim intervjuom pokazala da izuzetno dobro poznaje tematiku, što joj je omogućilo da postavi konkretna pitanja, doprinoseći time međureligijskom dijalogu.

Moris Albahari iz Jevrejske opštine je imao zadatak da govori o osnovnoj molitvi kod Jevreja, Shema Yisrael (Šema Israel). To je mogao ispričati samo sa aspekta svoje vjere, ali on priču počinje ovako: *«Osnovna molitva, hajdemo reći Oče naš, Šema Israel je na aramejskom jeziku potvrda da postoji samo jedan Bog. Ona datira od Abrahama, u islamu alehiselama Ibrahimu ili u pravoslavlju Avrama kada je uveden monoteizam, odbačena sva pluralna božanstva iz vjerovanja čovjekovog.»* On prevodi značenje prvih riječi molitve u kojoj se govori o jednom Božanstvu i kaže: *«Svaka molitva i Fatiha i Oče naš počinju s tim istim da je čovjek ubijeden da postoji jedno Božanstvo i nema drugih božanstava osim njega.»*, što je, zapravo, doslovan prevod kelimei-šehadeta, prvog stuba vjerovanja u islamu o kojem je u ovoj emisiji govorila Behija Mujčić, muallima Banjalučkog muftijstva.

Pravoslavlje

Emisija «Pravoslavlje» se emituje svake druge nedjelje u 13:00 na RTRS-u, a traje pola sata. Emisiju uređuje i vodi Ana Jokanović. Glavna tema ove emisije je post. Emisija je satkana od nekoliko rubrika:

Iz istorije hrišćanstva – post,

Tajanstveni put – sveštenik govori o svetoj tajni pokajanja i ispovijesti kao putu povratka Bogu

Posno jelo – recept za posno jelo,

Crkvena umjetnost – ikonografija u Srpskoj pravoslavnoj crkvi,

Pravoslavlje u svijetu – Brazil

Crkveni kalendar.

Kao što sam naziv kaže, emisija se odnosi samo na pravoslavlje. Pripadnici drugih vjera mogu pogledati ovu emisiju ukoliko žele naučiti nešto o pravoslavlju, ali je ona namijenjena prvenstveno pravoslavicima i, samim tim, pripadnike drugih religija stavlja u neravnopravan položaj. Za razliku od emisije «Mozaik religija», koja je svake sedmice posvećena drugoj religiji, ova emisija je uvijek posvećena pravoslavlju. Ta činjenica ne ostavlja mnogo prostora za dijalog. Ipak, novinari bi i u ovakvim okolnostima imali mogućnost da svoje sagovornike usmjeravaju na razgovor o sličnostima među religijama, o nužnosti dijaloga i tolerancije i slično. Takvih nakana u ovoj emisiji nema. Emisija «Pravoslavlje» ni u naznakama ne doprinosi razvoju međureligijskog dijaloga.

Iz vjerskih zajednica

Emisija «Iz vjerskih zajednica» emituje se svake druge nedjelje u 13.30 na RTRS-u i traje pola sata. Kao što je ranije rečeno, urednica emisije, ali i religijskog programa na RTRS-u je Žana Vukosavljević. Ova emisija slijedi odmah poslije emisije o pravoslavlju i obrađuje teme iz ostalih vjerskih zajednica prisutnih u BiH: Rimokatoličke crkva, islama i jevrejske vjere, što su ujedno i rubrike emisije.

Obrađuju se aktuelne teme iz vjerskih zajednica – u analiziranoj emisiji je dio emisije namijenjen katoličanstvu bio posvećen došašću (izjava sveštenika) i u obliku vijesti prenesena je papina poruka izrečena tokom opšte audijencije srijedom. U dijelu posvećenom islamu emitovan je identičan prilog kao u emisiji «Duhovni mostovi» na BHT 1 o prvom stubu islama. Po ovome se primjećuje da emisiju uređuje i vodi ista osoba. Na ovaj način trpi kvalitet emisija, a time i gledaoci. Prilogom o Plavoj džamiji u Istanbulu završena je rubrika o islamu. Moris Albahari je u ime Jevrejske opštine Sarajevo u ovoj emisiji, u istoj kulisi kao za prilog u «Duhovnim mostovima», govorio o jevrejskom kalendaru. Novinari su iskoristili priliku da odjednom uzmu izjave za dva priloga, ali se bar mogla promijentati pozicija sagovornika i mjesto snimanja.

Ova emisija trebala bi doprinositi razvoju vjerske tolerancije. Međutim, samim tim što je pravoslavlju posvećena cijela emisija, a ostalima jedna i što se emisija «Pravoslavlje» emituje prva, pravoslavlju se daje superioran položaj u odnosu na ostale i tu se u korijenu umanjuje mogućnost za dijaloški pristup.

Zaključak

Analiza religijskih emisija na programima Javnog radiotelevizijskog servisa pokazala je da te emisije u različitoj mjeri doprinose međureligijskom dijalogu. Svaka od emisija je različito koncipirana, što se direktno odražava i na njen doprinos razumijevanju među pripadnicima različitih religija. Tako emisija «Pravoslavlje» ostavlja sebi vrlo malo mogućnosti za podsticanje tolerancije, jer obrađuje teme isključivo iz pravoslavlja. Ali i one mogućnosti koje bi imala – da barem pravoslavce podstiče na dijalog i razumijevanje – ne iskorištava. Emisija «Mozaik religija», kao i «Pravoslavlje», posvećena je jednoj religiji, ali se svake subote smjenjuju religije. Od četiri analizirane, ova emisija je najmonotonija, jer nema priloga, rubrika, ima samo glavnu temu kojoj je posvećena cijela emisija. Ni ova emisija nema dijaloški pristup. Za razliku od prethodne dvije emisije, emisija «Iz vjerskih zajednica» barem obrađuje teme iz nekoliko, ako ne i svih religija. To je, čini se, njena jedina prednost jer ni ona sebi nije postavila za cilj da promoviše toleranciju. Pozitivan primjer, odnosno jedina emisija koja zaista ima namjeru da, kako kaže urednica, podstiče toleranciju, međureligijski dijalog i učenje o vjeri je emisija «Duhovni mostovi» na BHT 1. To joj u analiziranoj, prvoj emisiji, prilično dobro polazi za rukom. U ovoj emisiji se pokazalo da novinar svojim pitanjima može usmjeriti tok razgovora i na taj način doprinijeti razumijevanju. Isto tako je došlo do izražaja koliko je bitan novinarski izbor sagovornika.

Poredak religijskih emisija u ovisnosti o doprinosu međureligijskom dijalogu (1. najviše - 4. najmanje)

«Duhovni mostovi»

«Iz vjerskih zajednica»

«Mozaik religija»

«Pravoslavlje»

Drugačiji koncept religijske emisije

Iako je emisija «Duhovni mostovi» prilično dobro osmišljena i u samom konceptu ima za cilj promociju dijaloga i tolerancije, to joj ipak ne polazi uvijek za rukom. U nekim priložima uspijeva, u drugim ne. Pitanje koje se postavlja je: kako bi emisija trebala biti koncipirana da bi u potpunosti služila međureligijskom dijalogu? Moguć odgovor na ovo pitanje je vrlo jednostavan:

Odabrali jednu temu, npr. vjerovanje u jednog Boga, Božiji proroci / poslanici, molitva, post, pokajanje, oprost itd. – teme su neiscrpane – i obraditi je kroz sve četiri religije. Prilozi iz svake religije ne bi smjeli biti duži od pet minuta. Novinar bi trebao dati svoj uvod u temu i zaključak. Na ovaj način, direktnom komparacijom, gledaoci bi naučili kako druge religije gledaju na određeno pitanje, što bi doprinijelo boljem razumijevanju, a time i poštivanju drugog i drugačijeg. Gledaocu bi bilo jasno predočeno da onaj drugi i nije toliko drugačiji koliko je možda mislio i da su osnove svih monoteističkih religija iste. Pored toga, u emisiji bi se mogle naći rubrike poput vijesti iz svijeta, kako bi se stekao širi pogled na temu a na kraju bi se mogao naći vjerski kalendar za sve religije. Modernijim i dinamičnijim pristupom obradi tema bi se mogli privući gledaoci koji su inače malo zainteresovani za ovu vrstu emisija – mladi za koje je, ustvari, suživot sa pripadnicima drugih religija zasnovan na dijalogu i toleranciji najbitniji. Podizanje kvalitete bi podrazumijevalo uključivanje većeg broja novinara u stvaranje emisija.

Zaključak

«Narodi Bosne i Hercegovine» (možda) nikada u istoriji nisu bili «udaljeniji» jedni od drugih. Tome je, svakako, doprinio protekli rat ali i činjenica da se nedovoljno radi na razvoju međureligijskog dijaloga, čemu bi veliki doprinos mogli dati mediji. Međutim, odgovorni ljudi u medijima, čini se, nisu shvatili važnost rada na promociji tolerancije, suživota i dijaloga u BiH. Dnevno-političke teme dominiraju medijskom slikom, dok religijske teme ostaju na margini interesovanja medija.

Evidentno je da se religijskim temama najviše pažnje posvećuje za vrijeme velikih vjerskih praznika. Pored toga, dnevne novine su revnosne u prenošenju izjava vjerskih poglavara koji, opet, ne koriste medijsku pažnju u onoj mjeri u kojoj bi mogli da upute poruke tolerancije i suživota. Izvještavanje o religijskim temama u dnevnim novinama se, uglavnom, svodi na informisanje. Dakle, ako je sama tema o kojoj se izvještava imala za cilj da se unaprijedi razumijevanje i dijalog među pripadnicima različitih religija, onda će to biti preneseno i u novinskom članku. Pored, naizgled, velikog broja članaka objavljenih o religijskim temama u analiziranim novinama u periodu od tri sedmice («Dnevni avaz»: 84, «Oslobođenje»: 62), zanemariv je broj samoinicijativnih, istraživačkih članaka koji zaista doprinose međureligijskom dijalogu. U ovim dnevnim novinama ne postoji rubrika koja je posvećena religijama i kroz koju bi se mogao kontinuirano promovirati međureligijski dijalog.

Kod elektronskih medija potrebno je napraviti razliku između Javnog RTV servisa i komercijalnih medija. Ovi drugi nemaju ekonomskog interesa da dijelove svog programa posvećuju religijskim temama jer programi zabavnog karaktera imaju bolji prijem kod publike, a samim tim su isplativiji. Za razliku od njih, Javni RTV servis ima obavezu prema pretplatnicima da emituje religijske emisije. Analiza četiri religijske emisije na TV-stanicama Javnog RTV servisa je pokazala da su one vrlo različito koncipirane, te da u različitoj mjeri doprinose međureligijskom dijalogu – od one koja je posvećena isključivo jednoj religiji («Pravoslavlje», RTRS) gdje sam koncept emisije onemogućava razvoj dijaloga do one koja ima nakanu da radi na razumijevanju i toleranciji među pripadnicima različitih religija («Duhovni mostovi», BHT), gdje se pokazalo koliko novinaraova dobra pripremljenost, poznavanje tematike, usmjeravanje sagovornika postavljanjem pravih pitanja i sam izbor sagovornika mogu uticati na mjeru u kojoj će neka emisija/prilog doprinijeti međureligijskom dijalogu. Ovdje je također došla do izražaja novinarska nezainteresovanost za bavljenje religijskim temama, jer jedna novinarka uređuje i vodi dvije emisije, što se odražava i na kvalitet emisija. Generalno, postoji problem nezainteresovanosti novinara da se bave temama poput religija, zaštite okoliša, demokratije i sl., jer je mnogo primamljivije baviti se politikom ili šou-biznisom (show-business).

Međureligijski dijalog ne zauzima u društvu mjesto koje mu pripada. Ovaj «problem» je potcijenjen, a njegov značaj nije shvaćen i prihvaćen ni od strane države, ni od strane medija.

Rješenje jeste upravo u DIJALOGU. Međureligijski dijalog znači i ukazivanje na ono što nam je zajedničko. Da bi se pripadnici različitih religija mogli uzajamno uvažavati, oni se moraju poznavati – nedovoljno poznavanje onog drugog dovodi do mistifikacije, predrasuda pa se javlja strah od nepoznatog – a sve to ljude čini povodljivim i podložnim raznim ideologijama. Ovdje mediji imaju ključnu ulogu – trebaju biti posrednici i biti u službi svojih korisnika. Upravo oni trebaju demistifikovati, boriti se znanjem protiv predrasuda i ukazivati na ono što je zajedničko kako bi se razbio strah od «onog drugog». Naravno, mnogo je lakše ne zamarati se ovako teškim temama i nadati se da će brigu o toleranciji, razumijevanju, suživotu i dijalogu preuzeti neko drugi.

mr. sc. Zoran Zekić

ADEKVATNOST RELIGIJSKOG PROGRAMA U JAVNOM RADIOTELEVIZIJSKOM SUSTAVU BOSNE I HERCEGOVINE

Masovni mediji u suvremenom svijetu su najvažnije sredstvo za prenošenje informacija. Pravo na slobodnu informaciju neotuđivo je ljudsko pravo. Pored zadaće informiranja imaju i razinu više - komuniciranja. Bez medija je i nezamisliv moderan život, a postali su i nužni oslonac za demokratsko uređenje kroz sustav javnog djelovanja te formiranja javnog mišljenja i društvene svijesti. Mediji imaju nezamjenjivu ulogu da se bore za istinu i pravdu te neprolazne vrijednosti kako se ne bi narušio opći sklad društva. Aktivan su subjekt društva te imaju nezamjenjivu ulogu ali i odgovornost.

Moć i utjecaj masovnih medija su prepoznale religijske zajednice. Naime, crkve i vjerske zajednice su svjesne da se medijskim signalima mogu prenositi poruke dobra i zla. Sa zanimanjem prate razvoj medija i podsjećaju na njihovu moć i odgovornost kroz etičke kriterije. Religija od medija traži uvažavanje čovjeka i njegova dostojanstva, te poštivanje prirodnih ljudskih prava i sloboda. Kroz svoj pastoralni rad i sama se uključuje u svijet komunikacije i uporabu medija. Primjerice Katolička crkva u njima vidi sredstvo za naviještanje Radosne vijesti i darove Božje u službi izgradnje općeg dobra.³

Crkve i vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini imaju što ponuditi u javnim medijima kod nas. Svoje učesće u medijima tom suvremenom *areopagu*⁴ temelje i na Zakonu o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Zakonom je dano pravo Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Katoličkoj crkvi i Židovskoj zajednici Bosne i Hercegovine, kao i svim ostalim crkvama i vjerskim zajednicama kojim je priznat pravni status, da imaju pravo na javno djelovanje. Štoviše, zakon im je omogućio pravo na religijski program u javnim medijima ali i posjedovanje vlastitih tiskanih i elektronskih medija. Sukladno tome danas se u gotovo svim medijima može naći religijski program i sadržaja. Ipak sustavan i cjelovit pristup se očekuje od javnih medija koji se i financiraju od samih slušatelja i gledatelja, za razliku od komercijalnih koji žive od promidžbe i reklama te nemaju interesa u ovoj oblasti.

Upravo u nakani da odgovorimo na pitanja strukture religijskog programa u javnim medijima kod nas, i sam, proveo sam jedno kratko istraživanje u razdoblje od kraja 2005. godine i prvih mjeseci 2006. godine kada su u biti i najvažniji vjerski blagdani (od Bajrama, i Božića do Uskrsa i Vaskrsa). Istraživanje je provedeno u formi pismenog anketnog upitnika za djelatnike u tri velika servisa Radioteleviziju Republike Srpske (RTRS i Radio RS), Radiotelevizije Federacije BiH (FTV i Federalni radio) i Bosanskohercegovačke radiotelevizije (BHT i BH Radio 1). O samim rezultatima tog istraživanja o religijskom programu i sadržajima u javnim Radiotelevizijskim servisima BiH bit će riječi u zadnjem dijelu rada.

Adekvatnost religijskog programa

Religijski program i sadržaji su zastupljeni u jednom djelu medija u Bosni i Hercegovini, ali mnogi se slažu da još uvijek to nije u dovoljnoj mjeri i da nedostaje sustavnog pristupa religiji općenito. Kada su u pitanju naši najveći elektronski mediji, radio i televizija, na razini entiteta

³ Usp. *Mediji-divni Božji darovi u službi evanđelja*, Direktorij za sredstva društvenog priopćavanja, Biskupska konferencija BiH, Sarajevo 2005., str. 7.

⁴ Kako i reče Sveti otac Ivan Pavao II masovni mediji su suvremeni areopag na kojem se govori o svemu i svačemu. Jezik na kojem se govori više nije klasični grčki ni latinski ili hebrejski, ... na tom areopagu rečenice imaju objekt ali im sve više nedostaje individualnog subjekta. (IVAN PAVAO II., *Redemptoris Missio*, br.: 37, AAS, LXXXIII (1991.), str. 285.). Inače, areopag je vijeće arhonata koje je zasjedalo na istoimenom brežuljku sjeverozapadno od Akropole kod Atene u staroj Grčkoj i sinonim je za najviše sudište (*Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 1996., str. 43.).

i države, sukladno zakonskoj odredbi, emitira se redoviti i posebni religijski program. U Republici Srpskoj slušatelj i gledatelj prati dvije redovite emisije religijskog karaktera *Pravoslavlje* i *Iz vjerskih zajednica* dok u Federaciji BiH prati islamske i pravoslavne teme te prijenos Svete mise kao i televizijsku emisiju *Mozaik religija*. Državni radio ima jedinstvenu emisiju dijaloškog karaktera, a televizija od nedavno emitira *Duhovne mostove*.

U izvanrednom religijskom programu prenose se svi važniji religijski i liturgijski događaji, a kada je riječ o redovitom programu, sve emisije imaju manje popularne termine. Također svojim konceptom su dosta oprezne te djeluju pasivno. Robuju formi i opsegu programa, da u njemu budu jednako zastupljene sve konfesije, dok je primjerice sadržaj u drugom planu. Nedostatak kratkih emisija u trajanju od pet do sedam minuta u kojima bi se interdisciplinarno govorilo o aktualno temi je evidentno. Isto tako brojna strukovna udruženja i organizacije, koje u podlozi imaju čovjeka, pravo, pravednost, ljudsko postupanje, etiku, društvo, itd., a mogli bi iz svog kuta prokomentirati aktualnu temu, niti na koji način ne sudjeluju kao dopuna religijskom kursu.

Religijskim programima i sadržajima dominira informativni tip emisija uz gostovanje predstavnika različitih religija. U religijskom programu je itekako važna autentičnost. Međutim, kada je riječ o religijskom programu ponekad se zanemare temeljna novinarska načela. Kao i bilo koji drugi program mora se pridržavati načela objektivnosti, atraktivnosti, relevantnosti, brzine i drugih neizostavnih novinarskih kriterija. Osim *BH Radija 1*, koji emitira redovitu emisiju dijaloškog karaktera, sve ostale emisije «puštaju» sugovornike da govore iz svog kuta bez mogućnosti sučeljavanja mišljenja. Nadalje se ne prate sve teme i vijesti iz svijeta, kada su u pitanju naše velike religije (islam, pravoslavlje i katoličanstvo), što bi kod konzumenata programa pobudilo veće zanimanje i interes o tome što se događa i u drugim crkvama i vjerskim zajednicama. Malo je novinara i urednika koji isključivo rade religijski program i sadržaj, što svakako nije dobro i gubi se sustavnost i cjelovitost u radu i pripremi religijskog programa.

Zna se čuti kako su sinovi ovoga svijeta spretniji od «sinova svjetla» kako se kaže u novoza-vjetnom Lukinom evanđelju (*Lk. 16,8*), odnosno da su ljudi iz vjere, živeći u skladu sa svojim moralnim načelima, manje agresivni u elektronskim medijima. Takav program ne treba biti isključivo laički ali niti isključivo klerikalno nego jednostavno spoj laičkog i vjerskog. Sadržaji se mogu osvježiti kontakt emisijama i gostovanjem ljudi iz religije kojima će se moći postavljati najrazličitija pitanja. Poznato je kako pojedini predstavnici religijskih zajednica, prije gostovanja ili davanja intervjua, traže od novinara pitanja i uvjetuju gostovanje preciznim držanjem dogovorenih pitanja i teme. Emisije s dozom provokativnijih pitanja sigurno bi pridonijeli gledanosti. Prošlo je vrijeme predrasuda kada su i jedni i drugi o sebi imali predrasude nedodirljivosti, novinari da su upućeni u sve teme i da savršeno dobro poznaju sve pozadine problema te da sve mogu komentirati, a predstavnici religije da ne treba sve pitati ili da postoje «glupa» pitanja. Konstruktivne rasprave samo mogu doprinijeti i crkvama i vjerskim zajednicama i društvu općenito, dok kulturne borbe štetu donose i religiji i društvu.

Oglašavanje i marketing ne bi smio biti važan kriterij u kreiranju religijskog programa, a trenutno stanje je takvo da kapital općenito ima negativan stav prema «konzervativnim» religijama općenito i religijskim institucijama. To se najbolje ogleda u tome da se poduzeća i tvrtke, posebice multinacionalne kompanije, neće reklamirati, primjerice, u vjerskim medijima. Prije svega, prebacuje im se da su zatvorene, konzervativne, negativne prema suvremenom i modernom, itd., dok vjerske zajednice u tvrtkama i njihovim medijima vide promotore različitih ideologija koje žele zauzeti mjesto religije.

U suvremenom potrošačkom društvu veliki mediji imaju bogatu ponudu i samim tim «mute» manje medijske prostore i konkretno tržište te izazivaju opću nevjericu. Međutim, upravo ove bojznosti ne smiju dovesti do indiferentnosti vjerskih krugova koje će njihovo djelovanje svesti na puku i radikalnu kritiku. U «programu otvorenog tržišta» religijski program, ali i ljudi koji ga uređuju, moraju naći svoje mjesto pod suncem. Razloga za to je mnoštvo, a u konačnici i sve je manje klasičnih priča u kojima «dobro pobjeđuje zlo», dok je daleko više nasilja i «sapunica».

Redoviti i posebni religijski program

Priprema, uređivanje i emitiranje religijskog programa je zakonska obveza javnih medija. Stoga javni servisi imaju religijski program i sadržaj kao što imaju i bilo koje druge sadržaje informativnog, političkog, obrazovnog, sportskog ili bilo kojeg drugog karaktera. Religijski sadržaji se

prate kroz redoviti i posebni religijski program u vrijeme vjerskih blagdana. Prema istraživanju ali i podacima samih emitera učešće religijskog programa u programskoj shemi u vrijeme kada nema vjerskih blagdana je izuzetno mali. U Republici Srpskoj on je svega 0,4 do 0,8 posto, a u vrijeme vjerskih blagdana oko 2 posto. Isti slučaj je i sa slušateljima i gledateljima u Federaciji BiH koji mogu poslušati jednom tjedno nešto odvojeno o religijama Islamu i Pravoslavlju te Svetu misu za katolike.

Kada je u pitanju posebni religijski program koji se odnosi na religijski program i sadržaje u vrijeme vjerskih događaja i blagdana, možemo kazati da je stanje nešto bolje. Događaji se prate kroz redovite informativne emisije i dnevnik, a šire verzije izvješća idu kao prilozi u redovitim emisijama. Od posebnih programa, prenose se vjerska slavlja «uživo», a naglasak je na blagdanima Bajrama za muslimane, Božića i Uskrsa odnosno Vaskrsa za katolike i pravoslavce ali i Pashe i nekih blagdana za Židovstvo.

Posebni religijski programi su prema nekim ocjenama dobro zastupljeni i kreću se negdje oko četiri sata televizijskog i desetak sati radijskog programa na državnim medijima. Na razini entiteta nema točnih podataka, ali je učešće posebnog programa za muslimane i katolike manji u Republici Srpskoj od učešća programa za pravoslavce i u Federaciji BiH učešće religijskog programa za pravoslavce je manje od programa za muslimane i katolike. Posebni religijski program je kvantitetom dosta bolji od redovitog programa ali u nekim dijelovima zaostaje u kvaliteti. Često u prijenosima se dogode propusti tehničke naravi kao što su držači mikrofona, loše postavljeno osvjetljenje i kablovi, krivi kadar (primjerice za vrijeme najsvetčanijeg trenutka mise, prati se vjernici u krupnom ili sitnom kadru, a ne primjerice svećenik i pretvorba), zbog nepoznavanja otajstva vjere i neusklađenosti stručnih ekipa za snimanje i praćenje ovakvih događaja.

Permanentno kvalitetan religijski program je nemoguć bez redakcije/a religijskog programa. Parcijalni sadržaji bez sustavnog uređenja ne mogu zadovoljiti potrebe građana jedne države. Specifičnost države BiH kao multietničke sredine dodatno podiže kriterije programa, ne samo za jednu religiju nego više njih, i adekvatnosti samih programa. Također tu je potreba i za sadržajima mješovitog karaktera gdje će o istoj temi govoriti se s aspekta više religija, odnosno crkava i vjerskih zajednica.

Dodatno je pitanje samog koncepta treba li za sve crkve i vjerske zajednice emitirati odvojeno program religijskog sadržaja i po kojim kriterijima dužine trajanja ili to sve pomiješati. Konačnog stava ili dogovora oko ovog pitanja nema. Međutim, oba koncepta imaju svoje prednosti i nedostatke. U prvom konceptu odvojenog programa jačao bi se identitet same zajednice i religije ali bi se s druge strane umanjio efekt suživota. U drugom pristupu imali bi te prednosti ali i opasnost gubitka autentičnosti. Očito da bi rješenje bilo u mješovitom pristupu, odnosno modelu religijskog programa koji će uključivati redovite emisije konfesionalnog karaktera i jednu emisiju multietničkog pristupa s ekumenskim motivima. Primjerice, redovite emisije bi se mogle točno odrediti i imenovati za četiri velike i tradicionalne religije u državi. Emitirati ih odvojeno sukladno programskoj shemi. Sadržano bi pratile aktualne teme i kalendarsku ili liturgijsku godinu. S druge strane jedna posebna emisija može biti posvećena svim religijama istovremeno i obrađivati teme na različite načine.

Dileme oko religijskog programa

Religijski program i sadržaj može se emitirati na javnim i komercijalnim medijima te na medijima u vlasništvu crkve ili vjerske zajednice. Emitiranje sadržaja iz vjerskih zajednica na javnim medijima je zakonska obveza dok kod komercijalnih medija, koji su u privatnom vlasništvu, sami mediji imaju slobodu izbora hoće li se opredijeliti za tu vrstu programa. Ukoliko je isključivo riječ o vjerskom mediju koji je osnovan od strane crkve ili vjerske zajednice, sadržajem dominiraju religijske i duhovne teme konfesije osnivača. Uredništvo i menadžment svakog medija svoj program će odrediti sukladno publici i cilju koji želi postići u tom okruženju. Samim tim određuju i formu religijskog sadržaja i programa kako bi postigli najbolji efekt tog programa. Elektronski mediji (radio i televizija) obično idu nekako skupa, radio svojom ekonomičnošću, brzinom, dostupnošću i mobilnošću, a televizija uvjerljivošću slike, te brzo dolaze do svakog pojedinca.

Religijski sadržaji su po svojoj naravi specifični i samim tim selektiraju novinarske žanrove i tehnike u kojima je moguće najbolje pratiti i prezentirati religijski događaj. Ukoliko se neki religijski događaj prenosi u informativnom programu, onda se redovito koriste kratke izjave za

vijesti ili prilog u emisiji kao monološke forme. S druge strane u interpersonalnoj komunikaciji se ostvaruju intervjui i razgovori koji proširuju cijelu temu ili događaj, dok se ukupno najbolji dojam ipak ostvaruje reportažom.

Posebice je zanimljivo pitanje prijenosa i direktnog prijenosa *uživo* vjerskih događaja. Najprije oko prijenosa u crkvama i vjerskim zajednicama postoje različita stajališta. Umjerenije struje drže kako je prijenos bogoslužja i liturgijskih slavlja dobro došao ali da ih ne treba prenositi na spektakularan način. Drže kako medij ne prenosi samo bogoslužje nego samo zvuk i sliku sa tog događaja. Radikalniji crkveni i vjerski krugovi odbijaju ovakav prijenos, a posebno je jak u jednom dijelu predstavnika Pravoslavne crkve. Poznati pravoslavni teolog mitropolit pergamski Jovan Zizjulas ističe kako je prijenos liturgije na televiziji suprotan samoj liturgiji koja je ikona Kraljevstva Božjeg. U euharistiji se sudjeluje ili ne sudjeluje na jednom mjestu, a sudjelovanje na odstojanje je neprihvatljivo. Zacijelo da je još uvijek dosta monaha koji televiziju doživljavaju *đavoljom kutijom*. Nasuprot njih, uvjetno kazano liberalniji ili moderni dio predstavnika vjerskih zajednica doživljavaju prijenos bogoslužja kao nešto normalno. Praktično u crkvama i vjerskim zajednicama ne postoji općeprihvaćen stav o prijenosu bogoslužja. Posebice je tu specifično pitanje samih religijskih događaja jer nije isto prenositi neki skup mladih, ili sastanak vjerskih predstavnika i primjerice liturgijsko slavlje koje podrazumijeva aktivno učešće, prisustvo i zajedništvo vjernika. Putem medija jasno da nema interakcije i oni koji gledaju ili slušaju liturgijsko slavlje *iz fotelje* ne sudjeluju u liturgijskom zajedništvu. Sveta misa, liturgija ili klanjanje jednostavno traži sabiranje vjernika na jedno mjesto i njihovo aktivno sudjelovanje u bogoslužju.

Religija ne poznaje aktivnu i pasivnu ulogu, ili si vjernik i sudjeluješ ili nisi. Ipak radio ili televizija su samo mediji ili posrednici, ne između «ozvučenog» svećenika ili imama i slušatelje i gledatelja, nego između zajednice i onih koji iz opravdanih razloga nisu mogli sudjelovati u liturgijskom slavlju. Kod modernih medija u direktnom prijenosu nema bojaznosti da će poruka biti izobličena ili promijenjena. Medij je samo kanal do slušatelja ili gledatelja koji će mimo sakralne ustanove osjetiti dio atmosfere (zvuka i slike) na samom bogoslužju, ali ne i aktivno sudjelovati. Crkve i vjerska zajednice ne poznaju virtualno okružje i slika ili zvuk žrtve liturgije jednostavno nije stvarna žrtva.

Prijenos bilo kojeg vjerskog događaja ne može se zadovoljiti samo suhoparnim informativnim događajem nego mora uključivati mjeru umjetničkog i odgojno-obrazovnog. Kako i kažu ljudi iz vjere, sama vjera je afirmacija čovjeka, a ne njegova negacija. Za afirmaciju vjere potrebni su suvremeni mediji kako bi se brže dospjelo do većeg broja ljudi i bilo prisutno u medijima o kojima je suvremeni čovjek itekako ovisan. Radio po svojoj naravi, po nekim mišljenjima, najbolji je elektronski medij za prijenos bogoslužja, uz prikladne komentare stručne osobe, dok je televizija daleko moćniji medij koji donosi sliku događaja. Prikladan komentator je prevažan za radijski prijenos jer on prati cijeli prijenos i na prigodnim mjestima komentira i pojašnjava ono što se događa na bogoslužju. U prijenosu može biti i novinar laik ali bez sugovornika iz crkve ili vjerske zajednice, on je kontraproduktivan i za mediji i samu vjersku zajednicu. U takvim slučajevima bolje je prijenos i ne izvršiti nego ga učiniti neadekvatno. Ekipa mora imati stručnog producenta i ekipu koja poznaje sinopsis bogoslužja i tako u svakom trenutku «držati stvari pod kontrolom». Isti slučaj je i sa televizijom koja je još zahtjevniji medij i ne može uspjeti bez zajedničkog napora profesionalaca iz medija i ljudi iz vjere. Dobrog religijskog programa nema bez sinergijskog rada medijskih djelatnika laika i stručnih ljudi iz crkve ili vjerske zajednice.

Zbog loših iskustava s pojedinim medijima znaju se povući i biti sumnjičavi, a ponekad se i bojati izaći pred novinare da ne bi iskrivili njihove poruke ili izjave. S druge strane mediji im prebacuju da žele uljepšati svoju sliku u javnosti i učiniti je boljom nego što ona to praktično i jeste. Ljudi iz crkve i vjerskih zajednica moraju paziti i na kvalitetu religijskih emisija i samog sadržaja. Brojni su primjeri da su se religijske emisije rađale iz entuzijazma te gasile zbog lošeg sadržaja ili gubitka autentičnosti. Jedan dio je možda gašen i iz političkih razloga rukovodstva medija, a jedan dio i zbog slabe gledanosti. Općenito gledanost ne može biti glavni kriterij religijskih sadržaja, jer je ipak riječ o emisijama koje imaju jednu dozu elitizma, jer govori o vjeri i nadnaravnim porukama koje najšira publika, ako u potpunosti nije koncentrirana, ne može olako shvatiti. Religijske emisije, zbog gledanosti, ne mogu se spustiti na tu razinu da postanu popularne pomoću senzacija i skandala. Isto tako ne mogu emitirati samo suhoparne humanističko-moralne poruke kojih je i onako dosta u eteru. Njihov je cilj pronaći čovjeka, te ga u konačnici i potaknuti na akciju, jer vjera bez dijela je mrtva. Stoga je doza razumljivog elitizma u religijskom programu potrebna i opravdana.

Svakom religijskom programu i sadržajima na prvom mjestu mora biti objektivnost, nepristranost i religijski pluralizam. To moraju prihvatiti svi mediji i sve religije te u tome ne gledati na program kao *medijsku religiju* koja je konkurencija religiji i koja bi mogla dovesti do neke *nadreligije*. Mediji nisu konkurencija religiji ali ipak uveliko doprinose osmišljavanju ljudskog života i na indirektan način se sudaraju sa sustavom vrijednosti religije. S druge strane vjerske zajednice ne mogu dopustiti da mediji budu *nova generacija crkvenih oltara* ili neki suvremeni oblici idolopoklonstva. Jednostavno, i jedni i drugi moraju razumjeti strahove s obje strane, religije da postoji opravdana sumnja da neki medijski idoli i «bogovi» imaju tendenciju da istisnu pravog Boga, a s druge strane da religija bježi ili želi uništiti medije. Stoga se i postavljalo satirično pitanje hoće li pored kršćanskog Evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu biti i *Evanđelje po medijima*. Vjera kao nadnaravni božji dar, mora držati do razvoja zajednice i obitelji. Upravo posredstvom elektronskih medija poruke vjerskih zajednica i dopiru do obitelji, koja je oslonac svakog društva, zajednice i religije.

Mnogi ljudi zacijelo ne razumiju bit prijenosa liturgije. Slušatelje i gledatelje je potrebno općenito nanovo obrazovati za religijske medije i te sadržaje. Sve su glasnije kritike da bi i Crkva morala poraditi daleko više na Odnosima s javnošću (PR). Nesporno, u Crkvi postoje oni koji imaju ta zaduženja i rade te poslove. Međutim, obično imaju još i brojnih drugih zaduženja tako da im komunikacija i odnosi s javnošću itekako zaostaju jer im ne pridaju dovoljno pozornosti. S druge strane i mediji si uzimaju dosta slobode da crkvu ili vjerske zajednice doživljavaju isključivo kao instituciju, na primjer željeli bi telefonski dobiti izjavu, u najkraćem vremenskom roku, kao da je riječ o nekim servisnim informacijama. Crkve ili vjerske zajednice jednostavno imaju svoju strukturu, hijerarhiju i norme ponašanja koje se poštuju unutar sustava ali koje isto tako žele prenijeti u okružje i javnost. Ljudi iz Crkve ne mogu pristati na komunikaciju koja se primjerice odvija s političkim grupacijama, gdje se svako malo nešto demantira. Ljudima iz vjere to jednostavno ne pristaje.

Religija i mediji

Osjeća se potreba da Crkve i vjerske zajednice moraju daleko više pozornosti usmjeriti i u vlastite medije gdje se ne postižu dobri rezultati. Nije dovoljno reći da je primjerice sama «Crkva veliki medij Boga», sredstvo Božje komunikacije i odnosa sa čovjekom. Današnji elektronski i svaki drugi mediji također joj mogu pomoći, ako ih dobro upotrijebi, da odašilju svoje poruke bez bojaznosti da će oni zamijeniti samu crkvu. Crkve i vjerske zajednice još uvijek nose stigmatu predrasuda institucija koje su paraziti društva, nekoga zavađaju ili odvajaju od nekoga, da je vjera privatna stvar, da religija nema što tražiti u društvu a samim tim i državi, da su to stožeri nacionalizma, što su ideološke zablude ili plod medijskih manipulacija. Kada primjerice kažemo da se Crkva treba otvoriti za medije, isto se treba dogoditi i s druge strane, da se mediji otvore za crkvu i vjerske zajednice. Nije prikladno objavljivati informacije iz Crkve anonimno, tipa «iz izvora bliskih Crkvi ili crkvenim krugovima i vrhu» kao i «tvrde» i «meke» linije Crkve, jer je tada u pitanju opasnost od manipulacija. Kao što je novinare nezahvalno dijeliti na podobne i nepodobne tako i medije nije dobro dijeliti na dobre i loše, ili bolje kazano korektna i nekorektna. Ipak to ne znači da razina ne traži razinu, odnosno da obraćanje vjerskih velikodostojnika ne traži i odgovarajuće medije.

Svjetovni mediji se uglavnom religijom bave povremeno, a ne sustavno što čine vjerski mediji. Često puta komercijalni mediji koji se nikako ne bave pitanjima religije, zainteresiraju se kada je u pitanju neki slučaj ili eksces pa od njega prave senzaciju. Takav pristup kratkoročno im donosi gledanost ali nije put kojim bi trebali težiti odnosi medija i religije, društva ili države. Naime, mediji su pokazatelji i demokratičnosti jednog društva, i ukoliko se u njima afirmira religija, onda je to dokaz da je to društvo zrelo i stabilno. Poznate su teze o tome kako prostori bivše Jugoslavije i Balkana općenito, nikada neće biti, niti su bili, stabilni ukoliko svoj doprinos stabilnosti nije dala i religija. Potrebno je da se šira društvena zajednica i mediji umjesto međusobnog kritiziranja, okrenu pozitivnim aspektima i međusobnom upoznavanju. To je lakše reći nego učiniti jer su vjerske zajednice dosta zatvorene, posebice prema članovima druge vjere. Međutim, tome bi moglo pomoći osnivanje novih i utjecajnijih međureligijskih časopisa.

Dobro bi bilo da ljudi iz vjere bolje upoznaju medije, a s druge strane ljudi iz medija i novinari bi mogli više znati o samim religijama, posebice o stručnoj terminologiji pri čemu bi uvelike poslužili religijski leksikoni. Zamjetno je da u religijskom programu naše države ali i susjednih nedostaje kratkih emisija, ne više od pet do sedam minuta, koje ne trebaju biti vezane za crkveni ili vjerski kalendar, nego da se bave moralom i etikom općenito, ali i svakodnevnim

aktualnim događajima u društvu. Religija se na svjetovnim sveučilištima izučava kroz filozofiju, sociologiju religije i antropologiju religije. Ona se mora izučavati sa više pristupa i obuhvatiti na multidisciplinarni način. Trenutno se osnivaju udruženja za izučavanje religije na Balkanu što u vrijeme komunizma nije bilo moguće. Osmišljavaju se i centri za istraživanje religije u kojem se interaktivno uključuju akademije i bogoslovije. Organiziraju se ljetne škole za ekumenizam. U Hrvatskoj se dosta radi na tom planu ali i u susjednoj Srbiji gdje primjerice postoje dva časopisa koji se isključivo bave religijom *Religija*, *vjeronauka*, *tolerancija* i *Dijalog i dogma*, a pokrenuta su u sklopu Centra za empirijska istraživanja religije u Novom Sadu.

U Bosni i Hercegovini bi također trebalo daleko više projekata sustavnog i cjelovitog pristupa religiji. Ali isto tako i konkretnih i životnih, malih projekata ili gesta, koje imaju velike učinke. Jedan takav upečatljiv se dogodio 2005. godine kada je časopis *Svjetlo riječi* objavio razgovor s kardinalom Vinkom Puljićem kojeg je napravio novinar islamskog časopisa *Preporod*. Isto tako novinar *Svjetla riječi* koji je katolički novinar istovremeno je razgovarao s dr. Mustafom ef. Cerićem.⁵

Sadržaj i kvalitativna vrijednost katoličkih medija primjerice u Republici Hrvatskoj se ogleda u tome da se većina tih medija nije ograničila na pisanje užih religijskih tema. Naprotiv oni raspravljaju o društveno političkim temama u društvu ali i šire, državi i svijetu. U tim ocjenama se donose i određena stajališta koja su opet podvrgnuta javnom stavu i ocjenama političkih grupa, društvenih elita i javnosti općenito. Ta stajališta, ako je riječ o katoličkom mediju, uzimaju se kao i stav Katoličke crkve. Tematiziranjem relevantnih tema društva kroz medije dovodi se do određenog utjecaja na javnost i društveni život općenito.

Televizija kao igračka 21. stoljeća i religijski program

Kako u Europi, tako i kod nas, javni mediji ulaskom na tržište komercijalnih medija, bore se s padom gledanosti. Naime, liberalizacijom tržišta ti mediji prelaze nacionalne granice i imaju daleko širu gledanost ne samo na pogranična područja nego i cijelih država. Sve manji je broj javnih televizija koje imaju veću gledanost od privatnih televizija. Televizijski program je također doživio «razvoj» i atraktivnost je pripala «hibridnim» žanrovima tipa *reality TV* i *sapunica*. Riječ je o novim novinarskim formama i emisijama koje čine mješavinu više žanrova u obliku *šoua*. U sadržaju se ističu tehnološka dostignuća i specijalni efekt dok je kvaliteta u drugom planu. Kao i kod većine europskih zemalja pa tako i kod nas, na nacionalnoj razini postoje regulacijska tijela ili više njih koje ravnaju rad elektronskih medija. Ta tijela imaju nezavisan status, kod nas u BiH to je Regulacijska agencija za komunikacije (RAK). Ipak u svijetu se raspravlja o njihovoj neovisnosti jer sam status ih ne determinira od pritiska i utjecaja.

«U zapadnoj Europi, javni televizijski servisi je već duže vrijeme stabilizovao svoj položaj na tržištu i ima dobru gledanost. Ipak, medijski promatrači i organizacije civilnog društva širom Europe kritiziraju javne servise zbog povezanosti sa političkim strankama i zbog snižavanja nivoa programa, koje je uzrokovano konkurencijom komercijalnih emitera.»⁶ Za razliku od stabiliziranih javnih emitera u Europi, u Bosni i Hercegovini proces stabilizacije je u tijeku i upitan je njegov konačni ishod. Nestabilnost mu je povezana sa stanjem u državi BiH, položaju na tržištu jer ono još uvijek nije jedinstveno, te brojem drugim specifičnostima koje su direktno ili indirektno povezane s javnim medijima. Neizvjestan je i budući status javnih emitera u BiH, te zakonskoj osnovi i modelu ustroja. U BiH je zbog ratnih sukoba i poveznice s nacionalno-političkim strankama, a moglo bi se govoriti i o povezanosti s religijom, uz relativno slabo tržište relativno mali interes komercijalni mediji za ovim medijskim tržištem, kao što je u zemljama Europske unije i razvijenog svijeta. Ipak, to ne znači da se u budućnosti to neće promijeniti. Primjerice u Hrvatskoj ulaskom privatne NOVE TV i RTL televizije na televizijsko tržište popularnost nacionalne i javne kuće (HRT) je prepolovljena. Ove nove televizije također se gledaju i u BiH i s tim se potvrđuje teza da je «televizija bez granica»...

Kada je u pitanju sama «televizijska religija» treba kazati da svaki prijenos uživo nije stvarno sudjelovanje vjernika u bogoslužju nego samo prijenos dio atmosfere, dio zvuka i slika, tako da

⁵ Katolički mjesečnik *Svjetlo riječi* čiji je vlasnik Franjevačka provincija Bosna Srebrena u siječanjskom broju (262) 2005. godine, objavio je razgovor s kardinalom Vrhbosanske nadbiskupije dr. Vinkom Puljićem kojeg je napravio novinar Aziz Kadribegović iz islamske informativne novine *Preporod*. Isto tako do tog razgovora je objavljen i razgovor s reisom-i-ulemom Islamske zajednice u BiH dr. Mustafom ef. Cerićem kojeg je napravio novinar *Svjetla riječi* Zdravko Kujundžija. Zanimljivost je u tome što su istovremeno razgovori objavljeni i u katoličkom listu *Svjetlo riječi* i islamskom *Preporodu*. Dodatna vrijednost ili zanimljivost razgovora je u tome što su i jedni i drugi kao predstavnici svoje religije (muslimanski novinar s kardinalom, a katolički s reisom) postavljali pitanja predstavniku druge religije.

⁶ Televizija u Europi: regulativa, politika i nezavisnost, u: *Monitoring izvještaj 2005.*, OSI-Mediacentar, Sarajevo 2005., str.: 53.

se ne može govoriti o aktivnom učešću vjernika. Televizija također mijenja ambijent i televizijsko sudjelovanje je bitno drugačije od stvarne nazočnosti. Stoga pri prijenosu religijskih događaja se o tome mora voditi računa. Mora se pripaziti na vrijeme trajanja mise ili slavlja. Režiser mora poznavati cijeli tijek i scenarij događaja kako bi prijenos bio uspješan. U tome presudnu važnost ima priprema za prijenos, otklanjanje svih mogućih tehničkih poteškoća, ili onoga što bi moglo ometati cijelu ekipu u njezinu posredovanju. Medij mora biti suradnik u komunikaciji, a nikako diktator slavlja. Voditelj cijelog projekta mora biti svjestan upravljanja tijekom prijenosa uz doziranje općeg konteksta bogoslužja. Nikako nije dobro da se crkva ili vjerska zajednica povede idejom «bolje imati nešto, nego ništa». U tom slučaju bolje je i za religiju i za medij da ne idu u prijenos ako on nije pripremljen i ako ga nije moguće realizirati na visokom stupnju kvalitete. Bogoštovlje nikako ne smije ličiti na predstavu.

U prijenosima voditelji slavlja moraju obratiti pozornost na mikrofone, da ne mijenjaju u velikim oscilacijama visinu glas, da ne bude velikih stanki, jer to u medijima ostavlja dojam «rupe» ili da nešto nedostaje, da umjereno govore gestama i umjerenim pokretima tijela, te da propovijed ili govor ne traje predugo. Redatelji ne smije zanemariti, ali niti previše naglasiti simboliku samo znakova, nego oprezno i kompletno ih vezati uz sadržaje prijenosa. (Primjerice, loše je u izravnom prijenosu religijskog slavlja, da za vrijeme najvažnijih trenutaka bogoštovlja, redatelj dugo zadrži kadar na nekoj vjernici, kipu, freski, itd.). Loše je za prijenos religijskog događaja, i što treba maksimalno izbjegavati, da se emitira snimka euharistijskog slavlja jer se tada gubi autentičnost i cjelovitost slavljeničkog karaktera. Nagli prekid, zbog primjerice probijanja termina za prijenos, bez obzira na ispriku voditelja, veliki je propust u prijenosu.⁷

Prijenosom liturgijskih slavlja i bogoslužja u medijima se dokazuje i nudi mogućnost crkvama i vjerskim zajednicama da predstave svoju vjeru i približe je društvu koje je u dobroj mjeri sekularizirano. Prijenosom se crkvama i vjerskim zajednicama nudi mogućnost za ostvarenje svoje misionarske zadaće i pridonosi brizi za one koji ne mogu sudjelovati na bogoslužju bilo da su bolesni ili nemoćni. Prijenosom se svjedoči vjera, slavi i veliča vjera na različite načine, ali i još više otvara put za dijalog s drugim crkvama i vjerskim zajednicama. To je pastoralni poticaj za zajedništvo unutar same crkve ili vjerske zajednice ali i za zajedništvo i toleranciju sa drugim i drugačijima.

Televizija za religiju predstavlja jako sredstvo pomoću kojeg može utjecati i prenositi poruke na zajednicu. Ipak ima svoje nedostatke jer omogućava *virtualni život* i *virtualne molitve* koje su bitno drugačije od onih koje se događaju u konkretnoj zajednici i pred živim čovjekom.

Praktično istraživanje na temu religijskog programa i sadržaja u javnim servisima BiH

U istraživanju su sudjelovali suradnici, novinari, urednici (redovitih i specijalnih emisija), asistenti programa, producenti i direktori religijskog programa. Starosna dob ispitanika je od 21 do 54 godine života, s prosječnom starošću od 34 godine života. Prema anketiranim, prosjek godina je uveliko «postarao» podatak od prosječnih 40 godina na RT RS-u dok je najmlađa populacija na RT FBiH s 26 godina. Na državnim elektronskim medijima religijski program i sadržaj pripremaju ljudi od prosječno 36 godina starosti. Kod svih emitera imamo ljude u religijskom programu od jedne odnosno dvije godine staža u medijima pa do 30 godina, osim RTV FBiH s 11 godina provedenih u medijima. Prosječno vrijeme provedeno u medijima je 9 godina, a prosječno vrijeme provedeno u mediju na kojem su sada je 6 godina.

U obje entitetske televizije i radija postoje redakcije religijskog programa. Sve skupa broje deset članova i četiri povremena člana te suradnike u vrijeme religijskih događaja. Na pitanje koliko je proračun religijskog programa od entitetskih emitera nismo dobili odgovor, dok je kod državnog radija on 17.000 konvertibilnih maraka, a televizija ga projicira na 36.000 konvertibilnih maraka. Ljudi iz religijskog programa u svom radu proizvode sve vrste programa, suradnici i novinari više rade informativni program, te vjerski obrazovni i dokumentarni program, a manji dio urednika, uz suradnike, i direktni prijenos vjerskih događaja «uživo». Također rade dijaloški program i kulturu, a manji dio radi glazbeni i mješoviti program.

Po pitanju ocjene novinarskog rada u medijima u BiH on je općenito dobra i vrlo dobra (kako su najviše i ocijenili ispitanici od ponuđenih odgovora: «katastrofalna», «loša», «dobra», «vrlo

⁷ Usp. S. ŠOTA, *Televizijski prijenos Svete mise kao audiovizualnog događaja*, u: *Vjesnik đakovačke i srijemske biskupije*, Godište CXXXII, broj 5 (2004.), str.: 370 – 372.

dobra» i «odlična»). Mali dio ispitanika je išao u krajnost, bilo da pohvali kvalitetu novinarskog rada ili je pokudi, dok nitko od ispitanika nije kazao da je novinarski rad katastrofalan. Ipak, stav ljudi u medijima koji rade religijski program je općenito loš, s tendencijom ka dobar, po pitanju načina na koji je religija prezentirana u svim medijima u BiH. Uglavnom su isticali kako je religija na loš način prezentirana u svim medijima kod nas. Zanimljivo je da su dobro ocijenili religijski program u svom mediju ali nisu zadovoljni prezentacijom religije u javnim medijima općenito.

Kada je u pitanju utjecaj na sadržaj programa te pritiske ili cenzure od strane političkih stranaka ili religijskih zajednica ili nekoga drugog, sa njima se ispitanici uglavnom nisu susretali. Međutim, negativan odgovor nije u potpunosti negacijski jer imamo slučaj da je jedan urednik s državnih medija imao pritiske od Islamske zajednice u BiH. Nadalje, stručna sprema ispitanih je uglavnom Visoka stručna sprema (VSS) s manjim udjelom Srednje stručne spreme (SSS) studenata i apsolvenata te jednim studentom na Bogoslovnom fakultetu u Beogradu. Želja i ideal ovog programa je da ga rade ljudi s novinarskim i teološkim obrazovanjem.

U izradi programske sheme i religijskog programa ne sudjeluju predstavnici crkva i vjerskih zajednica osim one savjetodavne uloge. Također sve crkve i vjerske zajednice nisu imenovale ljude u javne servise nego ovaj program rade po novinarskim kriterijima. Stručne ekipe za snimanje drugih emisija i događaja rade i religijski program s tim da se mijenjaju urednici i suradnici ovisno o religijskom događaju. Tehnički dio tima, kojeg čine snimatelji, ljudi na tonu i svjetlu, te asistenti i producenti, jednostavno su isti.

Program se radi u svim novinarskim žanrovima. Uglavnom se događaji prate kao izvješća uz mogućnost priloga u nekoj redovitoj religijskoj emisiji. Prednost ipak imaju izvještaji i reportaže te gostovanja vjerskih predstavnika u studiju. Kriterij pri uzimanju traženih sadržaja u novinarskim formama je zahtjev konkretnog trenutka i tema događaja na terenu, te nadalje dostupnost i raspoloživost za izjavu ili traženi novinarski žanr dotičnih vjerskih službenika. Vjerski službenici u načelu ne odbijaju dati traženi sadržaj i informaciju s tim da su ponekad jako oprezni i često znaju tražiti unaprijed pitanja ako je u pitanju razgovor.

Prema saznanjima ljudi iz struke, zastupljenost religijskog programa i sadržaja u godišnjoj programskoj shemi je jako malen. Na RT RS na razini godine religijski program je zastupljen sa 1,2 posto, s tim da to ne uključuje religijske sadržaje koji se nalaze u drugim programima, informativnim emisijama i otvorenim programima, tako da je učešće ovog programa nešto veće. Redovita prosječna zastupljenost ovog programa, u mjesecima kada nema vjerskih blagdana, je od 0,4 do 0,8 posto. Na federalnom radiju i televiziji nema egzaktnih podataka, ali je zastupljenost jako malena i pretpostavlja se da ga je oko 2 posto kada je u pitanju redoviti program, dok je nešto više kada se uključi i poseban program u vrijeme vjerskih blagdana. Isti slučaj je i na državnim medijima, prate se svi važniji vjerski nadnevnici iz sve četiri tradicionalno u BiH zastupljene konfesije Katoličanstvo, Pravoslavlje, Islam i Židovstvo. Posebnim programom se poprate vjerski blagdani među kojima posebice Bajrami, Božići, Uskrsi i Vaskrsi te neki drugi blagdani i svečanosti.

U ovom programu nema konkurencije oko kvalitete religijskog programa unutar same kuće ili emitera ali ga se na neki način i očekuje, poglavito među samim novinarima i ljudima koji rade na ovom programu. Isto tako za sada nema interesa za komercijalnim oglašavanjima i reklamama u religijskom programu. Ipak bolje upućeni ističu kako interes postoji, ali da njihova medijska kuća crkvama i vjerskim zajednicama za te potrebe ustupa i besplatan prostor (RTRS), ili jednostavno da im je to zabranjeno (BH Radio 1).

Stav ljudi iz religijskog programa da je još uvijek premalo religijskog programa i sadržaja. Zanimanje slušatelja i gledatelja za religijski program i sadržaj je dosta velik, međutim podatci o gledanosti ili slušanosti ovog programa mu ne idu u prilog. Ipak, evidentan je broj onih koji se uključuju u program, i uglavnom pohvale neki sadržaj ali ga manje kritiziraju. Ohrabruje da ima slučajeva da predlažu same teme, bilo elektronskom poštom, pismom ili telefonom.

Literatura:

- Crkva i mediji (2006), Pastoralne smjernice Hrvatske biskupske konferencije, Glas koncila, Zagreb
- CVITKOVIĆ, I. (2006.), Religija i europske integracije, u: RELIGIJA I EUROPSKE INTEGRACIJE –Zbornik radova, uredio: I. Cvitković i D. Abazović, Magistrat, Sarajevo
- Hrvatski Opći Leksikon (1996.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- IVAN PAVAO II, Redemptoris Missio (1991.), AAS, LXXXIII, br. 37
- Mediji-divni Božji darovi u službi evanđelja (2005.), Direktorij za sredstva društvenog priopćavanja Biskupske konferencije BiH, Sarajevo
- Sredstva javnog priopćavanja u nekim tranzicijskim zemljama (2000.), u: OBNOVLJENI ŽIVOT, broj 2(55), Zagreb
- Sredstva javnog priopćavanja u zemljama EU (1999.), u: OBNOVLJENI ŽIVOT, broj 3(54), Zagreb
- ŠOTA, S. (2004.), Televizijski prijenos Svete mise kao audiovizualnog događaja, u: VJESNIK – Đakovačke i Srijemske biskupije, godište CXXXXII, br.5
- ŠULJIĆ, A. (2006.), Medijski ustroj Crkve ili kako se medijski predstavljamo?, u: RIJEČKI TEOLOŠKI ČASOPIS, broj I(27), godina 14, Rijeka
- Televizija u Europi: regulativa, politika i nezavisnost (2005.), u: MORITORING IZVJEŠTAJ 2005., OSI-Mediacentar, Sarajevo
- TRSTENJAK, T. (2006.), Prisutnost Crkve na televiziji, u: RIJEČKI TEOLOŠKI ČASOPIS, broj I(27), godina 14, Rijeka

Marko-Antonio Brkić

SUKOB ISTINÂ – BOJAŽLJIVI SUSRET CRKVE* I MEDIJA U BIH

Od trenutka kada religiozne institucije dobiju pravo na javni glas, zloupotreba religije u političke svrhe ne može više dugo trajati. To je velika nada onih koji vjeruju da religija ima važnu političku ulogu i da je to, u krajnjoj liniji, pozitivna uloga.¹

Ugo Vlasisavljević

U svojoj knjizi **Odvažnost slobode**², u odlomku koji govori o prijelazu od modernog ka postmodernom mišljenju, te o ikonolatriji, akademik Abdulah Šarčević navodi riječi Karla Jaspersa, koji, između ostaloga, kaže: **Da se uzajamno razumijemo u šiframa, to znači komunikaciju u doticanju transcendencije. Tamo je moguća najunutarnija bliskost i najznačajnije neprijateljstvo.**³ Ako bismo željeli detektirati današnje stanje položaja religije i religijskih sadržaja u medijima, ove riječi, čini se, pogađaju suštinu. Na nerijetko ponavljane fraze o «višku» religije u javnim medijima, moglo bi se odgovarati naširoko i nadugačko. No s obzirom na očiglednu važnost kakvoće i kolikoće zastupljenosti religije i duhovnoga iskustva u svakodnevnom životu goleme većine građana Bosne i Hercegovine, možemo razmišljati i kroz pomalo šaljivu prizmu: onima koji traže reduciranje ili «skidanje» religijskih sadržaja s javnih medija, te poručuju da religijske zajednice već imaju «svoje» medije, mogli bismo poručiti neka onda, slijedom takve logike, primjerice, nogometni klubovi ili slične organizacije od javnoga (ili popularnoga) interesa sami organiziraju svoje medije putem kojih će izvještavati javnost o svojim postignućima i aktivnostima. Jasno je, ipak, da religija čini društveno značajniji (samim time u postojećim i potencijalnim konfliktima i «opasniji») segment pojedinačnoga i kolektivnoga identiteta građana i naroda u BiH negoli, recimo, sport. Ali stvari ne stoje nimalo jednostavno.

Treba li onda Crkvi prostor u javnim medijima?

S obzirom da javni mediji vrše ulogu sveobuhvatnoga informiranja, edukacije stanovništva, uspostavljanja dijaloga među različitim društvenim skupinama, te da trebaju služiti javnosti u gotovo svim segmentima društvenoga života, i javni mediji, a posebice javni emiteri, u BiH trebaju uzeti u obzir važnost religijskoga programa. Religija je, osim toga što je duhovna manifestacija vjernika određene konfesije, i društveni fenomen koji ima jako širok pojas pojavnosti i prisutnosti, te ga je iznimno važno detektirati, analizirati, interpretirati, pa, naravno, o njemu i informirati one koje to interesira. S obzirom na posljednji provedeni popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, u kojemu se ogroman postotak populacije u BiH izjasnio vjernicima ili pripadnicima neke religijske skupine, u najmanju ruku ispravno je očekivati i pretpostaviti da pripadnike religijskih tradicija interesira život i doktrina njihovih (ali i drugih) religijskih zajednica. Naravno, i oni koji ne pripadaju nijednoj konfesiji imaju pravo na informaciju iz religijskoga života.

Postavlja se dakle pitanje uloge crkava i vjerskih zajednica u produkciji religijskih sadržaja u medijima. Prema važećim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini, religijskim zajednicama zakonski je omogućeno ustanovljavati, posjedovati i dokidati sve vrste sredstava javnoga pripočavanja, prema tome, one mogu imati «svoj» medijski prostor. Ali kada je u pitanju javni medijski prostor, u gotovo svim zemljama s razvijenim i profesionalnim javnim medijima, pa i u najbližem susjedstvu, religijskim temama bave se kompetentni i obrazovani novinari, odnosno urednici, a tu i tamo i vjerski službenici (među najbolje primjere organizacije religijskog programa na javnom radiotelevizijskom servisu spadaju austrijski ORF i hrvatski HRT). Međutim,

* U ovome članku pojam «Crkva» odnosi se na Katoličku crkvu.

¹ Ugo Vlasisavljević, Etničke zajednice, etnopolitika i božansko dobro, u: Religija i javni život, Forum Bosnae, br. 19/02, Sarajevo, 2002, str. 218.

² Abdulah Šarčević, Odvažnost slobode: etika ljudskih prava, Sarajevo, Pravni centar Fond Otvoreno društvo BiH, 2000, str. 80.

³ Karl Jaspers, Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung (1962), München, 1984, str. 205.

uzimajući u obzir društvenu složenost Bosne i Hercegovine, poteškoće pri odgoju i obrazovanju kadrova, u određenoj prijelaznoj fazi potpuno je prihvatljivo, gotovo nužno, koristiti kadrove i iskustva vjerskih zajednica i crkava u produkciji kvalitetnih programa. Ipak, interes javnih medija kao sredstava informiranja svih građana ni u kojem slučaju ne smije biti samo dugotrajni «radio ili TV vjeronauk» nego i program informativnih, dokumentarnih, dijaloških i obrazovnih sadržaja o religijskome životu iz perspektive općeg društvenog interesa. Kako god nije dopustivo u javnome prostoru dati medijsku palicu u ruke religijskih poglavara, jednako tako nije dopustivo niti istisnuti ili filtrirati religijske sadržaje u javnim medijima. Religija kao vrlo složen fenomen koji je prisutan u gotovo svim segmentima javnoga života zahtijeva i pažljiv i razuman pristup urednika i novinara.

Dopunska odgovornost u ovakvome djelovanju moraju biti i **ostale** ili **male** religijske zajednice, koje moraju imati **ravnopravan pristup i srazmjernu zastupljenost** u religijskim sadržajima u javnim elektronskim medijima. Važno je naglasiti da u produkciji religijskih sadržaja javni radijski i televizijski servis mora surađivati s vjerskim zajednicama i crkvama ali i da su religijske zajednice dužne poštivati neovisnost uređivačke politike javnih emitera. Mogući primjer razvoja posebnih i, vjerujem, u Europi jedinstvenih odnosa između medija i religijskih zajednica u BiH, moći će poslužiti kao iskustvo i onima koji se vole smatrati razvijenijima u svakome pogledu a religija je u takvim društvima istisnuta na marginu medijskoga prostora.

Što na ovo kaže zakon?

Postoji jasna zakonska regulativa koja govori o religiji u medijima. Članak 20, stavak 3 **Zakona o osnovama Javnoga RTV sustava i Javnoga RTV servisa BiH** iz 2002. godine kaže: **Program javnih emitera će uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezične i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine**, a u 21. članku, stavak 1, dodaje: **U ostvarivanju temeljnih programskih načela, javni emiteri će naročito: istinito, cjelovito, nepristrano i blagovremeno informirati javnost o političkim, ekonomskim, obrazovnim, znanstvenim, religijskim, kulturnim, sportskim i drugim događanjima u zemlji i svijetu...** Religija, dakle, ima svoje ravnopravno mjesto i religijski program je obveza Javnoga radiotelevizijskoga servisa BiH.

Zakon o vjerskim slobodama i pravnom položaju vjerskih zajednica i crkava koji je stupio na snagu u ožujku 2004. godine, u 7. članku govori ovako: **Sloboda vjere ili uvjerenja uključuje pravo svake osobe, odnosno crkve i vjerske zajednice, da može očitovati svoju vjeru ili uvjerenje, bilo pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, uključujući, među ostalim, pravo: svakodnevno u javnosti iznositi i zastupati načela svoje vjere ili uvjerenja i prema njima se ravnati s tim da ne ugrožava slobodu drugih ... ustanovljavati, posjedovati i dokidati sve vrste sredstava javnoga priopćavanja sukladno zakonu ... pisati, prevoditi, izdavati knjige, udžbenike i priručnike i širiti odgovarajuće javne proglose u pisanom ili slikovnom obliku u novinama, časopisima, elektronskim medijima i ostalim sredstvima elektronske komunikacije sukladno zakonu.** Dakle, ustanovili smo i potrebu i zakonski temelj da se religija u javnim medijima tretira na adekvatan način. Preostaje nam da još vidimo kako se to dade izvesti.

Kako je religija tretirana u medijima nekad i danas?

Osvrnemo li se na povijest odnosa religije i masovnih medija, možemo uočiti neke vrlo znakovite pojave. Primjerice, Katoličku crkvu je moguće promatrati, iz poglavito društvene perspektive, i kao dobro ustrojenu ogromnu medijsku kuću. Prvo, njezina glavna zadaća je prenositi ili navještati informaciju, odnosno Radosnu vijest (Evandjelje). Drugo, način djelovanja Crkve je zapravo vrlo složeni i moćni komunikacijski kanal (od Svete Stolice kao svojevrsnog «glavnoga uredništva» do klera i aktivnoga laikata na terenu kao svakodnevnih «odašiljača» i «kolportera» Radosne vijesti). I treće, autentičnost i odgovornost rada Crkve, svakodnevni rad u osluškivanju života i rada svojih vjernika ali i svijeta u kojemu djeluje, potvrđuje da je taj dobro ustrojeni komunikacijski kanal dvosmjernan! Zbog svijesti o svome poslanju Katolička crkva danas izrazito snažno njeguje odnose s masovnim medijima. No, nije uvijek bilo tako.

Jedna paradoksalna situacija od prije pola milenija svjedoči o snazi masovnoga komuniciranja, čak i kad je riječ o doktrinalnim, teološkim pitanjima koja su podijelila Crkvu. Mnogima ni danas nije jasan snažan i relativno brz uspon protestantizma u Europi XVI. stoljeća, kojom je

dominirala tada snažna i društveno prilično utjecajna Katolička crkva. Neki teoretičari razlog vide upravo u korištenju masmedija. Naime, početkom XVI. stoljeća, Martin Luther je intenzivno koristio narastajuću tiskarsku industriju (nisu postojali zakoni o autorskim pravima koji bi mu mogli smetati), kako bi javnu društvenu sferu preplavio s barem pet puta više pamfleta i dokumenata od onih koje su pisali njegovi katolički oponenti. I ostali protestantski pisci su danomice ispisivali i umnažali svoje govore i polemike. Više od tri desetljeća protestanti su dominirali radom tiskarskih strojeva. Dok su se katoličke vlasti snašle i same počele koristiti prednosti novoga medija, religijski zemljovid Europe bio je snažno i nepovratno izmijenjen. S obzirom na izraženo protestantsko načelo SOLA SCRIPTURA, ovo je bio svojevrsni paradoks.⁴ Ali Crkva je tada naučila važnu lekciju.

No kasnije se situacija stubokom promijenila. Predvodnica uključivanja religije u medije (uglavnom elektronske) bile su Sjedinjene Američke Države. Prvi uopće religijski radioprijenos bio je poistovijećen s prvim radioprijenosom ljudskog glasa – na Božić 1906. godine.⁵ Američki kršćanski protestantski konzervativci polovicom XX. stoljeća stekli su i vlastite televizije i izgradili distributivne mreže za svoje programe. Već 1970-ih godina izdaci su se popeli na oko 600 milijuna dolara, a u 80-im godinama oko 90 posto religijskih televizija predstavljale su komercijalni poduhvat. Ipak, unatoč ovako velikim ulaganjima (i očekivanjima) uspjeh je bio skroman. Oko dva posto stanovništva gledalo je ove programe, po istraživanjima, uglavnom su to bile žene, ponajviše starije populacije, a prevladavala su domaćinstva s nižim i umjerenim primanjima, i uglavnom nižeg obrazovanja. **Ono što na prvi pogled izgleda da nosi obilježje religijskog širenja, u daljnjem pažljivom ispitivanju izgleda skupljajuće i zbijajuće,** navodi Catherine Albanese u svojoj knjizi **Amerika, religije i religija**.⁶

No, ako bi netko pomislio da je religija u medijima marginalizirana stoga što su religijski kanali slabo gledani, prevario bi se. Religija se pojavljuje i u drugim medijskim sadržajima, čak i u onim zabavnim. No ne uvijek na odgovarajući način. U zapadnome svijetu nije čudno da se pojavljuju i knjige koje govore o tome koliko animirani (crtani) filmovi kao televizijske serije šalju poruku evanđelja, odnosno kako tretiraju religiju uopće.⁷ U Americi se u milijunskim nakladama prodaju knjige koje pišu timovi teologa, psihologa, sociologa, a u kojima će, primjerice, roditelji moći proučiti kako kao vjernici trebaju gledati na najvažnije i najgledanije medijske sadržaje, posebice televizijske emisije ili filmove kao najutjecajnije.⁸ Takvih analitičkih i znanstveno utemeljenih sadržaja kod nas u Bosni i Hercegovini općenito nedostaje. Kod većine vjernika ne postoji izgrađen kritički aparat pristupanja medijskim sadržajima, a nema niti vidljivih znakova da se Crkva na poseban način oko toga skrbi.

Osim toga, u novije vrijeme primat u odnosu na elektronske medije sve više preuzima virtualna mreža – internet. Prema nekim istraživanjima, od onih koji imaju pristup globalnoj mreži, 64% Amerikanaca (to je oko 82 milijuna ljudi) koristi internet, između ostalog i u religijske svrhe.⁹

Kakvo je stanje danas u BiH ?

U Bosni i Hercegovini je danas položaj religije i religijskih sadržaja, općenito u javnim medijima, reduciran na nužni minimum. Stječe se dojam da uprave medijskih kuća *toleriraju* religijske

⁴ Vidi: **Mark U. Edwards, Jr.**, *Media Dominance*, u: *The Christian Century*, 28. veljače 2001, str. 9; vidi: www.christiancentury.org

⁵ **Catherine L. Albanese**, *Amerika, religije i religija*, Office of Public Affairs Embassy of the United States of America, 2004, Sarajevo (prijevod Rešid Hafizović i Enes Karić), str. 424.

⁶ Vidi: **C. L. Albanese**, *Amerika, religije i religija*, str. 426.

⁷ Primjerice, dok neki teolozi za svjetski popularnu animiranu seriju Simpsonovi tvrde da ta serija oslikava kršćane kao ljude koji su izgubili kontakt s realnošću i prikazuje sve one koji slijede Gospodina kao glupane, s druge strane sadašnji primas anglikanske crkve i nadbiskup od Canterburyja, Dr. Rowan Williams, o istoj seriji govori kao o pozitivnome primjeru za djecu s jakim osjećajem za obiteljske vrijednosti; Vidi: Mark I. Pinsky, *The Gospel According to Simpsons*, Westminster John Know Press, Louisville, 2001, str. 143.

⁸ Primjerice: **Walter T. Davis Jr., Teresa Blythe, Gary Dreibelbis, Mark Scalse S. J., Elizabeth Winans, Donald L. Ashburn**, *Watching What We Watch: Prime-Time Television through the Lens of Faith*, Westminster John Know Press.

⁹ Prema istraživanjima iz 2005-2006. godine, 38% (od 128 milijuna) korisnika interneta u SAD, šalje i prima e-mail poruke duhovnog sadržaja, 35% njih šalje ili prima čestitke za vjerske blagdane, 32% njih se priključuje na internet da bi čitali priče i informacije o religijskim temama i događajima, 21% traži informacije o načinima proslave vjerskih blagdana, i tako dalje, pa sve do podatka da je 7% njih dalo donacije religijskim organizacijama ili dobrotvornim službama upravo preko interneta. U istraživanju su sudjelovali i intelektualci sa Sveučilišta Colorado u Boulderu, s ciljem pronalaženja odgovora na seriju pitanja povezanih s *online* religijskim i duhovnim aktivnostima korisnika interneta. Anketa daje jasne dokaze da se najveći broj online vjernika tamo nalazi iz duhovnih razloga, uključujući i traganje izvan vlastitih tradicija, ističu stručnjaci, ali oni pri tom ostaju duboko ukorijenjeni u svojim tradicijama, a internetske aktivnosti upotpunjuju njihove veze s tradicionalnim institucijama, ne odvajajući ih od Crkve. Anketa je otkrila da u SAD dvije trećine onih koji nazoče religijskome obredu svoje duhovne tradicije, svakoga tjedna koriste internet iz osobnih vjerskih i duhovnih razloga. Istraživanje je u travnju 2006. godine proveo neprofitni, nestranački centar za istraživanje, koji financira Pew Charitable Trusts s ciljem ispitivanja društvenog utjecaja interneta. Izvor: www.pewinternet.org

programe i sadržaje zbog možebitnih prigovora javnosti i samih religijskih zajednica, i nerijetko se zadovoljavaju obavljanjem izravnih prijenosa obreda u različitim religijskim tradicijama (uz Božić, Bajram ili Uskrs, naprimjer), iako ni to ne funkcionira uvijek onako kako bi trebalo. S druge strane, činjenica da niti jedan javni medij u BiH nema organiziranu stalnu, profesionalnu redakciju religijskoga programa kao cjelinu, govori da uprave medija nemaju dovoljno sluha za ozbiljniju organizaciju religijskoga programa kao sustavne cjeline (jednu od časnih iznimaka čini BH radio 1 kao javni radijski servis koji ima svojevrsnu redakciju religijskoga programa, ali u kojoj nitko nije zaposlen na radiju nego su svi angažirani kao vanjski suradnici). Unazad nekoliko godina situacija se sporo ali konstantno poboljšava u odnosu na onu od prije desetak godina.¹⁰ Ipak, još uvijek niti u jednim dnevnim ili tjednim novinama (s iznimkom *Večernjeg lista*, izdanje za BiH, i njihova kolumnista **fra Ike Skoke**, koji je, osim što je katolički svećenik i doktor komunikologije) nećemo moći pronaći stalnu rubriku ili komentar vezan za duhovna pitanja ili fenomen religije u društvu, kakve, primjerice, ima zagrebački *Jutarnji list* (autori **Živko Kustić** i **Darko Pavičić**).

Evidentno je da je religija snažno prisutna u društvenome životu u BiH, ali je upitno koliko tu aktivnost prati i adekvatan položaj i razumijevanje religije u javnim medijima. Ipak, pitanje o uzroku takvoga stanja, a koje nikako ne možemo izbjeći, sljedeće je: Jesu li mediji u Bosni i Hercegovini početkom devedesetih godina XX. stoljeća proizvodili iskrivljene slike Boga, religije, duhovne stvarnosti? U jednome od mogućih odgovora na ovo pitanje parafrazirat ću njemačkog protestantskog teologa **Karla Bartha**, koji je svojedobno iznio stav da je sva dotadašnja teologija zapravo bila svojevrsna *antropologija*, odnosno da se čovjek umjesto Bogom u teologiji bavio sobom i time stvorio krivu sliku Boga, koja može poslužiti kao idol. A kad se ta idolska slika predstavi masama, onda se kao posljedica idolatrije u pravilu javlja i nasilje.¹¹ U tome smislu, uvjetno rečeno, i masovni mediji u BiH, zbog neadekvatnog tretiranja religije jesu suodgovorni za optužbe koje nedavnu agresiju na BiH (neopravdano) kvalificiraju kao *vjerski rat*. Ali su jednako tako, da to imenujemo na najbenigniji mogući način, svojom društvenom pasivnošću crkve i vjerske zajednice pridonijele zlouporabi religije u politikantske svrhe. Za to postoji nebrojeno mnogo primjera, a misao profesora Sarajevskog sveučilišta **Uge Vlaisavljevića** to precizno i nemilosrdno detektira: *Politički nijema crkva* (odnosi se na sve religijske zajednice, op. a.) *ne može osigurati religijsku unutrašnjost protiv političke spoljašnjosti*.¹²

U Bosni i Hercegovini bilo je primjera prigovora određenih religijskih poglavara i vjerskih službenika medijima zbog načina kako tretiraju njihovu religiju i duhovnu tradiciju (pa se tako u više navrata dogodilo da pravoslavna liturgija ili bajram-namaz nisu bili prenošeni na Javnom radiotelevizijskom servisu BiH), ali bilo je i slučajeva da su predstavnici jedne religijske zajednice optuživali medije da protežiraju druge religije.

Tako je početkom 1999. godine u pisanim medijima u Bosni i Hercegovini osvanuo osvrt reisu-l-uleme Islamske zajednice u BiH Mustafe efendije Cerića, u kojemu je on naveo da (tadašnja) Televizija Bosne i Hercegovine *kristijanizira, odnosno katolicizira muslimane*. U medijima su se pojavili izvještaji o tomu da je reis Cerić, izražavajući svoje *najoštrije nezadovoljstvo odnosom RTVBiH prema vrijednostima islama i islamske zajednice*, napisao kako *zadaća TVBiH nije da islamizira muslimane, ali da ih ne smije ni katolicizirati*. Cerić je izričito ustvrdio: *Vi, gospodo, upravo to radite. Katolicizirate muslimane*. U pojašnjenju ove tvrdnje navedeno je da TVBiH u svojim programima koristi riječi kao što su Isus Krist, Sveti Otac, koje, prema Cerićevom mišljenju, *predstavljaju partikularne pojmove jedne vjere*. Tituliranje kardinala kao uzoritog Cerić je ocijenio nekom vrstom prozelitizma, a tadašnjim čelnicima državne televizije (Mirsadu Purivatri i Senadu Hadžifežoviću) poručio je kako nemaju potrebe na ovakav način nekome se *slijepo dodvoravati jer to nije uvjerljivo ni onima kojima je namijenjeno, a kamoli onima koji nisu zaslužili takvu vrstu prisile*.¹³ Na takve, po mnogima neprimjerene primjedbe, predstavnici Katoličke crkve su odgovorili prilično odmjereno, trudeći se ne raspirivati tenzije nego čak i educirati javnost o onome što im je (u drugim religijama) nepoznato.¹⁴

¹⁰ Godine 1997. na tadašnjoj Televiziji BiH, kad je Dokumentarno-obrazovni program uređivao **Vlatko Filipović**, pokreće se prvo redoviti katolički religijski program, dok se islamski religijski program javlja nekoliko godina kasnije.

¹¹ Više o tome vidi u: Mile Babić, *Violence is founded on idolatry*, u: *Reconstruction and deconstruction*, Forum Bosnae, br. 15/02, Sarajevo, 2002, str. 21-35.

¹² Ugo Vlaisavljević, *Etničke zajednice, etnopolitika i božansko dobro*, u: *Religija i javni život*, Forum Bosnae, br. 19/02, Sarajevo, 2002, str. 223.

¹³ Pismo je u cjelini objavljeno u magazinu *Ljiljan*, 11. siječnja 1999. godine.

¹⁴ U izvaji za *Glas Amerike*, 14. siječnja 1999, tadašnji kancelar vrhbosanske nadbiskupije Ivo Tomašević je odgovorio: Poštujemo pravo islamskih poglavara i njihove vjernike da daju svoje prijedloge i komentare o prikazivanju njihove vjere na javnim medijima naše zemlje.

U BiH je vidljivo iz navedenog primjera da su pojedine religijske zajednice, ili barem njihovi poglavari, koristili medije kao sredstva političke instrumentalizacije ili kroz njih odašiljali poruke po kojima je bilo moguće provjeriti usklađenost i podobnost javnih, pa i političkih nastupa, s obzirom na važne društvene probleme. Ipak, iako bi to bilo normalno za očekivati, u Bosni i Hercegovini nije u prvom planu naglašena razlika između vjernika i ateista, agnostika.

Unatoč polustoljetnoj agresivnoj ateizaciji, od svih država nastalih raspadom Jugoslavije, vjerojatno je bosanskohercegovačko društvo u najvećoj mjeri ostalo prožeto duhovno-kulturnom baštinom koju su proizvodile i njegovale religijske zajednice. I to u toj mjeri da je danas *de facto* postalo nemoguće dovoditi u pitanje duhovni identitet bilo kojega kolektiviteta. Nereligiozni ljudi su danas marginalizirani, jer je u BiH religija inkorporirana u svijest o kulturnoj baštini. Naravno, svaka religija u svoju *pridodnu* nacionalnu zajednicu. Ali pojavljuje se pomalo neočekivani rezultat. Za razliku od većine drugih europskih društava, navodi franjevački teolog **Ivan Šarčević**, *lom između evanđelja i kulture ne ide toliko izvana koliko iznutra. (...) Mi nemamo poteškoća ni s prešućivanjem važnosti religije u društvenome životu. Naš je problem više u činjenici selektivnog ili iskrivljenog služenja religijom.*¹⁵ Bojim se da su upravo **mediji ti preko kojih se (nenamjerno) vrši kvazireligijska obnova društva.**

Bilo je pokušaja koji su na ovakvo stanje ukazivali, ali bez jačeg društvenog odjeka. Koncem lipnja 2003. godine, BH radio 1 i Fondacija Konrad Adenauer organizirali su okrugli stol o temi *Religija u medijima*. Mediji su prenijeli neke od zaključaka iznesenih na tome skupu: *Religija u medijima je prisutna samo ako je potreban spektakl, dok je duhovni sadržaj potpuno zanemaren. Politika je u proteklom periodu često koristila religiju stvarajući netrpeljivost čak između pripadnika iste religije. Potrebno je što prije početi tretirati religiju na potpuno drugačiji način.*¹⁶

Što bi trebala poduzeti Crkva?

Na teorijskome planu, Katolička crkva u Bosni i Hercegovini djelovala je prilično sustavno i angažirano, sukladno svojim mogućnostima. S obzirom na crkvenu praksu i dokumente, Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine izdala je 2005. godine Direktorij (svojevrsnu uputu) medijima, u kojemu su navedene važne činjenice iz nauka Katoličke crkve o medijima kao i o odnosu crkvenih čelnika i vjernika laika prema i u medijima. Između ostaloga, Direktorij napominje kako crkveni dokument pod nazivom **Inter mirifica** (hrvatski: **Među čudima**) Drugog vatikanskog sabora poziva sve sinove Crkve **složno i po planu nastojati da se sredstva društvenog priopćivanja bez oklijevanja i s najvećim marom prema potrebama vremena i prilika djelotvorno uporabe u mnogobrojnim djelima apostolata i prepriječe štetne pothvate, pogotovo u krajevima gdje moralni i religiozni napredak zahtijeva što hitniju i djelatniju nazočnost.** (br.13)¹⁷

Kakva je uopće situacija danas u svijetu i kakva je tendencija među medijima? **Društvene tendencije individualizma koje su medijska kultura i odgoj podupirali, tumače vrjednote u korist svake osobe, a manje vrjedniju ulogu društvenih institucija obitelji, Crkve i države.**¹⁸ No, kojim kriteriji da Crkva na pravi način pristupi masmedijima? U Direktoriju se navodi sljedeće: **Sve to zahtijeva određenu profesionalnost, prikladnost ponude i poznavanje zakonitosti i djelovanja masmedija.**¹⁹ (...) **Zatvorenost i indiferentnost su najštetnije za Crkvu i vjernike. Zato se često i o dobrim stvarima koje se događaju mogu čuti nepotpune ili iskrivljene informacije, a kod nekih negativnosti je situacija još gora.**²⁰

Pretpostavljamo da je ovo pismo prouzročeno nezadovoljstvom prikazivanja islama u vremenu prošloga katoličkoga Božića koji je ove godine pao u vrijeme mjeseca posta ramazana. Zahvalni smo RTVBiH i drugim medijima što su ove godine korektno prikazivali katoličke božićne proslave te prenosili izvještaje katoličkih velikodostojnika. Ne smatramo da spominjanje naših naziva za utemeljitelja kršćanstva i katoličke velikodostojnike preko tih medija predstavlja katoliciziranje eventualnih gledatelja i slušatelja koji nisu katolici. Sjećajući se gorkoga iskustva iz doba komunizma kad su na javnim mjestima sve religije bile izrugivane, smatramo da je poželjno tako govoriti o drugim religijama u javnim medijima da se sljedbenici dotične religije u njima mogu osjećati poštivani, a ne iskarikirani. Što se tiče naslova uzoritost on je uobičajen prijevod međunarodnog izraza eminencija koji, prema Klaićevom rječniku stranih riječi iz 1986., znači preuzvišenost, uzoritost. To je naslov poštovanja za visoke javne službenike u političkim i vjerskim zajednicama, a u katolicizmu je pridržan za kardinale kao zbor najviših papinih suradnika u predvođenju Katoličke crkve; Vidi: www.voa.gov/misc/croatia/reis.html

¹⁵ Ivan Šarčević, Vjerski tisak kao sredstvo evangelizacije, u Bosna Franciscana, godina VII, br. 13, Sarajevo, 2000, str. 50.

¹⁶ Vidi članak Religija u medijima prisutna je samo kao spektakl, u Start, godina V, broj 93, 26. 3. 2003.

¹⁷ (Biskupska konferencija BiH), Mediji – divni Božji darovi u službi Evanđelja, Direktorij za sredstva društvenog priopćivanja, Vijeće za sredstva društvenog priopćivanja BK BiH, Sarajevo, 2005, str. 3.

¹⁸ Isto, str. 10; usporedi: A. Zancchi, La sfida dei mass media, Milano 1990, str. 132-137.

¹⁹ Isto, str. 14.

²⁰ Isto, str. 48.

S obzirom na upućenost na suradnju s medijima, Crkva je sama sebi definirala zadaću: **Vijeće (misli se na Vijeće za sredstva društvenog priopćavanja Biskupske konferencije BiH, op.a.) treba biti u dodiru i uspostaviti srdačne veze s profesionalnim radnicima u sredstvima društvenog priopćavanja i s odgovarajućim ustanovama. Priteći u pomoć svakom njihovu zahtjevu (naglasio M.-A. B.) pružajući im dokumentaciju, dajući savjete i pomoć.**²¹ I sam Direktorij definira segmente koje Crkva treba imati kako bi uspješno preživjela u medijskome oceanu koji preplavljuje suvremeni svijet. To su ponajprije: ured za odnose s javnošću, ured za praćenje i analizu medija, institut glasnogovornika, katoličke udruge medijskih djelatnika, i tako dalje.²² Nažalost, u Crkvi to još nije zaživjelo u dovoljnoj mjeri. A slobodno se može zaključiti da bi i javni mediji uspješnije djelovali kad bi crkvena infrastruktura bila postavljena i prema medijskim potrebama. Jednako tako, nema analitičkog pristupa medijskome sadržaju, nakon čega bi bilo moguće argumentirano i znanstveno ukazati na pogreške napravljene u medijskome prostoru i spriječiti moguću štetu zbog zlouporabe religije u javnosti. To bi svakako morala biti zadaća Crkve, odnosno, kad je već uspostavljeno, Vijeća za sredstva društvenog priopćavanja Biskupske konferencije BiH. Ovo proizlazi iz načela koji Direktorij BK BiH traži od crkvenih djelatnika, a to je otvorenost. **Veća otvorenost Crkve prema medijima pridonijet će boljoj slici o Crkvi, to će omogućiti da se spominje više pozitivnosti, ali ne bježeći od problema, te da se poboljša život društva u cjelini.**²³

Čak se i novi crkveni Zakonik bavi medijima, a što ne možemo pronaći u starom Kodeksu iz 1917. godine.²⁴ Kanon 822 u svome prvom paragrafu kaže: *Neka crkveni pastiri u obavljanju svoje zadaće, služeći se vlastitim pravom Crkve, nastoje upotrebljavati sredstva društvenog priopćavanja*, a u daljnjem tekstu istoga kanona konstatira se da je pravo i dužnost vjernika odnosno laika, posebno javnih djelatnika masmedija, da preko sredstava društvenog priopćavanja sudjeluju u djelu evangelizacije.²⁵ Svakako ne treba gubiti iz vida niti kanon 823, koji izražava dužnost i pravo pastira Crkve da nadziru upotrebu medija u kontekstu vjere i morala: *Da bi se sačuvala cjelovitost vjere i običaja, dužnost je i pravo pastira Crkve da bdiju, da se ne nanosi šteta vjeri i moralu vjernika preko spisa i preko sredstava društvenog priopćavanja* (paragraf 1a). Crkveni zakonik u kanonu 1369 čak traži *pravednu kaznu* za one koji služeći se sredstvima društvenog priopćavanja izgovore psovku, ili vrijeđaju moral, ili se ružno izražavaju, ili izazivaju mržnju ili prezir protiv religije ili Crkve.²⁶

U jednoj poruci belgijskoga kardinala Godfrieda Daneelsa, sa skupa udruženja europskih biskupa odgovornih za medije održanoga 2002. godine, stoji sljedeće: **Javni mediji su pod utjecajem jakih protukršćanskih i protukatoličkih sila koje priječe da se u njima pojavi vjera. Europarlament u Strassbourgu diskriminira katolike jer su dobro organizirani i time opasni, a alergičnost prema Katoličkoj crkvi uočljiva je posvuda**, upozorava kardinal Daneels, objašnjavajući da je u takvim uvjetima otežano medijsko djelovanje Crkve. **Zanimanje medija usredotočeno je samo na ono što se dogodilo u jednom danu. To je pristup koji od svega pokušava napraviti predstavu. Zanima ga samo crno-bijela stvarnost i konfliktni događaji, nikako ideje. Insistiranje na kratkoći i površnoj percepciji traži mišljenje bez razmišljanja, istog trena. U takvim uvjetima, gdje mediji otupljuju kritički duh i, zahvaljujući njima, svi počinju misliti na isti način, vrlo je otežano ugrađivanje kršćanske stvarnosti u suvremenu kulturu.** Kako kardinal Daneels tvrdi, **katolici moraju biti spremni radije podnositi pogreške nego prikriveni šutjeti.** No, kardinal nije baš blag niti u analizi postojećih katoličkih medija: **Neprepoznatljivi smo, strukovno nekvalitetni, a sadržajno nezanimljivi. Ne trebamo nuditi ono što i drugi, samo lošije, pa se onda čuditi što čitatelji idu drugima...**, naveo je tada belgijski primas.

Jedan od ljudi koji je uložio medija dodao jaku religijsku notu bio je pokojni papa Ivan Pavao II., kojega su na svim njegovim putovanjima po svijetu (a napravio ih je više od stotinu) uvijek pratili novinari. On je znao uputiti svojevrsnu kritiku praksi Crkve koja je zanemarivala odnos prema masmedijima. U pastoralnoj uputi **Nadolaskom novog doba**, on piše: **Prednost se daje općenito drugim sredstvima za naviještanje evanđelja i za odgoj, dok se sredstva javnog priopćavanja prepuštaju inicijativi pojedinaca, ili malenih skupina koje ulaze u**

²¹ Isto, str. 59.

²² Isto, str. 60-62.

²³ Isto, str. 70.

²⁴ Josip Beljan, Radio i Kristov evanđeoski nalog, KS, Zagreb, 1991, str. 39.

²⁵ Isto, str. 41.

²⁶ Isto, str. 41.

pastoralno planiranje tek na sporedna vrata. To treba promijeniti.²⁷ Čak i nakon smrti, u svojoj oporuci Ivan Pavao II. eksplicitno je zahvalio medijima na poslu koji su obavljali prateći njegovu djelatnost. To je konačni dokaz da je Wojtiła kao najvažniji alat u svome poslanju koristio masovne medije a na novinare gledao kao na svoje suradnike u najvažnijem poslu – prenošenju Poruke. Ivan Pavao II. nije medije samo držao važnima, nego ih je poštivao a medijske djelatnike izgrađivao. Ako bismo tražili metodu kojom je Papa pristupao medijima onda bismo ju mogli svesti na princip – Ivan Pavao II. nije imao kompleksa i nije se bojao.²⁸

Katolička crkva u BiH danas izdaje jedne tjedne, nekoliko mjesečnih novina i magazina, puno više lokalnih župnih listova i listića. Osim toga, djeluju i četiri katoličke informativne agencije/ureda (od kojih je najvažnija Katolička tiskovna agencija – KTA), čije vijesti nerijetko prenose i javni mediji, a jedna radijska postaja – Radio Mir Međugorje – najveći dio svoga programa posvećuje životu i aktivnostima u Katoličkoj crkvi u BiH i u svijetu. U posljednje vrijeme pojavljuju se i kvalitetno uređene internetske stranice i portali.

Unutar Biskupske konferencije BiH, kako sam već spomenuo, djeluje posebno vijeće koje se bavi medijima. Trenutno mu je na čelu banjolučki biskup **mons. Franjo Komarica**. Vijeće za sredstva društvenog priopćivanja BKBiH ima svoje redovite aktivnosti, a tradicionalno svaki posljednji ponedjeljak u rujnu obilježava kao *Dan sredstava društvenog priopćivanja*. Vijeće se povremeno osvrće na stanje u medijima. Primjerice, u ožujku 2007. godine ovo Vijeće Biskupske konferencije BiH konstatiralo je da Javni RTV servis BiH nedovoljno prati aktivnosti Katoličke crkve.²⁹ I dosad je u nekoliko navrata Crkva slično reagirala, ali se od ovih konstatacija nije ništa bitno pomaklo. Nakon dobro uspostavljene teorijske podloge, krajnje je vrijeme da Crkva napravi neke bitne poteze i u praksi.

Što i kako trebaju mediji?

S obzirom na činjenicu da nisu puno napravili, za medije bi bilo dovoljno postaviti nekoliko konkretnih ciljeva. Prvo, ustanoviti nužnost organizacije religijskih programa i sadržaja i tomu pristupiti ozbiljno. Drugo, javni mediji bi svakako trebali usvojiti plan rada redakcije religijskoga programa u suradnji s Crkvom (i ostalim religijskim zajednicama). Treće, i mediji i Crkva morali bi se zajednički angažirati oko educiranja adekvatnih kadrova koji mogu sudjelovati u procesu proizvodnje religijskog programa. A četvrto, što je jako važno, mediji bi morali temeljito i postupno raditi na odgoju publike za recepciju ponuđenih religijskih sadržaja.

Media plan institut iz Sarajeva je početkom 1999. godine iznjedrio kratku analizu položaja religije u medijima i tadašnju situaciju opisao kao **agresivni religijski integralizam**. U izvještaju naslovljenom **Religija u medijima – Dominantno zemaljsko umjesto duhovno**, stoji između ostaloga i sljedeće: **Takođe je interesantno zapaziti, da većina učesnika u raspravama o položaju religije u medijima zanemaruje prirodu pojedinog medija i značaj medijskih žanrova. Događaji iz religijskog života, uključujući i praćenje aktivnosti vjerskih zvanika i institucija, imaju mjesto u informativnim programima, kao i svaki drugi događaj i to u skladu sa kriterijima važnosti koji postoje u profesionalnom novinarstvu. Edukativni programi o vjeri koji nemaju karakter vjerskog obreda i učenja su sastavni dio edukativnog programa radio ili tv stanice i uređuju se po profesionalnim medijskim standardima. Međutim, direktno prenošenje vjerskih obreda na radiju ili televiziji, ili njihova produkcija u samoj redakciji, već nemaju takav medijski karakter. Radio ili televizija u tom slučaju služi samo kao megafon, sredstvo distribucije. Zato ovakva vrsta programa mora biti dogovorena između radiotelevizije i vjerskih institucija, na bazi opšte obaveze koja važi za javne servise. U našem slučaju, vjerski programi različitih konfesija moraju biti do kraja izbalansirani, a profesionalci sa medija imaju i pravo i profesionalnu odgovornost da pronalaze najbolje forme prezentacije u skladu**

²⁷ Aetatis novae, br. 20; usporedi: Ivan Pavao II, Crkva u Europi, br. 63; citirano prema: Mediji – divni Božji darovi u službi Evanđelja, Direktorij za sredstva društvenog priopćivanja, Vijeće za sredstva društvenog priopćivanja BK BiH, Sarajevo, 2005, str. 51.

²⁸ Marko-Antonio Brkić, Ivan Pavao II. je medije poštivao a novinare izgrađivao, u Svjetlo Riječi, godina XXIII, broj 266, svibanj 2005, str. 52.

²⁹ U Priopćenju od 2. ožujka 2007. između ostaloga stoji: Pod predsjedanjem banjolučkog biskupa dr. Franje Komarice održana je 2. ožujka u prostorijama Biskupske konferencije BiH sjednica Vijeća za sredstva društvenog priopćivanja BK BiH. (...) Razgovaralo se i o potrebi jače međusobne suradnje katoličkih medija koji djeluju na području BiH te o mogućnosti organiziranja susreta članova Vijeća s odgovornim osobama koje u programima svojih radijskih i televizijskih postaja na području BiH prate katoličku tematiku. Primijećeno je da javni bh. emiteri površno i nedovoljno prate zbivanja unutar Katoličke crkve. (...) Također se govorilo i o potrebi veće pozornosti prema medijskoj izobrazbi na teološkim učilištima u BiH. (...) Načelno se razgovaralo i o potencijalnim mogućnostima pokretanjem elektroničkog katoličkog medija koji bi pokrивao područje cijele BiH. Izvor: KTA.

sa karakterom njihovog medija.³⁰ Iako je očigledno umjetno ekvidistancirana i s nedovoljno osjećaja za duhovne potrebe gledatelja i slušatelja, ova kratka analiza upućuje na neke važne probleme rada s religijom u medijima i upućuje na moguće opasnosti i zablude.

Etika – što još Crkva može ponuditi medijima?

Osim suradnje u proizvodnji programâ, još je jedno važno polje na kojemu se trebaju susresti Crkva i mediji. Naime, Crkva snažno zagovara odgovorno rukovanje medijima, svjesna njihove moći (koliko izgrađujuće toliko i razarajuće), te već desetljećima istražuje i objavljuje dokumente o etičkome postupanju u radu s medijima. Crkva to shvaća u svjetlu posebne, medijske etike. Papinsko **Vijeće za sredstva društvene komunikacije** izdalo je 2000. godine dokument **Etika u obavijesnim sredstvima**. U tome dokumentu Crkva pokazuje da mediji trebaju biti u službi ljudske osobe, zatim ukazuje na neka važna kršenja dobra ljudske osobe, daje temeljna načela djelovanja u medijima i kroz medije. Dokument upozorava na zlouporabe kojima se nerijetko služe medijski djelatnici kako bi promovirali određene osobe ili vrijednosti, ali i na moguće kušnje od strane religije. S obzirom da su te zlouporabe (ili barem neke od njih) prisutne i u Bosni i Hercegovini, ovdje ćemo ih ukratko navesti: (...) **promatranje obavijesnih sredstava isključivo u negativnome svjetlu; neshvaćanje da razumni kriteriji društvenih obavijesnih sredstava poput objektivnosti i nepristranosti mogu također zakočiti posebne postupke u korist institucionalnih religioznih interesa, predstavljanje vjerskih poruka na način utemeljen na osjećajnosti i manipulaciji, kao da su proizvod u takmičenju na zasićenom tržištu; korištenje medija kao sredstva za nadzor i prevlast; održavanje nepotrebne tajnosti ili vrijeđanje istine; umanjivanje evanđeoskog zahtjeva obraćenja, kajanja i revizije života, zamjenjujući istodobno te stvarnosti s blagom religioznošću koja malo zahtijeva od ljudi; ohrabriranje fundamentalizma, fanatizma i vjerske isključivosti koji raspaljuju prezir i neprijateljstvo prema drugima.**³¹

S obzirom na ovu važnu doktrinu Katoličke crkve, važno je naglasiti da je etičko poslanje svih crkava i vjerskih zajednica u medijskome prostoru svakako jedan od zadataka koje nameće vrijeme u kojemu živimo. Ukoliko zaista religijske zajednice žele sudjelovati u oblikovanju etičkih normi medijskoga djelovanja, onda bi i sami njihovi poglavari morali više pozornosti posvetiti davanju vlastitoga primjera u medijskim nastupima.³² Čini se da će upravo na tome ispitu, vlastitoga svjedočanstva vrijednosti za koje se zalažu duhovni poglavari, proći ili pasti koncept odgovorne uloge religije u masovnim medijima, i uopće u društvu.

Umjesto zaključka – Istina, zajednički kriterij Crkve i medija?

U svome djelu **Technik und Wissenschaft als Ideologie** iz 1968. godine, njemački filozof Jürgen Habermas podvlači da **vladajuća ideologija određuje što je istina**. S obzirom da se Crkva u bitnome dijelu svoga poslanja bavi istinom, sasvim je suvislo postaviti pitanje o tomu možemo li onda dovesti u vezu djelovanje Crkve s određivanjem istine od strane vladajuće ideologije. Svakako, Crkva izvor istine ima u Bogu (koji je po sebi apsolutan), pa je stoga i obvezna zahtijevati i navještati istinu, bez obzira na to koju «istinu» određuje vladajuća ideologija. Kako u tome mogu pomoći mediji?

Razmatrajući zbog čega je istina kao kriterij novinarske profesije važna, neki suvremeni autori u Bosni i Hercegovini spremni su ustvrditi da je upravo **teologija ta koja je označila život na Zemlji privremenim i prolaznim, a 'onaj svijet' istinitim i konačnim. Na taj je način apsolutna istina dislocirana izvan realiteta, a sudbina svijeta na zemlji ostavljena ovisnom o istini u obliku Boga (Apsoluta), čak neovisno o tome kako ga je koja reli-**

³⁰ Vidi: Novosti o medijima (Online izdanje Media plan instituta iz Sarajeva), br. 24, serija I, 25. siječnja 1999. godine, autor teksta D.B. (Dušan Babić?); izvor: <http://www.mediaonline.ba/ba/arhiva/arhiva/pdf/1999/mnbr24bh.pdf>

³¹ (Papinsko vijeće za društvena obavijesna sredstva), Etika u obavijesnim sredstvima (prijevod na hrvatski), IKA, Zagreb, 2000, br. 18, str. 22-23.

³² **Veliku nadu da religijski lideri mogu odigrati snažnu ulogu u procesu obnove povjerenja upravo kroz medije, izrekao je i visoki predstavnik u BiH Christian Schwarz Schilling:** Religija je nešto što u BiH može odigrati značajnu ulogu vezano za ponovnu uspostavu povjerenja. Vjerski vođe ne trebaju u medijima stalno isticati različite stavove koje imaju o određenim pitanjima. (...) Kada sam se ja susreo s Međureligijskim vijećem BiH oni su mi kazali kako oni ustvari imaju istovjetno mišljenje o najvećem broju pitanja. Ja sam im odgovorio da u novinama čitam potpuno drukčije stvari. Kazao sam im da, ako je to zbilja tako, i to morate javno reći. Ako javno govorite samo o stvarima o kojima se ne slažete, onda će i građani dobiti pogrešnu predstavu, a nekim političarima će se to možda i svidjeti, pa ćete vi biti odgovorni za ono što će se dogoditi. Vidi interview s Christianom Schwarz-Schillingom, Večernji list, 18. svibnja 2006.

gija pojmila i prihvatila.³³ S obzirom na Habermasove riječi i na cjelokupnu zbilju koja nas u suvremenome ubrzano sekularizirajućem svijetu okružuje, nužno je konstatirati da mediji koji su otvoreni religijskim zajednicama nude mogućnost rada na moralnoj preobrazbi društva. I to vrlo snažnu mogućnost, koju Crkva nikako ne bi smjela propustiti. S obzirom na to da Crkva na medije gleda kao na bitne pronositelje Radosne vijesti – evangelizacije, ostvariti evangelizaciju u sekulariziranome ili desakraliziranome svijetu nije uvijek jednostavan posao, i nisu joj uvijek svi društveni segmenti u komunikacijskome kanalu naklonjeni. Ali je Crkva ponekad, kako kaže teolog (i mostarsko-duvanjski biskup) Ratko Perić, **nužno primorana na riskantno eksperimentiranje**, u čemu mediji mogu imati snažnu ulogu. Perić je u svojoj disertaciji, neposredno nakon Drugog vatikanskog koncila, naveo: **Sekularizirano čovječanstvo, u negativnom smislu, ne predstavlja samo poteškoću u pogledu evangelizacije već je to prijetnja i samoj Crkvi i ljudskome rodu kao takvome. Međutim, odgovor na problem sekulariziranog društva može doći, vjerujemo, iz Kristove Crkve. Ona, otvarajući se posvjetovnjačenom čovječanstvu, ulazi na nepoznat teren na kojem se mora snalaziti, probijati i pokazivati svoje stvaralaštvo i maštovitost. Ona je nužno primorana na riskantno eksperimentiranje u kojem je neuspjeh utoliko umanjen ukoliko ima više vjere, svijesti i pouzdanja da Duh vodi svakog pojedinca i čitavo čovječanstvo. Crkva može ostvariti ovaj eksperiment svojim poniznim služenjem i cjelovitom predanošću ljudskome rodu, u pouzdanju prema današnjem čovjeku, u poštovanju vrednota koje on posjeduje, nastojeći pomoći evanđeoskom porukom i svojim duhovnim bogatstvom razvoj duhovno-duševnih moćiju koje postoje u cjelokupnom ljudstvu. Doprinosći tako punom savršenu čovjeka i spasu svijeta, Crkva ispunjava svoj misijski zadatak.**³⁴ Ove riječi i danas snažno odjekuju i u njima se jednostavno može prepoznati sposobnost Crkve da svoju poruku pošalje suvremenome čovjeku, poštujući njegove vrednote i pokazujući svoje stvaralaštvo i maštovitost. To je zasigurno recept za pristup medijima koji će imati značajne rezultate, ako ga još budu pratili kompetentnost i predanost osoblja koje na **prijenosu poruke** treba djelovati. A takvo osoblje treba odgojiti, kako doktrinalno vjerski, tako i profesionalno novinarski.

Osim švicarskoga teologa svjetskoga glasa Hansa Künga i njegova projekta Svjetska etika (njem. Weltethos) koji se zalaže za, grubo prerečeno, parlamentarni model koji zastupa model univerzalnosti na temelju minimalnog koncenzusa s jedne, i njegovih kritičara koji negiraju bilo kakvu utemeljenost univerzalne etike s druge strane, javlja se i treći put. Papa Ivan Pavao II. jasno je stavio do znanja u svome govoru o globalizaciji sudionicima znanstvenog skupa Papinske akademije društvenih znanosti održanome u travnju 2001. godine: **Crkva od vas očekuje uvid koji omogućuje bolje uočavanje etičkih pitanja koja su uključena u proces globalizacije ... Globalizacija a priori nije ni dobra ni loša. Postat će ono što ljudi od nje načine... Budući da čovječanstvo ulazi u proces globalizacije, ne može više bez zajedničkog etičkog kodeksa. To ne znači da trebamo stvoriti jedan dominantni društveno-gospodarski sustav koji bi nametao svoje vrijednosti i kriterije o etičkom razmišljanju. Norme društvenog života treba tražiti u čovjeku kao takvom, u univerzalnom čovječanstvu kakvo je izašlo iz Stvoriteljeve ruke.**³⁵

Alen Kristić, bosanskohercegovački katolički mislilac (franjevačke provenijencije), potaknut mišlima Hansa Künga o ulozi religije u svjetskoj etici, navodi da postoji više načina na koje religije mogu pridonijeti stvaranju nove političke kulture, te tako navodi i sljedeća načela:

- religija se treba postaviti protiv političkoga poklonstva,
- religija treba njegovati uključive identitete (bez straha u susretu s drugačijim),
- religija treba govoriti o tuđoj patnji,
- religija treba razgrađivati predrasude,
- religija je mjesto gdje se mogu osigurati psihološke (nadvladavanje strahova) i socijalne (materijalna neovisnost) slobode,
- religija treba nužno podsjećati na općeljudske dužnosti,

³³ Vidi: Amila Šljivo, Istina – kriterij novinarske profesije, u Znakovi vremena, vol. 4/5, br. 13/14, Sarajevo, 2001, str. 108-109.

³⁴ Ratko Perić, Smisao evangelizacije u perspektivi anonimnog kršćanstva, separat iz disertacije (Pars Dissertationis ad Lauream in S. Theologia), Pontificia Universitas Urbaniana, Sarajevo, 1976, str. 70.

³⁵ Govor izvorno održan na engleskom jeziku i objavljen u: Acta Apostolicae Sedis, XCIII (2001), N.9 (1. Septembris 2001), 598-601; Više o ovome vidi u: Mato Zovkić, Univerzalni moral u međureligijskom dijalogu i suradnji, u: Vrhbosnensia, časopis za teološka i međureligijska pitanja, god. VIII, br. 2, Sarajevo, 2004, str. 281-303.

- religija treba bdjeti nad poštivanjem religijskih simbola (izbjegavati zlouporabe), te na koncu,
- religija treba biti izvor nadahnuća za prvi korak u ime mira.³⁶

Ovo nije sigurno recept za savršen društveni uspjeh i dijalog bez poteškoća, ali je polazište za izgradnju dobrog temelja univerzalnih vrijednosti. Mogu li mediji biti ti koji će osnažiti društvenu funkciju religije usmjerenu na pomirenje i zajedničko dobro? Ostaje da se vidi.

³⁶ Vidi: Alen Kristić, U potrazi za novom političkom kulturom – Politika i religija pred izazovima postmoderne, u: Status, magazin za političku kulturu i društvena pitanja, br. 10, Mostar, 2006, str. 228-236.

Amir Hodžić

ISLAMSKA ZAJEDNICA I MEDIJI

«O vjernici, ako vam kakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.»

(Kur'an, sura 49, ajet 6)

«Govori istinu pa makar bila gorka.»

(Hadis – izreka Božijeg poslanika Muhammeda)

U ovom ajetu i hadisu je osnova onoga što se po islamskom učenju očekuje od medijskih djelatnika, a to je da ono što saopćavaju javnosti bude prije svega istinito i tačno.

Islamska vjerska zajednica u BiH u odnosu prema medijima uzima u obzir okolnosti i specifičnosti života u BiH.

U Islamskoj zajednici nema posebnih pisanih pravila kojima bi se regulirali odnosi Islamske zajednice prema medijima, ali je jasno izgrađen odnos i praksa. Pitanje odnosa medija prema Islamskoj zajednici, i obratno, Islamske zajednice prema medijima, povremeno je i tema najviših foruma i tijela Islamske zajednice kao što su Sabor i Rijaset.

Organiziran je poseban kolokvij o medijima, novinarska škola za novinare koji se zanimaju za praćenje IZ-a, a jedno istraživanje je uradila i posebna komisija koju je formirao Sabor. Sve to govori da u Islamskoj zajednici imaju izgrađen odnos prema medijima i njihovom značaju i ulozi u društvu.

Šta Islamska zajednica očekuje od medija može se vidjeti i u izjavi o Moralnoj obavezi Savjeta reisu-l-uleme objavljenoj 2000. godine. U ovoj Izjavi jasno su pozvane nadležne vlasti, ali i svi odgovorni, da razvijaju medije masovnog komuniciranja (radio, televiziju, novine i dr.) koji neće promovirati laž, klevetu, podjelu, nepovjerenje i neprijateljstvo među ljudima, već će doprinostiti izgradnji zdravog demokratskog društva. S tim u vezi, Savjet reisu-l-uleme u svojoj izjavi apelira da se vjerskim zajednicama omogući veći pristup medijima.

Evidentna su dva pristupa u rješavanju zastupljenosti religijskog programa na RTV stanicama.

Prvi je gdje RTV kuće pristaju, iako nerado, realizirati vjerski program, ali ga uređuju njihovi novinari. U izuzetnim prilikama traži se saradnja Islamske zajednice (npr., komentator za prijenos bajramske svečanosti). Drugi pristup je tamo gdje Islamska zajednica insistira da urednici ovih programa budu ljudi koji imaju teološko obrazovanje (ili, uz teološko, i žurnalističko obrazovanje).

Islamska zajednica ne očekuje samo da mediji daju svoj doprinos već je ona i aktivni sudionik kako bi se doprinijelo objektivnom informiranju. U tom pogledu Islamska zajednica organizirala je:

Tromjesečnu novinarsku školu

Polaznici su bili uposlenici agencije MINA i mladi novinari iz drugih medija koji se bave vjerskim temama.

Tromjesečna novinarska škola organizirana je u agenciji MINA u periodu mart-maj 1996. godine. Predavači su bili iskusni novinari iz različitih medija, kao i profesori žurnalistike, društvenih nauka i istaknute ličnosti političkog života. Uvodno predavanje je održao reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić, o značaju informiranja za muslimane u BiH. Predavanja su držali prof. dr. Muhamed Nuhić, koji je bio i voditelj škole, dr. Safet Halilović, dr. Atif Purivatra, dr. Jusuf Žiga, prof. Mehmedalija Hadžić, dr. Omer Ibrahimagić, prof. Mustafa Spahić, dr. Ismet Grbo, dr. Asaf Džanić, dr. Džemal Latić, Hasan Čengić, Osman Topčagić, dr. Hilmo Neimarlija, prof. Halim Mulaibrahimović, novinari Senad Hadžifejzović, Arif Zulić, Nada Al Issa, Salih Konjhodžić, Mufid Memija, Amir Hodžić, Aziz Kadribegović, Šemso Tucaković i TV-snimatelj Amir Salman.

Seminar za RTV novinare

Seminar «Prezentacija islama putem elektronskih medija», čiji je cilj bio unapređenje programa, poboljšanje kvaliteta i sadržaja, organiziran je 2001. godine u trajanju od pet dana.

Učesnici su bili urednici programa na lokalnim RTV stanicama ili njihovi saradnici, a predavači urednici i saradnici programa Televizije Bosne i Hercegovine (Hakija Topić, direktor fotografije u svim programima koji se bave islamom, Nenad Đurić, urednik na RTVBiH, Remzija Pitić, urednik vjerskog programa na Televiziji BiH, Nedžad Grabus, urednik vjerskog programa na Radiju Bosne i Hercegovine, i dr.).

Seminar je organizirao Rijaset u saradnji sa ISESCO-m.

Programi na radio i televizijskim stanicama koji afirmiraju duhovnu komponentu utemeljenu na islamu novi su segment djelovanja. Veliki problem predstavljala je činjenica da su radio i televizijske tehnike teolozima bile vrlo daleke, sa jedne, a da je, sa druge strane, poznavanje islama od strane novinara i ostalih djelatnika u elektronskim medijima bilo na vrlo niskoj razini. Ta situacija se mijenja. Kombinacijom iskustava i sa jedne i sa druge strane nastali su današnji programi. Ovim seminarom napravljen je još jedan iskorak u poboljšanju kvaliteta i kvantiteta spomenutih programa.

Istraživanje Saborske komisije za medije

Sabor IZ-a u BiH je na sjednici održanoj 30. aprila 2005. godine formirao Komisiju za medije, čiji je zadatak bio istražiti, analizirati i ponuditi moguća rješenja za poboljšanje medijske aktivnosti. Istraživanje je obavljeno u periodu juni-decembar 2005. godine. Komisiju su sačinjavali Nedžad Grabus, Remzija Pitić, Zehra Alispahić, Besim Čanić i Suad Mahmutović.

Jedna od konstatacija ove Komisije je da mediji, elektronski posebno, nakon 11. septembra, «love vještice» koje su uglavnom muslimanskih korijena i to značajno utiče i na stanje u BiH, gdje «mediji nisu nikakva oaza, oni samo prate trendove u svijetu».

U osvrtu na medijsko praćenje aktivnosti Rijasetu IZ-a u printanim medijima Komisija je konstatala da su informacije o tome zastupljene u većini printanih medija i da je njihovo prezentiranje uglavnom objektivno i korektno. Primjetno je da se mediji sve više oslanjaju na zvanične informacije službi Rijasetu, što umanjuje propuste.

Kada je riječ o komentarima i analizama primjetna je njihova zastupljenost u dnevnim novinama, kao i u časopisima i magazinima. Ovi komentari i analize imaju vrlo kritički pristup u tretiranju aktivnosti Rijasetu i reisu-l-ulemu najčešće pokušavaju dovesti u vezu sa aktivnostima SDA.

Na osnovu istraživanja, Komisija je predložila da se formira medijski centar IZ u BiH koji bi pratio medijske aktivnosti u vezi sa radom Islamske zajednice.

Mediji u IZ

MINA

Rijaset IZ-a u BiH je 1990. godine osnovao Muslimansku informativnu novinsku agenciju MINA, koja je na neki način servis i ispomoć zainteresiranim redakcijama i novinarima koji žele pisati o islamu, muslimanima i Islamskoj zajednici u BiH. MINA se bavi informiranjem o stanju muslimana u BiH i bošnjačkoj dijaspori, aktivnostima Islamske zajednice u cjelini, a posebno njenih organa i tijela, Sabora, Rijasetu muftiluka, medžlisa, džemata... MINA priprema i šalje informacije medijima, prenosi zvanična saopćenja i izjave, po potrebi organizira konferencije za novinare, na usluzi je novinarima i redakcijama u njihovim zahtjevima za intervju sa reisu-l-ulemom, zamjenikom reisu-l-uleme i drugim zvaničnicima u Islamskoj zajednici, te pokušava pomoći u realizaciji pojedinih emisija i tema.

MINA priprema i sedmični bilten za organe i dužnosnike IZ-a u BiH i dijaspori, čime doprinosi potpunijem međusobnom informiranju.

Direktor: Amir Hodžić
Urednik: Nermana Abdukić
Sjedište: Isa-bega Ishakovića br 2, Sarajevo
T/f: 033/ 446-447 i 033/ 446-905
e-mail: minasar@bih.net.ba i minasar@yahoo.com

PREPOROD – Islamske informativne novine

Preporod je informativno glasilo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Izdavač je Rijaset IZ-a. Preporod izlazi dva puta mjesečno i distribuirao se na cijelom području Islamske zajednice, kako u Bosni i Hercegovini tako i u dijaspori.

Intencija lista jeste da javnosti ponudi sve relevantne informacije u vezi sa radom organa i ustanova Islamske zajednice, čelnih ljudi, obavijesti o dešavanjima u džematima, medžlisima, muftijstvima, aktuelnostima među muslimanima i ostalim pitanjima od interesa za islam i muslimane, te pruži informacije o aktuelnostima iz islamskog svijeta.

Preporod u Islamskoj zajednici, i općenito među muslimanima, ima važnu ulogu. Mnogi muslimani ga tradicionalno smatraju svojim vjerskim listom i redovni su čitaoci i pretplatnici.

Preporod je počeo izlaziti 1970. godine.

Glavni i odgovorni urednik je Aziz Kadribegović.

Adresa lista:

Zelenih beretki 17, Sarajevo
Telefon: ++ 387 33/ 664-493
Fax: ++ 387 33/ 663-690

WEB STRANICA RIJASETA

Web stranica Rijasetu, www.rijaset.ba, zvanično je počela raditi 2006. godine. Nakon izvršenih priprema novi portal pušten je u funkciju uoči Kurban-bajrama (26. 12. 2006. godine).

Portal je sastavljen od triju osnovnih komponenti: prezentacije organa i ustanova IZ-a – njihove organizacione strukture i djelatnosti (Rijasetu i njegovih službi i ureda, direkcija, Sabora, muftijstava, medžlisa i mešihata i sl.) – informativnog dijela (postavljanje vijesti i sadržaja informativnog karaktera od značaja za IZ, osobito službenih saopćenja i stavova, u čemu nezaobilaznu ulogu i značaj ima MINA i njen servis vijesti), i servisnog dijela (što uključuje pitanja i odgovore, pružanje različitih vrsta savjetodavnih usluga i vođenje korespondencije koja se vrši putem portala, postavljanje sadržaja koji će se moći preuzimati sa portala – ovaj dio je još u dogradnji i u narednom periodu bit će unaprijeđen).

Portal pruža mogućnost da svaka služba, ured, direkcija, muftijstvo ili medžlis prezentiraju svoje aktivnosti ili akcije koje vode, aktualizira projekte i probleme, ali istovremeno pomaže da se uspostavi komunikacija sa terenom i potrebama koje se osjete na terenu i džematima.

Također, portal omogućava da zvaničnici, rukovodioci i službenici IZ-a imaju službeni e-mail (rijaset.ba) ali otvara i mogućnost službene korespondencije i razmjene sadržaja putem portala i dodjeljivanja korisničkog passworda.

Koncepcijski, portal još uvijek nastoji pronaći najbolji model i način da predstavi IZ i njene aktivnosti i još uvijek traga za optimalnim rješenjima i sadržajima.

Pored urednika, na portalu je angažiran Muhamed Halilović, tehnički administrator koji je izvršio tehničku adaptaciju softvera i koji se brine o tehničkoj funkcionalnosti i daljnjem tehničkom razvoju portala.

Urednik: Ekrem Tucaković
Sjedište: Zelenih beretki 17, Sarajevo
Web adresa: www.rijaset.ba
e-mail: urednik@rijaset.ba

BIR

Rijaset IZ-a u BiH na 22. redovnoj sjednici u Sarajevu, održanoj 31. januara 2007. godine, prihvatio je Studiju izvodljivosti RTV «BIR».

Sjedište RTV «BIR» bit će u Sarajevu. Remzija Pitić je direktor RTV «BIR» u osnivanju.

GLASNIK

Službeno glasilo Rijasetu IZ-a u BiH. Izlazi dvomjesečno. Štampani tiraž je 2.000 primjeraka.

Prvi broj Glasnika izašao je u januaru 1933. godine.

Tematika kojom se Glasnik bavio je raznolika: ovisna je o nastalim prilikama, problemima i zadacima koji se postavljaju pred Islamsku zajednicu.

U Glasniku se redovno objavljuju razne islamske teme iz Kur'ani-Kerima, tefsira, hadisa, fikha, ahlaka, vaza i drugih islamskih naučnih disciplina. Zatim, članci iz opće i kulturne historije, književnosti, ekonomije, astronomije, razni prijevodi sa orijentalnih (arapskog, turskog, perzijskog) i evropskih jezika (engleskog, njemačkog, francuskog i dr.) Tu su i prikazi raznih djela i časopisa, osvrti, godišnji izvještaji o hadžu, razne strane posjete organima Islamske zajednice, posjete reisu-l-ulema mnogim islamskim zemljama, izvještaji o radu medresa, o svečanostima i manifestacijama vjerskog života, nekrolozi i mnogi drugi natpisi.

Pored spomenutih tema, u drugom dijelu Glasnika se objavljuju službene odluke i zaključci najviših organa Islamske zajednice i reisu-l-uleme.

Glavni i odgovorni urednik Glasnika je Mehmedalija Hadžić.

Adresa: Isa-bega Ishakovića 2, Sarajevo
Tel./faks: 033/ 535 255
e-mail: glasnik_riz@yahoo.com

NOVI MUALLIM

Bavi se temama i pitanjima iz područja odgoja i obrazovanja. Časopis izlazi tromjesečno. Izdavač je Udruženje ilmijje Islamske zajednice u BiH.

Glavni urednik je Dževad Hodžić.

Adresa: Sarači 77, Sarajevo
Tel.: 033/ 236-391
Fax: 033/ 236-002
e-mail: muallim@bih.net.ba

TAKVIM

Takvim, islamski godišnji kalendar, izdaje Rijaset Islamske zajednice u Sarajevu. Prvi takvim je štampan za 1934. godinu na osnovu odluke tadašnjeg Vrhovnog starješinstva Islamske zajednice.

Urednici su Muharem ef. Omerdić i Aziz Kadribegović.

Uz svaku svesku takvima, kao poseban prilog ili u sklopu same sveske, izdaje se i kalendarski dio.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je Islamska zajednica u BiH veoma otvorena prema medijima i javnosti uopće. Ona aktivno prati zbivanja u ovoj oblasti i svojim činjenjem doprinosi unapređenju tih odnosa.

Cijeneći potrebe muslimana i zastupajući njihove interese, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini drži kako je izgradnja multietničke i multikonfesionalne Bosne i Hercegovine moguća samo međusobnim uvažavanjem i poštivanjem različitosti, te omogućivanjem prava svima koji u ovoj zemlji žive, pa tako i muslimanima, da imaju adekvatan programski sadržaj u medijima.

Boris Kožemjakin

PRISTUP JEVREJSKE ZAJEDNICE I JUDAIZMA MEDIJIMA

UVOD

Bilo kakav pokušaj da se standardizuje odnos koji bi judaizam kao religija mogao imati prema medijima bilo koje vrste, unaprijed bi bio osuđen na anatemisanje unutar jevrejske zajednice, ne samo u Bosni i Hercegovini nego bilo gdje u svijetu. Judaizam je zakon, zakon napisan i prihvaćen bez bilo kakvih izmjena prije nešto više od tri milenijuma. Naravno, tada nije bilo ništa slično što bismo danas mogli nazvati medijima toga vremena, tako da je normalan i jedini mogući zaključak da tadašnji judaizam nije ni mogao imati bilo kakav odnos prema nečemu što tada nije ni egzistiralo. Ako judaizam posmatramo kao religiju, odnosno zakon koji nije pretrpio nikakve promjene, što nekome može izgledati čudno ili neobično, onda je jasan i nedvosmislen zaključak da judaizam kao religija nije imao nikakav odnos prema medijima.

Međutim, u Tori postoji 613 zapovijesti ili «micvot», kako ih mi Jevreji zovemo, među kojima postoji jedna koja kaže da se ne smije govoriti neistina, ne smije klevetati drugoga ili, kako bismo u žargonu rekli, ne smije se tračati. Kako je nama to zabranjeno, možemo zauzeti odgovarajući odnos i prema medijima, očekujući i insistirajući da isti odnos imaju i mediji, ne samo prema jevrejskoj zajednici nego uopšte.

Jevrejski narod širom svijeta, tačnije jevrejske zajednice širom svijeta, imaju odgovarajući odnos prema medijima, što je svakako specifičan odnos svake zajednice ponaosob, odnos koji biva uslovljen odnosima unutar društva ili države u kojoj jevrejski narod živi, a u svim tim državama živi kao manjina.

Već sam položaj jevrejskog naroda u dijaspori uslovljava odnos većinskog društva prema manjini uopšte, pa prema tome i prema jevrejskom narodu. Mediji su samo jedan, naravno veoma značajan, segment društva koji determiniše odnose koji vladaju u društvima i državama u kojima su ranije, a

u kojima i danas žive pripadnici jevrejskog naroda, gotovo svuda određeni kao manjina. Već sam odnos većine prema manjini, kroz vrijeme i sazrijevanje različitih oblika i odnosa u društvu, na određen način pravi karakterističnu sliku odnosa jevrejskih zajednica prema medijima, ili bolje rečeno, odnosa medija prema jevrejskim zajednicama, odnosno jevrejskom narodu ili jevrejskoj religiji.

U jevrejskom narodu ne možemo odvojiti nacionalnu i religijsku pripadnost, što u mnogim drugim religijskim zajednicama nije slučaj. Svi Jevreji svijeta su Jevreji, posmatrani u nacionalnom ili religijskom smislu, ne postoje Jevreji druge vjeroispovijesti, to jednostavno nije moguće, to judaizam isključuje.

Mediji u slikanju određene nacionalne ili vjerske zajednice, nažalost, veoma često koriste kolektivne odrednice, čime za većinu konzumenata medijske informacije uvredljivo imenovanje nekog naroda ili neke religijske zajednice uvodi u zonu normalnog i prihvatljivog.

Pojedini mediji manjinske predstavnike ili, bolje rečeno, njihove pripadnike, uglavnom prikazuju samo u konfliktnim, čak kriminalnim aktivnostima; u velikom procentu njihovo ponašanje generalizuju kao tipično za čitave etničke ili religijske grupe i zajednice. Uz negativno imenovanje i ovakvo uopštavanje, mediji bi morali biti svjesni da podgrijavaju i proizvode diskriminišuće uvjerenje da su «svi oni isti».

Kroz istoriju, mediji su se nametnuli kao veoma moćan segment društveno-političkih promjena

i kretanja u društvu. Mediji generišu pravce destrukcije, uslovili su odnos etničkih grupa, jednih prema drugima, odnos vjerskih zajednica i vjernika, jednih prema drugima, mediji su kroz istoriju bili najčešći barometar ponašanja ljudi, ali i cijelih naroda, te s obzirom na tu spoznaju, zaslužuju našu punu pažnju, našu punu saradnju, ali i naš puni oprez.

Radi lakšeg poznavanja položaja jevrejske zajednice u našoj zemlji, te njenog medijskog prezentiranja široj javnosti, u nekoliko redaka želim da ukažem na činjenicu da Jevreji u Bosni i Hercegovini žive već pet vijekova, a da su tretirani kao nacionalna manjina. Ako je broj pripadnika neke etničke zajednice primaran u određivanju da li je to narod ili manjina na odgovarajućem prostoru, onda bi ustavna odrednica da su Jevreji manjina imala svoje opravdanje. Međutim, u jevrejskoj zajednici smatramo da mi u Bosni i Hercegovini predstavljamo narod, ne konstitutivni, ali autohtoni narod čije bitisanje kroz pet stotina godina determiniše odrednicu naroda, a ne manjine. Međutim, živeći već dva milenijuma u «dijaspori», lutajući po cijelom svijetu, Jevreji su u cilju vlastitog opstanka, u veoma često ksenofobičnim sredinama, naučili i prihvatili određena pravila ponašanja, od kojih posebno želim apostrofirati dva, i to: «nauči jezik zemlje u kojoj živiš» i «poštuj zakone zemlje u kojoj živiš». Prihvatanjem ovih pravila, Jevreji širom svijeta pokušavaju živjeti, uslovno rečeno, u simbiozi s drugima i drugačijima, uvijek poštujući i cijeneći «domaćina», trudeći se obezbijediti sopstveno samopoštovanje i poštovanje vlastitog identiteta od strane «domaćina».

Analizirajući odnos štampanih i elektronskih medija u Bosni i Hercegovini prema jevrejskoj religijskoj zajednici, slobodan sam istaći nekoliko karakterističnih zapažanja koja su, mogu to slobodno reći, atipična za manjinsku religijsku ili etničku zajednicu, što također daje podršku tezi da Jevreji u našoj zemlji predstavljaju autohtoni narod a ne, kako to Ustav definiše, nacionalnu manjinu. Naime, u većini, naročito elektronskih medija, u posljednjih deset godina, u poratnom periodu, izuzetno smo zadovoljni prezentacijom jevrejske tradicije i običaja u kolažnim emisijama. Uz svaki od značajnijih jevrejskih vjerskih praznika na našim medijima možemo gledati emisije o značaju, sadržaju i običajima koje upražnjavamo i kojima obilježavamo odgovarajući praznik. Ovaj odnos medija, kako printanih tako još više elektronskih, smatramo potrebnim i isti cijenimo. Upoznati nas kao narod, upoznati nas kao religijsku zajednicu, upoznati nas kao ljude, to treba biti zadatak kako nas kao zajednice tako i medija. Trudimo se da budemo na usluzi medijskim predstavnicima, da nikada i nikome od medija ne uskratimo informaciju, ne uskratimo aktivnu saradnju, sa željom da saradnja bude obostrana a sve sa ciljem da spriječimo predrasude o jevrejskom narodu, predrasude koje su bile jedan od razloga našeg stradanja u Evropi, te i u našoj zemlji.

ODNOS JEVREJSKE ZAJEDNICE PREMA MEDIJIMA

Mediji su veoma moćan instrument našeg društva, u svim njegovim segmentima, te zaslužuju afirmativan pristup ali i oprez i kritiku, koja mora biti u funkciji sveukupnog boljitka u društvu a ne anatemisanja pojedinih novinara ili medijskih kuća.

Jevrejska zajednica je interesantna, mala zajednica s veoma zanimljivim običajima, većini stanovništva nepoznata, te kao takva medijski nedovoljno eksploatisana, naročito u ranijem periodu kada su vjerske zajednice i vjerski običaji predstavljali tabu teme za širu javnost. Demokratizacijom društva, otvaranjem mnogih, pa tako i religijskih tabu tema, vjerske zajednice i crkve u našoj zemlji dobijaju mogućnost da se predstave široj javnosti, te putem medija, i konzumentima štampanog i elektronskog izvještavanja.

Veoma značajnu ulogu u afirmaciji međureligijskog dijaloga u prethodnom periodu jevrejska zajednica je dala kroz rad u Međureligijskom vijeću u BiH, u bilateralnim odnosima s predstavnicima drugih vjerskih zajednica i crkava u našoj zemlji, ali i u regiji koju danas zovemo jugoistočna Evropa. Medijski, naš rad je praćen sa više ili manje pažnje, pri čemu pohvale ali i kritike zaslužuje kako naša zajednica tako i mediji. Čini mi se da su mediji bili nedovoljno prisutni pri praćenju aktivnosti Međureligijskog vijeća u BiH, da je neobaviještenost javnosti bio jedan od glavnih razloga da je nerijetko rad institucije Međureligijskog vijeća ocjenjivan različitim ocjenama. Medijski, interesantan je samo rad vjerskih lidera, njihovi susreti, razmjena mišljenja i djelovanja, dok su potcijenjene, a često i zanemarene, aktivnosti radnih grupa Međureligijskog vijeća. Iako je najintenzivniji rad prisutan baš u tim radnim grupama, gdje predstavnici naše vjerske zajednice participiraju u punom kapacitetu, mediji nisu pokazali odgovarajući interes za tu vrstu međureligijskog dijaloga. Istine radi, ni u Međureligijskom vijeću ne postoji aktivan odnos prema medijima, nema pravovremene informacije o akcijama i aktivnostima, tako da je

rad Vijeća često neshvaćen, kako u javnosti, tako i u samim vjerskim zajednicama i crkvama, u širem smislu te riječi. Smatram da bi aktivniji angažman, uslovno rečeno nižih vjerskih službenika, u radu Vijeća bio neophodan za kvalitativniju, ali i kvantitativniju medijsku pokrivenost rada ove značajne institucije.

Jevrejska zajednica, uprkos činjenici da je kroz svoju bližu istoriju pretrpjela velike ljudske gubitke i neprocjenjive štete kojima su velikim dijelom kumovali i mediji, ima pozitivan stav prema medijima i smatra ih veoma značajnim faktorom od čijeg djelovanja zavisi kako medijska tako i ukupna društvena slika sredine u kojoj živimo i djelujemo. Mediji mogu učiniti mnogo na razbijanju predrasuda o nekoj etničkoj ili vjerskoj grupi ali također mogu, ukoliko djeluju na tim pozicijama, i da utiču, a time i stvore negativan odnos prema pojedinoj nacionalnoj ili vjerskoj zajednici. Mediji, koliko god se trudili da budu nezavisni, nekad nesvjesno, a češće svjesno, predstavljaju oružje u rukama politike. S tim u vezi, i odnos medija prema vjerskoj zajednici ili vjerskim zajednicama, najčešće predstavlja odnos vladajuće političke opcije prema određenoj vjerskoj zajednici ili crkvi.

ODNOS MEDIJA PREMA JEVREJSKOJ ZAJEDNICI

Uzajamnost odnosa Jevrejske zajednice i medija u cjelini ne bi bila adekvatno opisana, niti na odgovarajući način prezentirana, ako ne bih naglasio osnovne negativne otklone koji su zapaženi u medijskoj prezentaciji ukupne Jevrejske zajednice, pojedinaca, članova naše zajednice ili pak određeno etiketiranje pojava u društvu, čiji efekti i tumačenja mogu stvoriti krivi sliku ili predrasudu o Jevrejima kao narodu.

Afirmativno pisanje i izvještavanje medija o jevrejskim praznicima, tradiciji i običajima, kojim smo izuzetno zadovoljni, u prethodnom periodu često je bilo minimizirano određenim manjkavostima koje mogu biti tendenciozne, zlonamjerne, ali čini mi se u većini slučajeva, ipak su plod neinformisanosti izvještača ili nedovoljne želje da se o istim stvarima i događajima čuje i druga strana. U našoj javnosti, kao posljedica malobrojnosti jevrejskog naroda, kada u štampi ili na televiziji ili radiju neku izjavu da bilo koji član naše Jevrejske zajednice, uobičajeno se to stavlja u kontekst «tako kažu Jevreji», što je vrlo pogrešno. S tim u vezi, mediji bi morali paziti da sagovornika ne tretiraju sa aspekta njegove nacionalne, odnosno vjerske pripadnosti, jer to ne rade kada su sagovornici osobe koje pripadaju bilo kojem od većinskih, konstitutivnih naroda. Naravno, u ime Jevrejske zajednice, prenoseći stavove i mišljenja zajednice, mogu govoriti samo od Jevrejske zajednice posebno određene osobe. Tu grešaka ima i naša zajednica, koja zbog malobrojnosti, a često i bez valjanog opravdanja nije iznjedrila neku osobu niti generirala odgovarajući stav ko i o čemu može govoriti u ime zajednice, što predstavlja slijedeću etapu u kreiranju afirmativnijeg odnosa prema medijima.

U posljednjih nekoliko mjeseci, kako su bili aktuelni događaji oko zakonskih rješenja o otkupu nacionalizovanih stanova, čemu su mediji posvetili izuzetnu pažnju i prostor, posebno je bila prisutna odrednica «jevrejski stanovi». Mnogi mediji su, svjesno ili nesvjesno, upotrebljavajući ovu odrednicu direktno uticali na javno mnijenje, stvaranjem odgovarajućih predrasuda i antagonizma prema Jevrejima, vlasnicima odgovarajućeg broja nacionalizovanih stanova.

Ističem veoma značajnu, u medijima neistaknutu činjenicu, da je prije nacionalizacije, samo u Sarajevu živjelo oko 12.500 Jevreja, a da se iz Drugog svjetskog rata vratilo jedva njih 1.500, te da je tih 12.500 Jevreja imalo odgovarajući broj stanova koji pisanjem naše današnje štampe, postaju «jevrejski stanovi». Niko u medijima ne piše o «bošnjačkim, hrvatskim ili srpskim stanovima» ili o «muslimanskim, katoličkim ili pravoslavnim stanovima».

Opasnost od stvaranja negativističkog odnosa prema Jevrejima predstavlja i pisanje ili izvještavanje medija o dešavanjima na uzavrelom Bliskom istoku, gdje se uvijek, bez kritičkog odnosa, politika države Izrael dovodi u negativan kontekst i nerijetko poistovjećuje s jevrejstvom, pa tako i Jevrejska zajednica trpi odgovarajuće posljedice nastale takvim izvještavanjem. Upotreba riječi i odrednica, kao što je «militantna jevrejska država», ili mnoge druge, direktno upućuju konzumente informacija da poistovjete jevrejski narod sa tamošnjim dešavanjima, čime djeluju destabilizujuće na međunacionalne odnose i u našoj zemlji. Posljedice ovakvih negativnih konotacija izazvale su u nekoliko navrata i pojedine antisemitske akcije protiv Jevreja i Jevrejske zajednice u Sarajevu, rušenje spomenika na Jevrejskom groblju, ispisivanje pogrđnih parola, crtanje grafita nacističke ikonografije, kukastih krstova i slične uvredljive manifestacije. To samo ukazuje da je neophodno uticati i na medije da se promijeni njihov rakurs u odnosu na

poistovjećivanje naše male zajednice sa politikom države Izrael.

U našim medijima, naročito u štampanim, nedostaje objektivan i afirmativan pristup karitativnoj ulozi vjerskih zajednica i crkava, koje svojim karitativnim radom afirmišu pozitivnu, rekao bih partnersku ulogu vjerskih zajednica i crkava i šire društvene zajednice, te države, u sferi socijalnog zbrinjavanja vjernika i svih građana koji se nalaze u stanju socijalne potrebe.

Veoma često, rekao bih gotovo redovno, za naše medije su interesantni samo incidenti, njihovo medijsko pokrivanje koje često izlazi van granica dobrog ukusa. Uz nekada neodgovarajući, vjerskim zajednicama imanentan vokabular, etiketiraju se vjerski lideri, vjerski službenici i zvanični predstavnici vjerskih zajednica i crkava što, s obzirom na njihovu ulogu u društvu i među narodom, predstavlja nedopustivo ponašanje medija.

Mislim da su u elektronskim medijima nedovoljno zastupljene dijaloške emisije koje bi imale za cilj afirmaciju pozitivnih vrijednosti vjerskih zajednica i crkava, njihovog humanističkog učenja i pozivanje na tradicionalne vrijednosti monoteističkih religija u našoj zemlji. Veoma rijetko, gotovo nikada, na malim ekranima možemo vidjeti vjerske službenike određene regije da sjede u studiju zajedno i razgovaraju o vrijednostima i učenjima religijskih zajednica o afirmaciji međureligijskog dijaloga kao, ja tako mislim, «modusa vivendi» na ovim našim prostorima, ali i u cijeloj Evropi. Ako mediji treba da budu jedan od generatora odgoja, ako to treba da budu vjerske zajednice, a ja mislim da trebaju, onda je nedovoljan angažman i jednih i drugih kriv za stanje morala i moralnih normi u društvu, ali i odgovarajuću netrpeljivost i podozrenje prema drugom i drugačijem.

PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE IZVJEŠTAVANJA

Bez ambicije da mogu apsolutno tačno dijagnosticirati probleme, a samim tim ni predočiti odgovarajući lijek za iste, uzet ću slobodu da predložim nekoliko pravaca aktivnosti koje bismo trebali preduzeti svi zajedno, vjerske zajednice i crkve, mediji, država i društvo u širem smislu, a sve u cilju afirmacije kulture dijaloga ali i pravilnog i afirmativnog izvještavanja o vjerskim liderima, vjerskim vrijednostima, moralnim kodeksima učenja vjerskih zajednica i crkava, njihovih službenika.

Kao prvo, s obzirom da, nažalost, na studiju žurnalistike gdje obučavamo naše medijske radnike, novinare, nema predmeta koji bi studente poučio o religijskoj terminologiji, o religijskim vrijednostima, o osnovnim elementima učenja pojedinih religijskih zajednica ili crkava, zadatak vjerskih zajednica i crkava je da kroz Međureligijsko vijeće ili na drugi način preuzmu ulogu organizatora cijelog niza seminara ili drugih edukativnih oblika na kojima bi se novinari i medijski radnici obučili o načinu i pristupu religijskim temama i vjerskim službenicima.

Mislim da bi trebalo insistirati na tome da se u okviru odgovarajućeg postojećeg predmeta ili kao poseban predmet na studiju žurnalistike na Fakultetu političkih nauka, uvede jednosemestralni predmet čiji bi sadržaj bio adekvatan gore navedenom obučavanju studenata, budućih novinara. Činjenica je da su zbog nedostatka vjerskog odgoja u porodici, u školi, ali i zbog sistema koji je prethodio, današnji novinari neadekvatno vjerski obrazovani, navodi na zaključak da bi jedan od predloženih oblika, možda i oba, te vjerujem i neki treći oblik, bili neophodni u razvoju medijske prezentacije vjerskih zajednica i crkava.

Boško Tošović

ODNOS MEDIJA I RELIGIJE IZ PRAVOSLAVNE PERSPEKTIVE

Na osnovu analize medija u posmatranom periodu mogu se izvući neki generalni zaključci odnosa medija prema religijama uopšte, a i prema pravoslavlju unutar toga.

Pozicija i važnost religije, time i religijskih zajednica i crkava, nije jasno određena u Bosni i Hercegovini, a posljedično ni tretirana kako zaslužuje sama za sebe, ali ni po funkciji koju ima u društvu. Iako je religija primarno okrenuta nebu i duhovnim kategorijama života, nezaobilazan je faktor i u svjetovnoj sferi života, jer iz nje dolaze važni impulsi i fluidi vezani za kulturu, obrazovanje, socijalni segment i, konačno, politiku.

Bez obzira na tako dug period ateizma u Bosni i Hercegovini, uticaj istorijske inercije u genealogiji stvaranja kolektivnih identiteta je primarno religijski a potom nacionalni.

Bosna i Hercegovina je jedna od rijetkih zemalja u kojoj je takav susret svjetskih monoteističkih religija – judejstva, hrišćanstva pravoslavnog i katoličkog te islama.

Sasvim je razumljivo da se i ono što se u svijetu dešava u okviru ovih religija na određeni način reflektuje i na Bosnu i Hercegovinu. Svijet je tehničkim napretkom u raznim oblastima postao «globalno selo», a posebno u razmjeni informacija, njihovoj količini i brzini. Samim tim, i praktikovanje religije u Bosni i Hercegovini se upoznalo sa nekim drugačijim formama, različitim od onih tradicionalnih koje smo znali i na koje smo navikli do sada.

U Bosni i Hercegovini postoji izreka: «Ko ne poštuje tuđe, ne poštuje ni svoje», što na lijep način odslikava toleranciju među pripadnicima različitih vjera i njihovo dostojanstvo kao ljudi i kao vjernika.

U tom smislu, može se dati ocjena da su mediji veoma korektno izvještavali povodom velikih vjerskih praznika i da su u svom sadržaju imali emisije muzičkog i dokumentarnog sadržaja, programe uživo kako se proslavlja neki praznik u domovima vjernika njegujući tradiciju, a posebno profesionalno i korektno na radiju i televiziji vršeni su direktni prenosi božićnih, vaskršnjih i uskršnjih službi liturgija, bajram-namaza.

Na BHT 1 jednom sedmično emituje se emisija vjerskog programa «Duhovni mostovi», a u svom programu prati godišnji kalendar praznika kroz dešavanja u ove četiri tradicionalne religije, kao i neke druge sadržaje tematskog i dokumentarnog karaktera i zadovoljava određeni segment interesa za religiju na polju aktuelnosti i živog neposrednog dešavanja.

Na BH radiju 1 emituje se emisija religijskog programa koja je tematski mnogo bogatija i zahvata širi spektar interesovanja za religiju, kao i religijski osvrt na neke društvene pojave. Emisija je dijaloškog tipa i jedina koja nije razdvojena na posebne blokove za pojedine religije, već metodom uporednog bogoslovlja, jedno za drugim, analizira određenu temu.

Na entitetskim javnim servisima takođe postoje emisije vjerskog sadržaja ili razvrstane u određene dane ili poredane u blokove.

Ni na jednom mediju ne postoji emisija uživo koja bi dopuštala mogućnost direktnog uključivanja vjernika sa pitanjima i komentarima, za kakvu od strane vjernika postoji interes, a posebno bi bila prihvatljiva za radijski program.

To bi radijske emisije činilo dinamičnijima i sa većim edukativnim efektom.

Problemi nastaju kada se o religiji izvještava u društveno-političkom kontekstu i tu su zamjerke i najveće. Obziri i tolerancija tu prestaju a po načinu izvještavanja i komentarisanja jasno se može prepoznati iz kog religijskog i političkog korpusa dolazi određeni medij. Može se slobodno konstatovati da je i Javni radiotelevizijski servis Bosne i Hercegovine pokazao naklonost prema jednoj, bošnjačkoj strani.

Bilo je mnogo izvještaja o problemu crkve izgrađene na zemljištu Fate Orlović u Konjević Polju i crkve u izgradnji u Kotorskom; radilo se o politizaciji problema i produbljivanju sukoba a ne analitički, u funkciji smirivanja i traženja rješenja. Iz izjava velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve izvodili su se zaljucci koji nemaju logički slijed i davali komentari sa jakim riječima, često neprimjerenim, a blagim argumentima, umjesto sa blagim riječima (dostojanstvenim i odmjerenim za ovu situaciju) a jakim argumentima.

Komentari su smišljeni unaprijed a iz izjava stručnih ljudi, uzimanih samo kao ilustracija, ne vidi se stav onoga ko je izjavu dao već samo stav novinara, što je veoma neprofesionalno i prema gledaocima i prema onima od kojih je izjava uzeta.

U isto vrijeme, na višegodišnje žalbe Srpske pravoslavne crkve na nemogućnost ulaska u posjed zgrade Bogoslovije u Sarajevu, koja je vraćena još prije rata u vlasništvo, nije napravljen nijedan istraživački prilog o tome koje su to institucije ili ličnosti koje prave opstrukciju, ili koji su to realni problemi da Crkva uđe u posjed svoje imovine.

Ukoliko nisu na nivou proste informacije o nekom događaju već se upuštaju u analizu, mediji trebaju da rade konstruktivno na afirmaciji pozitivnih vrijednosti. Ovi slučajevi nisu jedinstveni u BiH, ima ih na sve strane, a kao tema imaju i veoma pozitivnih primjera, što je dio tradicije vjerske tolerancije na ovom prostoru.

Treba pitati koliko je priloga za izgradnju crkava i džamija stiglo od vjernika drugih ispovijesti.

Navešću i primjer Srbina iz okoline Rogatice koji je prije rata poklonio dio imanja da se proširi muslimansko groblje, a nošen ratnim vihorom nastanio se u Vlasenici i napravio kuću na vakufskom zemljištu koje je restitucijom vraćeno Islamskoj zajednici. Našao se prag njegovog dobrog djela i njemu je dobrim vraćeno pa su mu poklonili zemljište za njegovu kuću.

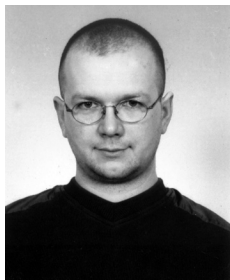
Generalno se može zaključiti da postoje dobri primjeri odnosa medija prema religiji i veoma uspješnih emisija ali, isto tako, i primjeri grubih promašaja.

Generalno, odnos medija prema vjeri još uvijek je na niskom nivou, dijelom i zbog nedovoljnog interesovanja crkava i vjerskih zajednica za medije.

U demokratski uređenom društvu religija ima značajno mjesto, priznata su religijska prava i slobode, a slobodni mediji kao jedna od najvažnijih poluga demokratskog društva trebaju mnogo više pažnje posvetiti religiji.

A svi zajedno treba da se trudimo, učimo i napredujemo, u funkciji opšteg dobra.

Bilješka o autorima:

Marko-Antonio Brkić rođen je 10. rujna 1973. godine u Sarajevu. Diplomirao je na Teološkom institutu u Mostaru (katehetski smjer) i nastavio poslijediplomski studij na odsjeku za filozofiju Filozofskoga fakulteta u Sarajevu. Kratko vrijeme predavao je u Katoličkom školskom centru u Sarajevu. Radio je kao radijski i televizijski novinar u više medijskih kuća (Studentski eFM radio Sarajevo, RTV BiH, Radio Slobodna Europa, BH radio 1, ...) kao novinar i urednik. Od 2004. godine urednik je religijskog programa na BH radiju 1. Nekoliko godina bio je angažiran i kao tajnik komisije «Pravda i mir» Biskupske konferencije BiH, sudjelovao u prvom zajedničkom međureligijskom medijskom projektu (radijski program «Susret», u produkciji Medijske skupine Međureligijskog vijeća BiH), aktivan je u nekoliko organizacija i udruženja koje se bave međureligijskim dijalogom. Trenutno je uposlen kao službenik za medije u Uredu Visokog predstavnika u BiH. Oženjen, otac jedne djevojčice.

Benjamin Butković rođen je 1965. u Tuzli. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, odsjek komparativne književnosti. Šef je informativnog deska Javnog RTV servisa BiH. Obavljao je funkcije glavnog urednika programa Radija Stari Grad Sarajevo, koordinatora nastave za televiziju Visoke škole novinarstva Media plan, izvještača i urednika na Radiju Slobodna Evropa – program na južnoslovenskim jezicima i TV magazin Liberty, urednika informativnih emisija na Radiju Bosne i Hercegovine te saradnika u dnevnim novinama «Oslobođenje», «Večernje novine» i sedmičnika «Bošnjački avaz». 1993. Dobio je nagradu Saveza novinara BiH za emisiju «Ovamo daleko». Učestvovao je u istraživanju Media plan instituta «Suočavanje sa prošlošću – kako mediji izvještavaju o ratnim zločinima i njihovom procesuiranju».

Maida Hasečić rođena je 22.8.1982. godine u Sarajevu. Ratne godine provodi u izbjeglištvu u Njemačkoj. Nakon povratka završava Četvrtu gimnaziju na Ilidži. Diplomirala je žurnalistiku na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu kod profesorice Jelenke Vočkić-Avdagić na temu „Međureligijski dijalog i mediji u Bosni i Hercegovini“. Aktivno prati dešavanja iz oblasti međureligijskog dijaloga, zaštite okoliša i evropskih integracija. Trenutno radi u nevladinoj organizaciji World University Service (WUS) Austria.

Jasmina Korda rođena je 1975. u Sarajevu. Diplomirala je na Fakultetu političkih nauka, odsjek žurnalistike u Sarajevu. Šef je Press Clipping-a Media plana i statistički opreter i analitičar. Dopisnik je hrvatskog marketinškog časopisa «Marketing Up». Radila je na istraživanju tržišta za British American Tobacco i Media plan institut.

Boris Kožemjakin rođen je 1.4.1948. godine u Sarajevu. Osnovnu, srednju i Višu upravnu školu završio je u Sarajevu. Od 1992. do 2000. godine radi u Jevrejskom kulturno-prosvjetnom i humanitarnom društvu "La Benevolencija", a od 2000. godine do danas u Mikrokreditnoj organizaciji "Melaha". Član je predsjedništva Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine, predsjedništva Jevrejskog kulturno-prosvjetnog i humanitarnog društva "La Benevolencija", Izvršnog odbora Međureligijskog vijeća u BiH, te predsjednik Jevrejske opštine u Sarajevu.

Davor Marko rođen je 1980. godine u Osijeku (Hrvatska) a do osamnaeste godine živio je u Subotici (Srbija). Danas živi i radi u Sarajevu (BiH). Fakultet političkih nauka, odsjek žurnalistika, završio je u Beogradu, a u Sarajevu Visoku školu novinarstva Media plan. Magistrirao je na programu ljudskih prava i demokratije, Centra za interdisciplinarnu studiju u Sarajevu. Kao saradnik Media plan instituta, učestvovao je u nekoliko istraživanja i medijskih analiza, poput monitoringa naslovnica dnevnih izdanja u BiH (2003.), izvještavanja dnevnih listova u Srbiji i BiH o susjedima (2004. i 2006.), tretmana religije u bh. medijima (2007.), kao i analizi centralnih informativnih vijesti na javnom servisu i najgledanijoj komercijalnoj televiziji u BiH (2007.). Za Media plan institut, osim na analizama i monitoringu medija, radi i kao projektni i programski koordinator. Bavi se i novinarskim poslom pišući za različite pisane medije iz BiH i regiona.

Katarina Panić rođena je 1975. godine u Sisku, Hrvatska. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Prijedoru, a Filološki fakultet, Odsjek za srpski jezik, književnost i opštu lingvistiku u Beogradu. Radi kao profesionalni novinar u agenciji *Srna* od 2002. godine, a od 2006. kao šef banjalučkog dopisništva *Srne*. Saradnik je *Media plan instituta* Sarajevo i produkcijske kuće *Studio 7* iz Mostara. Ranije je radila kao novinar *NTV 101* iz Sanskog Mosta, dopisnik *UN Radija* Sarajevo, novinar, voditelj i urednik na lokalnim radio stanicama *Free* i *Feniks* iz Prijedora. Kao saradnik Media plan instituta i Medijskih inicijativa radila je na istraživanjima: 2005 - Monitoring informativnog programa Radija Slobodna Evropa, 2004 - Žuta štampa /Skandal, Ekstra Magazin, Svet i Trn/, 2004 - Pokrivanje rata u Sloveniji 1991. godine, zločina na Markalama 1994. godine i bombardovanja SRJ 1999. godine u bosanskohercegovačkoj dnevnoj i sedmičnoj štampi.

Dr. fra Ivan Šarčević, bosanski franjevac, rođen je 1963. u Rumbocima kraj Prozora. Teologiju doktorirao u Rimu. Profesor je praktične teologije i katehetike na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu i glavni urednik revije *Svjetlo riječi*.

Boško Tošović rođen je 29.1.1967. godine u Kalinoviku. Diplomirao je na Bogoslovskom fakultetu Srpske pravoslavne crkve (SPC) u Beogradu 1999. godine. Trenutno je zaposlen kao vjeroučitelj u OŠ „Petar Petrović Njegoš“ u Lukavici. Od osnivanja BH radija 1 jedan je od urednika religijskog programa. Obavlja funkciju predsjednika nevladine organizacije „Hrišćanski kulturni centar“. U proteklih sedam godina učestvovao na velikom broju konferencija, okruglih stolova, ljetnjih škola i kampova na religijske teme u zemlji i inostranstvu vezanih za medije i međureligijski dijalog, te kao gost predavač na tribinama drugih konfesija i vjerskih zajednica.

Radenko Udovičić rođen je 1969. u Sarajevu. Programski je direktor Media plan instituta i Visoke škole novinarstva. Završio je Pravni fakultet u Sarajevu. Očekuje odbranu magistarskog rada na temu „Relevantnost žurnalističkih tehnika u strategiji savremenog PR-a“ na odsjeku žurnalistike Filozofskog fakulteta u Tuzli. Novinarstvom je počeo da se bavi 1991. na privatnom lokalnom radiju Studio 99. Za vrijeme rata postao je urednik informativnog programa tog tada jedinog nezavisnog medija u BiH. U Media plan institut je prešao 1996. godine gdje se počeo specijalizirati za analizu medijskih sadržaja. Brojna istraživanja u kojima je učestvovao i koja je vodio (metode analize sadržaja i ispitivanja – *fokus grupe*) objavljena su u raznim publikacijama širom svijeta. Tokom svoje profesionalne karijere prošao je rad na svim medijima - od radija i televizije, preko štampe i web-a. Bio je dopisnik brojnih medija iz regiona i Radija Slobodna Evropa na južnoslovenskim jezicima. Bio je urednik knjige „Medijska spoticanja u vremenu tranzicije“ i časopisa „Sjećanja – Univerzitet komunikacija“.

Zoran Zekić, mr. sc., rođen je 28.4.1977. godine u Doboju, BiH. Poslijediplomski studij završio na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, a stupanj magistra znanosti stekao na temi *Religijski sadržaji i programi Javnog radiotelevizijskog servisa Bosne i Hercegovine*. Svršio dodiplomski studij na Teološkom institutu u Mostaru i Centru za studije novinarstva Sveučilišta u Mostaru ne temu Crkve i medija. Suradnik na Teološkom institutu u Mostaru pri katedri *Mediji komuniciranja*, predaje vjeronauku i etiku u Srednjoj turističko-ugostiteljskoj školi u Mostaru. Pisao u nekoliko tiskovina, i dalje aktivan u *Slobodnoj Dalmaciji* i *Katoličkoj tiskovnoj agenciji (KTA)*, a objavljivao članke u *Crkvi na kamenu* i časopisu *Kršni zavičaj*.

FONDACIJA KONRAD ADENAUER

Fondacija Konrad Adenauer je bliska Kršćansko-demokratskoj uniji Njemačke (CDU), po čijem osnivaču i prvom njemačkom kancelaru je i dobila ime. Fondacija je aktivna već duže od 50 godina, a svoja predstavništva trenutno ima u 67 država i provodi više od 200 projekata u preko 100 zemalja.

Predstavništvo Fondacije Konrad Adenauer u Sarajevu otvoreno je u februaru 1997. godine. Do kraja 2000. godine ovo je Predstavništvo bilo sadržajno i organizacijski nadležno za djelatnost Fondacije u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Od 2001. Predstavništvo Fondacije Konrad Adenauer u Sarajevu nadležno je isključivo za projektne aktivnosti u BiH. Zajedno sa mnogobrojnim domaćim i međunarodnim partnerskim organizacijama u regionu, Fondacija oblikuje i koordinira svoje programe u skladu sa potrebama i zahtjevima bosanskohercegovačke javnosti.

S obzirom da je projektni koncept Fondacije Konrad Adenauer širom svijeta orijentiran na kontinuiran i dugoročan rad, ona ne ovisi od kratkoročnih projektnih uspjeha, nego se može posvetiti rješavanju kompleksnih problema. Fondacija je stoga za Bosnu i Hercegovinu oblikovala integrirani koncept, koji projekte u političkom, administrativnom, ekonomskom i naučnom području povezuje sa izgradnjom i unapređenjem demokratske svijesti. Osnovni ciljevi djelovanja Fondacije u Bosni i Hercegovini su:

- funkcionalne političke stranke u parlamentarnoj demokratiji,
- integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju,
- savladavanje prošlosti i pomirenje.

Oblici djelovanja Fondacija su organiziranje seminara, okruglih stolova, konferencija, savjetovanja, političkih dijaloških programa, stručnih i političkih razgovora, te posjeta zemljama u regiji, Njemačkoj i evropskim institucijama, u suradnji sa domaćim i međunarodnim partnerima.